

Київський національний лінгвістичний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

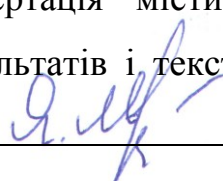
ЛАВРЕНЧУК ЯРОСЛАВ ЮРІЙОВИЧ

УДК 811.111'355[(41)+(73)+(71)](043)

ДИСЕРТАЦІЯ

ОРФОЕПІЧНА ТА ОРФОФОНІЧНА ВАРІАТИВНІСТЬ АНГЛІЙСЬКОГО
МОВЛЕННЯ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДІЙЦІВ
(експериментально-фонетичне дослідження)

10.02.04 – германські мови

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
 Лавренчук Я. Ю.

Науковий керівник

Стеріополо Олена Іванівна,
доктор філологічних наук,
професор

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Лавренчук Я. Ю. Орфоепічна та орфофонічна варіативність англійського мовлення британців, американців і канадійців (експериментально-фонетичне дослідження). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет МОН України, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено вивченню орфоепічної та орфофонічної варіативності англійського мовлення носіїв британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови. Встановлено особливості реалізації фонетичних характеристик їхнього мовлення, яке визначається вимогами загальнолітературної приписаної норми, значним впливом географічного фактора, впливом спонтанності мовлення. Робота відображає орфоепію сучасної англійської мови і особливості її формування у Великій Британії, США та Канаді, що уможливило встановлення загальних і відмінних рис реалізації голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців; визначити артикуляційні, темпоральні і спектральні характеристики одиниць сегментного рівня; виявити ступінь стабільності/варіативності диференційних ознак і голосних, і приголосних фонем в кожному з досліджуваних національних варіантів англійської мови.

В дослідженні мовна норма трактується як сукупність мовних засобів і правил, їх поєднання один з одним у певній мові в даний період її функціонування. Норма зумовлена можливостями мовної системи й поділяється на кодифіковану та реальну. Кодифікована норма є свідомо фіксованою й характеризується традиційністю, стійкістю, обов'язковістю, уніфікованістю, суб'єктивністю і відноситься до мови. Водночас реальна норма, якій притаманна об'єктивність, вибірковість, динамічність і мінливість, тяжіє до плану мовлення.

Орфоепічна норма розглядається як форма єдиної літературної вимови, що складається із чинних еталонів фонетичних одиниць та правил їх уживання. Ознаками орфоепічної норми є кодифікованість, опрацьованість, досяжність

та стабільність. Відтак нормативний фонемний склад слів регламентується орфоепією, а нормативна реалізація (вимовляння) алофонів фонем – орфофонією. Це, у свою чергу, зумовлює варіантність (існування двох або більше рівноправних способів реалізації фонем в мовленні) і варіативність (алофонічне варіювання в межах існуючих варіантів орфоепічної норми).

Усне мовлення носіїв різних національних варіантів англійської мови характеризується низкою розрізнявальних ознак на фонетичному рівні, чого диференційні ознаки не відображають. Тому у проведенні експериментально-фонетичного дослідження враховано два охарактеризовані вище види вимовної норми.

Програма експериментально-фонетичного дослідження передбачає:

- 1) підбір експериментального матеріалу; 2) добір дикторів; 3) аудитивний аналіз фрагментів спонтанного мовлення дикторів аудиторами-фонетистами;
- 4) акустичний аналіз алофонів голосних і приголосних фонем, реалізованих в мовленні британців, американців та канадійців;
- 5) лінгвістична інтерпретація результатів експерименту.

Матеріалом дослідження обрано спонтанне мовлення, а саме: інтерв'ю коментаторського та оцінювального характеру на задану тему (побутову, суспільно-історичну, соціально політичну, економічну та культурно-просвітницьку), про яку дикторам повідомили перед самим мовленнєвим актом. Тематика проведених інтерв'ю була рівномірно однаково розподілена між мовцями кожного з досліджуваних варіантів англійської мови. "Нульовою" точкою, від якої йшов відлік під час опису фонетичних параметрів англійських голосних і приголосних, реалізованих у СМ дикторів слугувала британська кодифікована орфоепічна норма вимови. Вибір спонтанного мовлення зумовлений тим, що алофонічне варіювання, втрата сегментними одиницями їхніх диференційних й інтегральних ознак більшою мірою виявляється в умовах спонтанності та непередбачуваності, адже саме продукування спонтанних текстів є основною мовленнєвою діяльністю будь-якої людини.

Аудитивний аналіз експериментального матеріалу дев'ятьма аудиторами-фонетистами передбачав транскрибування мовленнєвого матеріалу відповідно

до його реального звучання, встановлення дистрибуції фразового наголосу в розшифрованих спонтанно продукованих текстах, позначення меж фонетичних слів, запис всіх відтінків алофонічного варіювання на перцептивному рівні, а також фіксацію можливих відхилень від кодифікованої орфоепічної норми.

Відтак результати аудитивного аналізу реалізації 11 англійських монофтонгів у наголошеній позиції ФС та 22 приголосних фонем у перед-і поствокальній позиції наголошеного ФС уможливили встановити набір орфофонічних варіантів цих сегментних одиниць.

Отримані дані свідчать про те, що набір орфофонічних варіантів голосних у СМ британців є вужчим за діапазон алофонічної варіативності в мовленні американців та канадійців, що викликано наявністю ротичних алофонів у реалізації голосних середнього та заднього ряду, а також частково і повністю делабіалізованими відтінками англійських голосних заднього ряду. Попри відносно нормативну реалізацію голосних в мовленні британців, напружена наголошена голосна низького підняття /a:/ в мовленні носіїв цього НВ назалізується навіть за відсутності в її оточенні носових приголосних *car, park*, що зумовлено механізмом артикуляції під час вимовляння алофонів цієї голосної фонемі: передня частина язика повністю опущена, у передній частині ротової порожнини формується досить великий за розміром резонансний отвір, нижня щелепа значно опущена, спинка язика підіймається вгору до м'якого піднебіння, внаслідок чого незначна частина видихуваного повітря проходить через порожнину носа, що і створює ефект назалізації.

Основними тенденціями в реалізації англійських голосних у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців є скорочення тривалості, незначна дифтонгізація голосних /i/, /u/, часткова делабіалізація, незначна централізація, а також трансформація в інші голосні звуки.

Проведений аудитивний аналіз реалізації 22 англійських приголосних фонем установив, що дещо більше модифікацій приголосні зазнають в мовленні американців та канадійців, британців. Основними тенденціями у вимовлянні зімкнених приголосних є одзвінчення, спірантизація, палаталізація, аффрикатизація

та часткове оглушення. Найбільше модифікацій зазнають алофони альвеолярних /t/, /d/, що пояснюється високою частотою уживання цих приголосних в мовленні. Відтінки передньоязикових /t/, /d/ в мовленні північноамериканців зазнають одзвінчення, натомість в мовленні британців зафіксовано спірантизовані відтінки цієї ж фонемі в ідентичних позиційно-комбінаторних умовах її реалізації. Алофони велярної /g/ повністю оглушуються на початку фонетичного слова перед наголошеною голосною в мовленні всіх дикторів.

Щілинні фонемі загалом реалізуються в межах норми, що зумовлено меншою рухливістю органів мовлення під час їхньої артикуляції. Основною модифікацією дзвінких щілинних в всіх НВ є втрата дзвінкості, а також одзвінчення гортанної /h/. Мовлення північноамериканських дикторів характеризується появою ретрофлексних алофонів приголосних /s/, /z/ що зумовлено ротичністю наступних голосних.

Сонорні загалом реалізуються в межах своїх основних алофонів. Найширший діапазон алофонічної варіативності виявлено в бічній /l/, а саме: оглушення [l̥] після глухих проривних [p], [t], [k], поява "темних" веляризованих відтінків [ɫ], що призводить до вокалізації [ɫ̩] цього сонорного. Реалізація бічної /l/ в мовленні британських дикторів відрізняється появою палаталізованих алофонів [lʲ] перед голосними переднього та заднього ряду /i:/, /ɪ/, /ʊ/, /u:/, спричиненою особливістю артикуляції цього звуку: підняттям кінчика язика вгору і його рух у напрямку до твердого піднебіння.

Виявлена варіативність диференційних ознак голосних і приголосних фонем спричинена спонтанністю та непідготовленістю мовлення британських, американських і канадійських дикторів, позиційно-комбінаторними умовам реалізації досліджуваних сегментних одиниць, ротичністю у вимовлянні англійських голосних середнього та заднього ряду, економією фізичних зусиль під час артикуляції цих звуків, особливостями історичного розвитку системи голосних і приголосних фонем англійської мови її досліджуваних варіантів, суттєвим впливом національного чинника, а також світовою тенденцією до пришвидшення мовлення.

Отже, аудитивний аналіз установив, що на рівні сприйняття озвучене спонтанне мовлення американців і канадійців нічим не відрізняються одне від одного. Водночас мовлення британців характеризується відмінним від північноамериканців звучанням в основному через відсутність ротичності та спірантизацією алофонів альвеолярних /t/, /d/.

Акустичний аналіз темпоральних характеристик установив середнє значення темпоральних параметрів голосних у СМ британців, американців і канадійців, які на 56-65% скорочуються від еталонних через спонтанність мовлення дикторів.

Спектральний аналіз наголошених голосних установив таке: голосні високого підняття опускаються до напіввисокого, голосні напіввисокого – до середнього, низького – до напівнизького, а напівнизького – до середнього. Водночас голосні переднього ряду тяжіють до середнього, що частково характерно і для голосних заднього ряду.

Найбільше модифікацій в мовленні дикторів всіх трьох НВ англійської мови зазнають голосні заднього ряду /u/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, які характеризуються і варіантністю, і варіативністю в межах кожного національного варіанта. Це зумовлено їхньою артикуляцією. Так, під час їхнього вимовляння відстань між передньою частиною язика альвеолами та твердим піднебінням більша, що дає простір для значнішого ступеню модифікацій, ніж для голосних переднього і середнього ряду, де така відстань значно коротша.

Акустичний аналіз реалізації приголосних фонем у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС у СМ мовленні британців, американців та канадійців підтвердив дані слухового аналізу та установив, що константною виявилася диференційна ознака "спосіб творення", а ознаки "участь голосу" й "місце артикуляції" є найбільш типовими розрізнявальними властивостями приголосних в всіх трьох національних варіантах англійської мови.

Тому, за ієрархією від відносно стабільної до найбільш варіативної у СМ дикторів всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови диференційні

ознаки голосних можна розташувати так: "якість" → "ряд/лабіалізованість" → "підняття" → "тривалість", а приголосних – "спосіб творення" → "участь голосу" → "місце артикуляції".

Таке дослідження важливе і з теоретичної, і з практичної точки зору, тому що воно дає змогу охарактеризувати сучасний стан вимовної норми, її функціонування серед носіїв англійської мови, а також прогнозувати тенденції її розвитку, оскільки орфофонічні відхилення, що спостерігаються на синхронному зрізі, можуть стати зачатками появи в майбутньому нових фонем.

До перспективних напрямів подальшого лінгвістичного пошуку слід віднести дослідження фонетичних характеристик голосних і приголосних та встановлення прояву їх стабільних / варіативних диференційних ознак у ненаголошених позиціях фонетичного слова. Перспективним убачається також вивчення територіальної та функціонально-стилістичної варіативності одиниць сегментного складу в межах кожного досліджуваного національного варіанта англійської мови в мовленні чоловіків, жінок та дітей.

Ключові слова: акустичні параметри, варіантність, варіативність, диференційні ознаки, звук, мовлення, модифікації, орфоепія, орфофонія, фонема.

ABSTRACT

Lavrenchuk Y. Y. Orthoepic and Orthophonic Variation in the English Speech of the British, Americans and Canadians (an Experimental Phonetic Study).

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Specialty 10.02.04 – Germanic languages. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2018.

The study focuses on orthoepic and orthophonic variation in the speech of the British, Americans, and Canadians. It applies auditory and acoustic analyses of the vowel and consonant segments of the English language with a further linguistic interpretation of the obtained experimental data. The thesis identifies phonetic features

of the native speakers' speech predetermined by a number of factors, such as established codified norm, a significant influence of the geographical area they come from, and spontaneity of their speech.

The paper outlines the orthoepy of contemporary English in Great Britain, the USA and Canada. It fosters determination of common and distinctive features of vowels and consonants in the the British, Americans and Canadians' spontaneous speech, articulatory, temporal and spectral characteristics of vowel and consonant segments, as well as the degree of stability and variation of both vowel and consonant phonemes' distinctive features in each of the national variants of English under consideration.

The research defines an orthoepic norm as a standard of literary pronunciation which consists of a set of phonetic units and the rules of their usage in speech. These rules are subject to certain laws and are implicitly accepted by language speakers within a certain time period in a specific geographical area and in a definite language environment. The norm is divided into codified and real. The codified one is consciously fixed, traditional, stable, obligatory, standardized, subjective, pertaining to language. In its turn, the real norm is objective, selective, dynamic, changeable, pertaining to speech.

Thus, the orthoepic norm is a form of the unique literary pronunciation consisting of the phonetic units and the rules of their application. Codification, processing, accessibility and stability are the signs of the orthoepic norm. Therefore, the normative phonemic structure is subject to orthoepy, whereas, the normative realisation (pronunciation) of the allophones is subject to orthophony. The norm of pronunciation consists of two aspects. It causes the variation which stands for two or more equal ways of the realisation of phonemes in speech, as well as the variety which implies allophonic variation within the existing variants of the orthoepic norm.

Oral speech of the native English speakers of different national variants is characterized by a number of dissimilarities on the phonetic level which the distinctive features of vowel and consonant phonemes do not reproduce. Both aspects of the speech norm serve as the basis for carrying out of this phonetic experiment which consists of: 1) selection of the experimental material; 2) selection of native

English language speakers; 3) auditory analysis of the speakers' spontaneous speaking; 4) acoustic analysis of vowels and constants in the speech of the British, Americans and Canadians; 5) linguistic interpretation of the obtained experimental data.

The research is based on spontaneous speech, namely interviews on different topics such as everyday life, social and political aspects of life, economy and culture. The topics were evenly divided between the interviewees. The British orthoepic norm is taken as a standard for comparison for the correctness or deviations in the speakers' pronunciations.

The fact that the allophonic variation is most vividly observed in spontaneous speech predetermined its choice as a material of the study. In spontaneous speech given distinctive features can lose some of their distinctive and integral features and show deviations from the standard of pronunciation. Another reason for choosing spontaneous speech is the fact that it is the basis for any human speech activity in the majority of cases in everyday life.

Nine experts in phonetics have carried out the auditory analysis. They transcribed the speech of the speakers according to its real sounding, defined the distribution of the stress in utterances, marked all of the allophones on a perceptive level, and pointed out any deviations from the orthoepic norm.

The auditory analysis of 11 stressed English monophthongs and 22 consonant segments in pre- and poststressed positions established a wide range of allophones of the given phonemes.

The obtained data testifies to the fact that the American and Canadian English speakers tend to display a wider allophonic variation than the speakers of British English. That is their speech differs by the rhotic allophones of vowels and also partially and fully delabialised back vowels. Despite the relatively normative realization of vowels in the speech of the British, they tend to nasalize the low back /ɑ:/ without nasal consonants around them which is caused by the articulation of this speech sound by lowering the soft palate and letting half of the breathed out air stream go out through the nasal cavity. It produces the effect of nasalization in words like *car*, *park*. The main tendencies in pronouncing English vowels by the British are

as follows: the shortening of their duration, diphthongization of the tense /i/ and /u/ at the end of the utterance, delabialization, and their transformation into other speech sounds.

The auditory analysis of the 22 English consonant segments has shown that American and Canadian English language speakers display a wider range of allophonic variation than the British ones. Their speech is characterized by voicing, partial devoicing, palatalization, spirantization, and affricatization. The allophones of the alveolars /t/ and /d/ are the most modified since they are frequently used in speech, in fact, more often than other consonants. The North American speakers of English pronounce them with a flap, whereas the British ones with spirantization even before the stressed vowels. The allophones of the velar /g/ are fully devoiced at the beginning of the phonetic word by all the speakers under research.

The English fricatives are generally realized within the scope of the orthoepic norm which is caused by a lower degree of the movement of the active organs of speech when pronouncing them. Voiced fricatives become partly or fully devoiced, the allophones of /h/ become voiced. The speech of the North American speakers differs by the retroflex allophones of /s/, /z/ due to rhoticity in these variants of English. The voiced ones are devoiced and the glottal /h/ takes on as many allophones as there are vowels preceding it.

The sonorants are mostly realized within the set pronunciation standards. The bilateral /l/ is characterized by the biggest number of allophones such as partly devoiced ones [ɫ] when followed by tense plosives [p], [t], [k], "dark" ones, and the velarized [ɫ̤] which leads to the vocalization of this sonorant. The speakers of the British pronunciation standard tend to pronounce the [l] sound with a slightly palatalized allophones [lʲ] when they are followed by front and back vowels /i:/, /ɪ/, /u/, /ʊ/. It is caused by rolling up of the tongue in the direction of the hard palate when pronouncing this sound.

The pointed out phonetic variation of the English vowel and consonant phonemes is predetermined by the spontaneity of the speech, positional and

combinatorial variants of these segments' realization, rhoticity, sparing of speech efforts in the production of these sounds, the history of the phonemes' development, the specific features of the national variants of English, and the worldwide tendency to the accelerated speech.

The auditory analysis shows that Americans and Canadians' speech has no difference on a perceptual level. However, the pronunciation of the British differs mostly by the absence of the rhotic vowels and the spirantization of such as alveolars /t/, /d/.

The acoustic analysis of the temporal features of English vowels demonstrated a considerable shortening of the duration of the vowel sounds by 56-65% in the speech of all of the speakers under study in comparison with their standard duration. According to the spectral analysis of vowels, high vowels move a bit down, low ones up, front and back ones move closer to the centre.

The back vowels /u/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/ are most modified. They have their variants and variation in all of the national variants of English under consideration. It is caused by a bigger space between the tongue and the front teeth than with the other vowel sounds which gives room for a wider variation range.

The acoustic analysis of the consonantal segments in pre- and poststressed position confirms the data obtained due to the auditory analysis. Therefore, the manner of articulation appears as the most stable distinctive feature of vowel phonemes. The voicing and the place of articulation turn out to be the most variable distinctive features in all three national variants of English under study.

Thus, the hierarchy from the most stable to the most variable distinctive feature of the vowels for British, American and Canadian standard English is as follows: quality → row/labialization → height → duration, and of the consonants it is manner of articulation → voicing → place of articulation.

The research has both theoretical and practical significance since it allows to characterize the current state of the pronunciation norm, its functioning among the native speakers of the English language as well as predict the tendencies of

the possible development of the English language system due to the fact that the orthophonic deviations noticeable in synchrony can become the rudiments for the emergence of the new phonemes in the future.

Further linguistic studies can focus on phonetic peculiarities of vowel and consonant segments in unstressed positions, as well as territorial and functional stylistic variety of the segmental units within all the national variants of English in men, women and children.

Key words: acoustic parameters, variance, variation, distinctive features, sound, speech, modifications, orthoepy, orthophony, phoneme.

Список публікацій за темою дисертації

1. Лавренчук Я. Ю. Варіантність і варіативність сучасної англійської мови. *Сучасні тенденції розвитку мов. Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 2016. Вип. 14. С. 130—141.
2. Лавренчук Я. Ю. Англійська мовленнєва норма в Британії, США та Канаді: становлення і розвиток. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки*. Кропивницький, 2017. Вип. 154. С. 800—805.
3. Лавренчук Я. Ю. Орфофонія англійських голосних у спонтанному мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки національного університету "Острозька академія"*. Острог, 2017. Вип. 67. С. 182—187.
4. Лавренчук Я. Ю. Реалізація англійських зімкнених приголосних у мовленні британців, американців та канадійців. *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал*. Одеса, 2017. Вип. 10. Т. I. С. 63—67.
5. Лавренчук Я. Ю. Акустичні параметри англійських голосних заднього ряду у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Херсон, 2018. Вип. 1. Т. I. С. 71—78.

6. Лавренчук Я. Ю. Усне мовлення: орфоепія і орфофонія. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2016. IV (26). Issue: 106. P. 18—22. P-ISSN2308-5258.

7. Лавренчук Я. Ю. Система мови і норма. *Україна і світ: діалог мов та культур* : матеріали міжнар. наук.-практ.конф., м. Київ, 30 березня – 1квітня 2016 р. Київ, 2016. С.191—193.

8. Лавренчук Я. Ю. Проблема варіативності та варіантності мовлення. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно- дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 21квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 55—57.

9. Лавренчук Я. Ю. Орфоепія як сутність вимовної норми: варіантність і варіативність. *Україна і світ: діалог мов та культур* : матеріали міжнар. наук.-практ.конф., м. Київ, 29–31 березня 2017 р. Київ, 2017. С. 183—185.

10. Лавренчук Я. Ю. Сучасна англійська мова та основні фази її розвитку. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матеріали всеукр. міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 26-27 квітня 2017 р. Вінниця, 2017. С. 77—80.

11. Лавренчук Я. Ю. Англійські щілинні фонemi у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали I всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 23-24 листопада 2017 р. Суми, 2017. С. 72—77.

12. Лавренчук Я. Ю. Експериментально-фонетичне дослідження орфофонії у мовленні носіїв англійської мови. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–16 червня 2018 р., Київ, 2018. С. 31—33.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ І УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ОРФОЕПІЇ Й ОРФОФОНІЇ В МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДІЙЦІВ	28
1.1. Лінгвістичні підходи до інтерпретації мовної норми	28
1.2. Поняття орфоєпії й орфофонії у мовознавстві	33
1.3 Розмежування варіантності та варіативності	39
1.4 Специфіка мовленнєвої норми у Великій Британії, США та Канаді	51
Висновки до розділу 1	62
РОЗДІЛ 2 ПРОГРАМА ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ОРФОЕПІЇ Й ОРФОФОНІЇ В МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ ТА КАНАДІЙЦІВ	66
2.1. Матеріал дослідження	66
2.2. Добір дикторів	70
2.3. Експериментально-фонетичні методи дослідження	72
2.3.1. Аудитивний аналіз мовлення	73
2.3.2. Акустичний аналіз мовлення	74
2.3.3. Лінгвістична інтерпретація результатів експерименту	76
Висновки до розділу 2	77
РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ АУДИТИВНОГО АНАЛІЗУ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРФОФОНІЇ В МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДІЙЦІВ	79
3.1. Реалізація голосних фонем переднього ряду /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/	79
3.2. Реалізація голосних фонем середнього ряду /ɜ:/, /ʌ/	83
3.3. Реалізація голосних заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/	87
3.4. Реалізація зімкнених (проривних) фонем	94

3.4.1. Реалізація глухих сильних (напружених) зімкнених /p/, /t/, /k/	94
3.4.2. Реалізація дзвінких слабких (ненапружених) зімкнених /b/, /d/, /g/ ..	99
3.5. Реалізація щілинних (фрикативних) фонем	103
3.5.1. Реалізація глухих сильних (напружених) щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/	103
3.5.2. Реалізація дзвінких слабких (ненапружених) щілинних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/	105
3.5.3. Реалізація гортанної щілинної фонем /h/	108
3.6. Реалізація сонорних фонем	109
3.6.1. Реалізація носових сонорних /m/, /n/, /ŋ/	109
3.6.2 Реалізація латеральної фонем /l/	112
3.6.3 Реалізація апроксимантів /r/, /j/, /w/	114
Висновки до розділу 3	118
РОЗДІЛ 4 РЕЗУЛЬТАТИ АКУСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ОРФОФОНІЇ В МОВЛЕННІ БРИТНАЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ	
І КАНАДІЙЦІВ	123
4.1. Темпоральні характеристики голосних	123
4.2. Спектральні характеристики голосних	127
4.3. Орфофонія зімкнених (проривних) фонем	151
4.3.1. Орфофонія глухих сильних (напружених) зімкнених /p/, /t/, /k/	151
4.3.2. Орфофонія дзвінких слабких (ненапружених) зімкнених /b/, /d/, /g/	155
4.4. Орфофонія щілинних (фрикативних) фонем	157
4.4.1. Орфофонія глухих сильних (напружених) щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ ..	157
4.4.2 Орфофонія дзвінких слабких (ненапружених) щілинних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ ..	159
4.4.3 Орфофонія гортанної щілинної /h/	161
4.5 Орфофонія сонорних фонем	162
4.5.1. Орфофонія носових сонорних /m/, /n/, /ŋ/	163
4.5.2. Орфофонія латеральної /l/	165
4.5.3 Орфофонія апроксимантів /r/, /j/, /w/	167
Висновки до розділу 4	169

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	179
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	194
ДОДАТКИ	197

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ І УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НВ	—	національний варіант
НВБ	—	національний варіант англійської мови в Британії
НВА	—	національний варіант англійської мови США
НВК	—	національний варіант англійської мови в Канаді
МФА	—	Міжнародна фонетична асоціація
СМ	—	спонтанне мовлення
ФС	—	фонетичне слово
Гц	—	герц, одиниця частоти періодичного процесу
мс	—	мілісекунда
˘	—	дужка вниз відображає злиття лексичних одиниць в одне ФС
/æ/		голосна фонема
[æ]		реалізація голосної фонемі в мовленні, звук

ВСТУП

Зв'язок між системою мови та нормою, її варіантністю та варіативністю, висвітлена в низці праць вітчизняних і зарубіжних мовознавців таких, як Л. Єльмслєв [33], В.О. Іцкович [40], Е. Косеріу [51], М.Г. Кочетова [54], Л.П. Крисін [56], Р.Р. Каспранський [46], Г.П. Торсуєв [100] й дотепер має дискусійний характер у лінгвістичній літературі. Це сприяло підвищенню загального інтересу науковців до дослідження звукового складу мови в діахронічному й синхронічному аспектах (Л.В. Бондарко [8–14; 102–103], Т.О. Бровченко [15], О. Р. Валігура [16–17], Р.В. Васько [18–19], Л.Р. Зіндер [35], М.П. Дворжецька [30], А.А. Калита [41–44], Л.В. Комар [47–49], В.В. Левицький [71], В.Ю. Паращук [74–77], О.І. Стеріополо [92–97]).

Стрімка глобалізація, що охопила світ наприкінці ХХ сторіччя, сприяла поширенню англійської мови як ключового інструменту міжнародного спілкування, через що більша кількість лінгвістичних розвідок спрямована на дослідження фонетичних характеристик її *світових* варіантів загалом (J. Jenkins [147], M. Görlach [141], D. Graddol [142], B. Kachru [153–154], B. Kingsley [155], E. Schneider [179]) та *національних* зокрема (А.І. Домашнєв [32], Д.А. Шахбагова [106–107], А.Д. Швейцер [108–113], D. Crystal [199–200], T. Roelcke), а саме найбільш поширених та престижних *британського* (Ch. Barber [116], A. Cruttenden [131], B.A. Gimson [138], D. Jones [150–151], D. O'Connor [165], P. Roach [171–174], P. Trudgill [183], C. Upton [184], J. Wells [185–187]), *американського* (W. Labov [157; 202], P. Ladefoged [158–160], V. Riper [170]) та *канадійського* (M. Bloomfield [117], Ch. Boberg [118–119], J. Chambers [127], S. Dollinger [133–135], M. Orkin [166], M. Scargill [17]). Проте поглибленого вивчення потребують спільні та відмінні риси алофонічного варіювання одиниць сегментного рівня сучасної англійської мови у мовленні її носіїв Великої Британії, США та Канади в наголошеному фонетичному слові. Адже згодом з наявної британської орфоепічної норми в результаті модифікаційних процесів виокремилися нові варіанти реалізації її сегментних одиниць, яким притаманна власна алофонічна варіативність, що згодом може призвести до появи нових орфофонічних варіантів фонем в мовленні.

Актуальність теми дисертації зумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики на дослідження функціональних аспектів мовних одиниць у мовленні та ступеня прояву стабільності / варіативності їхніх диференційних ознак. Крім того, реальні особливості реалізації системи голосних і приголосних фонем англійської мови й характер варіювання звуків найповніше виявляється у спонтанному мовленні, що може стати базою для подальших лінгвістичних розвідок у дослідженні впливу мовних і позамовних чинників на динаміку й характер розвитку та функціонування не лише англійської, але й інших германських мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в межах комплексної колективної теми кафедри германської і фіно-угорської філології імені Г.Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету "Комунікативно-когнітивний та соціокультурний аспекти функціонування системи мовних одиниць германських і фіно-угорських мов у синхронії і діяхронії". Тему дисертації затверджено вченою радою Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 11 від 28 квітня 2014 року).

Метою роботи є дослідження варіативності англійського мовлення британців, американців і канадійців на матеріалі спонтанного мовлення.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- обґрунтувати теоретичні засади вивчення орфоепічної та орфофонічної варіативності англійського мовлення британців, американців і канадійців;
- розробити методику проведення експериментально-фонетичного аналізу орфоепічних і орфофонічних модифікацій у мовленні носіїв англійської мови;
- розкрити артикуляційні, темпоральні та спектральні характеристики мовлення носіїв англійської мови з Британії, США та Канади;
- визначити діапазон та межі алофонічної варіативності вокалізму й консонантизму в мовленні представників британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови;

– виявити ступінь виявлення стабільності та варіативності диференційних ознак голосних і приголосних фонем у мовленні британських та північноамериканських дикторів;

– установити особливості орфоепічної й орфофонічної варіативності англійського мовлення британців, американців і канадійців на матеріалі спонтанного мовлення, здійснивши лінгвістичну інтерпретацію отриманих даних.

Об'єктом дослідження є англійська орфоепія й орфофонія.

Предметом дослідження є орфоепічна та орфофонічна варіативність англійського мовлення британців, американців і канадійців.

Матеріалом дослідження слугували 4623 алофони голосних та 4352 алофони приголосних фонем, вилучених із аудіозаписів спонтанного мовлення дев'яти носіїв національних варіантів англійської мови у Великій Британії, США та Канаді, загальною тривалістю звучання 3 год. 26 хв. Експериментальний матеріал було завантажено із мережі Інтернет у форматі Podcast із вебсайтів провідних телерадіокомпаній кожної з країн, яку репрезентують диктори національних варіантів англійської мови, що досліджувалися.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення конкретних завдань роботи передбачалося залучення таких методів: для отримання експериментальних даних застосовувалися і *емпіричні загальнонаукові методи* (лінгвістичне спостереження, вимірювання, індукція та дедукція), і *спеціальні експериментально-фонетичні методи* (аудитивний, комп'ютерно-осцилографічний і спектральний види аналізу). Опрацювання результатів фонетичного експерименту здійснено за допомогою *кількісного аналізу*. *Зіставний метод* уможливив встановлення загальних і національно специфічних рис функціонування системи англійських фонем у мовленні британців, американців та канадійців. *Метод систематизації й узагальнення* отриманих даних уможливив встановлення спільних та відмінних характеристик мовлення дикторів, що сприяло лінгвістичній інтерпретації одержаних результатів дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дисертації було *уточнено та інтерпретовано* поняття варіантності і варіативності англійського вокалізму й консонантизму в спонтанному мовленні британців, американців та канадійців із урахуванням позиції голосних і приголосних фонем у структурі складу та фонетичного слова. *Обґрунтовано* розмежування між поняттями орфоєпії й орфофонії, *подальшого розвитку набуло* положення про спільні та відмінні національно специфічні особливості алофонічного варіювання голосних і приголосних у мовленні носіїв англійської мови Великої Британії, США та Канади у спонтанному мовленні, що відображено розмаїттям модифікацій, спричинених як мовними, так і позамовними чинниками. *Новим* у дисертації є виявлення потенційно високого та низького ступеня участі розрізнявальних ознак фонем у сильних позиціях. *Установлено* найдовший, найкоротший та середній діапазони тривалості звучання голосних, а також сонорних у перед- і поствокальній позиції наголошеного складу фонетичного слова в межах кожного національного варіанта англійської мови. *Визначено* діапазон варіювання формантних частот та межі алофонічної варіативності проаналізованих сегментів для кожного залученого до фонетичного дослідження національного варіанта англійської мови на основі аудитивного аналізу, що знайшло підтвердження у подальшій акустичній обробці експериментального матеріалу. *Побудовано* три моделі розташування голосних за рядом і підняттям у ротовій порожнині мовця у вигляді трапецоїдів Д. Джоунза, що слугуватиме подальшим розвитком його ідей для орфоєпії англійської мови. *Посилено* теоретичне обґрунтування чинників звукових змін через появу певних варіантів алофонів фонем у мові та їх різноманітної варіативності у мовленні, що може дати змогу визначити тенденції подальшого розвитку англійської орфоєпічної норми.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Система мови і норма є взаємопов'язаними та взаємозалежними умовами функціонування мови. Згідно з ученням Е. Косеріу, норма – це самостійна категорія, яка пов'язує мову та мовлення в процесі мовленнєвої діяльності.

Однак система мови є ширшою за норму і все, що відбувається в нормі, зумовлено системою мови, і вона обмежує нереалізовані можливості системи. Норма вимови складається з орфоепії та орфофонії, яким притаманна власна нормативність. Орфоепія регламентує нормативний фонемний склад слів, послідовність фонем у слові, місце розташування словесного наголосу, закономірності інтонсування фрази й ритмомелодики, натомість орфофонія регламентує нормативну реалізацію (вимовляння) алофонів фонем. Так, орфоепічна норма – це прийнятий, поширений, правильний, за уявленням кодифікатора склад фонем функціонуючої мови, що закріплений у різноманітних виданнях (словниках, довідниках, посібниках та ін.), а орфофонічна – правила нормативної реалізації комбінаторно-позиційних алофонів фонем, які вважають зразковими, статистично виправданими і соціально престижними в певний період часу на певній території в певному мовному колективі.

2. В орфоепії й орфофонії можливі різні варіанти реалізації однакового явища, інакше кажучи, є різні можливості реалізації тієї самої мовної сутності. Це утворює мовну й мовленнєву варіантність на відміну від варіативності, яка є обов'язковою ознакою мовлення, що пов'язано з різними виявами фонетичної варіантності та залежить від комбінаторики з сусідніми звуками, позицією стосовно наголосу, місцем у складі та слові тощо. Відтак варіантність властива не лише мові, але й мовленню. Варіантність на відміну від варіативності не зумовлена фонетичними умовами функціонування, а "дозволяється" системою мови. Тому варіантність – це різні способи реалізації тієї самої одиниці, що зумовлено зовнішніми екстралінгвальними чинниками. Унаслідок цього виникає варіантність першого та другого типу. До першого типу належить існування двох або більше способів рівноправної реалізації мовних одиниць. А варіантність другого типу передбачає, що один з декількох існуючих рівноправних способів реалізації мовних одиниць стає основним (головним) варіантом норми, який поступово витісняє інші через їхню меншу розповсюдженість та престижність.

3. Національним варіантам англійської мови у Великій Британії, США та Канаді притаманні і спільні, і національно специфічні риси функціонування системи фонем сучасної англійської мови, що відображають тенденцію до певного "розхитування" англійської орфоепічної норми та можливих майбутніх змін в інвентарі голосних і приголосних фонем британського американського і канадійського варіантів.

4. Аудитивний аналіз реалізації голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні носіїв англійської мови Великої Британії, США та Канади встановив, що на рівні сприйняття озвучене спонтанне мовлення американців і канадійців суттєво не відрізняється одне від одного. Водночас мовлення британців характеризується відмінним від північноамериканських мовців звучанням, що спричинено відсутністю ротичності голосних, а також дещо меншим розмаїттям орфофонічних варіантів голосних і приголосних в межах цього національного варіанта.

5. Середні значення темпоральних параметрів голосних у СМ британців, американців і канадійців на 56-65% скорочуються від еталонних через спонтанність самого мовлення дикторів. Найдовша тривалість звучання голосних характерна американцям, а найкоротша – канадійцям. У британців було встановлено порівняно середню тривалість звучання голосних із близькими до значень носіїв англійської мови з Канади. Це може свідчити про те, що найшвидше розмовляють канадійці, дещо повільніше британці й значно повільніше – американці.

6. За ієрархією виявлення ступеня стабільності й варіативності диференційних ознак голосних їх можна розташувати так: "якість" → "ряд/лабіалізованість" → "підняття" → "тривалість". Аналіз темпоральних характеристик англійських голосних підтверджує нерелевантність диференційної ознаки "тривалість" та її немаркованість для голосних сучасної англійської мови.

7. Акустичний аналіз реалізації приголосних фонем у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС у СМ мовленні британців, американців та канадійців підтвердив дані аудитивного аналізу і дав змогу встановити, що константною

для них виявилася диференційна ознака "спосіб творення", а ознаки "участь голосу" й "місце артикуляції" є найбільш типовими розрізнявальними властивостями приголосних в усіх трьох національних варіантах англійської мови.

8. Установлена варіантність та варіативність голосних і приголосних у досліджуваних національних варіантах англійської мови підтверджує вчення Е. Косеріу про те, що система мови ширша за норму та дає змогу стверджувати, що зв'язок орфоепії й орфофонії з системою мови виявляється в тому, що всі модифікаційні процеси "дозволяються" системою й протікають в рамках системи, що зумовлено спонтанністю та непередбачуваністю мовлення британських, американських і канадських мовців, позиційно-комбінаторними умовами реалізації досліджуваних сегментних одиниць, ротичністю у вимовлянні англійських голосних американцями і канадійцями, економією фізичних зусиль під час артикуляції цих звуків, особливостями історичного розвитку системи голосних і приголосних фонем англійської мови для різних національних варіантів, суттєвим впливом національного чинника, а також світовою тенденцією до пришвидшення мовлення.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження дають змогу встановити специфіку алофонічного варіювання англійської орфоепічної норми в її трьох національних варіантах, що стане вагомим внеском у загальну фонологію та фонетику, соціолінгвістику, теорію національної варіативності мов, культуру мовлення, етнофонетику. Головні здобутки дослідження знайдуть застосування під час викладання курсів із теоретичної фонетики англійської мови (розділи "Системи голосних і приголосних фонем", "Модифікації звуків у мовленнєвому потоці", "Склад", "Соціофонетика", "Методика проведення експериментально-фонетичних досліджень"), на заняттях із практичної фонетики англійської мови з метою вдосконалення фонетичної компетенції студентів, на практичних заняттях із фоноетимології, під час написання дипломних і магістерських робіт з англійської філології та науково-дослідницькій роботі аспірантів та докторантів. Отримані результати зможуть

бути враховані при укладанні орфоепічних словників, підручників, навчальних посібників з метою підвищення ефективності викладання англійської мови, а також під час корекції дефектів мовлення.

Апробацію матеріалів дисертації здійснено на засіданнях кафедри германської і фіно-угорської філології імені Г.Г. Почепцова (2015-2018), а також на двох всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: "Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі" (Вінниця, 2017); "Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи" (Суми, 2017), на шести міжнародних: "Україна і світ: діалог мов та культур" (Київ, 2016, 2017); "Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти" (Київ, 2016); "Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації" (Острог, 2017); "Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство" (Київ, 2018); "Urgent problems of philology and linguistics" (Будапешт, 2016).

Публікації. Основні положення дисертації та результати дослідження висвітлено у дванадцяти публікаціях, у тому числі у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (2,82 др. арк.), в одній статті в періодичному виданні іншої держави (0,55 др. арк.), а також у шести тезах доповідей на конференціях (0,87 др. арк.). Загальний обсяг публікацій – 4,24 др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження співвідноситься з його метою і завданнями та складається з анотації, вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, списку довідкової літератури і додатків. Повний обсяг дисертації – 235 сторінок, основний текст – 160 сторінок. Дисертація містить 20 таблиць на 10 сторінках і 50 рисунків загальним обсягом 7 сторінок. Бібліографія нараховує 214 позицій, з них 97 джерел іноземними мовами.

Перелік умовних скорочень містить ужиті в дисертації термінологічні скорочення і маловідомі позначення.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його теоретичне та практичне значення, розкрито наукову новизну, описано застосовані методи експериментального дослідження, наведено відомості про апробацію результатів, а також подано інформацію про структуру роботи.

У **першому розділі "Теоретичні передумови вивчення англійської орфоепії й орфофонії у мовленні британців, американців та канадійців"** обґрунтовано теоретичні засади для вивчення орфоепічної та орфофонічної варіативності в мовленні носіїв англійської мови Великої Британії, США та Канади, представлено різні підходи до трактування поняття норми та її взаємозв'язку з системою мови, обґрунтовано розмежування між поняттями орфоепії й орфофонії, варіантності та варіативності, а також розглянуто становлення орфоепічної норми національних варіантів англійської мови у Великобританії, США та Канаді, специфіку її використання на сучасному етапі та її історичний розвиток.

У **другому розділі "Програма та методика проведення експериментально-фонетичного дослідження англійської орфоепії й орфофонії у мовленні британців, американців та канадійців"** представлено програму та методику проведення експериментально-фонетичного дослідження реалізації голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні носіїв англійської мови в Британії, США та Канаді. Зокрема, окреслено принципи відбору матеріалу, надано відомості про дикторів, розкрито умови організації аудитивного й акустичного видів аналізу та способи опрацювання отриманих експериментальних даних.

У **третьому розділі "Результати аудитивного аналізу дослідження орфофонії у мовленні британців, американців і канадійців"** надано відомості проведеного аудитивного аналізу реалізації 11 англійських монофтонгів /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ʌ/, /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у наголошеній позиції фонетичного слова та 22 приголосних фонем /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /v/, /ð/, /z/, /ʒ/, /h/, /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/ у перед- і поствокальній позиції наголошеного

фонетичного слова у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців. Визначено діапазон і межі алофонічної варіативності голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні англомовних дикторів.

У четвертому розділі "Результати акустичного аналізу дослідження орфофонії у мовленні британців, американців і канадійців" відтворено дані акустичного аналізу голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні носіїв англійської мови в Британії, США та Канаді. Описано темпоральні та спектральні характеристики одиниць сегментного рівня в їхньому мовленні. Встановлено ступінь виявлення стабільності та варіативності диференційних ознак англійського вокалізму й консонантизму в мовленні британських та північноамериканських дикторів, а також надано лінгвістичну інтерпретацію отриманих експериментальних даних.

У загальних висновках викладено результати проведеного експериментально-фонетичного дослідження та окреслено перспективи подальших лінгвістичних розвідок в межах запропонованої теми.

У додатках надано фрагменти з інтерв'ю носіїв британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови, інформацію про дикторів та аудиторів, а також представлено діакритичні знаки за системою МФА, які відображають алофонічну варіативність голосних і приголосних фонем.

Список використаних джерел включає перелік джерел українською, російською, англійською та німецькою мовами.

Список довідкової літератури містить словники, довідники, атласи українською, російською та англійською мовами.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ОРФОЕПІЇ Й ОРФОФОНІЇ В МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДІЙЦІВ

1.1. Лінгвістичні підходи до інтерпретації мовної норми

Мова, як і будь-який живий організм, є багатогранною, різноаспектною, складною і динамічною системою, структурні елементи якої взаємопов'язані та взаємозумовлені [5–7; 52; 59]. Мова функціонує, розвивається і поширюється на певній географічній території, в певному соціумі, культурі, в певний період часу [23; 93]. Мовна норма є однією з основних проблем сучасної мовознавчої науки [4, с. 12], що зумовлено різними підходами до її тлумачення в лінгвістичній літературі.

Однак перед тим як характеризувати систему мови, норму і зв'язок між ними, слід дати визначення поняттю "система". Термін "система" походить від давньогрецького слова *σύστημα*, що означає "сполучення", "ціле", "з'єднання", – множина взаємопов'язаних елементів [190, с. 130]. У словнику Webster's Revised Unabridged Dictionary "систему" визначають як сукупність взаємозалежних і підпорядкованих одне одному об'єктів, частинок, елементів, логічно об'єднаних в одне ціле в особливому порядку на основі певних законів, правил і принципів [212–213]. Будь-яка мова є досить складною і водночас системною, про що ще у XX столітті у своїх працях писали такі видатні лінгвісти, як Ф. де Соссюр, І.О. Бодуен де Куртене та ін. [91; 89]. Однак для мовців системність їхньої рідної мови не є прозорою [152, с. 1].

Термін "норма" походить від латинського слова *norma*, що дослівно означає "косинець", у переносному значенні – "правило", – регулятивне правило, яке вказує межі свого застосування; відповідає чомусь типовому або звичайному [190]. Відтак в мовленні норма має гарантувати і забезпечувати правильну реалізацію відібраних і закріплених системних одиниць (фонем, морфем та ін.) [85].

Однак зв'язок між системою мови та нормою недостатньо визначений і на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки. Так, проаналізувавши міркування Е. Косеріу про співвідношення системи мови та норми, Е.С. Бондаренко прийшла до висновку, що "норма, подібно до мови, стійка і водночас мінлива, і характеризується прийнятими в її межах коливаннями і варіантами" [6, с. 85]. Найбільш яскраво це виявляється на фонетичному рівні у вигляді різноманітних модифікаційних процесів на сегментному рівні [35, с. 46]. А це означає, що в мові можна спостерігати не лише діахронічні зміни, але й динамічні процеси в синхронії [51, с. 191].

Однак дискусії про поняття норми продовжилися навіть після розмежування Ф. де Соссюром мови як системи умовних засобів і мовлення як форми існування цієї системи [90; 91]. Так, на відміну від Ф. де Соссюра, Л. Єльмслев окреслив три аспекти в мові, позначивши їх термінами "схема", "норма", "узус" [33]. "Схемою" Л. Єльмслев називає мову, яку більшість лінгвістів ХХ ст. традиційно тлумачать як систему [33, с. 281]. "Норму" вчений вважає непотрібною абстракцією, яку штучно отримали з узусу, що призводить до непотрібних ускладнень [33, с. 282; 91–92]. "Узус" (загальноприйняте уживання мовних одиниць [190]), на думку науковця, конкретизується в мовленні. Тому, заперечивши поняття норми, Л. Єльмслев запропонував замінити соссюрівську дихотомію "мова – мовлення" протиставленням "схема – узус" [33, с. 282].

Першим, хто обґрунтував лінгвістичний характер норми, був Е. Косеріу. Лінгвіст вважає, що мова змінюється тому, що нею постійно користуються. Дослідник вважає, що система мови – це не лише те, що є в мові, але це й система можливостей конкретної мови, система моделей, які ще не повністю реалізувалися. Відтак мова є "системою можливостей", а норма – "системою обов'язкових реалізацій" [51, с. 36–37; 59]. Динамічність мови, на думку вченого, виявляється через систему, що дає її змогу виходити за межі реалізованого, а норма фіксує мову в традиційних формах [51, с. 36–37]. Водночас Е. Косеріу не заперечує того, що норма може змінюватися, коли в цьому є функціональна необхідність, коли норма невідома мовцям, а також, якщо порушення норми

не позначається на функціонуванні мови, оскільки "в системі не з'являється нічого такого, чого раніше не існувало б у нормі" і, навпаки, "нічого не зникає із функціональної системи, окрім як шляхом довготривалого відбору, який здійснює норма" [51, с. 101]. Тому будь-який "зсув" у нормі відбувається лише як історична конкретизація певної можливості, яка вже існує в системі" [51, с. 91]. Отже, з одного боку, норма слугує для рівноваги системи і вирізняється певною статичністю, а з іншого, – норма є мінливою через "зсуви", які система зумовлює для конкретної реалізації своїх можливостей [51, с. 85].

Л.О. Вербицька і О.І. Стеріополо вважають за доцільне замінити схему Е. Косеріу "система – норма – мовлення", на модель "система – норма, система – мовлення", оскільки Е. Косеріу не брав до уваги нетрадиційні реалізації системи [20, с. 21; 51; 59; 93, с. 20]. Відтак традиційні реалізації системи слід відносити до норми, а нетрадиційні до мовлення [20, с. 13; 93, с. 21].

Проаналізувавши лінгвістичну природу мовної норми досить детально, Л.О. Вербицька визначає мовну норму як "сукупність найбільш стійких і традиційних елементів системи, відібраних і закріплених в мовленні носіїв мови і є обов'язковими для всіх, хто володіє літературною мовою в певний період часу" [20, с. 12–13]. Отже, норма є вужчою за систему, в ній реалізується незначна частина того, що закладено в самій системі, і вона може змінюватися в межах цієї системи за умови появи нових форм, що постійно витісняють старі під впливом низки зовнішніх позамовних факторів [6, с. 14]. Це, у свою чергу, означає, що перш ніж стати фактом мови, нові утворення проходять стадію мовленнєвого уживання [20, с. 31–33].

Продовжуючи розвиток думки про норму, Л.П. Крисін і В.О. Іцкович виокремили два типи норми: у вузькому та широкому розумінні. Так, Л.П. Крисін вважає, що система мови – це сукупність можливих способів і засобів вираження, які є у кожній національній мові, а норма – це сукупність прийнятих у певному мовному суспільстві в певний час правил відбору таких способів і засобів вираження, які більшість мовців вважає найбільш доцільними у тій чи іншій комунікативній ситуації [56, с. 6]. За Л.П. Крисіним, норма – це традиційно і стихійно утворені способи мовлення, що є близьким до визначення вченим

поняття узусу, як загальноприйнятих стійких способів використання функціонуючої мови [56, с. 5–6]. У вузькому розумінні, на думку мовознавця, нормою є цілеспрямована кодифікація мови, яка нерозривно пов'язана з поняттям літературної мови, яку ще називають нормованою або кодифікованою [56, с. 5–6]. Тому, беручи до уваги широке розуміння норми, особливо, як це свого часу робив Л. Єльмслєв, узус варто відносити до того, що Е. Косеріу вважав ненормативними реалізаціями системи. Відтак норма не матеріалізує абсолютно всіх можливостей мовної системи, а реалізацію ненормативних явищ слід відносити до узусу. Отже, Л.П. Крисін чітко розмежував систему, норму та узус [56, с. 6]. З огляду на думку науковця, узус є ширшим за норму, оскільки вона є його складовою, проте ці два поняття не слід вважати тотожними.

Дещо схоже поняття норми трактує і В.О. Іцкович, розглядаючи його у широкому розумінні, як "існуючі в певний час у певному мовному колективі й обов'язкові для всіх членів колективу єдино можливі, або функціонуючі у вигляді варіантів мовні одиниці та закономірності їхнього уживання" [40, с. 8]. У вузькому розумінні нормою є те, що відноситься до стандартної мови і відрізняється від інших мовних різновидів не лише кодифікованістю, але й стилістичною диференціацією, більшою категоричністю, усвідомленістю, стабільністю, обов'язковістю і престижністю для всіх носіїв певної мови [40, с. 12]. В.О. Іцкович підкреслює, що динаміка розвитку мовної норми полягає у витісненні новими та продуктивними одиницями старих, традиційних, які містять елементи старого і виходять з ужитку, оскільки саме система мови відіграє провідну роль в оновленні норми [40, с. 13].

У свою чергу, Р.Р. Каспранський зобразив співвідношення системи мови та норми у вигляді двох кіл (див. рис. 1.1): внутрішнього, яке символізує систему мови та зовнішнього – норму. Дослідник певен, що реалізація системи можлива лише за рахунок сфери норми [19, с. 12].

Дане експериментально-фонетичне дослідження актуалізує питання про співвідношення системи англійської мови з нормами її досліджуваних національних варіантів.

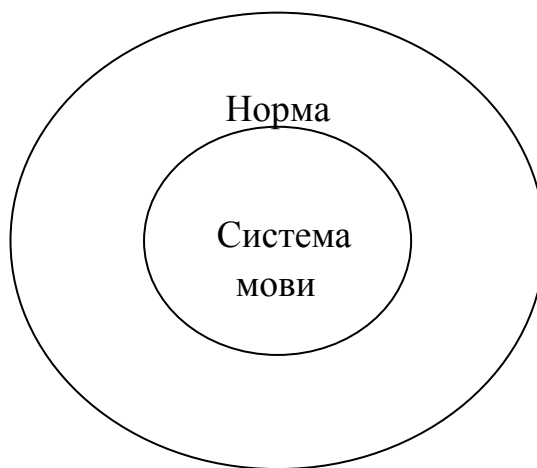

Рис. 1.1 Графічне зображення співвідношення понять системи мови і норми за Р.Р. Каспранським [46]

Зважаючи на неоднорідність підходів до тлумачення системи мови і норми, стає зрозумілим, що проблема співвідношення, взаємозв'язку та протиставлення цих двох понять отримала різноаспектне й подекуди складне і суперечливе теоретичне трактування у лінгвістичній літературі [9, с. 12; 46, с. 19].

Проаналізувавши погляди провідних зарубіжних та вітчизняних лінгвістів на систему мови і норму, можна зробити висновок, що система і норма – не просто два тісно пов'язаних між собою поняття, а дві взаємозалежні умови функціонування мови. З одного боку, в нормі не відбувається нічого, чого не зумовлює система, а з іншого – норма слугує для обмеження нереалізованих можливостей системи. Зміни в нормі можуть зумовлюватися не лише внутрішніми, але й зовнішніми позамовними факторами, як, наприклад, престижністю, поширеністю, а також мовною політикою країни, в якій ця мова є державною чи офіційною.

Мовна норма поділяється на *кодифіковану* та *реальну*. Кодифікованою вважається свідомо фіксована, сформульована у вигляді правил в різноманітних лінгвістичних виданнях норма, що характеризується традиційністю, стійкістю, обов'язковістю, уніфікованістю і, в деякому розумінні, суб'єктивністю. Така норма адресована всім членам мовного колективу на певній географічній території, у певний період часу. Реальній мовній нормі притаманна об'єктивність, вибіркковість, динамічність, мінливість. Кодифікованій нормі властивий стан

"гнучкої стабільності" [7], про що свого часу писали представники Празького лінгвістичного гуртка. Про це свідчить той факт, що, з позицій діакронії, "історична мова може охоплювати не лише декілька норм, але й декілька систем" [51, с. 37]. У такому разі норму можна вважати ширшою за систему. У синхронії норма є вужчою за систему, відтак у ній можна спостерігати лише умови зміни, які розпочинаються з багаторазового прийняття мовцями нового, що призводить до виникнення певних інновацій. Згодом, у мовній системі можна спостерігати зміни, спричинені так-званими "зсувами" [51]. Все це зумовлено нагальними комунікативними потребами носіїв мови, що виявляється в мовленні [4; 51]. Зрештою, у випадку прийняття мовним колективом існуючих інновацій, які набувають поширення, престижності і, деякою мірою, "правильності", реальну, об'єктивну норму фіксують у вигляді кодифікації. Саме тому норму і вважають поняттям відносним.

Отже, кодифіковану норму слід відносити до системи, а реальну – до її реалізації в мовленні.

У дисертації мовна норма трактується услід за Е. Косеріу та Л.О. Вербицькою як сукупність мовних засобів і правил, їх поєднання один з одним у певній мові в даний період її функціонування [20–21; 51]. Норма зумовлена можливостями мовної системи й поділяється на кодифіковану та реальну. Кодифікована норма є свідомо фіксованою й характеризується традиційністю, стійкістю, обов'язковістю, уніфікованістю, суб'єктивністю і відноситься до мови. Водночас реальна норма, якій притаманна об'єктивність, вибірковість, динамічність і мінливість, відноситься до мовлення.

1.2. Поняття орфоєпії й орфофонії у мовознавстві

У лінгвістичній літературі досі відсутнє чітке визначення поняття норми вимови. Так, Д.А. Шахбагова свого часу охарактеризувала вимовну норму, як опрацьовану на рівні звукової підсистеми мови форму єдиної літературної мови, що підпорядковується певним правилам і законам, які слугують основою

для того, щоб носії цієї мови мали змогу приймати її імпліцитно [105–106]. На думку вченої, орфоепічна норма визначає інвентар фонем, їхніх варіантів, межі їхнього варіювання, а також ті варіанти вимовляння, які для носіїв цієї мови є прийнятними або неприйнятними [106].

Для чіткого визначення орфоепії, важливо також уміти виявляти ознаки і форми існування орфоепічної норми. Так, М.В. Раєвський виділяє чотири основні ознаки такої норми, що, на його думку, відіграють першочергову роль в мовленні, а саме: 1) кодифікованість (уніфікованість і закріпленість у вигляді сукупності правил в різноманітних лінгвістичних джерелах); 2) опрацьованість – результат цілеспрямованого відбору спеціалістами найоптимальніших вимовлянь звуків, які реалізують нормативний фонемний склад певної мови; 3) досяжність – змогу усіма мовцями засвоїти наявні у нормі правила вимови; 4) стабільність – збереження якості норми упродовж певного часу попри постійні зміни правил норми, що потребують періодичних уточнень і повторного перегляду тих, чи інших елементів, які вважають нормалізованими [85].

Носії мови навіть і не усвідомлюють, що їхнє мовлення підпорядковується абсолютно чітким правилам вимовляння звуків, які є реалізованими алофонами фонем фонологічної системи їхньої рідної мови [157, с. 1]. Розвиток літературної норми вимови залежить більшою мірою від реалізованих в мовленні системи фонем. Сукупність фонем в їхніх взаємозв'язках і є фонологічною системою [52, с. 441], що, на думку Л.Р. Зіндера, складається з інвентаря фонем, який встановлюють на основі семантичного критерію за допомогою їхнього протиставлення в ідентичних або близьких фонетичних умовах. Учений визначає фонологічну систему і як зв'язок між фонемами, між якими існують певні відношення, закони їхнього функціонування та об'єднання у групи [35, с. 70–75].

Оскільки кожна фонологічна система передбачає реалізацію своїх функціональних одиниць (фонем) у потоці мовлення, варто зазначити, що літературна, стандартна норма вимови складається з двох аспектів: орфоепії і орфофонії [35].

Орфоепія (від гр. *orthos* – правильний і *epos* – мовлення) визначає сукупність правил літературної вимови, нормативний фонемний склад слова, послідовність фонем у слові, місце розташування словесного наголосу, закономірності інтонування фрази й ритмомелодики [190]. Натомість орфофонія (ортофонія) (від гр. *orthos* – правильний і *phone* – звук, голос) встановлює правила вимовляння алофонів тієї чи іншої фонemi певної мови, визначаючи якість вимовляння звуків. Інакше кажучи, орфофонія обумовлює процес реалізації фонем в мовленні залежно від їх оточення, позиції у слові, відносно наголосу та інтонації [20, с. 64; 61, с. 19; 92, с. 60; 93, с. 23].

Оснoву розмежування цих двох аспектів вимовної норми можна знайти у тлумаченні орфоепії у вузькому розумінні, за яким вона визначає лише правила функціонування фонем окремо від правил вимовляння звуків (алофонів) у широкому розумінні [190]. Проте підґрунтям для поділу норми вимови на орфоепію і орфофонію можна вважати розмежування М.С. Трубецьким науки про звукову сторону мови на фонетику і фонологію [101, с. 11–12], що є продовження думки Бодуена де Куртене про необхідність існування двох дискриптивних наук про звуки, предметами дослідження яких стали б конкретні звуки як фізичні явища і звукові сигнали, що використовують у певному мовному колективі для спілкування [101, с. 11–12]. Проаналізувавши дихотомію Ф. де Соссюра "мова – мовлення", М.С. Трубецький доцільним убачав назвати вчення про звуки мовлення фонетикою, яка б послуговувалася методами дослідження природничих наук, а вчення про звуки мови фонологією, яка би використовувала виключно лінгвістичні методи дослідження [101, с. 11]. Науковець визначив фонетику наукою про матеріальну (звукову) сторону мови, в якій повністю відсутній зв'язок між звуковими одиницями, що досліджуються, і їх лінгвістичним значенням [101, с. 18]. Фонологія, на думку вченого, має досліджувати ті звукові відмінності певної мови, що слугують для розрізнення значення слів (співвідношення диференційних ознак), а також правила їх поєднання у слова [101, с. 18–19]. М.С. Трубецький зробив спробу охарактеризувати такі основні поняття фонології: 1) фонема, її варіанти,

правила їх розмежування; 2) фонологічна (смыслорозрізнявальна) опозиція; 3) система фонем; 4) класифікація опозицій у фонологічній системі, між самими членами опозиції (привативні, градуальні, еквіполентні), постійні й нейтральні опозиції та ін. [101].

Розмежування орфоепії і орфофонії ґрунтується також на вченні теорії про фонему представників Щербівської фонологічної школи, Л.Р. Зіндера, О.М. Матусевич, Л.В. Бондарко, О.І. Стеріополо та ін., а саме:

– фонема є найкоротшою неподільною в часі (або лінійно) самотійною реальною одиницею мови, яка позбавлена власного значення, однак пов'язана з ним та виконує словорозрізнявальну та словорозпізнавальну функції [35, с. 36–42];

– значення слова не складається з суми часток значення кожного звука, що входить до його складу. Слово складається із єдності значення і звукової оболонки [35, с. 36–42];

– алофонічна варіативність фонери спричинена різними фонетичними умовами. Особливості будови артикуляційного апарату мовця можуть спричиняти певні модифікації, проте це не дає жодних підстав уважати, що вони сприяють утворенню додаткових алофонів, оскільки ці особливості є суто фізіологічними, і вони не мають лінгвістичного значення [35, с. 46–47];

– розрізняють позиційні й комбінаторні алофони фонери залежно від їх сполучуваності з іншими фонемами і позиціями у слові [35, с. 47–48];

– фонема реалізується через відповідний алофон у вигляді звука мовлення (фона). Самі ж алофони перебувають між собою в стані комплементарної дистрибуції [35, с. 48];

– фонетичний діапазон алофонів однієї фонери може бути надзвичайно широким [35, с. 53–54].

Так, наприклад, англійська передньоязикова, альвеолярна, апікальна, зімкнена, глуха приголосна фонема /t/ реалізується в мовленні дев'ятьма різними алофонами, а саме: аспірованим алофоном [tʰ] у слові *top*, імплзивним алофоном [t̚] слова *cat*, який в стилістично забарвленому мовленні може

вимовлятися і як аспірований [t^h], твердим приступом (глоталізованим) [ʔ] слова *button*, вібрантом [ɾ] слова *water* (особливо в північноамериканському варіанті вимовляння), назалізованим вібрантом [t̃] у слові *winter*, лабіалізованим [t̪] у слові *twice*, палаталізованим [tʲ] слова *teeth*, міжзубним у слові *eighth*, і жодним з попередньо представлених, як [t] слова *stop*. І цей список не є вичерпним. Те ж саме можна спостерігати й серед голосних, наприклад, широка голосна фонема переднього ряду, низького підняття /æ/ може подовжуватися перед дзвінками приголосними в кінці односкладових слів, як "*mad*" чи "*bag*", зазнавати назалізації, як у слові "*man*", набувати г-чи l- забарвлення, що більш типово для північноамериканського варіанту вимовляння тощо. Переважна більшість носіїв англійської мови навіть і не усвідомлює наявності інгерентних характеристик фонем у різних фонетичних позиціях, проте вони одразу відчують іншомовний акцент, зумовлений неточним вимовлянням алофонів фонем тими мовцями, для яких англійська не є рідною мовою [152, с. 16]. Варто додати, що заміна одного алофона іншим не змінює значення слова, наприклад, якщо вимовити алофон приголосної фонемі /t/ у слові *top* як звичайний [t] у слові *stop*, а не аспірований, то значення слова *top* при цьому залишиться таким, як і раніше. Це свідчить на користь того, що ці два алофони є представниками однієї фонемі /t/. Типовими, або основними алофонами фонемі за В.Л. Щербою є ті, що знаходяться в найменшій залежності від їхнього фонетичного оточення [113, с. 120–122]. Однак в лінгвістичній літературі існує хибна думка про те, що основний алофон і є фонемою. Якщо це дійсно так, тоді слід вважати, що всі інші алофони існують окремо від цієї фонемі, а це просто неможливо, оскільки фонема та її алофони нероздільні між собою [35, с. 49–50].

Такі зарубіжні фонологи й фонетисти, як Дж. Уеллз [185–187], П. Роуч [171–174], Дж.Д. О'Коннор [165], Н. Хомський і Ф. Халле [128] алофонами також називають варіанти або відтінки фонем. Тому, у запропонованому дисертаційному дослідженні, ці терміни є тотожними.

Прихильники Московської фонологічної школи (МФШ) (Р.І. Аванесов, П.С. Кузнецов, О.О. Реформатський, В.М. Сидоров, Р.В. Васько та ін.) не визнають автономності фонем і розглядають її як елемент морфеми, через що вона, на їх думку, поза морфемою не існує [169, с. 333-334]. Однак згідно з концепцією ЛФШ (в рамках якої й проводиться дане експериментально-фонетичне дослідження), у складі однієї й тієї самої морфеми можуть бути різні фонем (як наслідок чергувань фонем у морфемі) [169, с. 326-327].

З огляду на сказане вище, можна стверджувати, що кожен аспект літературної норми вимови має власну норму: фонемі – фонематичну (орфоепічну), алофони – фонетичну (орфофонічну), яка пов'язана з правилами реалізації різних комбінаторно-позиційних алофонів/варіантів/ відтінків фонем в мовленні.

Орфоепія визначає нормативний фонемний склад слів, а орфофонія займається дослідженням модифікаційних процесів алофонів фонем в мовленні [61, с. 20; 93, с. 22].

Відтак двоаспектну норму вимови можна кваліфікувати як *прийнятий, поширений, правильний*, за уявленням того чи іншого кодифікатора, і закріплений в різноманітних лінгвістичних виданнях (словниках, довідниках, посібниках тощо), на певній території, в певному мовному колективі, в певний період часу *склад фонем функціонуючої мови* (орфоепія) і *правила реалізації* комбінаторно-позиційних варіантів *алофонів в мовленні* (орфофонія), що вважаються зразковими, статистично виправданими і соціально престижними.

Проведення експериментально-фонетичного дослідження передбачає урахування двох аспектів вимовної норми й поглядів на фонему та її варіанти/ відтінки/алофони представниками Щербівської фонологічної школи.

Отже, норма вимови є одним із типів літературної мови, що охоплює два її аспекти: орфоепію і орфофонію, кожному з яких характерна власна нормативність. З огляду на це, в роботі орфоепічна норма розглядається з одного боку, як прийнятий, поширений, правильний, за уявленням того чи іншого кодифікатора *склад фонем функціонуючої мови* (орфоепія),

що закріплений в різноманітних виданнях (словниках, довідниках, посібниках та ін.) в певний період часу на певній території у певному мовному колективі, а з іншого – як правила нормативної реалізації комбінаторно-позиційних алофонів фонем (орфофонія), які вважають зразковими, статистично виправданими і соціально престижними.

1.3. Розмежування варіантності та варіативності

Постійний та безперервний розвиток живої функціонуючої мови, її соціальний характер і тяжіння мовної норми до стійкості, стабільності й традиційності, з одного боку, а також до динамічності, вибіркової й мінливості, з іншого [64; 80; 84], зумовило появу таких її ознак, як варіантність і варіативність. Тому актуальним стало розмежування цих двох понять. Варіативність є фундаментальною властивістю мови, яка у широкому сенсі означає будь-яку мінливість чи модифікацію, а у вузькому – характеристика способу існування та функціонування мовних одиниць у синхронії [88, с. 31]. Однак у поняття варіантність, що також відображає категорію зміни, існує низка тлумачень, що зумовлено плюралістичністю поглядів представниками різних фонетичних шкіл на реалізацію фонем в мовленні. Так, американський лінгвіст, представник Американської школи дескриптивної лінгвістики Е. Сапір, у реалізації фонем розрізняє умовні варіанти, що залежать від її фонетичного оточення та індивідуальні варіанти, притаманні різним носіям однієї мови [169, с. 17-18].

Представники Празької школи (Р.О. Якобсон, Б. Трнка, Б. Гавранек та ін.) реалізації фонем називають варіантами, поділяючи їх на два типи: комбінаторні варіанти, які з'являються в різних фонетичних умовах і факультативні – варіанти в однаковому звуковому оточенні [169, с. 25].

Д. Джоунз, представник Лондонської фонетичної школи, обмежив фонему до класу звуків, що перебувають у відношенні комплементарної дистрибуції [169, с. 53]. Крім того, вчений виділяв ще два класи звуків: варифони – вільні варіанти реалізації фонем в мовленні окремого індивіда та діяфони – варіанти фонем в мовленні різних людей, які належать до однієї спільноти [169, с. 54].

Л. Блумфільд та його послідовники Ч. Хокетт і Б. Блок вважали, що фонема реалізується через вільні й позиційні варіанти, які називаються алофонами [169, с. 80]. Однак і варіанти з алофонами не завжди тотожні, оскільки алофонами, на думку науковців, можуть бути лише розбірливі для сприйняття варіанти фонем [169, с. 80].

Розглядаючи поняття "фонем" науковці, які наближали до Копенгагенської фонологічної школи (гloseматики) (Х. Ульдалль, Л. Єльмслев) зокрема Л. Єльмслев, вважають, що існують інваріанти як основні варіанти фонем. Кожен інваріант складається із набору варіантів: частково зумовлені називаються варіантами, а частково вільні – варіаціями [169, с. 121].

Прибічники генеративної фонології Н. Хомський, Ч. Кім виокремлюють фонетичний і фізичний рівень фонологічної репрезентації, розрізняючи внутрішні та зовнішні. Внутрішні варіанти зумовлені сусідніми звуками, а зовнішні – місцезнаходженням у слові, на стику слів, а також позицією відносно наголосу [169, с. 215-216].

Послідовники Московської фонологічної школи (МФШ) (Р.І. Аванесов, П.С. Кузнєцов, О.О. Реформатський, В.М. Сидоров та ін.) реалізаціями фонем називають варіанти і варіації залежно від перцептивної чи сигнікативної функції фонем, розглядаючи її з позиції морфології [169, с. 333]. М.В. Панов розрізняє парадигматичні та синтагматичні фонем. Фонема-парадигма – це одиниця, до складу якої входять звуки, що належать до однакової парадигми, наприклад, комбінаторні варіанти однієї голосної та голосні, що виявляються в інших позиціях. Фонема-синтагама – є членом класу звуків в однакових позиціях та містить однакову кількість ознак [169, с. 341]. Перейнявши ідеї М.С. Трубецького про чітке розмежування фонетики та фонології, повністю порушивши традиційні погляди на фонологію своїх радянських колег, С.К. Шаумян створив власну дворівневу фонологічну теорію. Фонем вчений розділив на конкретні (індивідуальні), які прив'язані до певних позицій та абстрактні, що є класами конкретних фонем. Конкретні фонем є членами абстрактної фонем, різняться тільки позиційно й називаються фонемоїдами.

Інакше кажучи, алофони або варіанти реалізації фонему С.К. Шаумян назвав фонемоїдами, а традиційну фонему – абстрактною фонемою [169, с. 341, 346-347].

Прихильники ЛФШ (Л.В. Щерба, Л.Р. Зіндера, О.М. Матусевич, Л.В. Бондарко, О.І. Стеріополо та ін.), у традиціях якої виконано дисертаційне дослідження, вважають, що фонема є реальною автономною одиницею мови, що реалізується в мовленні через різні варіанти, які називаються відтінками (алофонами) [169, с. 326]. Згідно з ученням Л.В. Щерби існує три типи варіантів: 1) обов'язкові (зумовлені звуковим оточенням); 2) індивідуальні (типові для різних мовців); 3) факультативні (соціально або діалектно зумовлені) [169, с. 326]. Основний відтінок фонему – той, що є типовим під час його вимовляння в ізольованій позиції, де здійснюється найменший вплив з боку звукового оточення [169, с. 326].

За визначенням Л.О. Вербицької, варіантність є способом існування мовної системи і норми [21]. Інакше кажучи, мова, як система, зумовлює і сприяє утворенню й існуванню множинної норми на синхронному зрізі завдяки своїм нереалізованим можливостям [21, с. 31; 51]. Дослідниця також розрізняє варіантність *першого* та *другого* типу. До першого типу відноситься існування двох або більше способів рівноправної реалізації мовних одиниць (фонем, морфем тощо). А варіантність другого типу передбачає, що один з декількох існуючих рівноправних способів реалізації мовних одиниць стає основним варіантом норми, який поступово витісняє інші через їхню меншу розповсюдженість та престижність [20, с. 51–54; 92, с. 26], а в деяких випадках це відбувається через вплив таких позамовних факторів, як, наприклад, мовна політика країни, в якій ця мова є державною чи офіційною [64, с. 184].

Варіативність, на думку вченої, є обов'язковою ознакою мови, яка визначається та нав'язується нею й по-особливому виявляється на фонетичному рівні, сегментні одиниці якого значно модифікуються. Варіативність є джерелом виникнення варіантності, яка не провокується фонетичними умовами функціонування, а дозволяється системою мови [20, с. 15, 31].

Варіантність і варіативність є характерними рисами фонологічної системи сучасної англійської мови. Варіативність обумовлена визначеною позицією

фонемі в слові, впливом якості оточуючих звуків, її місцем відповідно до наголосу, а також індивідуальними особливостями вимовляння того, хто говорить у кожен момент реалізації ним відповідних алофонів фонем [20, с. 31].

Прикладом такої варіативності є вимовляння носової альвеолярної сонорної фонемі /n/ у словах *neat* і *bank*. У слові *neat* ця фонема реалізується через палаталізований алофон [nʲ], що зумовлено наголошеністю складу, розташуванням фонемі на початку слова і впливом якості наступної після неї довгої/напруженої голосної фонемі переднього ряду, високого підняття /i:/, яка її пом'якшує. У слові *bank* ця сама фонема вимовляється як носовий велярний сонорний звук [ŋ], поява якого спричинена позицією наступної зімкненої, велярної, глухої, напруженої приголосної фонемі /k/.

Фонетична варіантність, на відміну від варіативності, полягає у тому, що фонологічна система мови сприяє утворенню, існуванню і реалізації двох або більше закріплених у нормі варіантів фонем [20, с. 31].

Так, наприклад, в англійському слові *fertile*, коротка голосна фонема переднього ряду, високого підняття /i/ має два варіанти вимовляння, а саме: [ʼfɜ:tail], що характерно для британського національного варіанта англійської мови та її повна елізія [ʼfɜ:rt(ɪ)l] в північноамериканському варіанті її реалізації. Це зумовлено попереднім вимовлянням передньоязикової, постальвеолярної, какумінальної, зімкненої централізованої сонорної фонемі /r/.

Виникнення декількох варіантів фонетичних норм, на думку Л.О. Вербицької, – це явище лінгвістичне, а вибір одного з варіантів визначається соціологічними або ситуативно-стилістичними факторами [92, с. 26].

Продовжуючи думку Л.О. Вербицької про варіантність і варіативність, О.І. Стеріополо вважає, що варіантність слід відносити до системи мови (орфоєпії), а варіативність (орфофонію) – до реалізації цієї системи в мовленні, яка пов'язана з комбінаторно-позиційними варіантами фонем, оскільки і в орфоєпії, і в орфофонії можливі різні варіанти реалізації однієї мовної і мовленнєвої сутності. Відтак варіативність пов'язана з синхронією, а варіантність – з синхронією і діяхронією. Тому варіантність властива не тільки мові, але й

і мовленню [93, с. 26]. Фонетична варіативність може обумовлюватися і такими позамовними чинниками, наприклад, спонтанністю мовлення, залежністю від форм, типів і стилів мовленнєвого спілкування, соціальних і діалектних характеристик мовця, його емоційним станом тощо [25, с.76].

Отже, фонетична варіантність зумовлюється системою не повністю реалізованих можливостей конкретної мови [8; 21] і пов'язана з порушенням інтегральних ознак фонологічної системи певної мови за умови, що така ознака не є диференційною для тієї чи іншої фонемі [25; 92]. Наприклад, в англійському слові "*bath*" голосна фонема заднього ряду, низького підняття /a/ може реалізуватися, як [a:] або [æ], що не змінює значення цього слова. Фонетична варіативність, у свою чергу, зумовлена різними контекстами та ситуаціями мовлення [51].

З огляду на це, можна висунути припущення про те, що фонетична варіативність є джерелом виникнення фонетичної варіантності. Так, на думку Д. Крістела [199], серед утворених національних варіантів сучасної англійської мови (британського, американського, канадійського, австралійського та новозеландського) з плином часу, витіснивши всі інші, залишиться лише один із них, про що свідчать тенденції розвитку норми вимовляння сучасної англійської мови та її тяжіння до північноамериканського варіанта реалізації її фонологічної системи, або ж буде створена одна єдина світова англійська норма вимови, яка, на сучасному етапі розвитку англійської мови перетворилася у *lingua franca* [175, с. 2].

У третьому тисячолітті англійська мова стала провідною мовою у світі [175, с.1]. Її поширеність зумовило те, що нею розмовляють як першою (375 мільйони), а кількість мовців, для яких вона не є рідною майже вчетверо перевищує її носіїв [58; 167; 175]. Сюди належать країни, де англійська є другою офіційною мовою, наприклад, Південна Африканська Республіка, Індія, Сінгапур, Філіппінітанзанія, Камерун та близько тридцяти інших країн Африки [175, с. 1]. Це число доповнюють і ті, хто надає перевагу англійській мові в ролі мови міжнародного спілкування для ділових поїздок, роботи, науки, релігійної

діяльності, військової справи, журналістики, спорту та відпочинку [175, с. 2]. Все це призвело до виникнення нового напрямку лінгвістичної думки під назвою *World Englishes*, запропонованою ще у двадцятому столітті [58].

Першим, хто зробив спробу графічно зобразити модель варіантів англійської мови, став Р. Квірк [168, с. 2]. Його модель "двох кіл" вважають найконсервативнішою з історичної точки зору. До внутрішнього кола, яке набуло назву "Core English" (ядро англійської мови), дослідник відніс британський і американський національні варіанти англійської мови, а до зовнішнього, яке набуло назву "Periphery English" (периферія англійської мови) – усі її інші варіанти (див. рис. 1.2).

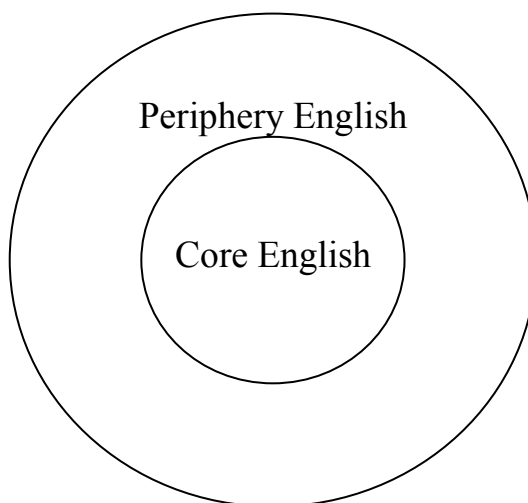

Рис. 1.2 Модель варіантів англійської мови за Рендольфом Квірком у вигляді "двох кіл" [168]

Наступниками Р. Квірка у зображенні варіантів англійської мови вважають Т. МакАртура і М. Горлаха [141, с. 11; 204, с. 98], кожен з яких сконструював власну модель варіантів англійської мови у вигляді "колеса", основу яких склав принцип мовної ієрархії (див. рис. 1.3, 1.4).

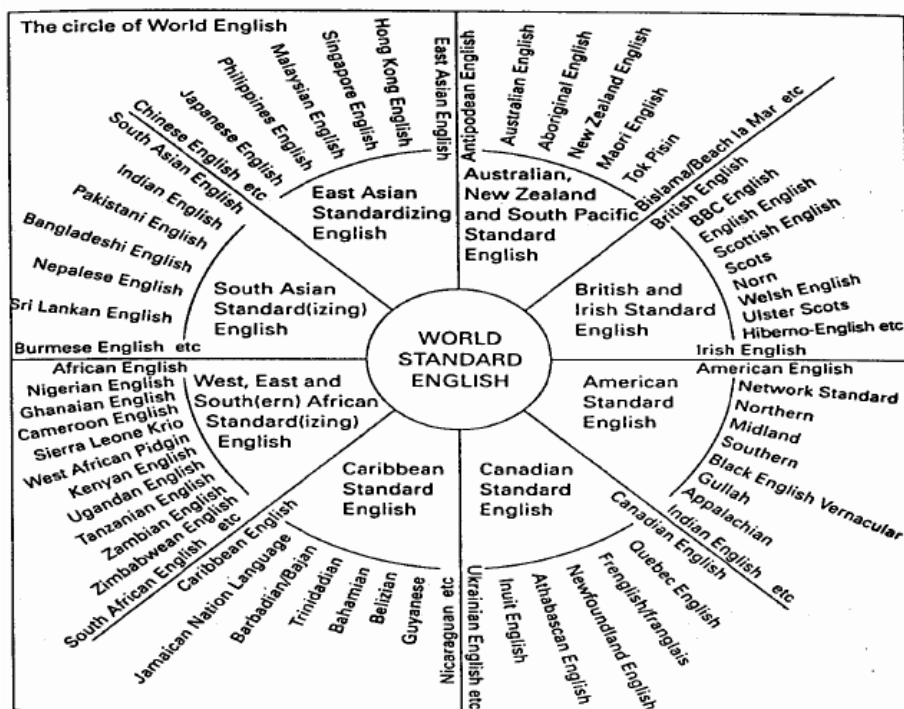

Рис.1.3 Модель варіантів англійської мови Тома МакАртура у вигляді "колеса" [204, с. 98]

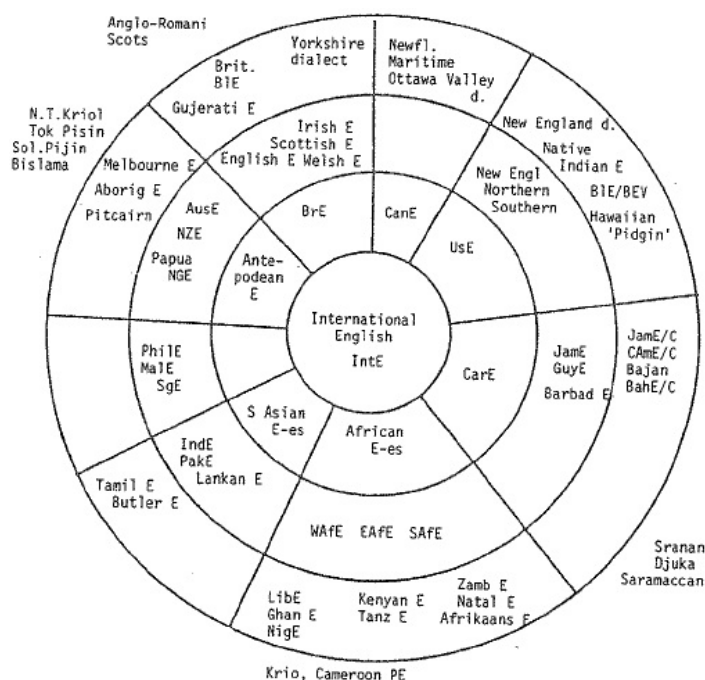

Рис. 1.4 Модель варіантів англійської мови Манфреда Горлаха у вигляді "колеса" [141, с. 11]

Хоча обидві моделі дещо схожі між собою, однак модель МакАртура здається більш динамічною. В її центрі розташована так-звана "світова стандартна

англійська мова" (World Standard English), а у всіх наступних концентричних колах – інші варіанти англійської мови та їх діалектні утворення. Основним недоліком обох моделей є відсутність варіантів англійської мови в Європі [204].

Одним із перших лінгвістів, хто, на відміну від моноцентричних, надав перевагу поліцентричним поглядам на англійську мову, став Б. Качру [153]. Проаналізувавши проблему поширеності та стратифікації англійської мови в світі, науковець запропонував власну сучасну поліцентричну модель історичної репрезентації трьох основних типів варіантів англійської мови, що отримала назву "трьох концентричних кіл" (див. рис. 1.5). До варіантів "внутрішнього кола" (the Inner Circle) вчений відніс англійську, яка була рідною мовою для іммігрантів, які привезли її з Великої Британії до Північної Америки, Австралії та Нової Зеландії, яку ще вважають "носієм" або джерелом норми (norm providing) [155, с. 376]. Варіанти "зовнішнього кола" (the Outer Circle) функціонують у країнах, де англійська отримала статус другої офіційної мови внаслідок експансії Великою Британією Азії та Африки, де норма, на думку вченого, набуває певного розвитку (norm-developing). До складу варіантів "кола, що розширюється" (the Expanding circle) належать країни, в яких англійська мова не відіграє жодної історичної чи політичної ролі, проте широко використовується для міжнародного спілкування як lingua franca, яка є залежною від норми (norm-dependent) [155, с. 376].

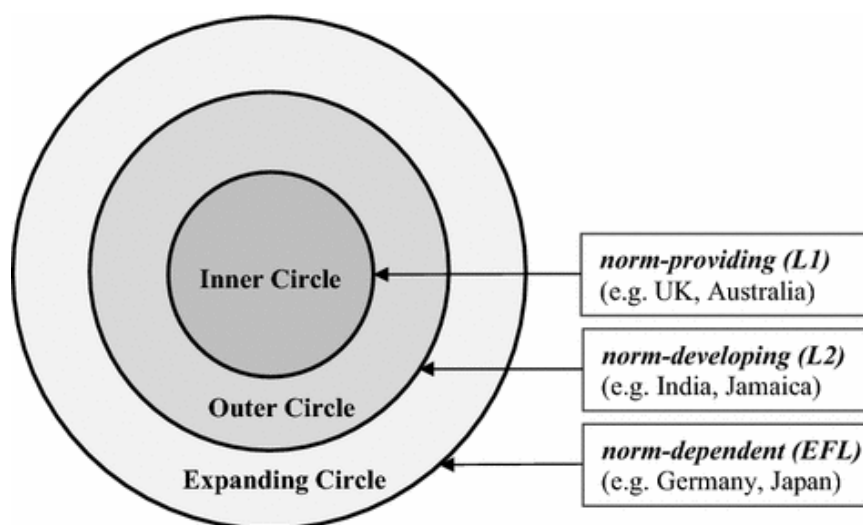

Рис. 1.5 Поліцентрична модель трьох основних типів варіантів англійської мови за Б. Качру [155, с. 376]

Незважаючи на те, що запропонована Б. Качру модель повною мірою відображає сучасний стан англійської мови на світовій арені такі соціолінгвісти, як Дж. Дженкінз та П. Брутіо критично оцінюють ідеї Б. Качру. Так, вони вважають, що, запропоновані визначення "концентричних кіл" носять політико-історичний, а не соціолінгвістичний характер; основну увагу зосереджено на внутрішньому колі; не охарактеризовано варіативність в межах виділених автором варіантів; не враховано рівень освіченості мовців; у розробленій моделі повністю відсутня характеристика мовної ситуації для тих мов, якими спілкуються не менше, ніж англійською [124; 147]. Певною мірою така критика є слушною, оскільки виділені автором моделі не функціонують ізольовано одне від одного, а навпаки переплітаються і піддаються взаємному впливові – саме таку модель реконструкції запропонував Д. Греддол, висловлюючи думку про те, що "концентричні кола" повинні частково переплітатися одне з одним. Він замінив назви кіл характеристикою носіїв англійської мови, для яких вона є першою, другою та третьою, тобто мовою міжнародного спілкування [142, с. 10].

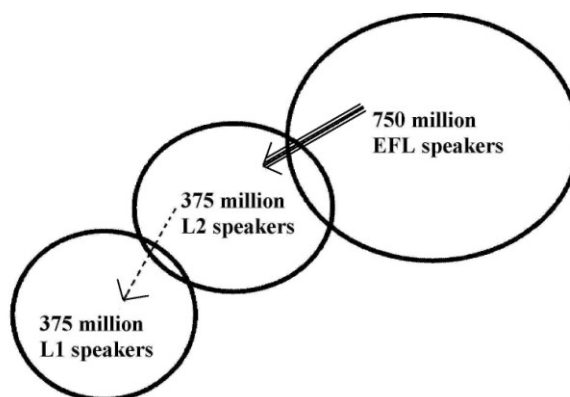

Рис. 1.6 Реконструкція моделі Б. Качру Девідом Греддолом [142, с. 10]

Слід зазначити, що існують й інші моделі реконструкції ідеї Б. Качру. Проте науковець ніколи і не ставив собі за мету зобразити свою модель з позицій соціолінгвістики. Автор сам зауважує, що його "концентричні кола" відображають лише історичну репрезентацію поширення англійської мови у світі, не враховуючи соціальної диференціації і статусу її носіїв. Кола лише ілюструють три основні етапи поширення англійської мови, а не її варіативну типологію [129, с. 37]. Б. Качру наголошує на тому, що наявність трьох типів світових варіантів англійської мови викликає зміни в їхніх нормах, особливо

на фонетичному рівні. А саме: "внутрішнє коло" дослідник назвав колом, у якому норма сформувалась, "зовнішнє" – де вона розвивається, зазнаючи певних видозмін, а "коло, що розширюється" – колом, існування якого залежить від дотримання неносіями англійської мови попередньо встановлених норм та стандартів, які були закладені її носіями у "внутрішньому колі" [153]. До того ж, учений виокремлює чотири так-званих гілки кодифікації відповідних норм, що, на його погляд, розташовані в порядку важливості:

1) *авторитетна кодифікація (authoritative codification)*, що опирається на формальні установи, які визначають норми користування мовою [154, с. 10];

2) *соціологічна або оціночна кодифікація (sociological or attitudinal codification)*, що залежить від сили суспільного контролю над використанням функціонуючої мови в межах певного групування [154, с. 10];

3) *освітня кодифікація (educational codification)*, яка пов'язана з відбором науково-педагогічної джерельної бази для навчання мови і освітньою політикою відповідного регіону, в якому вона функціонує [154, с. 11];

4) *психологічна кодифікація (psychological codification)*, що залежить від психічної потреби певної групи мовців не відхилятися від уже встановлених норм [154, с. 11].

Намагаючись уникнути суто географічного та історичного підходів до зображення різних варіантів англійської мови у вигляді "концентричних кіл", Е.В. Шнайдер розробив власну динамічну модель постколоніальних варіантів англійської мови, основу якої склали соціолінгвістичні концепти, що пов'язані з особистісною діяльністю мовців [179]. Учений виокремив п'ять основних фаз розвитку і поширення англійської мови, а саме:

1) *основу (foundation)*, тобто початкову фазу появи і тривалого функціонування англійської мови на певній території. Впродовж цього періоду англійська мова контактує з різними місцевими мовами, або ж відбувається змішання її діалектів чи навіть варіантів, що призводить до утворення койне (загального нового стандарту чи діалекту), або нового стабільного варіанту мови. Двомовність, на даному етапі є маргінальною [179, с. 240];

2) екзонормативну стабілізацію (*exonormative stabilization*) – фазу закріплення норм мови-метрополії. Англійська набуває більшої популярності та важливості. На цьому етапі стрімко зростає двомовність серед корінного населення через освітні навчальні заклади і часте спілкування з носіями англійської мови [179, с. 240];

3) приння (*nativisation*) – фазу, яку Е. Шнайдер ще називає перехідним періодом, під час якого носії англійської мови стають менш прив'язаними до своєї батьківщини й починають ототожнювати себе з місцевими реаліями нової для них території, на якій вони поселилися. Англійська мова проникає в соціально-політичні та культурні сфери життя місцевого населення [179, с. 241];

4) едонормативну стабілізацію (*endonormative stabilization*) – фазу поступового становлення власних норм локального варіанта англійської мови, що починає "розквітати" [179, с. 241];

5) диференціацію (*differentiation*) – фазу розпаду новоутвореного регіонального варіанта англійської мови на інші соціальні й територіальні діалекти. Відбувається так-звана мовна зміна [179, с. 241].

Отже такі лінгвісти, як Б. Качру, Дж. Дженкінз, Т. Рьольке, Б. Кінгслі, Р. Квірк, Е. Шнайдер та ін. по-різному зображають моделі поширення й форми існування варіантів англійської мови у світі залежно від політично-історичного або соціолінгвістичного підходів, на яких побудовані їхні класифікації.

Щодо фонетичної варіативності сучасної англійської мови, Г. Торсуєв чітко виокремив її чотири аспекти [100]:

1) пневматико-механічну основу всіх звукових одиниць і процес мовлення, зумовлений будовою та функціонуванням органів мовлення (ограничений аспект) [100, с. 23];

2) системний взаємозв'язок між звуковими одиницями, їхня позиція у структурах слів або речень (системний або структурний аспект) [100, с. 24];

3) диференціацію різноманітних стилів і жанрів мовлення (стилістично-диференційний аспект) [100, с. 24];

4) наявність діалектних, місцевих і соціальних відмінностей у вимовлянні (діалектний аспект) [100, с. 24]. Запропонована класифікація досить ґрунтовно відображає варіативність як рису мовної системи та її реалізацію.

Отже, незважаючи на велику кількість нових варіантів англійської мови, а також на множинність поглядів лінгвістів на різновиди та варіанти й форми її існування, не повністю вирішеним залишається питання про алофонічне варіювання системи фонем англійської мови в мовленні представників її британського, американського та канадійського національних варіантів на сучасному етапі.

З огляду на попередньо висловлені погляди на варіантність та варіативність як невід’ємні риси функціонуючої мови загалом і фонологічної системи сучасної англійської мови зокрема, можна підвести такі підсумки:

1) фонетична варіативність і варіантність пов’язані з системою мови, нормою та мовленням, що спричинено як внутрішніми так і зовнішніми (екстралінгвальними) факторами (Е. Косеріу, Л.О. Вербицька, О.І. Стеріополо);

2) варіативність є першоджерелом варіантності та джерелом зміни та розвитку мови (Л.О. Вербицька);

3) варіантність – це певна статичність, а варіативність – динамічність (Е.С. Бондаренко);

4) наявність множинності варіантів вимовляння сучасної англійської мови пояснюється не повністю реалізованими можливостями її фонологічної системи на синхронному зрізі (Е. Косеріу);

5) вибір одного з декількох функціонуючих варіантів залежить від соціальної приналежності мовця, його віку, професії, особистих уподобань, рівня володіння ним вимовною нормою, а також – від поширення та престижу одного з існуючих варіантів у мовному середовищі (Л.О. Вербицька).

Отже, попри існування великої кількості термінів на позначення категорії зміни, варіантність і варіативність слід розмежовувати залежно від сфери уживання цих двох понять. У фонетиці, варіативність є внутрішньою властивістю

мови, видозміною у мовленнєвому потоці через варіанти. Проте варіантність є способом існування й функціонування мовних одиниць в мовленні, тому її слід відносити до фонології.

Для того, щоб дослідити варіативність англійського мовлення британців, американців і канадійців спочатку варто з'ясувати, що є орфоепічною нормою для цих трьох національних варіантів англійської мови.

1.4. Специфіка мовленнєвої норми у Великій Британії, США та Канаді

На сучасному етапі англійська мова стала провідною мовою світу й офіційно вважається національною мовою Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії й Нової Зеландії [62, с. 800]. Усне мовлення кожного з національних варіантів англійської мови дещо відрізняється одне від одного за своїм звучанням, що є цілком природнім для будь-якої мови в її усній формі, тому їх не слід уважати гомогенними [105; с. 6; 175, с. 1].

Британський, американський, канадійський, австралійський і новозеландський варіанти англійської мови мають багато спільного між собою, оскільки їхні носії здатні розуміти мовлення одне одного майже без зайвих зусиль. Це свідчить про те, що, свого часу, ці варіанти утворилися від єдиної англійської мови. Формування літературної вимовної норми Великої Британії (*the Received Pronunciation*) розпочалося ще у XVI столітті на основі суміші різних лондонських говорів з елементами акцентів Іст-Мідлендса, Мідлекса і Ессекса, що було зумовлено геополітичними та соціально-економічними факторами [39, с. 35–36]. На відміну від діалекту, який може проінформувати слухача про соціальний статус і освіченість мовця, RP – є акцентом, певною формою і стилем вимовляння, носії якого володіють стандартною англійською мовою [183; 202]. Сам термін уперше використав у 1818 році франко-американським лінгвістом П.С. дю Понсо [136] та в 1869 році англійським філологом А.Дж. Еллісом [137]. В 1927 році Г.С. Кеннеді Уайлд увів термін

"*received standard*" (прийнятий стандарт) [188; 189]. Проте традиційно вважають, що термін "*Received Pronunciation (RP)*" – у перекладі з англійської означає прийнята (стандартна, нормативна, правильна) вимова, увів британський фонетист Д. Джоунз, який у першому виданні свого орфоепічного словника *English Pronunciation Dictionary* в 1917 році назвав його *Public School Accent*, – вимовним акцентом, який широко використовувався представниками освічених соціальних прошарків населення у приватних школах країни [151; 199]. На думку фонетиста, цей акцент слід було вважати єдино правильним і нормативним, відтак у другому виданні свого орфоепічного словника в 1926 році вчений назвав його "*Received Pronunciation (RP)*" [199]. У лінгвістичній літературі існують ще такі альтернативні назви цього терміну: "*the Queen's English*", "*Oxford English*", "*PSP*" (*Public School Pronunciation*), "*Standard Southern British*", "*BBC English*" і "*General British*", – які є сучасними еквівалентами південно-західної вимовної норми сучасної розмовної англійської на британських островах [183].

Однак А. Гімзону [138; 139] термін "*the Received Pronunciation*" видався занадто загальним, тому в 1980 році вчений запропонував розрізняти три типи RP, а саме: 1) conservative RP (консервативна) – традиційна вимова старшого покоління британців; 2) general RP (загальна) – нейтральний варіант цієї вимови, не пов'язаний з віком, професією чи способом життя мовців; 3) advanced RP – "прогресивний" або "сучасний" варіант RP, який характеризує мовлення молодого покоління Великої Британії [185]. У більш пізніх виданнях 2008 року використовувалися терміни: "*General*" (загальна), "*Refined*" (культурна), "*Regional*" (регіональна) [185].

В 1982 Дж. Уеллз увів поняття "*mainstream RP*" (основна британська вимова) і "*Universal RP*" (універсальна британська вимова), зауважуючи, що досить важко відрізнити реальне мовлення від того, що за стереотипом вважають традиційним [185].

Сучасну літературну південноанглійську норму вимови широко використовують у навчанні британського варіанта англійської мови, в засобах

масової інформації та укладанні словників. RP слугує основою для всіх сучасних орфоепічних словників, як, наприклад, нові видання орфоепічного словника Д. Джоунза *English Pronunciation Dictionary* під редакцією П. Роуча, які публікує видавництво *Cambridge University Press*; *Longman Pronunciation Dictionary*, укладачем якого є Дж. Уеллз; орфоепічний словник Дж. Уіндсора Льюїса; *Oxford Dictionary of Pronunciation for Current English*, укладачем якого є К. Аптон [197; 188; 198; 203].

Більшість британських фонологів-англістів у системі вокалізму британського національного варіанта англійської мови виокремлюють 12 монофтонгів (див. рис. 1.7 і табл. 1.1), протиставлених за такими диференційними ознаками:

1) якість

- а) напружені/закриті: /i:/, /u:/;
- б) ненапружені/напівзакриті: /ɪ/, /ʊ/;
- в) напружені/напіввідкриті: /ɜ:/, /ɔ:/;
- г) ненапружені/напіввідкриті: /e/, /ə/, /ɜ/;
- г) напружена/відкрита: /ɑ:/;
- д) ненапружені/відкриті: /æ/, /ʌ/;

2) ряд/лабіалізованість:

- а) голосні переднього ряду/нелабіалізовані: /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/;
- б) голосні середнього / центрального ряду/нелабіалізовані: /ɜ:/, /ə/, /ʌ/;
- в) голосні заднього ряду/лабіалізовані, окрім /ɑ:/: /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/;

3) підняття:

- а) голосні високого підняття: /i:/, /u:/;
- б) голосні напіввисокого підняття: /ɪ/, /ʊ/;
- в) голосні середнього підняття: /e/, /ɜ:/, /ə/, /ɔ:/;
- г) голосні напівнизького підняття: /ʌ/, /ɜ/;
- г) голосні низького підняття: /æ/, /ɑ:/;

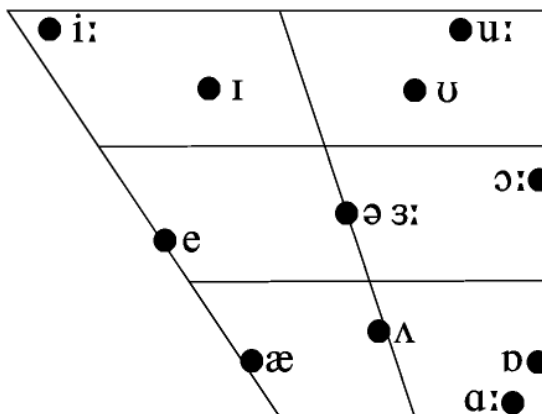

Рис. 1.7 Система монофтонгів RP за П. Роучем [172, с. 242].

Таблиця 1.1

Система голосних фонем британського національного варіанта
англійської мови [173, с. 5]

Ряд/напруженість	Передній		Середній		Задній	
	+	–	+	–	+	–
Підняття						
Високе	i: (me <u>a</u> t)				u: (co <u>o</u> p)	
Напіввисоке		ɪ (m <u>i</u> tt)				ʊ (co <u>u</u> ld)
Середнє		e (m <u>e</u> t)	ɜ: (e <u>a</u> rth)	ə (a <u>b</u> ove)	ɔ: (ca <u>u</u> ght)	
Напівнизьке				ʌ (a <u>b</u> ove)		ɒ (c <u>l</u> ock)
Низьке		æ (m <u>a</u> t)			ɑ: (ba <u>t</u> h)	

Фонологічне протиставлення англійських приголосних фонем здійснюється на основі таких диференційних ознак:

1) місце артикуляції:

- білабіальні (губно-губні): /p/, /b/, /m/, /w/;
- лабіодентальні (губно-зубні): /f/, /v/;
- інтердентальні (міжзубні): /θ/, /ð/;
- альвеолярні (передньоязикові): /t/, /d/, /s/, /z/, /n/, /l/;
- палато-альвеолярні (передньоязикові): /ʃ/, /ʒ/, /tʃ/, /dʒ/, /r/;
- палатальна (середньоязикова): /j/;

– велярні (задньоязикові): /k/, /g/, /ŋ/;

– гортанна: /h/.

2) спосіб творення:

– зімкнені (проривні): /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/;

– щілинні (фрикативні): /f/, /v/, /θ/, /ð/, /s/, /z/, /ʃ/, /ʒ/, /h/;

– носові: /m/, /n/, /ŋ/;

– бічна (латеральна): /l/;

– зімкнено-щілинні (африкати): /tʃ/, /dʒ/;

– апроксиманти: /w/, /r/, /j/;

3) участь голосу:

– глухі: /p/, /t/, /k/, /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /tʃ/, /h/;

– дзвінкі: /b/, /d/, /g/, /v/, /ð/, /z/, /ʒ/, /dʒ/;

– сонорні: /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /w/, /j/.

Таблиця 1.2

Система приголосних фонем британського національного варіанту
англійської мови [173, с. 58]

Місце артикуляції Спосіб творення	білабіальні (губно-губні)	лабіодентальні (губно-зубні)	інтердентальні (міжзубні)	альвелярні (передньоязикові)	Палатоальвеоларні	палатальні (середньоязикові)	велярні (задньоязикові)	гортанні
Зімкнені	p b			t d			k ɡ	
Щілинні		f v	θ ð	s z	ʃ ʒ			h
Носові	m			n			ŋ	
Бічний				l				
Африкати					tʃ dʒ			
апроксиманти	w				r	j		

Отже, на сучасному етапі, британська вимовна норма (RP, BBC English, General British) є офіційно прийнятою, визнаною й стандартною нормою вимови британського національного варіанта англійської мови в Сполученому Королівстві Великої Британії й Північної Ірландії, незважаючи на те, що її носії складають меншість населення країни [62, с. 803].

Американський варіант англійської мови також має статус національного, оскільки він функціонує як особлива форма єдиної англійської мови на американському континенті, виконуючи функції державної мови, мови науки та культури і всіх сучасних засобів масової інформації США [108; 112]. Хронологія формування й становлення американської англійської вимовної норми розпочалася у XVIII столітті. Її основу склала мова півдня Англії, що підтверджується історією колонізації Америки, яка розпочалась ще в XVII столітті. Саме в цей період почали виникати різноманітні акценти американського варіанту англійської мови [104, с. 14–15].

За даними американської спілки діалектологів, у США існує три основних типи вимови, що Д. А. Шахбагова свого часу назвала регіональними стандартами: 1) східний (*the Eastern American*); 2) південний (*the Southern American*); 3) загальноамериканський (*General American, GA, Gen. Am.*) центральної та північно-західної частини США, який офіційно вважають загальнонаціональною стандартною нормою вимови американського варіанта англійської мови в США [105, с. 15; 199, с. 312–313].

Термін *General American* уперше запропонував Дж. Ф. Крапп у 1925 році. Він назвав його західно-американським типом мовлення [170, с. 124], а в 1930 році Дж.С. Кеньойн зробив цей термін загальновідомим [170]. Станом на 2000 рік, У. Лабов дійшов висновку, що загальноамериканська норма вимова як стиль поширюється у західних, центральних штатах США і схожа до стандартного варіанта канадійської англійської [202]. Як RP у Великій Британії так і GA в США має ще такі назви, як "*Standard American English*" і "*Network English*" чи "*Network Standard*", особливо, коли характеризують мовлення дикторів радіо і телебачення [81; 114; 117]. Загальноамериканський варіант вимовляння склав

основу таких орфоепічних словників американського варіанту англійської мови, як, наприклад, *Noah Webster American Dictionary of the English Language*, *Merriam-Webster American English Dictionary*, *Cambridge American English Dictionary* тощо [196; 201; 209].

Більшість американських фонологів у системі вокалізму американського національного варіанта англійської мови виокремлюють такі диференційні ознаки (див. рис. 1.8):

1) якість:

а) напружені: /i/, /u/, /e/, /ɜ/, /o/;

б) ненапружені: /ɪ/, /ʊ/, /ɛ/, /ə/, /ʌ/, /ɔ/, /æ/, /ɑ/;

2) ряд/лабіалізованість:

а) голосні переднього ряду/нелабіалізовані: /i/, /ɪ/, /e/, /ɛ/, /æ/;

б) голосні середнього / центрального ряду/нелабіалізовані: /ɜ/, /ə/, /ʌ/;

в) голосні заднього ряду/лабіалізовані, окрім /ɑ/: /u/, /ʊ/, /o/, /ɔ/, /ɑ/;

3) підняття:

а) голосні високого підняття: /i/, /ɪ/, /u/, /ʊ/;

б) голосні середнього підняття: /e/, /ɛ/, /ɜ/, /ə/, /ʌ/, /o/, /ɔ/;

в) голосні низького підняття: /æ/, /ɑ/.

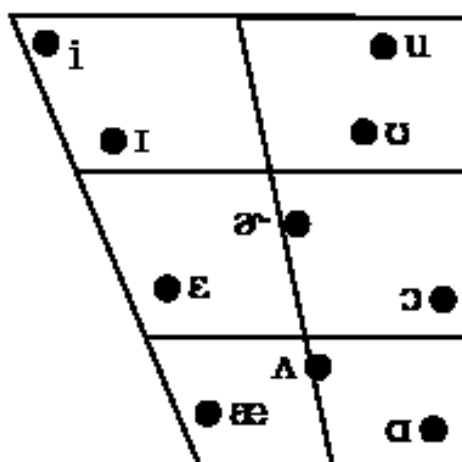

Рис. 1.8 Система монофтонгів найбільш наближена до загально американського вимовного стандарту [201]

Система голосних фонем американського національного варіанта
англійської мови [176; 177]

Ряд/ Підняття/ Якість	Передній	Середній	Задній
[+ напружена]	/i/ (m <u>e</u> at)		/u/ (c <u>oo</u> p)
Високе [– ненапружена]	/ɪ/ (m <u>i</u> tt)		/ʊ/ (c <u>ou</u> ld)
[+ напружена]	/e/ (m <u>a</u> te)	/ɜ/ (e <u>a</u> rth)	/o/ (b <u>oa</u> t)
Середнє [– ненапружена]	/ɛ/ (m <u>e</u> t)	/ə/ (a <u>b</u> ove) /ʌ/ (ab <u>o</u> ve)	/ɔ/ (c <u>a</u> ught)
[+ напружена]			
Низьке [– ненапружена]			/ɑ/ (cl <u>o</u> ck)

На відміну від британських, американські фонологи приділяють не значну увагу тривалості голосних, надаючи перевагу ознаці напруженість / ненапруженість. Тривалість голосних вони більшою мірою пов'язують із дифтонгоїдністю голосних. Інакше кажучи, довгими вважаються напружені голосні високого і середнього підняття, які у поєднанні з напівголосними утворюють дифтонги і фонетично функціонують як одна довга голосна [176, с. 13, 19–20]. Ще однією особливістю вокалізму американського національного варіанта англійської мови є виокремлення голосних лише трьох рівнів підняття (високого, середнього, низького. Перш за все, це пов'язано з різницею в артикуляції так-званих напружених і ненапружених голосних. За своєю тривалістю напружені голосні довші за ненапружені, оскільки для їх вимовляння необхідна більша м'язова напруга. Із точки зору сприйняття, вони більш виразні. Наголошені ненапружені голосні мають певні дистрибутивні обмеження: вони з'являються тільки в закритому складі ("bit", "bet"), у той час, як наголошені напружені голосні можуть з'являтися у відкритому ("bee") й в закритому (beat) складі

[176, с. 13]. Нарешті, між парами напружених голосних різного рівня підняття існує фонологічне чергування: "sane", "sanity", "obscene", "obscenity", "reduce", "reduction" [176, с. 13]

Отже, незважаючи на відмінності у тривалості та піднятті, в системі вокалізму (монофтонгів) американського національного варіанта англійської мови дещо відмінними від британського є голосні переднього, середнього і заднього ряду, що свідчить про їхню тенденцію до централізації, а саме: голосні переднього ряду зміщуються у напрямку до центрального ряду, а голосні заднього ряду просуваються вперед (таблиця 1.3) [28, с. 84; 62].

Система приголосних фонем американського національного варіанта англійської мови загалом нараховує таку саму кількість приголосних фонем і диференційних ознак як і британська (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4

Система приголосних фонем американського національного варіанта англійської мови [97, с. 22; 81, с. 41; 114]

Місце артикуляції Спосіб творення	білабіальні (губно-губні)	лабіодентальні (губно-зубні)	інтердентальні (міжзубні)	альвелярні (передньоязикові)	Палатоальвелярні	палатальні (середньоязикові)	велярні (задньоязикові)	гортанні
Зімкнені	p b			t d			k ɣ	
Щілинні		f v	θ ð	s z	ʃ ʒ		(m)	h
Африкати					tʃ dʒ			
Носові	m			n			ŋ	
Ліквіди				l	r			
Глайди	w					j		

Отже, на сучасному етапі, загальноамериканська норма вимови (GA) в США офіційно має статус національної.

Дещо інакше склалася ситуація з вимовною нормою канадійського національного варіанту англійської мови, тому що на момент поширення англійської мови в Канаді відповідні норми в Америці та Великій Британії вже сформувалися. Крім того, присутність французької мови як другої офіційної, якою в основному спілкуються у провінції Квебек, створює відмінну від Америки та Британії і досить складну соціально-лінгвістичну ситуацію в країні [199].

Вплив американського і британського варіантів англійської мови на її канадійський варіант перебуває в центрі уваги лінгвістів ще з 1950-х років [118]. За оцінками вітчизняних і зарубіжних фонетистів, канадійська англійська містить елементи й південноанглійської і загальноамериканської, проте у своєму звучанні вона більше тяжіє до другої, ніж до першої. Це свідчить про двоїстий характер мовлення її носіїв [192, с. 101]. А це, в свою чергу, викликає сумніви в науковій спільноті щодо статусу власної національної норми вимови Канади. З одного боку, це зумовлено відсутністю регіональних стандартів англійської мови на території цієї країни, а з іншого – особистим вибором кожного носія англійської мови в Канаді, що залежить від віку, статі, освіченості, професії, місця проживання, політичних поглядів і особистих уподобань мовців, а також поширеністю та престижністю одного з двох функціонуючих вимовних норм [199, с. 340–341].

Термін "канадійська англійська" був уперше використаний в 1857 році Реверендом А.К. Гаїкі, який висловив своє негативне ставлення до нового варіанту звучання англійської мови, що відрізнявся від "правильної англійської мови" іммігрантів з Британії, і назвав його "зіпсованим діалектом" [127, с. 11].

Сучасна канадійська англійська є результатом п'яти хвиль імміграції із загальною тривалістю понад двісті років. З лінгвістичної точки зору, першу хвилю поселенців в Канаді, які постійно розмовляли англійською мови вважають найважливішою. Це були американські колоністи, що залишалися вірними Британській Короні [127]. Вони прибули з Серед-Атлантичних регіонів США. Це такі штати, як Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсильванія, а іноді Делавер, Меріленд

і Вашингтон (округ Колумбію), що свідчить про східне і північноамериканське походження канадійської англійської [122]. Історичний розвиток англійської мови в Канаді недостатньо вивчений, проте з XIX століття вона почала набувати власних рис [134]. Другою хвилею поселенців були іммігранти з Британії та Ірландії після англо-американської війни 1812-1815 років, які були занепокоєнні впливом і домінуванням Америки на жителів Канади [127]. Усі подальші хвилі імміграції досягли свого апогею в 1910 і 1960 роках, що перетворило Канаду на багатокультурну країну, яка готова приймати й адаптуватись до будь-яких лінгвістичних змін [127]. Мовлення канадійців набуло назву *Standard Canadian English* (стандартної канадійської англійської), що за оцінкою У. Лабова є гомогенним і має більше точок дотику з загальноамериканським, ніж південноанглійським варіантом вимовляння. Стандартною канадійською розмовляють на заході й материковому центрі Канади, а також в інших регіонах країни представниками середнього класу міського населення, представники якого народилися і вирости в англійській сім'ї [202]. Канадійську англійську, якою розмовляють на півночі країни називають аборигенською, на сході – ньюфаундлендською і атлантичною, а в Квебеці – квебекською [202].

Особливості канадійської англійської мови відображені в таких словниках, як: *Gage Canadian Dictionary*, *The Compact Dictionary of Canadian English*, *The Houghton Mifflin Canadian Dictionary of the English Language*, *The Penguin Canadian Dictionary*, *The Canadian Oxford Dictionary* тощо [192; 194–195; 205–206].

Система вокалізму та консонантизму канадійського національного варіанта англійської мови є майже ідентичною до загальноамериканської і близькою до південноанглійської [62, с. 804].

Сучасна канадійська англійська є частиною північноамериканської англійської мови. Її кваліфікують як стандарт і розглядають разом із загальноамериканською вимовною нормою як єдиний північноамериканський вимовний акцент (*North American English Pronunciation*) [136]. Для багатьох носіїв та неносіїв англійської мови їхнє звучання не відрізняється одне від одного [135].

Отже, зазначене вище й зумовлює актуальність дослідження спрямованого на розкриття особливостей функціонування англійських голосних і приголосних фонем з метою виявлення асимілятивних процесів, що допоможе встановити ступінь прояву стабільності / варіативності диференційних ознак одиниць сегментного рівня у спонтанному в мовленні британців, американців і канадійців.

Висновки до розділу 1

Здійснений аналіз наукової фахової літератури з проблем співвідношення понять системи мови й норми, орфоепії й орфофонії, варіантності й варіативності, а також системи голосних і приголосних фонем сучасної англійської мови дає змогу визначити таке:

1. Система й норма – це дві взаємозалежні умови функціонування мови, що є багатогранною, різноаспектною, складною й динамічною системою, структурні елементи якої взаємопов'язані та взаємозумовлені. У нормі не відбувається нічого, чого не зумовлює система, і вона слугує для обмеження нереалізованих можливостей системи. Зміни у нормі можуть бути спричинені не лише внутрішніми, але й зовнішніми позамовними факторами, як, наприклад, престижністю, поширеністю, а також мовною політикою країни, у якій ця мова є державною чи офіційною.

2. Мовна норма поділяється на кодифіковану та реальну. Кодифікованою вважається свідомо фіксована, сформульована у вигляді правил у різноманітних лінгвістичних виданнях норма, що перебуває у стані "гнучкої стабільності" й характеризується традиційністю, стійкістю, обов'язковістю, уніфікованістю й суб'єктивністю. Натомість реальна мовленнєва норма вирізняється об'єктивністю, вибірковістю, динамічністю, мінливістю. Кодифіковану норму слід відносити до системи, а реальну – до її реалізації.

3. Літературна, стандартна норма вимови складається з двох аспектів: орфоепії і орфофонії, кожен із яких має власну норму: фонемі – фонематичну,

алофони – фонетичну (орфофонічну). Нормативна реалізація (вимовляння) алофонів фонем регламентується орфофонією, а нормативний фонемний склад слів – орфоепією.

4. Варіативність і варіантність спричинені внутрішніми та зовнішніми (екстралінгвальними) факторами. Варіантність і варіативність слід розмежовувати залежно від сфери уживання цих двох понять. У фонетиці, варіативність є внутрішньою властивістю мови, видозміною у мовленнєвому потоці через варіанти. Проте варіантність є способом існування й функціонування мовних одиниць в мовленні, тому її слід відносити до фонології.

5. Вибір одного з функціонуючих рівноправних варіантів мовної норми залежить від соціальної приналежності мовця, його віку, професії, рівня володіння ним вимовною нормою, а також – від поширення та престижу одного з існуючих варіантів у мовному середовищі.

6. Сучасна розмовна англійська мова офіційно вважається національною мовою Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії і Нової Зеландії. Озвучене мовлення носіїв кожного з національних варіантів англійської мови дещо відрізняється одне від одного, тому ці варіанти не слід вважати гомогенними.

7. Широка популярність та розповсюдженість англійської мови призвела до виникнення низки її світових варіантів, які в подальшому можуть призвести до системних змін на всіх мовних рівнях.

8. Формування літературної вимовної норми Великої Британії (*the Received Pronunciation*) розпочалося ще у XVI столітті на основі суміші різних лондонських говорів з елементами акцентів Іст-Мідлендса, Мідлекса і Ессекса, що було зумовлено геополітичними та соціально-економічними факторами. На сучасному етапі офіційно прийнятою, визнаною й стандартною нормою вимови британського національного варіанту англійської мови у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії є південноанглійська норма вимови (RP, BBC English, General British).

9. Система вокалізму британського національного варіанта англійської мови представлена 12 монофтонгами, протиставлених за такими диференційними ознаками: 1) якість; 2) тривалість; 3) ряд/лабіалізованість; 4) підняття. Система приголосних фонем британського національного варіанта англійської мови нараховує 24 фонemi, фонологічне протиставлення між якими здійснюється на основі таких диференційних ознак: 1) місце артикуляції; 2) спосіб творення; 3) участь голосу.

10. Американський варіант англійської мови також має статус національного і функціонує як особлива форма єдиної англійської мови на американському континенті. Формування й становлення американської англійської вимовної норми розпочалася у XVIII столітті на основі англійської мови півдня Англії, що підтверджується історією колонізації Америки, яка розпочалась ще у XVII столітті. На сучасному етапі загальнонаціональною стандартною нормою вимови американського варіанту англійської вважають її загальноамериканський варіант (General American, GA, Gen. Am.).

11. Система вокалізму американського національного варіанта англійської мови представлена дещо відмінною від британського кількістю монофтонгів протиставлених за такими диференційними ознаками: 1) якість; 2) ряд/лабіалізованість 3) підняття. Американські фонологи не виділяють таку рису, як тривалість. Система приголосних фонем американського національного варіанта англійської мови загалом нараховує таку саму кількість приголосних фонем і диференційних ознак як і британська.

12. Розвиток канадійської мовленнєвої норми відбувався під впливом американського і британського національних варіантів англійської мови. На момент поширення англійської мови в Канаді відповідні норми в Америці та Великій Британії вже сформувалися. Сучасна канадійська англійська є результатом п'яти хвиль імміграції упродовж понад двохста років.

13. Сучасна англійська мова є гнучкою, негомогенною, проте цілісною системою, яка існує і реалізується у своїх національних варіантах, що утворилися на основі різних діалектів.

14. Усне мовлення носіїв різних національних варіантів англійської мови характеризується низкою розрізнявальних ознак на фонетичному рівні, чого диференційні ознаки не відображають, що й зумовлює актуальність проведення експериментально-фонетичного дослідження.

Основні положення розділу відображені у семи публікаціях автора [58–62; 64; 67].

РОЗДІЛ 2
ПРОГРАМА ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ ОРФОЕПІЙ Й ОРФОФОНІЇ В МОВЛЕННІ
БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ ТА КАНАДІЙЦІВ

Експериментально-фонетичне дослідження функціонування англійських голосних і приголосних на матеріалі спонтанного мовлення проводилося з метою вивчення орфоепічної та орфофонічної варіативності англійського мовлення носіїв британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови, визначення відмінностей в реалізації одиниць сегментного рівня в їхньому мовленні, встановлення їхньої варіантності і варіативності, прояву стабільності / варіативності диференційних ознак фонем британського, американського та канадійського НВ англійської мови, а також виявлення відхилень від установленної кодифікованої англійської орфоепічної норми в непідготовленому мовленні британців, американців і канадійців та визначення мовних і позамовних причин їх виникнення.

Програма експериментально-фонетичного дослідження передбачає:

- 1) підбір експериментального матеріалу;
- 2) добір дикторів;
- 3) аудитивний аналіз фрагментів спонтанного мовлення дикторів аудиторами-фонетистами;
- 4) акустичний аналіз алофонів голосних і приголосних фонем, реалізованих в мовленні британців, американців та канадійців;
- 5) лінгвістична інтерпретація результатів експерименту.

2.1. Матеріал дослідження

Дослідження орфофонії британського, американського та канадійського НВ англійської мови проводилося на матеріалі спонтанного непідготовленого

(без опори на письмовий текст) мовлення, а саме: інтерв'ю коментаторського та оцінювального характеру на задану тему (побутову, суспільно-історичну, соціально політичну, економічну та культурно-просвітницьку), про яку дикторам повідомили в звукозаписній студії перед самим мовленнєвим актом. Тематика проведених інтерв'ю була рівномірно однаково розподілена між мовцями кожного з досліджуваних НВ англійської мови. "Нульовою" точкою, від якої йшов відлік під час опису фонетичних параметрів англійських голосних і приголосних, реалізованих у СМ дикторів слугувала британська кодифікована орфоепічна норма вимови.

Вибір спонтанного мовлення зумовлений декількома чинниками. Так, "поведінку" звуків мовлення та особливості реалізації сегментних одиниць, на думку О.І. Стеріополо, краще за все помітно в умовах спонтанності, непередбачуваності, оскільки одиниці цього рівня більше модифікуються саме у СМ, втрачаючи свої диференційні й інтегральні ознаки, однак це відповідає меті та завданням цього експериментально-фонетичного дослідження [97, с. 182–183]. Невимушеність та деяка недбалість СМ не свідчить про його недосконалість і не порушує взаєморозуміння між співрозмовниками [31, с. 15; 36; 37, с. 18;]. Більше того, основною мовленнєвою діяльністю будь-якої людини вважають спонтанні, а не навмисні, вимушені, підготовлені й відкориговані тексти, оскільки саме у СМ одночасно протікають процеси планування й продукування мовлення [3, с. 61; 37, с. 18]. Як відомо, в непередбачуваному мовленні мовець звертає увагу не на як, а на те, що він каже, не маючи можливості під час відповіді на поставлені запитання використовувати власні письмові нотатки, заздалегідь підготовлені фіксовані слова-реалії чи цитати, що було важливим і вагомим фактором для валідності проведеного експериментально-фонетичного дослідження на сегментному рівні [2, с. 105; 86 с. 52]. В роботі усне спонтанне мовлення розглядається у вузькому значенні, як непередбачуване мовлення, а не в широкому, відповідно до якого сучасна лінгвістика трактує усне мовлення як неспонтанне і непередбачуване, спонтанне і підготовлене, неспонтанне і підготовлене та спонтанне і непередбачуване [2, с. 104].

Одиницею опису спонтанного непередготовленого мовлення обрано фонетичне слово (ФС) – це одне або декілька як повнозначних так і службових слів, що складається з проклітиків й енклітиків (перед- та післянаголошених складів), об'єднаних спільним наголосом [95, с. 233; 97, с. 183]. Існують й інші терміни на позначення поняття фонетичного слова, а саме: "ритмічна група", "акцентна група", "ритмічна структура", "мовленнєвий такт", а також "тональна група" [10; 11; 14; 45; 93; 173]. Фонетичне слово вважають основною одиницею аналізу й опису і передготовленого, і спонтанного зв'язного мовлення, яке може містити до дев'яти складів, а також бути представленим як одно-так і багатоскладовими структурами [71, с. 53]. Так, фонетичні слова, репрезентовані однією лексико-граматичною одиницею, як-от, наприклад, *'feasible*, *'probably*, *'talented* називають простими, а ті, що включають проклітики й енклітики, містячи і службові, і повнозначні частини мови – складеними. Прикладами складених можуть слугувати ФС, що утворилися за допомогою проклітик і наголошеного слова, наприклад, *a _ little _ 'easier* (проклітики – неозначений артикль та прикметник); наголошеного слова й енклітик – *'writing _ about _ this* (енклітики – прийменник і вказівний займенник), а також проклітичних й енклітичних частин, які приєднуються до наголошеного слова – *we _ 'love _ to _ talk _ about* (проклітик – займенник; енклітики – частка, дієслово, прийменник). Згідно з проведеними О.І. Стеріополо аналізами утворення та частоти різних типів фонетичних слів, у спонтанному мовленні значну частку слововживань становить неповнозначна лексика, відтак навіть тільки неповнозначні частини мови і службові слова можуть бути різновидом ФС, наприклад, *'of*, *'with*, *'to*, *'but*, *'not*, *'and*, *'yes*, *'well* проклітиками й енклітиками якими можуть виступати повнозначні слова, наприклад, *talking _ 'with _ someone*, *'not _ like _ former* [96; 97, с. 183]. Також виявлено тенденції до наголошеного вимовляння неповнозначних частин мови і службових слів у СМ, внаслідок чого відбувається так-зване "руйнування" літературного фонетичного слова й формування властивого лише спонтанному мовленню ФС "нового зразка", що, у свою чергу, ускладнює

роботу фонетиста-експериментатора, оскільки тоді характеристики частин мови, які групуються у фонетичні слова стають значно вагомішими [97, с. 183].

Зважаючи на великий обсяг та широкий спектр матеріалу дослідження, голосні у дисертації проаналізовано лише в наголошеній (сильній) позиції, а приголосні – у перед- та поствокальній позиції наголошеного ФС, інакше кажучи, у позиції перед та після голосної під наголосом. Доцільним також убачається додати, що до предмету експериментально-фонетичного дослідження не входять англійські дифтонги, трифтонги та афrikати, а також 12-й англійський монофтонг schwa /ə/, оскільки він зустрічається лише у слабкій (ненаголошеній) позиції, що в цьому дослідженні не розглядається. Англійські дифтонги і викликають труднощі під час аналізу їхніх фонетичних і фонологічних характеристик [171, с. 17; 48–50]. Так, кількість дифтонгів у британському НВ англійської мови більша, ніж в американському та канадійському. Така відмінність спричинена ротичністю двох останніх і різницею в їх історичному (діахронічному) розвитку, який протікав дещо інакше від голосних монофтонгів, а також загальною тенденцією до монофтонгізації в усіх трьох досліджуваних НВ англійської мови [116, с. 45–46; 186, с. 48–49]. У північноамериканській фонології і фонетиці поняття трифтонгів узагалі не розглядається, що також зумовлено ротичністю (реалізацією апроксиманта /r/ в усіх без винятку позиціях) американського та канадійського НВ англійської мови [186, с. 122–124]. Хоч англійські афrikати /tʃ/ і /dʒ/ і відносять до класу приголосних, однак і до сьогодні ведуться досить суперечливі дискусії щодо того, чи вважати їх одним сегментом чи двома різними, оскільки кожен з двох зазначених раніше афrikатів складається із зімкненого та фрикативного елемента. Тому, одні науковці вважають їх одно- або монофонемними, а інші дво- або біфонемними утвореннями [171, с. 97–99; 185, с. 48–49]. Зокрема такі британські фонологи та фонетисти як Дж. Уеллз [185–187] і П. Роуч [171–172] вважають недоцільним такі суперечки, адже їхні дослідження встановили, що носії англійської мови кваліфікують кожен з афrikатів як окрему фонему [172, с. 98; 185, с. 48]. З огляду на це, доцільним убачалося не проводити фонетичний аналіз реалізації дифтонгів, трифтонгів та афrikатів.

Отже, експериментальний матеріалом дослідження, 4623 алофони голосних та 4352 алофони приголосних фонем, вилучених із аудіозаписів спонтанного мовлення дев'яти носіїв національних варіантів англійської мови в Британії, США та Канаді, загальною тривалістю звучання 3 год 26 хв, що дозволить встановити рівень прояву стабільності / варіативності диференційних ознак фонем вказаних НВ англійської мови та дослідити спільні та національно специфічні риси алофонічного варіювання англійського вокалізму та консонантизму та визначити і мовні, і позамовні чинники їх виникнення.

2.2. Добір дикторів

Дикторами для проведення експерименту обрано дев'ять носіїв англійської мови в Британії, США та Канаді, які склали три групи інформантів чоловічої статі по три диктори кожного національного варіанта.

Згідно досліджень А.А. Калити, фонетичне оформлення мовлення реально залежить від фактора мовця [41, с.18]. Саме тому під час попереднього підбору інформантів-носіїв англійської мови було дотримано вимогу щодо однорідності таких їхніх соціальних характеристик, як: стать, вік, освітній рівень, соціальний статус, місце народження та проживання на території Британії, США та Канади. Це, у свою чергу, дало змогу з'ясувати, чи визначає реалізацію англійських голосних і приголосних фонем в непередбаченому спонтанному мовленні обраних інформантів дія такої стратифікаційної змінної як національна належність мовця [111, с. 42]. Усі диктори володіють стандартною британською, американською і канадійською вимовою. Їхнє мовлення відображає реальну сучасну англійську мову в її відповідних національних варіантах. Вік мовців становив 33-48 років на час проведення експерименту, що становить відносно гомогенну групу інформантів у віковому відношенні.

З метою виключення можливого діалектного впливу на специфіку вимовляння голосних і приголосних, дикторами кожного досліджуваного варіанта англійської мови обрано осіб, які володіють орфоепічною нормою англійської

мови в її національних варіантах. Зокрема, носії британського національного варіанта англійської мови походять з південного сходу, де вимовні риси є найбільш наближеними до англійської кодифікованої орфоепічної норми [131; 138; 139; 199; 202]. Диктори американського національного варіанта англійської мови є представниками північно-західної частини США та Нью Йорка, де мовлення її носіїв є найбільш наближеним до загальноамериканської стандартної національної вимови [187]. Водночас носії національного варіанта англійської мови в Канаді народилися і є мешканцями заходу й материкового центру країни, де вимова отримала назву стандартної канадійської, яка, за оцінками соціолінгвістів, має найбільше точок дотику з загальноамериканським вимовним стандартом [118; 119]. Інформацію про дикторів подано в додатку А.

Фактор географічної приналежності інформантів є досить вагомим для експериментально-фонетичного дослідження, оскільки, з одного боку "навички вимови і фонологічна система формуються під впливом людей, з якими дитина спілкується протягом тривалого періоду (батьки, родичі)", а з іншого, – "суттєвим у підтриманні стійкості навичок вимови є також місце здобуття освітитака та місце найтривалішого проживання людини" [97, с. 180].

У кожному з досліджуваних НВ англійської мови дикторами є більшою чи меншою мірою відомі представники політичної, економічної та культурно-просвітницької сфери з вищою освітою провідних вузів тих англословних країн, з яких вони походять. Усім інформантам ставилися запитання, які безпосередньо стосувалися їхнього життя, професійної діяльності, рівня ерудиції та розвитку кругозору, з якими можна ознайомитися у розшифрованих записах зразків їхнього інтерв'ю у додатку Б.

Запис мовлення був проведений у професійних звукозаписних студіях телерадіокомпаній країн-мешкання обраних дикторів, що дозволило отримати звукові файли типу *.wav, які є придатними для подальшого акустичного аналізу в програмі Praat. Спонтанному мовленню інформантів притаманні відносно схожі одне до одного темпоральні характеристики, голосні та приголосні звуки функціонують у різних позиційно-комбінаторних умовах. Учасникам

експерименту було відомо про те, що їхнє мовлення буде записано, однак вони не були свідомі того, що їхнє непідготовлене спонтанне мовлення підлягатиме експериментально-фонетичному дослідженню.

Експериментальний матеріал було завантажено із мережі Інтернет у форматі Podcast із вебсайтів провідних телерадіокомпаній кожної з країн, яку репрезентують диктори досліджуваних національних варіантів англійської мови. Загальний обсяг мовлення дикторів становив 3 години 36 хвилин, що дозволило створити достатню базу мовленнєвих зразків для проведення аудитивного та акустичного аналізів із подальшою лінгвістичною інтерпретацією отриманих експериментальних даних.

2.3. Експериментально-фонетичні методи дослідження

Дослідження орфофонії в мовленні британців, американців та канадійців передбачає залучення суб'єктивних і об'єктивних методів аналізу для отримання достовірних даних реалізації голосних і приголосних фонем у СМ дикторів [69]. Так, до групи суб'єктивних належить аудитивний (слуховий / аудитивний) аналіз, який передбачає залучення експертів-фонетистів для отримання даних про всі зафіксовані ними відтінки алофонічного варіювання голосних і приголосних звуків, а також почуті можливі відхилення від кодифікованої орфоепічної норми. До групи об'єктивних методів аналізу належить акустичний (інструментальний), до якого відносять осцилографічний, спектрографічний та сонаграфічний види аналізу. Осцилографічний аналіз уможливорює визначення темпоральних характеристик сегментного складу, тобто тривалості звуків, спектрографічний і сонаграфічний – здійснюють загальний опис акустичної картини звуків [69; 73; 97].

Важливим для фонетичного експерименту є урахування і суб'єктивного аудитивного, і об'єктивного акустичного аналізів, оскільки для ефективної комунікації важливим, передусім, є те, що сприймається, а не те що фіксується за допомогою інструментальних методів [69; 96; 97]. Тому, саме поєднання

суб'єктивного та об'єктивного глибше допомагають проникнути у специфіку слухового сприйняття та оптимально вирішити поставлені завдання дослідження.

2.3.1. Аудитивний аналіз мовлення. Слуховий аналіз експериментального матеріалу здійснювався експертами-викладачами фонетики (n=9) Київського національного лінгвістичного університету, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та носіями англійської мови, які є викладачами фонетики та мають значний досвід експериментально-фонетичного аудіювання.

Відповідно до інструкції, аудиторам-фонетистам потрібно було виконати такі завдання: 1) затранскрибувати матеріал згідно його реального звучання; 2) встановити дистрибуцію фразового наголосу в розшифрованих текстах, визначивши межі фонетичних слів; 3) занотувати всі відтінки алофонічного варіювання голосних і приголосних звуків, а також встановити на рівні сприйняття можливі відхилення від кодифікованої орфоепічної норми. Інформація про аудиторів надана в додатку В.

Для відображення усієї палітри орфофонічних варіантів голосних і приголосних фонем під час аудитивного аналізу було використано систему транскрипції та діакритичних позначок Міжнародної фонетичної асоціації (МФА) поданої у додатку Г [144]. Перелік основних діакритичних позначок, що застосовувалися під час транскрибування озвучених спонтанних текстів наводиться у додатку А.

Частота появи різних алофонів голосних і приголосних фонем у наголошеній позиції фонетичного слова в мовленні кожного з 9 дикторів підраховувалася на основі отриманих і поданих аудиторами даних. У ході подальшого аналізу цих показників були виявлені спільні і відмінні риси у реалізації сегментного складу англійської дикторами Британії, США та Канади, що підсумовано й внесено до таблиць для кожної з трьох груп інформантів у третьому розділі дисертаційного дослідження. За 100% було прийнято

усі реалізації кожної з голосних і приголосних фонем у позиціях, про які йшлося у пункті 2.1. Так, вимовляння голосних і приголосних у різних позиційно-комбінаторних умовах дало змогу розкрити вплив як мовних чинників так і національної приналежності дикторів на стабільність/варіативність диференційних однак досліджуваних сегментних одиниць, а також зафіксувати відхилення від кодифікованої орфоепічної норми у СМ британців, американців і канадійців.

2.3.2. Акустичний аналіз мовлення. Експериментальний матеріал загальною тривалістю 3 год. 26 хв підлягав акустичному (інструментальному) аналізу перевірки результатів слухового (аудитивного) аналізу голосних і приголосних фонем в мовленні британців, американців і канадійців. Осцилографічний і сонаграфічний види аналізу уможливили встановити об'єктивні темпоральні і спектральні характеристики одиниць сегментного рівня, їхні модифікації, а також відхилення від кодифікованої орфоепічної норми.

Інструментальний аналіз виконувався на персональному комп'ютері *Acer Notebook PC* з використанням програми *Praat Version 4.5.12* для обробки акустичних мовних сигналів, яка уможливлює сегментацію звуків і одночасну фіксацію їхніх акустичних характеристик на моніторі комп'ютера у вигляді осцилограм та сонаграм під час прослуховування виділеного звукового фрагмента. Завдяки синхронному візуальному й аудитивному сприйняттю мовлення, більш чітко вдалося визначити межі голосних і приголосних звуків, що сприяло підвищенню достовірності отриманих показників.

Значення тривалості голосних і сонорних звуків (у мілісекундах) у наголошеній позиції ФС озвучених спонтанно непередбачених текстів визначалося за даними осцилограм [3; 9; 10; 11; 12; 102; 164]. З метою опису якості голосних звуків за допомогою формантної структури наголошених голосних та взаємне розміщення їхніх першої F1 та другої F2 формант використовувався сонаграфічний аналіз [14]. Так, значенню першої форманти F1 відповідає ступінь підняття голосного, інакше кажучи його відкритість / закритість або вузькість / широкість: чим вищий ступінь підняття і чим вузьчий

голосний тим нижчими будуть частотні показники першої форманти і навпаки. На частоту другої форманти F2 впливає просунення язика вперед по горизонталі: показники F2 є найвищими для голосних переднього і найнижчими для голосних заднього ряду [8; 9; 10]. Форманти голосних не мають абсолютно однакових показників у вимовлянні дикторів, що зумовлено фізіологічними відмінностями між людьми [21]. Оскільки частотні характеристики F1 і F2 голосних жінок перевищують формантні значення F1 і F2 чоловіків, що зумовлено наявністю коротшої надставної трубки та тонших голосових зв'язок у жінок [27, с. 22; 37, с. 169]. Відтак для достовірності фонетичного експерименту у пропонованому дослідженні дикторами обрано лише чоловіків. Можна зробити припущення про те, виявлені тенденції у реалізації одиниць сегментного складу англійської мови в мовленні інформантів-чоловіків є спільними і для жінок, однак це може стати об'єктом ще одного аналогічного експериментально-фонетичного дослідження. Проте слід також зазначити і те, що розбіжності акустичних характеристик, зумовлених впливом фізіологічних чинників, не мають лінгвістичного значення і не відображають певної специфіки функціонування голосних монофтонгів в мовленні представників протилежних статей [102; 103].

Аналізуючи акустичні характеристики приголосних, основну увагу зосереджено на розподіл шумових і тонових складових в їхньому спектрі, оскільки саме вони є найбільш інформативними для посилення чи послаблення аспіративного шуму зімкнених приголосних, спірантизації дзвінких і глухих проривних, оглушення ненапружених шумних і сонорних, що супроводжується відсутністю періоду основного тону й появою шумових складових у їх високочастотному діапазоні та одзвінчення напружених шумних приголосних, внаслідок чого прослідковується реєстрація основного тону на тлі турбулентного шуму [9, с. 68–71; 102, с. 81]. Зважаючи на те, що сонорні артикуляційно належать до класу приголосних, водночас акустично вважаються голосними, в даному дисертаційному дослідженні під час інструментального аналізу їх проаналізовано як голосні [86, с. 157].

Для зручності кількісних підрахунків даних, отриманих шляхом акустичного аналізу, використано програму Microsoft Excel. Підраховані показники зводилися в таблиці, а графічну обробку результатів, здійснену на їх підставі, було відображено в сонаграмах.

Отже, акустичний аналіз об'єктивно уможливив установити темпоральні та спектральні характеристики досліджуваних одиниць сегментного рівня у спонтанномв непідготовленому мовленні носіїв британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови.

2.3.3 Лінгвістична інтерпретація результатів експерименту. Лінгвістична інтерпретація результатів експерименту передбачає, передусім, опис як отриманих даних аудитивного й акустичного аналізів з використанням різних комп'ютерних програм на основі експериментально-фонетичних методик і рекомендацій [41; 82; 97]. Поряд із вербальною використовувалася також і графічна форма викладу матеріалу здебільшого для опису акустичного аналізу реалізованих одиниць сегментного рівня, натомість опис результатів слухового аналізу виконувався переважно у текстовій формі.

Важливим під час інтерпретації отриманих показників аудитивного та акустичного аналізів було встановлення не лише причин виникнення палітри відтінків реалізацій голосних і приголосних фонем та виявлення їхніх національно специфічних рис, а й відхилення від кодифікованої орфоепічної норми в мовленні британців, американців та канадійців через: 1) відмінності в історичному розвитку НВ англійської мови загалом і їх вимови, зокрема; 2) вплив національно-специфічних рис на мовлення дикторів, що зумовлено як мовнимитак і позамовними чинниками, а також їх гендерна належність; 3) різні позиційно-комбінаторні умови реалізації досліджуваних одиниць сегментного рівня; 4) непідготовленість і спонтанність самого мовлення дикторів; 5) загальну тенденцію людства XXI століття до пришвидшеного мовлення.

Отже, описана вище методика експериментально-фонетичного дослідження англійської орфоепій й орфофонії, варіантності та варіативності в мовленні британців, американців і канадійців є цілком достатньою для його проведення.

Висновки до розділу 2

1. Експериментально-фонетичне дослідження орфофонії в мовленні британців, американців і канадійців здійснено на матеріалі спонтанного непідготовленого мовлення, а саме: інтерв'ю коментаторського та оцінювального характеру на задану тему, кожна з яких була розподілена рівномірно між мовцями досліджуваних НВ англійської мови.

2. Вибір спонтанного мовлення зумовлений тим, що алофонічне варіювання, втрата сегментними одиницями їхніх диференційних й інтегральних ознак, а також відхилення під час їхнього вимовляння від кодифікованої орфоепічної норм більш за все виявляється в умовах спонтанності та непідготовленості, адже саме продукування спонтанних текстів є основною мовленнєвою діяльністю будь-якої людини.

3. Матеріалом дослідження слугують 4623 алофони голосних та 4352 алофони приголосних фонем, вилучених із аудіозаписів спонтанного мовлення дев'яти носіїв національних варіантів англійської мови в Британії, США та Канаді, загальною тривалістю звучання 3 год 26 хв.

4. Точкою відліку опису фонетичних параметрів англійських голосних і приголосних, реалізованих у СМ дикторів слугувала британська кодифікована орфоепічна норма вимови.

5. Одиницею опису спонтанного непідготовленого мовлення дикторів трьох досліджуваних НВ англійської мови обрано фонетичне слово, тобто одне або декілька як повнозначних так і службових слів, що складається з проклітиків й енклітиків, об'єднаних спільним наголосом.

6. Дикторами для проведення фонетичного експерименту обрано дев'ять носіїв англійської мови чоловічої статі з південного заходу Британії, північно-західної частини США та заходу й материкового центру Канади. Усі диктори утворюють відносно гомогенну групу за віком, освітою і соціальним статусом, що дозволило з'ясувати вплив національної належності мовців на реалізацію ними англійського вокалізму і консонантизму.

7. Аудитивний аналіз експериментального матеріалу аудиторами-фонетистами (n=9) передбачав транскрибування мовленнєвого матеріалу відповідно до його реального звучання, встановлення дистрибуції фразового наголосу в розшифрованих спонтанно продюкованих текстах, позначення меж фонетичних слів, запис всіх відтінків алофонічного варіювання на перцептивному рівні, а також фіксацію відхилень від кодифікованої орфоепічної норми.

8. Акустичний перевірка даних аудиторів виконувалася на основі осцилографічного та сонаграфічного аналізів за допомогою програми для обробки акустичних мовних сигналів *Praat Version 4.5.12*, що сприяло встановленню об'єктивних темпоральних і спектральних характеристик досліджуваних одиниць сегментного рівня.

9. Лінгвістична інтерпретація результатів дозволила вербально і графічно узагальнити отримані дані проведеного фонетичного дослідження та встановити мовні й позамовні чинники варіативності диференційних ознак голосних і приголосних фонем англійської мови.

Основні положення розділу відображені в одній публікації автора [69].

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ АУДИТИВНОГО АНАЛІЗУ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРФОФОНІЇ В МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДІЙЦІВ

3.1. Реалізація голосних фонем переднього ряду /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/

Голосна /i:/. Діапазон алофонічної варіативності довгої напруженої голосної наголошеної фонеми переднього ряду високого підняття /i:/ у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців представлений алофонами [i] – [ĩ] – [i̇] – [ï] (див. табл. 3.1): *had_an_im'm[i̇]diate_effect, is_now_unde'f[i̇]ted, from_that_scr'[ĩ]n_into, where_you_can_s[r̥]*. В всіх трьох НВ англійської мови реалізації голосної /i:/ спостерігається втрата тривалості [i] (НВБ – 21%; НВА – 18%; НВК – 13%), підвищення за підняттям [ĩ] (НВБ – 52%; НВА – 49%; НВК – 64%) назалізація в оточенні носових приголосних [ĩ] (НВБ – 15%; НВА – 20%; НВК – 12%) та дифтонгізація [i̇] (НВБ – 12%; НВА – 13%; НВК – 11%). Під час слухового аналізу аудитори виявили, що підвищення за підняттям алофонів голосної /i/ дещо більшою мірою виявляється у канадійському НВ англійської мови. Однак загальною для всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови є тенденція і до підвищення відтінків напруженої /i/, і до втрати її тривалості, що, з одного боку, зумовлюється спонтанністю мовлення, а з іншого – позиційно-комбінаторними умовами вимовляння аналізованого звука.

Голосна /ɪ/. Результати слухового аналізу підтверджують переважно нормативну реалізацію наголошеної /ɪ/ як короткої ненапруженої голосної переднього ряду напіввисокого підняття. У СМ дикторів британського, американського та канадійського НВ англійської мови ця голосна представлена таким набором алофонів: [ɪ] – [ɪ̃] – [ɪ̇] – [ɪ̈] (див. табл. 3.1) : *a_rough_old_'b[ɪ]siness, a_'Br[ɪ̃]tish_rower, what_she_'d[r̥]d, seven_'[ɪ̃]nches*. З огляду на дані,

представлені у таблиці 3.1 можна стверджувати, що крім нормативної реалізації голосного [ɪ] (НВБ – 43%; НВА – 20%; НВК – 31%), основними модифікаціями голосної /ɪ/ в мовленні дикторів Британії, Америки та Канади є класична надкоротка тривалість [ɪ̃] (НВБ – 18%; НВА – 8%; НВК – 4%) перед глухими й подовження [ɪː] (НВБ – 18%; НВА – 8%; НВК – 6%) перед дзвінками приголосними та назалізація [ɪ̃] (НВБ – 21%; НВА – 6%; НВК – 7%) в оточенні носових сонорних. Американська та канадійська національна специфіка реалізації цієї фонемі полягає у тенденції до підвищення відтінків [ɪ] (НВА – 26%; НВК – 34%), [ɪ̃] (НВА – 32%; НВК – 18%) у напрямку до напруженої /iː/: *my_dear_old_s[ɪ]sters, one_of_the_th[ɪ̃]ngs*.

Голосна /e/. Алофонічний ряд ненапруженої наголошеної голосної переднього ряду середнього підняття /e/ представлено в мовленні британців нормативним напіввідкритим варіантом [e]: [e] – [ě] – [ē] – [ẹ] (див. табл. 3.1): *is_alto'g[e]ther, the_s[ě]cond_one, they_s[ē]nt_me_off, story_to_t[ẹ]ll*. Проте реалізація цієї голосної в мовленні американців та канадійців різниться появою більш відкритого ненапруженого варіанта [ɛ] з відтінками [ɛ] – [ě̃] – [ē̃] – [ẹ̃]: *the_b[ɛ]st, I've_m[ě̃]t, de'p[ē̃]nding_on, we_still_s[ẹ̃]ll* (див. табл. 3.1), що свідчить про наявність знижених за підняттям алофонів цього звука у СМ північноамериканських дикторів, зумовленою їхнім пришвидшеним мовленням.

Спільним у реалізації британського напіввідкритого [e] та більш відкритого північноамериканського [ɛ] (НВА – 31%; НВК – 30%) у СМ є схожа загальна тенденція до зниження алофонів варіантів голосної /e/ за підняттям [ẹ] (НВБ – 15%), [ẹ̃] (НВА – 21%; НВК – 14%) в оточенні сонорних приголосних, класична надкоротка тривалість відтінків [ě] (НВБ – 20%), [ě̃] (НВА – 21%; НВК – 35%) перед глухими приголосними, а також назалізація [ē] (НВБ – 25%), [ē̃] (НВА – 27%; НВК – 21%) в оточенні носових сонорних. Слід зазначити, що на відміну від британського, в американському та канадійському НВ англійської мови

фонему /e/ вважать напруженою і позначають звуком [e] лише як перший елемент дифтонга /eɪ/, в усіх інших випадках вона реалізується як відкритий ненапружений [ɛ], тому й саму фонему в цих варіантах позначають як /ɛ/, а не /e/ у британському [118; 163; 185].

Голосна /æ/. Коротка ненапружена наголошена голосна переднього ряду низького підняття /æ/ по-різному вимовляється в мовленні дикторів досліджуваних варіантів англійської мови. Так, у СМ дикторів-британців вона фонема реалізується через ряд таких відтінків: [æ] – [æ'] – [æ̃] – [æ̃]: *the most em'b[æ]rrassing* (40%), *six-year-old l[æ']d* (17%), *the most spect'[æ̃]cular* (24%), *my 'gr[æ̃]ndmother* (19%). Однак в НВА і НБК ця фонема представлена значно ширшим діапазоном алофонічної варіативності: [æ] – [æ'] – [æ̃:] – [æ̃] – [æ̃] – [æ̃] – [ɛ]: *the '[æ]verage* (НВА – 27%; НБК – 24%;), *'h[æ']d followed* (НВА – 10%; НБК – 11%;), *the big 'b[æ̃:]ng of* (НВА – 3%; НБК – 2%;), *really distr'[æ̃]cting* (НВА – 22%; НБК – 26%;), *an American 'm[æ̃]n* (НВА – 28%; НБК – 24%;), *this 'ch[ɛ]llenge* (НВА – 10%; НБК – 13%). Ключовими відмінностями вимовляння дикторами НВА та НБК голосного [æ] є наддовга тривалість [æ̃:] перед велярною носовою /ŋ/, підвищення за підняттям й назалізація [æ̃] перед носовими [m], [n] та дзвінким приголосним [d], що характеризується незначною дифтонгоїдністю. Аудиторами було також зафіксовано перехід підвищеного алофону [æ̃] в [ɛ] в оточенні сонорних приголосних в основному перед "темним" відтінком [ɫ] бічної альвеолярної /l/ й палатоальвеолярним апроксимантом /r/. Основу такої відмінності у варіативності складає швидше за все менше прагнення дикторів НВА і НБК до традиційності та консервативності в мовленні.

Встановлений діапазон та межі алофонічної варіативності голосних переднього ряду британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови може свідчити про варіантність англійської мовленнєвої норми, що уможливорює різні способи реалізації цих сегментних одиниць.

Таблиця 3.1

Реалізація голосних фонем переднього ряду /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НБК) у наголошеній позиції ФС (у %)

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НБК
/i:/	[i]	21	18	13
	[i̇]	52	49	64
	[ĩ]	15	20	12
	[i̠]	12	13	11
/ɪ/	[ɪ]	43	28	15
	[ĩ]	18	8	4
	[i̠]	18	8	6
	[ĩ]	21	6	7
	[ɪ̠]	-	30	40
	[ĩ̠]	-	20	18
/e/	[e]	40	-	-
	[ẽ]	20	-	-
	[ẽ̃]	25	-	-
	[e̠]	15	-	-
	[ɛ]	-	31	30
	[ẽ]	-	21	35
	[ẽ̃]	-	27	21
	[ɛ̠]	-	21	14
/æ/	[æ]	40	27	24
	[æ̠]	17	10	11
	[ǣ]	24	22	26
	[ǣ̃]	19	-	-
	[ǣ:]	-	3	2
	[ǣ̠]	-	28	24
	[ɛ̠]	-	10	13

Отже, реалізація голосних переднього ряду /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/ у спонтанному мовленні британців, американців та канадійців характеризується загальною

тенденцією до скорочення тривалості напруженою голосною переднього ряду високого підняття /i:/, її дифтонгізацією та назалізацією, що пояснюється оточенням носових сонорних. Ненапружена наголошена коротка /ɪ/, разом з голосними /ɪ/, /e/, /æ/ вимовляється коротше перед алофонами /p/, /t/, /k/ й довше перед відтінками /b/, /d/, /g/, що відповідає універсальному явищу, коли дзвінкі приголосні подовжують тривалість звучання приголосних, а глухі навпики скорочують її.

Національно специфічною рисою дикторів американського та канадійського національних варіантів англійської мови є підвищення відтінків [ɪ], [ĩ] фонемі /ɪ/ у напрямку до напруженої /i:/. Натомість дикторам-британцям характерна нормативна реалізація цієї голосної.

Алофонічний ряд голосної середнього підняття /e/ в мовленні носіїв англійської мови Британії представлений напіввідкритим варіантом [e]. Однак її реалізація в мовленні американців та канадійців різниться появою більш відкритого ненапруженого варіанта [ɛ]. Спільним для обох відтінків є зниження за підняттям в оточенні сонорних приголосних у всіх випадках їх реалізації.

Реалізація ненапруженої наголошеної голосної низького підняття /æ/ у СМ американців і канадійців відрізняється від мовлення британців наявністю наддовгої тривалості назалізованих алофонів [æ:] цієї фонемі перед велярною носовою /ŋ/, підвищенням й назалізацією [æ̃] перед носовими [m], [n] та дзвінким приголосним [d], що викликає незначну дифтонгоїдність та зумовлює трансформацію підвищених алофонів [æ̃] в [ɛ] в оточенні сонорних приголосних. Основу такої відмінності у варіативності складає менше прагнення дикторів НВА і НВК до традиційності та консервативності в мовленні.

3.2. Реалізація голосних фонем середнього ряду /ɜ:/, /ʌ/

Голосна /ɜ:/. Реалізація довгої напруженої наголошеної голосної середнього ряду середнього підняття /ɜ:/ у СМ дикторів НВБ значно різниться

від її орфофонії в мовленні носіїв НВА й НВК. Алофонічний ряд голосної /з:/ в англійському мовленні британців представлений відтінками [з] – [з'] – [ẓ] (див. табл. 3.2): *the _same _'f[з]t* (62%), *she _'h[з']d* (25%), *the _'t[ẓ]n* (13%), а в американців та канадійців – [з] – [з'] – [ẓ] (табл. 3.2) : *'h[з']dler* (НВА – 53%; НВК – 67%), *the _'c[з]cumstance* (НВА – 20%; НВК – 10%), *as _I've _'l[ẓ]ned* (НВА – 27%; НВК – 23%). Основна відмінність у їхній реалізації полягає у ротичності голосного [з] в мовленні дикторів НВА та НВК, інакше кажучи, – у вимовлянні апроксиманта [r] після [з:], що зумовлено історично: тенденція до послаблення у вимовлянні палатоальвеолярної приголосної фонемі /r/ почала виявлятися ще у XV столітті, згодом ця фонема вокалізувалася і станом на XIX століття зазнала повної елізії, тобто випадіння, у позиції після голосних. Однак на початковому етапі розвитку американського та канадійського НВ англійської мови в XVII-XVIII століттях ця зміна ще не завершилася. Після другої світової війни були намагання відновити вокалізований варіант /r/, проте вже у XX столітті цей варіант вимовляння втратив престиж серед більшості носіїв англійської мови США та Канади. Новим американським, а згодом і канадійським стандартом та нормою вимовляння стала ротичність [r], основною метою якої було навмисне протиставлення мовлення носіями англійської мови Америки та Канади встановленому на той час британському стандарту реалізації цієї сонорної фонемі [119, с. 167]. Це засвідчує прагнення дикторів НВБ дотримуватись своїх вимовних традицій та бажання мовців НВА і НВК ламати стереотипи, вносячи зміни у своє усне мовлення.

Голосна /ʌ/. Реалізація короткої ненапруженої наголошеної голосної середнього ряду напівнизького підняття /ʌ/ НВБ повністю відрізняється від її вимовляння в мовленні носіїв НВА та НВК (див. табл. 3.2). У британському варіанті англійської мови ця голосна реалізується зі зниженими за підняттям відтінками [ʌ], є традиційно коротшою за тривалістю перед глухими й довшою перед дзвінками приголосними, а також назалізується в оточенні носових сонорних. Її алофонічний ряд представлений такими відтінками: [ʌ] – [ʌ̃] – [ʌ̃̃]:

't[ʌ]ch_me (57%), *very_ʼs[ʌ]btle* (20%), *I'd_ been_ 'r[ʌ]nning* (23%). Проте у СМ дикторів США і Канади ця голосна набуває інших відтінків: [ʌ] – [ʌ̃] – [ʌ̄] – [ɜ] – [ɔ]: *is_ʼm[ʌ]ch_higher* (НВА – 48%; НВК – 53%), *you're_st[ʌ̃]ck* (НВА – 18%; НВК – 16%), *an_ʼ[ʌ̄]nthreatening* (НВА – 15%; НВК – 14%), *a_ʼc[ɜ]rrent_NBA_player* (НВА – 11%; НВК – 10%), *better_reʼs[ɔ]lts* (НВА – 8%; НВК – 7%). Згідно даних аудитивного аналізу, голосна фонема /ʌ/ в мовленні дикторів-американців та канадійців вимовляється з підвищеними на відміну від НВБ за підняттям [ʌ], коротшими за тривалістю [ʌ̃], а також назалізованими [ʌ̄] алофонами. Однак національною специфікою мовлення північноамериканських дикторів є перехід /ʌ/ у напружену ротичну (еризовану) голосну фонему середнього ряду /ɜ/ перед апроксимантом /r/ як, наприклад, у слові *first* – [fɜst]. Нетиповим для аудиторів виявився перехід [ʌ] в [ɔ] перед "темним" відтінком бічної /l/, який за своїм звучанням схожий до реалізації британської ненапруженої лабіалізованої голосної заднього ряду /ɔ/ у слові *politics* – [ˈpɒlitiks]. Такі трансформації на алофонічному рівні можуть згодом сприяти змінам в інвентарі голосних фонем американського і канадійського НВ англійської мови.

Таблиця 3.2

Реалізація голосних фонем середнього ряду /ɜ:/, /ʌ/ (у %) в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у наголошеній позиції ФС (у %)

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
1	2	3	4	5
/ɜ:/	[ɜ]	62	-	-
	[ɜʰ]	25	-	-
	[ɜ̃]	13	-	-
	[ɜ̄]	-	53	67
	[ɜ̄ʰ]	-	20	10
	[ɜ̄̃]	-	27	30

1	2	3	4	5
/ʌ/	[ʌ]	57	-	-
	[ʌ̃]	20	-	-
	[ʌ̄]	23	-	-
	[ʌ]	-	48	53
	[ʌ̃]	-	18	16
	[ʌ̄]	-	15	14
	[ɜ]	-	11	10
	[ɔ]	-	8	7

Отже, голосні середнього ряду /ɜ:/, /ʌ/ в мовленні дикторів-британців реалізуються через відмінний від американців і канадійців набір алофонів. Так, для голосної /ɜ:/ у НВБ основними виявилися алофони [ɜ] – [ɜ'] – [ɜ̃], а для /ʌ/ – вищі, ніж в НВА та НВК відтінки [ʌ] – [ʌ̃] – [ʌ̄] – [ɜ] – [ɔ]. Водночас у СМ дикторів НВА та НВК англійська голосна /ɜ:/ реалізується через ротичні алофони [ɜ] – [ɜ'] – [ɜ̃], що зумовлено історично, оскільки ця голосна не зазнала повної елізії внаслідок вокалізації в період з XV до XVIII століття це відбулось у розвитку її британського варіанта. Підґрунтям для закріплення ротичності під вимовлянні алофонів цієї фонемі слугував внутрішній протест спочатку американців, а згодом і канадійців проти надмірності та пихатості британської інтелігенції.

Коротка ненапружена наголошена голосна середнього ряду /ʌ/ у британському варіанті англійської мови характеризується зниженими за підняттям відтінками [ʌ], однак в мовленні дикторів-американців та канадійців вона реалізується як підвищений за підняттям відтінок [ʌ], що спричинено її тенденцією до централізації. Ще двома відмінними рисами мовлення північноамериканських дикторів є вимовляння на місці [ʌ] ротичного [ɜ] перед апроксимантом /r/ та перехід [ʌ] в [ɔ] перед "темним" відтінком бічної /l/, яка за своїм звучанням схожа до британської ненапруженої лабіалізованої голосної заднього ряду /ɔ/, що свідчить про тенденцію до системних змін в інвентарі голосних фонем північноамериканського варіанта англійської мови та можливе

розщеплення /ʌ/ внаслідок переходу в ротичну /ɜ/, а також в голосні заднього ряду /ɔ/ та /ɑ/ й згодом її можливого зникненням із системи голосних фонем північноамериканського варіанта англійської мови.

3.3. Реалізація голосних фонем заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/

Голосна /u:/. Результати слухового аналізу свідчать про відхилення від кодифікованої орфоепічної норми у вимовлянні довгої напруженої наголошеної лабіалізованої голосної фонем заднього ряду високого підняття /u:/ в межах трьох досліджуваних НВ англійської мови. Алофонічний ряд голосної /u:/ НВБ, НВА і НВК представлений такими відтінками: [ʊ] – [ʊ'] – [ũ] – [ju:] – [u^ʊ]: *you_* 'ch[ʊ]se (НВБ – 44%; НВА – 41%; НВК – 39%), 'ff[ʊ']d_poisoning (НВБ – 15%; НВА – 17%; НВК – 18%), *need_to_m[ũ]ve* (НВБ – 14%; НВА – 16%; НВК – 17%), 'h[ju:]ge_diversity (НВБ – 16%; НВА – 14%; НВК – 13%), *to_*'d[u^ʊ] (НВБ – 9%; НВА – 12%; НВК – 13%). Спільним для мовлення дикторів всіх трьох країн є втрата тривалості зниження за підняттям і делабіалізація [ʊ], назалізація [ũ] та дифтонгізація [u^ʊ] алофонів голосної /u/ у наголошеному ФС.

Виключно північноамериканською національною специфікою є загально відома елізія палатального апроксиманта /j/ з /ju:/ після сонорних /l/, /r/, інтердентальної щілинної /ð/ та альвеолярних /t/, /d/, /s/, /z/, /n/ [183–185]. Отже, алофонічне розходження у реалізації цієї голосної є незначним в межах досліджуваних НВ англійської мови, однак воно свідчить про суттєві відхилення від кодифікованої орфоепічної норми, що спричинено спонтанністю мовлення дикторів.

Голосна /ʊ/. Коротка ненапружена наголошена лабіалізована голосна заднього ряду напіввисокого підняття /ʊ/ реалізується в мовленні дикторів НВБ, НВА та НВК через знижені за підняттям відтінки: [ʊ_ɪ] – [ʊ̃] – [ʊ'] – [ũ]: 'ff[ʊ_ɪ]ll_of (НВБ – 51%; НВА – 53%; НВК – 51%), *one_* 'l[ʊ̃]k (НВБ – 31%; НВА – 25%; НВК – 29%), *is_* a_ 'g[ʊ']d_thing (НВБ – 12%; НВА – 13%; НВК – 12%), *in_the_* 'w[ũ]man's (НВБ – 6%; НВА – 9%; НВК – 8%) (табл. 3.3). Основним відхиленням

від кодифікованої орфоепічної норми за оцінкою аудиторів у вимовлянні алофонів голосної /ʊ/ дикторами-британцями, американцями та канадійцями є делабіалізація і зниження за підняттям [ʊ̥], що є типовими для швидкого темпу мовлення.

Голосна /ɔ:/. Довга напружена наголошена лабіалізована голосна заднього ряду середнього підняття /ɔ:/ реалізується у мовленні дикторів НВБ переважно в межах норми через алофони [ɔ] – [ɔ̃] (табл. 3.3): *I*ˌ*th*[ɔ]*t* (78%), *is*ˌ*n*[ɔ̃]*mally* (22%). Характерними рисами реалізації цієї голосної є втрата тривалості [ɔ] внаслідок спонтанності мовлення й назалізація [ɔ̃] в оточенні носових сонорних.

Голосна /ɔ:/ не входить до системи фонем американського та канадійського НВ англійської мови [174; 184; 185]. Схожою за якістю в цих варіантах є фонема середнього підняття /o/, однак вона не є самостійною і входить до складу дифтонга /ou/ як його перший елемент [152; 172; 183]. Замість /ɔ:/ в НВА і НВК реалізуються: [ɔ̥]: *sp*ˈ[ɔ̥]*ˌting*ˌ*world* (НВА – 21%; НВК – 20%), [ɔ̃]: *is*ˌ*n*[ɔ̃]*ˌmal* (НВА – 15%; НВК – 15%), [ɔ̥]: *I*ˌ*s*[ɔ̥]*ˌthat* (НВА – 15%; НВК – 14%) та [a]: *be*ˈ*c*[a]*ˌse* (НВА – 49%; НВК – 51%). Тому, основними алофонами англійської фонемі заднього ряду /ɔ:/ в мовленні американців і канадійців є повністю делабіалізовані відтінки [a], однак ще півстоліття тому основними були частково делабіалізовані відтінки цієї сегментної одиниці [39]. Отже, згідно даних, отриманих шляхом аудитивного аналізу, англійська голосна заднього ряду /ɔ:/ в наголошеній позиції ФС по-різному реалізується у СМ британців, американців і канадійців, що зумовлено як історичнотак і фонетично через різне звукове оточення.

Голосна /ɔ/. Коротка ненапружена наголошена лабіалізована голосна заднього ряду напівнизького підняття /ɔ/ у СМ дикторів НВБ характеризується переважно нормативним вимовлянням: [ɔ] – [ɔ̥] – [ɔ̃] (див. табл. 3.3): *ˈp*[ɔ]*ˌlitics* (56%), *quite*ˌ*a*ˌ*sh*[ɔ̥]*ˌck* (26%), *or*ˌ*n*[ɔ̃]*ˌt* (18%). Водночас в мовленні дикторів-американців та канадійців встановлена ротичність, делабіалізація й просування до центрального ряду (табл. 3.3): *players*ˌ*ˈb*[a]*ˌdies* (НВА – 55%; НВК – 52%), *I*ˌ*g*[ã]*ˌt*ˌ*interested* (НВА – 25%; НВК – 27%), *to*ˌ*resp*ˈ[ã]*ˌnd* (НВА – 20%; НВК –

21%). Якщо ще півстоліття тому голосна /ɔ/ в НВА і НВК варіювалась з /ɑ/ [39], то на сучасному етапі голосна /ɑ/ вже майже повністю витіснила /ɔ/. Така зміна може призвести до зменшення кількості голосних фонем у НВА та НВК, у результаті чого британська довга /ɔ:/ та коротка /ɔ/ реалізовуватимуться в мовленні носіїв англійської мови Америки та Канади як голосна заднього ряду середнього підняття /ɑ/. Така трансформація є природним явищем, адже середньоанглійський дифтонг /au/ став одним із джерел виникнення англійських лабіалізованих голосних фонем [39; 184].

Голосна /ɑ:/. Довга напружена наголошена голосна заднього ряду низького підняття /ɑ:/ представлена в мовленні носіїв НВБ таким набором алофонів: [ɑ:] – [ɑ'] – [ɑ] – [ɑ̃:] – [ɑ̃] (табл. 3.3): 'st[ɑ:]_wars (10%), my_ 'p[ɑ']ty's (13%), 'p[ɑ]ssed_ my_ test (39%), 'd[ɑ̃]ncing (14%). Окрім втрати тривалості [ɑ] й назалізації [ɑ̃] в оточенні носових сонорних, аудитори відмітили й появу назалізації навіть за відсутності носових приголосних, наприклад, my_ first_ 'c[ɑ̃:] (24%), які і є причиною появи назалізованих алофонів. Пояснити таке явище можливо самим механізмом артикуляції цього звука: передня частина язика повністю опущена, у передній частині ротової порожнини формується досить великий за розміром резонансний отвір, нижня щелепа значно опущена, спинка язика підіймається вгору до м'якого піднебіння, внаслідок чого незначна частина видихуваного повітря проходить через порожнину носа, що і створює ефект назалізації. Раніше цього явища в літературі зафіксовано не було.

На відміну від британського НВ, в інвентар голосних фонем НВА та НВК ця голосна /ɑ:/ не входить. Її північноамериканським варіантом є коротка ненапружена голосна фонема заднього ряду середнього підняття /ɑ/, алофони якої просуваються ближче до центрального ряду з таким алофонічним розмаїттям: [ɑ] – [ɑ'] – [ɑ̃] – [ɑ̃] – [ɑ̃'] – [ɑ̃̃] (табл. 3.3): 'p[ɑ]ssible (НВА – 27%; НВК – 23%), 'b[ɑ']dy_ language (НВА – 9%; НВК – 7%), 'n[ɑ̃]t_ just (НВА – 13%; НВК – 18%), quite_ 'c[ɑ̃]nfident (НВА – 16%; НВК – 17%), a_ bit_ of_ 'h[ɑ̃]dware (НВА – 20%; НВК – 21%), 'm[ɑ̃]rketiŋ (НВА – 15%; НВК – 14%).

Голосна /a/ може стати тією фонемою в НВА та НВК, що замінить такі британські голосні, як /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ і з часом навіть /ʌ/, оскільки у СМ дикторів-американців й канадійців виявлено зближення голосних за підняттям, делабіалізація, часткова централізація, що можна пояснити економією фізичних зусиль під час артикуляції цих звуків, а також загальною тенденцією людства ХХІ століття до пришвидшеного мовлення, що спрощує роботу органів мовлення під час їхнього вимовляння.

Таблиця 3.3

Реалізація голосних фонем заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у наголошеній позиції ФС (у %)

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/u/	[u̥]	44	41	39
	[u̥']	15	17	18
	[ũ]	14	16	17
	[ju̥]	16	14	13
	[u̥ʊ]	9	12	13
/ʊ/	[ʊ̥]	51	53	51
	[ʊ̥']	31	25	29
	[ʊ̥']	12	13	12
	[ũ]	6	9	8
/ɔ:/	[ɔ]	78	-	-
	[ɔ̃]	22	-	-
	[ɔ̥]	-	21	20
	[ɔ̥']	-	15	15
	[ɔ̥]	-	15	14
	[ɑ]	-	49	51
/ɒ/	[ɔ]	56	-	-
	[ɔ̃]	26	-	-
	[ɔ̥]	18	-	-
	[ɑ]	-	55	52
	[ɑ̥]	-	25	27
	[ɑ̥]	-	20	21

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/ɑ:/	[ɑ:]	10	-	-
	[ɑ']	13	-	-
	[ɑ]	39	-	-
	[ã]	14		
	[ã:]	24	-	-
	[ɑ̣]	-	27	23
	[ɑ̣']	-	9	7
	[ǎ]	-	13	18
	[ǎ]	-	16	17
	[ɑ̌]	-	20	21
	[ǎ̌]	-	15	14

Отже, під час аудитивного аналізу реалізації голосних фонем заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ в мовленні дикторів Британії, США та Канади були виявлені такі спільні модифікації, як: втрата тривалості напружених /u:/, /ɔ:/, /ɑ:/, незначна дифтонгізація голосної високого підняття /u:/у відкритому складі наголошеного ФС, класичне триваліше звучання всіх голосних заднього ряду перед дзвінками /b/, /d/, /g/ і коротше перед глухими зімкненими /p/, /t/, /k/ та назалізація в оточенні носових сонорних.

Американськими та канадійськими національними особливостями реалізації напружених голосних /u:/, /ɔ:/, /ɑ:/ є такі: 1) описана раніше в лінгвістичній літературі елізія палатального апроксиманта /j/ з /ju:/ після сонорних /l/, /r/, міжзубної щілинної /ð/ та альвеолярних /t/, /d/, /s/, /z/, /n/ під час реалізації /u:/, наприклад: 't[u]be, 'n[u]ws, а не 't[ju]be, 'n[ju]ws як в мовленні британців; 2) повна відсутність напруженої голосної середнього підняття /ɔ:/ і реалізація на її місці ротичних, назалізованих, незначної кількості частково делабіалізованих та переважно повністю делабіалізованих алофонів: [ɔ̥] – [ɔ̥'] – [ɔ̥̃] – [ɑ]; 3) поява на місці напруженої голосної низького підняття /ɑ:/ дещо просунутих вперед ротичних, подовжених, коротших, назалізованих відтінків [ɑ̣] – [ɑ̣'] – [ạ̌] – [ạ̌] –

[ɑ̃] – [ã], які разом із алофонами огубленої /ɔ:/ в мовленні північноамериканських дикторів сприяють утворенню варіантів цих англійської фонем заднього ряду.

Напружена наголошена голосна низького підняття /ɑ:/ в мовленні дикторів-британців зазнає назалізації навіть за відсутності в її оточенні носових приголосних, що зумовлено механізмом артикуляції під час вимовляння цієї голосної фонemi.

Реалізація ненапружених голосних /ʊ/ та /ɔ/ характеризується переважно нормативним вимовлянням їхніх алофонів дикторами Великої Британії. Проте відмінною рисою цих в мовленні дикторів-американців і канадійців є делабіалізація, зокрема поява в більшості випадків на місці британського [ɔ] варіанта [ɑ] в американському та канадійському варіантах реалізації /ɔ/, що поступовою втратою огубленості, оскільки ще півстоліття тому основними алофонами в мовленні американців і канадійців були частково делабіалізований алофони [ɔ̃] цієї англійської ненапруженої фонemi.

Отже, результати аудитивного аналізу реалізації англійських голосних фонем в невідготовленому СМ дикторів-британців, американців і канадійців свідчать відносну стабільність диференційної ознаки "якість", яка описує напруженість/ненапруженість, відкритість/закритість, вузькість/широкість голосних та "ряд", який визначає належність голосних до переднього, середнього або заднього ряду.

Найбільш нестабільною й практично відсутньою, за винятком реалізації голосної /ɑ:/ дикторами-британцями, виявилася тривалість. Ознака "підняття", яка визначає належність голосних до високого, напіввисокого, середнього, напівнизького та низького підняття, характеризується суттєвою варіативністю, внаслідок чого голосні опускаються або підіймаються на рівень вниз чи вгору, що природно для спонтанного мовлення. Значну нестабільність виявила ознака "лабіалізованість", що є невіддільною від ряду, основним критерієм якої є ступінь огубленості голосних фонем, що помітно в реалізації голосних заднього ряду високого, напіввисокого й середнього підняття. Однак у порівнянні з американськими і канадійськими дикторами, в мовленні британців ця ознака

виявилася більш стабільною для голосних заднього ряду середнього підняття. Тому, за лінійною ієрархією від відносно стабільної до найбільш варіативної у СМ дикторів всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови за результатами слухового (аудитивного) аналізу диференційні ознаки можна розташувати так: "якість" → "ряд / лабіалізованість" → "підняття" → "тривалість".

Отже, аудитивний аналіз англійських голосних фонем /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ʌ/, /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у СМ британців, американців і канадійців дав змогу встановити досить широкий діапазон алофонічної варіативності наголошених голосних в мовленні всіх дикторів. Відсоткове співвідношення реалізації досліджуваних сегментних одиниць представлене в таблицях 3.1, 3.2, 3.3 дозволяє стверджувати, що на рівні слухового сприйняття усне мовлення американців і канадійців звучить однаково, відрізняючись від британського. Це дає підстави кваліфікувати американський і канадійський НВ як один північноамериканський варіант англійської мови. Однак це не свідчить про те, що вони є абсолютно гомогенними й між ними не існує незначних розбіжностей на звуковому рівні. Із плином часу канадійська англійська зазнавала більше впливу збоку американського варіанта англійської мови, особливо на фонетичному рівні, що відображено у таблиці 3.4, де представлена орфофонія англійських голосних фонем, які слід кваліфікувати не як розрізнявальні ознаки фонем, а варіативні ознаки алофонів, чого, на жаль диференційні ознаки не відображають.

Таблиця 3.4

Орфофонія голосних фонем в мовленні носіїв НВ англійської мови
у Великій Британії, США та Канаді

Фонеми	Алофони		
	НВБ	НВА	НВК
/i:/	[i] – [i̥] – [ĩ] – [i̠]	[i] – [i̥] – [ĩ] – [i̠]	[i] – [i̥] – [ĩ] – [i̠]
/ɪ/	[ɪ] – [ĩ] – [ɪ̠] – [ĩ]	[ɪ] – [ĩ] – [ɪ̠] – [ĩ] – [ɪ̠] – [ĩ]	[ɪ] – [ĩ] – [ɪ̠] – [ĩ] – [ɪ̠] – [ĩ]
/e/	[e] – [ẽ] – [ẽ̠] – [e̠]	[e] – [ẽ] – [ẽ̠] – [e̠]	[e] – [ẽ] – [ẽ̠] – [e̠]
/æ/	[æ] – [æ̠] – [æ̠̠] – [æ̠̠]	[æ] – [æ̠] – [æ̠̠] – [æ̠̠] – [æ̠̠] – [æ̠̠] – [ε]	[æ] – [æ̠] – [æ̠̠] – [æ̠̠] – [æ̠̠] – [æ̠̠] – [ε]

Фонеми	Алофони		
	НВБ	НВА	НВК
/з:/	[з] – [з'] – [ẓ]	[з] – [з'] – [ẓ]	[з] – [з'] – [ẓ]
/Λ/	[Λ] – [Λ̥] – [Λ̃]	[Λ] – [Λ̥] – [Λ̃] – [з] – [ɔ]	[Λ] – [Λ̥] – [Λ̃] – [з] – [ɔ]
/u:/	[u̥] – [u'] – [ũ] – [ju:] – [u ^u]	[u̥] – [u'] – [ũ] – [ju:] – [u ^u]	[u̥] – [u'] – [ũ] – [ju:] – [u ^u]
/ʊ/	[ʊ̥] – [ʊ'] – [ʊ̃] – [ʊ̄]	[ʊ̥] – [ʊ'] – [ʊ̃] – [ʊ̄]	[ʊ̥] – [ʊ'] – [ʊ̃] – [ʊ̄]
/ɔ:/	[ɔ] – [ɔ̃]	[ɔ̃] – [ɔ̃'] – [ɔ̃] – [ɑ]	[ɔ̃] – [ɔ̃'] – [ɔ̃] – [ɑ]
/ɔ/	[ɔ] – [ɔ̃] – [ɔ̃]	[ɑ] – [ɑ̃] – [ɑ̃]	[ɑ] – [ɑ̃] – [ɑ̃]
/ɑ:/	[ɑ:] – [ɑ'] – [ɑ] – [ã] – [ɑ̃]	[ɑ] – [ɑ'] – [ɑ̃] – [ɑ̃] – [ɑ̃] – [ɑ̃]	[ɑ] – [ɑ'] – [ɑ̃] – [ɑ̃] – [ɑ̃] – [ɑ̃]

Дані таблиці демонструють діапазон алофонічної варіативності 11 англійських монофтонгів в межах НВБ, НВА та НВК у наголошеній позиції ФС. Така орфофонія голосних зумовлена безпосередньо спонтанністю та непідготовленістю мовлення британських, американських і канадійських дикторів, позиційно-комбінаторними умовами реалізації досліджуваних сегментних одиниць, історичним розвитком системи голосних фонем англійської мови для різних НВ, а також значним впливом національного чинника.

Отримані дані проведеного аудитивного аналізу підлягатимуть перевірці шляхом акустичного аналізу та подальшій лінгвістичній інтерпретації.

3.4. Реалізація зімкнених (проривних) фонем

3.4.1. Реалізація глухих сильних (напружених) зімкнених /p/, /t/, /k/. Дослідження фонетичних характеристик сильних зімкнених фонем /p/, /t/, /k/ в мовленні дикторів національних варіантів англійської мови Великої Британії, США та Канади дозволило встановити такий діапазон алофонічної варіативності цих фонем у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС (див. табл. 3.5):

1) /p/: [p^h] – [p^w^h] – [p^j] – [p^w] – [p^ˈ] – [p^l] – [pⁿ] – [p]: *we* – '[p^h]acked – *up* (HBB – 29%; HBA – 26%; HBK – 28%), '[p^w^h]opulists (HBB – 12%; HBA – 10%; HBK – 9%), '[p^j]eaceful – *transition* (HBB – 9%; HBA – 8%; HBK – 8%), *go* – *into* – '[p^w]olitics (HBB – 12%; HBA – 10%; HBK – 11%), *via* – 'Sky[p^ˈ]e (HBB – 10%; HBA – 12%; HBK – 11%), *tiny* – '[p^j]lastic (HBB – 7%; HBA – 13%; HBK – 12%), *yet* – 'ha[pⁿ]ened (HBB – 6%; HBA – 4%; HBK – 5%), *to* – 's[p]end – *them* (HBB – 15%; HBA – 17%; HBK – 16%);

2) /t/: [t^h] – [t^w^h] – [t^j] – [t^w] – [t^ˈ] – [t^l] – [tⁿ] – [t̥] – [t̪] – [t̝] – [t̞] – [t̟] – [p] – [k] – [ɾ] – [Ø]: *to* – '[t^h]ouch (HBB – 25%; HBA – 23%; HBK – 24%), *small* – '[t^w^h]ube (HBB – 3%; HBA – 2%; HBK – 2%), *a* – *lot* – *of* – '[t^j]eachers (HBB – 6%; HBA – 1%; HBK – 2%), *just* – '[t^w]ook (HBB – 4%; HBA – 6%; HBK – 7%), *like* – 'tha[t^ˈ] (HBB – 9%; HBA – 10%; HBK – 9%), *a* – 'li[t̪]le (HBB – 6%; HBA – 9%; HBK – 4%), *her* – 'par[tⁿ]ner (HBB – 4%; HBA – 3%; HBK – 4%), *found* – 'ou[t̝] – *that* (HBB – 5%; HBA – 7%; HBK – 5%), *pre*[t̞]y – *good* (HBB – 9%; HBA – 0%; HBK – 2%), *to* – '[t̟]rack (HBB – 9%; HBA – 8%; HBK – 10%), 's[t̝]atures (HBB – 10%; HBA – 9%; HBK – 11%), 'qui[t̞]e – *amazing* (HBB – 8%; HBA – 3%; HBK – 2%), 'migh[p] – *be* (HBB – 1%; HBA – 3%; HBK – 2%), *we* – 've – 'go[k] – *quite* (HBB – 1%; HBA – 2%; HBK – 2%), *I* – *am* – 'wri[t̪]ing (HBB – 0%; HBA – 10%; HBK – 12%), *tw*'en[Ø]ieth – *century* (HBB – 0%; HBA – 4%; HBK – 2%);

3) /k/: [k^h] – [k] – [k^w] – [k̟^j] – [k^ˈ] – [k^l] – [kⁿ] – [k]: *we* – '[k^h]ut – *taxes* (HBB – 32%; HBA – 30%; HBK – 31%), *these* – 'en[k̟]ounters (HBB – 11%; HBA – 12%; HBK – 11%), '[k^w]ite – *amazing* (HBB – 10%; HBA – 11%; HBK – 12%), *at* – '[k̟^j]ey – *intersections* (HBB – 11%; HBA – 9%; HBK – 10%), *eff*^ˈe[k̟]t – *on* – *me* (HBB – 10%; HBA – 12%; HBK – 11%), *aren't* – '[k̟]lose (HBB – 9%; HBA – 8%; HBK – 7%), *a* – 'te[kⁿ]ocratic – *issue* (HBB – 6%; HBA – 6%; HBK – 7%), *their* – s'[k̟]ills (HBB – 11%; HBA – 12%; HBK – 11%).

Відповідно до отриманих результатів, спільним у реалізації приголосних [p], [t], [k] в всіх трьох досліджуваних варіантах англійської мови виявлено:

1) часткове обмеження аспірації у передвокальній позиції, після палатоальвеолярної /r/, яка стоїть перед наголошеною голосною та повна відсутність аспірації, насамперед, після альвеолярної щілинної /s/;

2) послаблення артикуляції алофонів фонем /p/, /t/, /k/ після наголошеної голосної, що призводить до втрати ними вибухової фази, повної відсутності розімкнення й реалізації імплузивних відтінків [p^h], [t^h], [k^h];

3) назальне та латеральне розімкнення алофонів [pⁿ], [tⁿ], [kⁿ], [p^l], [t^l], [k^l] у препозиції з носовими сонорними /m/, /n/ та бічною /l/;

4) лабіалізація перед огубленими голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/ та палаталізація /p/, /t/ перед напруженою голосною переднього ряду високого підняття /i:/, а також /k/ перед голосною /e/.

Порівняно з варіантами сильних (напружених) зімкнених /p/, /k/, алофони фонем /t/ зазнають найбільших модифікацій та характеризуються найвищим виявом тенденції до посилення дзвінкості в інтервокальній позиції та після реалізації ротичної /r/ перед наступним ненаголошеним складом, як наведено вище в прикладах.

Для всіх трьох НВ англійської мови у поствокальній позиції наголошеного ФС характерна інтердеталізація [t] перед щілинними міжзубними /θ/ та /ð/, ретрофлексність [t] перед палатоальвеолярним апроксимантом /r/, трансформація [t] в [p] перед губно-губними зімкненими /p/ і /b/, а також в [k], якщо наступною приголосною є зімкнена велярна приголосна /k/. Кількість випадків появи твердого приступу [ʔ] в інтервокальній та кінцевій позиціях ФС на місці алофона [t] у британському НВ англійської мови є значно більшою, ніж в американському та канадійському, що є специфічною національною рисою мовлення британців. Натомість твердий приступ [ʔ] в мовленні дикторів-американців і канадійців частіше з'являється замість відтінка [t] у препозиції з носовою /n/ у вигляді назального розімкнення [tⁿ], яке на слух важко відрізнити від твердого приступу, який і до сьогодні не має фонемного статусу і вважається лише звуком, а не окремою фонемою [4].

Тенденція до дзвінкості [t] в британському НВ англійської мови відрізняється від її вияву в мовленні дикторів-американців та канадійців. Якщо при одзвінченні [t] в мовленні британців з'являється частково одзвінчений відтінок [t̚], який за своїм звучанням схожий до свого основного алофону, то на його місці в мовленні американців та канадійців спостерігається поява дзвінкого відтінка [ɾ], який за своїми фонетичними характеристиками нічим не відрізняється від дзвінкого [d]. Внаслідок чого такі слова, як *writing* і *riding* стають омофонами. Наявність цього фонетичного явища може в подальшому призвести до такого фонологічного наслідку, як злиття фонем /t/ і /d/ у цій позиції. Ще однією відмінною рисою мовлення північноамериканських дикторів є повна елізія приголосного [t] після носового сонорного [n], як у наведеному вище прикладі з *tw'en[()]/ieth century*. Такий широкий діапазон алофонічної варіативності сильної (напруженої) зімкнутої /t/ можна пояснити високою частотою уживання цієї приголосної в мовленні.

Велярна сильна (напружена) фонема /k/ за оцінкою аудиторів-фонетистів відзначається максимальним виявом аспірації, що властиво всім досліджуваним НВ англійської мови. Вона відтягується назад [k̠] перед голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/, /ɒ/ та губно-губною сонорною /w/, а також просувається вперед [kʲ] у препозиції з наступними голосними переднього ряду /i:/ та /e/, /ɛ/, що проілюстровано у наведених вище прикладах.

Таблиця 3.5

Реалізація глухих сильних (напружених) фонем /p/, /t/, /k/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у перед- і поствокальній позиції наголошеній позиції ФС (у %)

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/p/	[p ^h]	29	26	28
	[p ^{wh}]	12	10	9
	[p ^j]	9	8	8

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
	[p ^w]	12	10	11
	[p ^ɹ]	10	12	11
	[p ^l]	7	13	12
	[p ⁿ]	6	4	5
	[p]	15	17	16
/t/	[t ^h]	25	23	24
	[t ^{wh}]	3	2	2
	[t ^j]	6	1	2
	[t ^w]	4	6	7
	[t ^ɹ]	9	10	9
	[t ^l]	6	9	4
	[t ⁿ]	4	3	4
	[t]	5	7	5
	[t̥]	9	-	2
	[t̪]	9	8	10
	[t̬]	10	9	11
	[ʔ]	8	3	2
	[ɾ]	-	10	12
	[p]	1	3	2
	[k]	1	2	2
	[ʔ]	-	4	2
/k/	[k ^h]	32	30	31
	[k̪]	11	12	11
	[k ^w]	10	11	12
	[k ^j]	11	9	10
	[k ^ɹ]	10	12	11
	[k ^l]	9	8	7
	[k ⁿ]	6	6	7
	[k]	11	12	11

Отже, орфофонія глухих сильних (напружених) зімкнених фонем /p/, /t/, /k/ в мовленні носіїв англійської мови Великої Британії, США та Канади характеризується деаспірацією, палаталізацією, імплзивністю, назальним та латеральним розімкнення алофонів цих приголосних. Більше за все

модифікацій зазнають алофони фонем /t/: інтерденталізації, ретрофлексності, трансформації у білабіальний [p] перед губно-губними зімкненими /p/ і /b/, а також у задньоязиковий [k] перед велярною /k/, появи твердого приступу [ʔ] на місці відтінка [t], одзвінчення й елізії, що зумовлено високою частотою уживання цієї приголосної в мовленні. Особливості реалізації зімкненої велярної /k/ полягають у відтягненні назад її велярних алофонів [k̠] перед голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/, /a/ та губно-губною сонорною /w/, а також у просуванні відтінків [kʲ] вперед у препозиції з наступними голосними переднього /i:/ та середнього ряду /e/.

Національно-специфічними рисами мовлення дикторів-британців є порівняно менший ступінь обмеження аспірації зімкнених /p/, /t/, /k/, поява твердого приступу [ʔ] в інтервокальній та кінцевій позиціях ФС на місці алофона [t] й незначне одзвінчення [t̚]. Такі особливості озвученого мовлення дикторів НВБ можна пояснити загальним прагненням його носіїв до консервативності та традиційності в мовленні. Водночас мовленню дикторів-американців і канадійців характерний порівняно більший ступінь втрати аспірації /p/, /t/, /k/, а також поява дзвінкого відтінка [ɾ] на місці альвеолярного [t] в інтервокальній позиції, який за своїми фонетичними характеристиками схожий до дзвінкого [d]. Характерною є а також елізія приголосного [t] після носового сонорного [n].

3.4.2. Реалізація дзвінких слабких (ненапружених) зімкнених /b/, /d/, /g/. Дзвінкі слабкі (ненапружені) зімкнені фонем /b/, /d/, /g/ реалізуються в мовленні дикторів Британії, США та Канади у наголошеній позиції ФС через такі алофони (див. табл. 3.6.):

1) /b/: [b] – [b̥] – [bʷ] – [b¹] – [bⁿ] – [bˠ]: *I've_['b]een, 'pro[b̥]ably, to_be_['bʷ]oth, by_a_['pu[b¹]lisher, 'car[bⁿ]on_pricing, 'we[bˠ]_development;*

2) /d/: [d] – [d̥] – [dʷ] – [d¹] – [dⁿ] – [d̪] – [d̠] – [dˠ] – [ɾ] – [dʒ]: *pro['d̪]uction_ assistant, for_a_['me[d̠]ical_check, they_['dʷ]o_it, the_['mi[d¹]le_class, 'stu[dⁿ]ent_ leadership, we've_['ha[d̪]_the_conversation, '[d̠]raft_service, 'foo[dˠ]_poisoning, as_['pro[ɾ]ucts, '[dʒ]uring;*

3) /g/: [g] – [g̊] – [ḡ] – [ḡ^w] – [g̊^j] – [g^l] – [gⁿ] – [g^ɹ]: *just* [g] *iving* (НВБ – 10%; НВА – 9%; НВК – 10%), *an* *in* ^{te} [g̊] *ral* *part* (НВБ – 16%; НВА – 21%; НВК – 19%), *many* [ḡ] *uys* (НВБ – 18%; НВА – 14%; НВК – 13%), [ḡ^w] *oogle* (НВБ – 12%; НВА – 15%; НВК – 16%), *really* [g̊^j] *etting* (НВБ – 16%; НВА – 17%; НВК – 20%), *went* [g̊^j] *lobal* (НВБ – 11%; НВА – 9%; НВК – 8%), *'si* [gⁿ] *naled* *that* (НВБ – 7%; НВА – 6%; НВК – 4%), *a* ^{bi} [g̊] *base* (НВБ – 10%; НВА – 9%; НВК – 10%).

Спільними у перед- та пост вокальній позиції наголошеного ФС для всіх трьох національних варіантів англійської мови, що досліджуються, виявилися такі орфофонічні особливості реалізації цих приголосних, як:

1) переважно нормативна реалізація основних алофонів [b], [d], [g] у передвокальній наголошеній позиції ФС;

2) часткове оглушення [b̥], [d̥], [g̥] у поствокальній позиції, а також перед приголосними у наступному ненаголошеному складі. Оскільки у фонетичній транскрипції МФА відсутня діакритика на позначення часткового оглушення, в роботі використовується позначка повного оглушення [̥];

3) відсутність розімкнення й реалізація імплзивних відтінків [b^ɹ], [d^ɹ], [g^ɹ] у поствокальній позиції перед наступними приголосними;

4) латеральне та назальне розімкнення алофонів [b^l], [d^l], [g^l], [bⁿ], [dⁿ], [gⁿ] у препозиції з бічною /l/ та носовими сонорними /m/, /n/;

5) лабіалізація [b^w], [d^w], [ḡ^w] перед огубленими голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/.

З-поміж трьох слабких (ненапружених) зімкнених фонем /b/, /d/, /g/ найширший діапазон алофонічної варіативності було зафіксовано під час реалізації приголосної /d/, що також спричинено з частотою її уживання в мовленні. Так, у СМ дикторів всіх трьох НВ англійської мови в позиції після наголошеної голосної їй притаманна інтерденталізація [ɖ] перед щілинними міжзубними /θ/ та /ð/, ретрофлексності [ɖ] перед палатоальвеолярним апроксимантом /r/, а також перехід в африкату [dʒ] перед [ju], як і проілюстровано в прикладах.

Відмінною рисою мовлення американців та канадійців є поява дзвінкого відтінка [ɾ] на місці [d], який є також алофоном сильної (напруженої) зімкненої /t/ в інтервокальній позиції перед наступним ненаголошеним складом.

Реалізація велярної слабкої (ненапруженої) /g/ загалом вирізняється відтягнутим назад [g̃] й лабіалізованим [g̃^w] відтінком перед голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/, /a/ та просунутим вперед та палаталізованим [g̟^j] у препозиції з наступними голосними переднього ряду /i:/ та /e/, /ɛ/, як при вимовлянні сильної (напруженої) велярної приголосної /k/.

Таблиця 3.6

Реалізація дзвінких слабких (ненапружених) зімкнених /b/, /d/, /g/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у перед- і пост вокальній позиції наголошеного ФС (у %)

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/b/	[b]	36	31	29
	[b̥]	27	26	24
	[b ^w]	13	15	16
	[b ^l]	13	14	15
	[b ⁿ]	5	7	8
	[b ^ɹ]	6	7	8
/d/	[d]	22	19	20
	[d̥]	21	23	19
	[d ^w]	13	12	10
	[d ^l]	6	7	7
	[d ⁿ]	8	4	7
	[d̪]	9	8	9
	[d̪]	9	10	11
	[d ^ɹ]	10	7	6
	[ɾ]	-	8	7
	[dʒ]	2	2	4

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/g/	[g]	10	9	10
	[g̊]	16	21	19
	[ḡ]	18	14	13
	[ḡ ^w]	12	15	16
	[ḡ ^j]	16	17	20
	[g ^l]	11	9	8
	[g ⁿ]	7	6	4
	[g ^ɾ]	10	9	10

Отже, результати аудитивного аналізу свідчать про те, що мовлення британців, американців і канадійців характеризується відносною стабільністю вияву диференційних ознак "спосіб творення" та "участь голосу" алофонами слабких (ненапружених) зімкнених /b/, /d/, /g/. Дзвінки слабкі (ненапружені) зімкнені фонери /b/, /d/, /g/ реалізуються в мовленні британців, американців і канадійців переважно в межах норми і характеризуються частковим оглушенням, імплзивністю, латеральним та назальним розімкненням й лабіалізацією у препозиції з наступними огубленими голосними заднього ряду. Алофони дзвінкої зімкненої /d/ зазнають також інтерденталізації та ретрофлексності й відрізняються більшою варіативністю у порівнянні з /b/ і /g/, що спричинено високою частотою уживання цієї фонери в мовленні. Велярна /g/ вирізняється відтягнутим назад [ḡ] й лабіалізованим [ḡ^w] відтінками перед голосними заднього ряду і просунутим вперед та палаталізованими алофонами [ḡ^j] перед голосними переднього.

Відмінною рисою мовлення американців та канадійців є африкатизація [dʒ] алофона [d] перед [ju], а також поява дзвінкого відтінка [ɹ] на місці [d], який також виступає алофоном глухої зімкненої /t/ в інтервокальній позиції та після реалізації ротичної /r/ перед наступним ненаголошеним складом.

3.5. Реалізація щілинних (фрикативних) фонем

3.5.1. Реалізація глухих сильних (напружених) щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/. Система англійських щілинних (фрикативних) фонем загалом характеризується значно нижчим ступенем алофонічної варіативності, ніж усі інші приголосні. Це доводять і результати аудитивного аналізу сильних (напружених) щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/. Згідно даних таблиці 3.7, у цих приголосних спостерігається відносно стабільний вияв всіх диференційних ознак в межах НВ англійської мови в Британії, США та Канади. Орфофонія реалізації цих фонем у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС в мовленні дикторів британців, американців та канадійців представлена таким набором алофонів (див. табл. 3.7):

1) /f/: [f] – [f^w]: 'li[f]e_story (НВБ – 75%; НВА – 72%; НВК – 71%), with_ '[f^w]ood (НВБ – 25%; НВА – 28%; НВК – 29%);

2) /θ/: [θ] – [θ^w] (там само): to_ '[θ]ink (НВБ – 75%; НВА – 85%; НВК – 80%), I_ '[θ^w]ought (НВБ – 25%; НВА – 15%; НВК – 20%);

3) /s/: [s] – [s^w] – [s̥] – [s̰] – [ʃ]: to_ '[s]ay (НВБ – 75%; НВА – 58%; НВК – 58%), coming_ '[s^w]ooner (НВБ – 19%; НВА – 16%; НВК – 17%), quite_ '[s̥]tressful (НВБ – 6%; НВА – 9%; НВК – 8%), frequent_ '[s̰]ervice (НВБ – 0%; НВА – 13%; НВК – 14%), very_ '[ʃ]trong (НВБ – 0%; НВА – 4%; НВК – 3%);

4) /ʃ/: [ʃ] – [ʃ^w] – [ʒ]: look_ '[ʃ]arp (НВБ – 65%; НВА – 60%; НВК – 67%), the_ word_ '[ʃ^w]ort (НВБ – 35%; НВА – 22%; НВК – 21%), in_ '[ʒ]urance (НВБ – 0%; НВА – 18%; НВК – 12%).

Спільним у реалізації сильних (напружених) щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ в мовленні дикторів всіх трьох НВ є:

1) наявність їхніх основних алофонів [f], [θ], [s], [ʃ] у перед та поствокальній позиції наголошеного ФС;

2) лабіалізація [f^w], [θ^w], [s^w], [ʃ^w] перед огубленими голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/.

Дещо більший ступінь модифікацій у трьох НВ англійської мови виявляється під час реалізації альвеолярної щілинної /s/, зокрема відтягнутий назад відтінок [s̠] у буквосполученні *str*- у передвокальній позиції, що зумовлено палатоальвеолярністю апроксиманта /r/.

На відміну від дикторів-британців, мовленню дикторів-американців та канадійців характерні ще два алофони щілинної /s/, а саме: ретрофлексний відтінок [s̠] у передвокальній позиції та відтінок [ʃ] у буквосполученні *str*-, що спричинено ротичністю (еризованістю) мовлення американців та канадійців, що є вимовляння сонорного апроксиманта /r/. Це може свідчити про можливу появу нового варіанта реалізації альвеолярної щілинної /s/, яка у відповідних позиційно-комбінаторних умовах може переходити в палато альвеолярну щілинну /ʃ/. Відтягнутий назад відтінок [f̠] палатоальвеолярної щілинної фонемі /ʃ/ перед вимовлянням сонорної /r/ є ще однією специфікою мовлення дикторів США та Канади, що й відрізняє їхнє озвучене мовлення від мовлення дикторів-британців.

Таблиця 3.7

Реалізація глухих сильних (напружених) щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НБК) у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС (у %)

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НБК
/f/	[f]	75	72	71
	[f ^w]	25	28	29
/θ/	[θ]	75	85	80
	[θ ^w]	25	15	20
/s/	[s]	75	58	58
	[s ^w]	19	16	17
	[s̠]	6	9	8

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НБК
	[s]	-	13	14
	[ʃ]	-	4	3
/ʃ/	[ʃ]	65	60	67
	[ʃ ^w]	35	22	21
	[f]	-	18	12

Отже, англійські щілинні /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ фонemi загалом характеризуються значно нижчим ступенем алофонічної варіативності в мовленні носіїв англійської мови Британії, США та Канади ніж усі інші приголосні. У СМ дикторів всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови виявлено такі модифікації: лабіалізація та відтягування назад відтінка [s] у буквосполученні *str-* у передвокальній позиції, що зумовлено місцем артикуляції апроксиманта /r/.

Відмінною від британців національною рисою дикторів-американців та канадійців характерні є поява ще двох алофонів щілинної /s/ та одного відтінку щілинної фонemi /ʃ/, а саме: ретрофлексного відтінка [ʃ] фонemi /s/ та алофона [f] фонemi /ʃ/ у передвокальній позиції та відтінка [ʃ] фонemi /s/ у буквосполученні *str-*, що спричинено ротичністю (еризованістю) мовлення американців та канадійців, зумовленим артикуляцією сонорного апроксиманта /r/.

3.5.2. Реалізація дзвінких слабких (ненапружених) щілинних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/. Аудитивний аналіз реалізації слабких (ненапружених) щілинних фонем: лабіадентальної /v/, інтредентальної /ð/, альвеолярної /z/ та палатоальвеолярної /ʒ/ у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС показав, що основними модифікаціями, яких зазнають алофони цих фрикативних фонем у СМ носіїв трьох НВ англійської мови є часткова втрата дзвінкості у поствокальній позиції, часткова лабіалізація перед огубленими голосними заднього ряду та набуття основним алофоном лабіадентальної /v/ глухого щілинного відтінка [f] перед глухими і дзвінками зімкненими (див. табл. 3.8):

1) /v/: [v] – [v^w] – [ʋ] – [f]: 'v]isual_design (НВБ – 44%; НВА – 40%; НВК – 44%), will_a[v^w]oid (НВБ – 19%; НВА – 16%; НВК – 16%), we_be'lie[ʋ]e (НВБ – 28%; НВА – 34%; НВК – 32%), we_lo[f]e_to_talk (НВБ – 9%; НВА – 10%; НВК – 8%);

2) /ð/: [ð] – [ð^w] – [ð̥] – [θ]: 'ð̥]ey_just (НВБ – 51%; НВА – 50%; НВК – 43%), '[ð^w]ose_couple (НВБ – 10%; НВА – 12%; НВК – 15%), 'wi[ð̥]_me (НВБ – 19%; НВА – 38%; НВК – 37%), 'wi[θ]_someone (НВБ – 0%; НВА – 0%; НВК – 5%);

3) /z/: [z] – [z^w] – [z̥] – [ʒ] – [s]: made_it_'fea[z̥]ible (НВБ – 35%; НВА – 34%; НВК – 33%), are_re'[z^w]ources (НВБ – 24%; НВА – 21%; НВК – 19%), you_'choo[z̥]e (НВБ – 41%; НВА – 36%; НВК – 30%), 'u[z̥]er_friendly (НВБ – 0%; НВА – 9%; НВК – 11%), they_are_'plea[s]ed (НВБ – 0%; НВА – 0%; НВК – 7%);

4) /ʒ/ в НВБ, НВА, НВК: [ʒ] – [ʒ^w] – [ʒ̥]: so_'u[ʒ̥]ually (НВБ – 35%; НВА – 34%; НВК – 36%), official_'mea[ʒ^w]ure (НВБ – 20%; НВА – 22%; НВК – 19%), oc'ca[ʒ̥]on_was (НВБ – 45%; НВА – 44%; НВК – 45%).

Таблиця 3.8

Реалізація дзвінких щілинних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у перед- і пост вокальній позиції наголошеного ФС (у %)

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/v/	[v]	44	40	44
	[v ^w]	19	16	16
	[ʋ]	28	34	32
	[f]	9	10	8
/ð/	[ð]	51	50	43
	[ð ^w]	10	12	15
	[ð̥]	19	38	37
	[θ]	-	-	5

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/z/	[z]	35	34	33
	[z ^w]	24	21	19
	[z̥]	41	36	30
	[z̥]	-	9	11
	[s]	-	-	7
/ʒ/	[ʒ]	35	34	36
	[ʒ ^w]	20	22	19
	[ʒ̥]	45	44	45

Відмінною рисою мовлення дикторів-канадійців є реалізація дзвінкої /ð/ через глухий щілинний відтінок [θ] при вимовлянні сполучника *with* у поствокальній позиції наголошеного ФС. Схоже явище у канадійському НВ англійської мови спостерігається і під час реалізації дзвінкої /z/ через глухий щілинний [s] в інтервокальній позиції.

Спільним для дикторів США і Канади є поява в їхньому мовленні ретрофлексного відтінка [ʒ], що спричинено ротичністю наступної наголошеної голосної.

Отже, основними модифікаціями, яким підлягають алофони дзвінких фрикативних фонем /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ у СМ британців, американців та канадійців є: часткова втрата дзвінкості у поствокальній позиції, лабіалізація перед огубленими голосними заднього ряду та набуття основним алофоном лабіадентальної /v/ глухого щілинного відтінка [f] перед глухими і дзвінками зімкненими приголосними.

Мовлення дикторів-британців різниться відсутністю глухого щілинного відтінка [θ] фонем /ð/ під час вимовляння сполучника *with*, ретрофлексністю алофона [ʒ] перед наступною ротичною (еризованою) наголошеною голосною, що характерно для озвученого мовлення дикторів-американців та канадійців. Специфічною рисою мовлення канадійців є поодинокі випадки реалізації дзвінкої /z/ через глухі щілинні алофони [s] в інтервокальній позиції, що нехарактерно для дикторів-британців та американців.

3.5.3. Реалізація гортанної щілинної фонери /h/. Англійська гортанна щілинна фонема /h/ відрізняється від всіх попередніх щілинних фонем тим, що вона не характеризується співвідношенням слабкості (ненапруженості) / силою (напруженості) та ніколи не знаходиться у поствокальній позиції, а лише на початку слів. Однак ця фонема має власний набір алофонів, кількість яких в мовленні дикторів США та Канади більша ніж у носіїв англійської мови Британії: /h/: [h] – [ɦ] – [h^w] – [h^j] – [ħ] (див. табл. 3.9): *'[h]ave_a_touch* (НВБ – 47%; НВА – 27%; НВК – 21%), *to_my_ '[ɦ]eight* (НВБ – 25%; НВА – 35%; НВК – 26%), *was_ '[h^w]omeschooling* (НВБ – 19%; НВА – 22%; НВК – 24%), *a_ '[h^j]uge_ diversity* (НВБ – 9%; НВА – 11%; НВК – 13%), *'[ħ]e_e-mailed* (НВБ – 0%; НВА – 5%; НВК – 6%).

Для мовлення дикторів-британців характерні лише такі відтінки, як щілинний [h], лабіалізований [h^w] та палаталізований [h^j] відтінки в більшості реалізацій наголошеної позиції ФС. Мовлення дикторів-американців та канадійців відрізняється наявністю ще двох інших відтінків гортанної /h/, а саме: одзвінченого [ɦ] та фарингального [ħ], що може бути зумовлено СМ й національною специфікою мовлення дикторів цих країн.

Таблиця 3.9

Реалізація гортанної щілинної фонери /h/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у передвокальній позиції наголошеній позиції ФС у %

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/h/	[h]	47	27	21
	[ɦ]	25	35	36
	[h ^w]	19	22	24
	[h ^j]	9	11	13
	[ħ]	-	5	6

З огляду на проведений слуховий аналіз гортанної щілинної фонемі /h/, можна без сумнівів поділяти думку Дж. О'Коннора про те, що у гортанної фонемі /h/ є стільки відтінків, скільки є голосних звуків у постпозиції по відношенню до неї [165, с. 124].

3.6. Реалізація сонорних фонем

3.6.1. Реалізація носових сонорних /m/, /n/, /ŋ/. Англійська сонорна білабіальна /m/, альвеолярна /n/ та велярна /ŋ/ загалом реалізуються через основні алофони [m], [n], [ŋ]. Носові [m̥], [n̥] є складоутворюючими. Як і гортанна щілинна /h/, сонорні фонемі не характеризується співвідношенням слабкість (ненапруженість) / сила (напруженість). Однак залежно від позиції у ФС та комбінуванні з іншими голосними та приголосними, а також швидкого темпу мовлення дикторів Британії, Америки та Канади можна спостерігати низку модифікацій, яких вони зазнають у СМ у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС (див. табл. 3.10) :

1) /m/: [m] – [m̥] – [mʷ] – [mʲ] – [m̩]: a_['m]emoir (НВБ – 31%; НВА – 34%; НВК – 32%), our_me[m̩]bership (НВБ – 26%; НВА – 27%; НВК – 28%), '[mʷ]ore_than (НВБ – 21%; НВА – 20%; НВК – 21%), a_['m̩]eeting (НВБ – 14%; НВА – 12%; НВК – 13%), all_the_['ti[m̩]e (НВБ – 8%; НВА – 7%; НВК – 6%);

2) /n/: [n] – [n̥] – [nʷ] – [n̩] – [nʲ] – [n̩] – [ŋ] – [m] (табл. 3.10): till_['n]ow (НВБ – 25%; НВА – 21%; НВК – 22%), old_['busi[n̩]ess (НВБ – 18%; НВА – 16%; НВК – 20%), to_['k[nʷ]ow (НВБ – 12%; НВА – 13%; НВК – 13%), a_['sig[n̩]_that (НВБ – 13%; НВА – 13%; НВК – 10%), their_['[nʲ]eed (НВБ – 9%; НВА – 10%; НВК – 9%), and_['no[n̩]e (НВБ – 6%; НВА – 7%; НВК – 6%), 'i[ŋ]come_growth (НВБ – 12%; НВА – 15%; НВК – 15%), seven'tee[m̩]_percent (НВБ – 5%; НВА – 5%; НВК – 5%);

3) /ŋ/ в НВБ, НВА, НВК: [ŋ] – [ŋ̥] – [ŋ̩] (табл. 3.10): big_b'a[ŋ](НВБ – 43%; НВА – 41%; НВК – 40%), United_['Ki[ŋ̥]dom (НВБ – 40%; НВА – 37%; НВК – 39%), 'lo[ŋ̩]_term (НВБ – 17%; НВА – 22%; НВК – 21%).

Наведені вище приклади демонструють однаковість модифікацій сонорних /m/, /n/, /ŋ/ в мовленні дикторів Британії, США та Канади, а саме:

1) часткове оглушення алофонів [m̥], [n̥], [ŋ̥] у поствокальній позиції наголошеного ФС та в оточенні інших приголосних. Проте як уже зазначалося раніше, у фонетичній транскрипції МФА відсутній діакритичний знак, який би відображав часткове оглушення;

2) лабіалізація [mʷ], [nʷ] перед огубленими голосними заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/;

3) палаталізація [mʲ], [nʲ] перед напруженою голосною переднього ряду високого підняття /i:/.

Найбільше модифікацій з-поміж трьох носових сонорних /m/, /n/, /ŋ/ зазнає альвеолярна фонема /n/. Її орфофонія в мовленні дикторів-британців, американців та канадійців ще додатково виявляється через інтерденталізацію [ɲ] у поствокальній позиції перед щілинними /θ/, /ð/, перехід у білабіальний відтінок [m] перед губно-губною зімкнутою /p/, а також у велярний [ŋ] у тій самій наголошеній позиції ФС перед задньоязиковими зімкненими /k/, /g/, як зазначено вище у прикладах.

Алофонічна варіативність велярної сонорної /ŋ/ є досить вузькою. Це пов'язано із тим, що позиційно вона може знаходитися лише після наголошеної голосної й ніколи не на початку слова, а це обмежує здатність алофонів цієї фонемі варіювати так само, як в інших носових сонорних. Однак під час слухового аналізу, експертам-фонетистам вдалося помітити її просування вперед [ŋ₊] після голосних переднього ряду високого підняття /i:/ та /ɪ/ і відтягнення назад [ŋ̰] після голосної переднього ряду низького підняття /æ/ та огублених голосних заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/.

Попри те, що велярний носовий звук [ŋ] є досить простим фонетично, однак, з фонологічної точки зору, він є складним, що в основному зумовлено трудностю в описі тих позицій, в яких він реалізується [173, с. 48].

Реалізація носових сонорних /m/, /n/, /ŋ/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС у %.

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/m/	[m]	31	34	32
	[m̥]	26	27	28
	[m ^w]	21	20	21
	[mʲ]	14	12	13
	[m̩]	8	7	6
/n/	[n]	25	21	22
	[n̥]	18	16	20
	[n ^w]	12	13	13
	[n̩]	13	13	10
	[nʲ]	9	10	9
	[n̪]	6	7	6
	[ŋ]	12	15	15
	[m]	5	5	5
/ŋ/	[ŋ]	43	41	40
	[ŋ̥]	40	37	39
	[ŋ̩]	17	22	21

Отже, носові сонорні /m/, /n/, /ŋ/ зазнають порівняно однакових модифікацій в мовленні дикторів всіх трьох національних варіантів англійської мови, що досліджуються, про це свідчить і їхнє відсоткове співвідношення. До основних модифікацій цих сонорних фонем належать: часткове оглушення, лабіалізація, палаталізація носових /m/, /n/, інтреденталізація, набуття альвеолярною /n/ відтінків [m] та [ŋ], а також просуванням алофонів велярної /ŋ/ вперед і відтягування назад залежно від ряду та підняття голосних, що знаходяться у препозиції по відношенню до неї. Окрім зазначених вище, альвеолярна фонема /n/ зазнала ще таких модифікацій, як: інтерденталізації перед щілинними /θ/, /ð/, переходу в білабіальний відтінок [m] перед губно-губною зімкненою /p/, а також у велярний [ŋ] у тій самій наголошеній позиції фонетичного слова перед задньоязиковими зімкненими /k/ і /g/.

фонема може стати причиною появи таких дифтонгів, як /iʊ/ та /ou/. В мовленні дикторів-американців та канадійців палаталізованого алофона [ɹʲ], зумовленого в основному комбінаторним впливом голосних переднього та заднього ряду /i:/, /ɪ/, /ʊ/, /u:/, виявлено не було. Це ще можна пояснити особливістю вимовляння цього звука англійськими дикторами: підняття кінчика язика вгору і його рух у напрямку до твердого піднебіння. Водночас на відміну від дикторів-британців, у північноамериканських носіїв англійської мови було зафіксовано реалізацію "темного" відтінку [ɹ̥] не лише після наголошеної голосної, а й в інших позиціях, що також є ще однією національно специфічною рисою дикторів США та Канади.

Таблиця 3.11

Реалізація латеральної фонери /l/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС у %.

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/l/	[l]	21	3	7
	[ɫ]	8	2	5
	[lʷ]	12	3	6
	[ɫ̥]	15	-	-
	[ɫ̥]	8	20	21
	[ɫ̥]	7	15	16
	[ɫ̥ʷ]	11	14	12
	[ɫ̥]	4	12	9
	[ɫ̥]	5	9	7
	[ɫ̥]	4	5	4
	[ɫ̥]	2	6	3
	[ɫ̥]	3	6	3
	[ɫ̥]	-	5	7

Отже, Алофонічний ряд латеральної фонери /l/ в мовленні дикторів Британії, США та Канади виявився найширшим з-поміж інших сонорних фонем, що зумовлено такими модифікаціями, як: лабіалізацією, частковим оглушенням, появою "темного" відтінка в позиції після наголошеної голосної, назалізацією, інтерденталізацією та веларизацією.

Національно-специфічної рисою дикторів-британців виявилася палаталізація [ɹ̥] цієї сонорної перед голосними переднього та заднього ряду /i:/, /ɪ/, /ʊ/, /u:/, спричиненою особливістю артикуляції цього звука. Натомість, відмінними рисами дикторів-американців та канадійців виявилися: 1) вокалізація [ɹ], інакше кажучи, набуття алофонами цієї фонемі характеристик голосних /ʊ/ та /o/, що в майбутньому зможе призвести до появи таких дифтонгів, як /ɪʊ/ та /oʊ/ за рахунок появи лакуни замість [ɹ]; 2) реалізація "темних" відтінків [ɹ̥] фонемі /ɹ/ не лише після наголошеної голосної, а й в інших позиціях.

3.6.3. Реалізація апроксимантів /r/, /j/, /w/. Проведений слуховий аналіз реалізації англійської сонорної палатоальвеолярної /r/, білабіальної /w/ та палатальної /j/ у СМ дикторів НВ англійської мови в Британії, США та Канаді дав змогу встановити такий діапазон алофонічної варіативності цих напівголосних фонем у перед- і пост вокальній позиції наголошеного ФС (див. табл. 3.12):

1) /r/: [ɹ] – [ɹ̥] – [ɹʷ] – [ɹ̥] – [ɹ̥̥]: *a_['ɹ]adio* (НВБ – 31%; НВА – 28%; НВК – 29%), *was_['pɹ̥]aised* (НВБ – 29%; НВА – 27%; НВК – 28%), *to_['ɹʷ]otating* (НВБ – 17%; НВА – 18%; НВК – 18%), *'d[ɹ̥]aft_service* (НВБ – 11%; НВА – 12%; НВК – 13%), *'t[ɹ̥]affic_moving* (НВБ – 12%; НВА – 14%; НВК – 13%);

2) /j/: [j] – [j̥] – [jʷ]: *['j]esterday* (НВБ – 47%; НВА – 45%; НВК – 46%), *hasn't_['j̥]et* (НВБ – 40%; НВА – 38%; НВК – 34%), *had_a_['jʷ]ser* (НВБ – 13%; НВА – 17%; НВК – 20%);

4) /w/: [w] – [w̥] : *is_a_['w]orthwhile* (НВБ – 85%; НВА – 78%; НВК – 75%), *of_['t[w̥]enty* (НВБ – 15%; НВА – 22%; НВК – 25%);

5) Наведені вище приклади свідчать про те, що апроксимантам /r/, /w/ та /j/ притаманна переважно нормативна реалізація в мовленні британців, американців та канадійців, однак і вони не позбавлені модифікацій. До них належать:

1) часткове оглушення [ɹ̥], [j̥], [w̥] у поствокальній позиції наголошеного ФС та в оточенні приголосних;

2) лабіалізація [ɹʷ] і [jʷ] перед та після огублених голосних /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/.

Відмінною від інших сонорних у реалізації апроксиманта /r/ є підняття алофона [ɹ] після вимовляння дзвінкого альвеолярного [d], а також поява частково оглушеного відтінку [ɹ̥] після глухого альвеолярного [t], що зумовлюється затримкою руху кінчика язика на альвеолах під час промовляння передньоязикових /d/ і /t/. Суто американською та канадійською національною рисою є еротичність в мовленні, що спричинене вимовлянням сонорної /r/ у всіх позиціях, наслідком чого є наявність у цих НВ англійської мови меншої кількості дифтонгів. Не менш важливою є абсолютна відсутність в мовленні дикторів НВА та НВК щільного велярного алофона [ɹ] в реалізації губно-губної фонemi /w/ у словах з буквосполученням *wh*-. Якщо ще півстоліття тому в системі приголосних фонем НВ англійської мови США та Канади існувала опозиція глухого [hw] та дзвінкого [w] варіантів сонорної /w/ під час реалізації таких пар слів, як *witch* і *which*, *weather* і *whether*, то результати проведеного слухового аналізу спростовують наявність такої опозиції за рахунок повного одзвінчення відтінка [w] цієї приголосної фонemi.

Таблиця 3.12

Реалізація апроксимантів /r/, /w/, /j/ в мовленні носіїв НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС у %.

Фонема	Алофони	Національний варіант		
		НВБ	НВА	НВК
/r/	[ɹ]	31	28	29
	[ɹ̥]	29	27	28
	[ɹ ^w]	17	18	18
	[ɹ̥]	11	13	12
	[ɹ̥]	12	14	13
/j/	[j]	47	45	46
	[j̥]	40	38	34
	[j ^w]	13	17	20
/w/	[w]	85	78	75
	[w̥]	15	22	25

Отже, слуховий аналіз сонорних апроксимантів /r/, /j/, /w/ установив наявність таких орфофонічних особливостей мовлення дикторів-британців, американців та канадійців, як: часткове оглушення [ɹ̥], [j̥], [w̥] лабіалізація [ɹʷ] і [jʷ], ротичність американського та канадійського мовлення, підняття алофона [ɹ] після дзвінкого альвеолярного [d], поява частково оглушеного відтінку [ɹ̥] після глухого альвеолярного [t], а також відсутність в мовленні дикторів НВА та НВК щілинного велярного алофона [ɰ] в реалізації губно-губної фонемі /w/ за рахунок повного одзвінчення її відтінка [w].

З огляду на результати проведеного слухового аналізу реалізації 22 приголосних фонем /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /v/, /ð/, /z/, /ʒ/, /h/, /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/ у перед- і пост вокальній позиції наголошеного ФС у СМ мовленні британців, американців та канадійців відносно стабільною є диференційна ознака "спосіб творення". Варіативними виявилися такі ознаки, як "участь голосу" й "місце артикуляції". Відповідно лінійну ієрархію вияву стабільності / варіативності диференційних ознак приголосних фонем у СМ дикторів-британців, американців і канадійців можна зобразити так: "спосіб творення" → "участь голосу" → "місце артикуляції". Це дало змогу представити у вигляді таблиці 3.13 орфофонію 22 реалізованих англійських приголосних, що демонструє діапазон алофонічної варіативності аналізованих одиниць сегментного рівня в межах досліджуваних НВ англійської мови, чого самі диференційні ознаки не відображають.

Таблиця 3.13

Орфофонія приголосних фонем в мовленні носіїв НВ англійської мови
у Великій Британії, США та Канаді у перед- і поствокальній
позиції наголошеного ФС

Фонема	НВБ	НВА	НВК
/p/	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p ^ɹ] – [p ^l] – [p ⁿ] – [p]	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p ^ɹ] – [p ^l] – [p ⁿ] – [p]	[p ^h] – [p ^{wh}] – [p ^j] – [p ^w] – [p ^ɹ] – [p ^l] – [p ⁿ] – [p]

Фонема	НВБ	НВА	НБК
/t/	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t ^ʳ] – [t ^l] – [t ⁿ] – [t] – [t̥] – [t̪] – [t̬] – [tʃ] – [ʔ] – [p] – [k]	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t ^ʳ] – [t ^l] – [t ⁿ] – [t̥] – [t̪] – [t] – [ʔ] – [tʃ] – [ɾ] – [p] – [k] – [ʔ]	[t ^h] – [t ^{wh}] – [t ^j] – [t ^w] – [t ^ʳ] – [t ^l] – [t ⁿ] – [t̥] – [t̪] – [t] – [ʔ] – [tʃ] – [ɾ] – [p] – [k] – [ʔ]
/k/	[k ^h] – [k̥] – [k ^w] – [k ^j] – [k ^ʳ] – [k ^l] – [k ⁿ] – [k]	[k ^h] – [k̥] – [k ^w] – [k ^j] – [k ^ʳ] – [k ^l] – [k ⁿ] – [k]	[k ^h] – [k̥] – [k ^w] – [k ^j] – [k ^ʳ] – [k ^l] – [k ⁿ] – [k]
/b/	[b] – [b̥] – [b ^w] – [b ^l] – [b ⁿ] – [b ^ʳ]	[b] – [b̥] – [b ^w] – [b ^l] – [b ⁿ] – [b ^ʳ]	[b] – [b̥] – [b ^w] – [b ^l] – [b ⁿ] – [b ^ʳ]
/d/	[d] – [d̥] – [d ^w] – [d ^l] – [d ⁿ] – [d̪] – [d̬] – [d ^ʳ]	[d] – [d̥] – [d ^w] – [d ^l] – [d ⁿ] – [d̪] – [d̬] – [d ^ʳ] – [ɾ] – [dʒ]	[d] – [d̥] – [d ^w] – [d ^l] – [d ⁿ] – [d̪] – [d̬] – [d ^ʳ] – [ɾ] – [dʒ]
/g/	[g] – [g̥] – [ḡ] – [ḡ ^w] – [ḡ ^j] – [g ^l] – [g ⁿ] – [g ^ʳ]	[g] – [g̥] – [ḡ] – [ḡ ^w] – [ḡ ^j] – [g ^l] – [g ⁿ] – [g ^ʳ]	[g] – [g̥] – [ḡ] – [ḡ ^w] – [ḡ ^j] – [g ^l] – [g ⁿ] – [g ^ʳ]
/f/	[f] – [f ^w]	[f] – [f ^w]	[f] – [f ^w]
/θ/	[θ] – [θ ^w]	[θ] – [θ ^w]	[θ] – [θ ^w]
/s/	[s] – [s ^w] – [s̥]	[s] – [s ^w] – [s̥] – [s̪] – [s̬]	[s] – [s ^w] – [s̥] – [s̪] – [s̬]
/ʃ/	[ʃ] – [ʃ ^w]	[ʃ] – [ʃ ^w] – [ʃ̥]	[ʃ] – [ʃ ^w] – [ʃ̥]
/v/	[v] – [v ^w] – [v̥] – [f]	[v] – [v ^w] – [v̥] – [f]	[v] – [v ^w] – [v̥] – [f]
/ð/	[ð] – [ð ^w] – [ð̥]	[ð] – [ð ^w] – [ð̥]	[ð] – [ð ^w] – [ð̥] – [θ]
/z/	[z] – [z ^w] – [z̥]	[z] – [z ^w] – [z̥] – [z̪]	[z] – [z ^w] – [z̥] – [z̪] – [s]
/ʒ/	[ʒ] – [ʒ ^w] – [ʒ̥]	[ʒ] – [ʒ ^w] – [ʒ̥]	[ʒ] – [ʒ ^w] – [ʒ̥]
/h/	[h] – [h̥] – [h ^w] – [h ^j]	[h] – [h̥] – [h ^w] – [h ^j] – [h̥]	[h] – [h̥] – [h ^w] – [h ^j]
/m/	[m] – [m̥] – [m ^w] – [m ^j] – [m̪]	[m] – [m̥] – [m ^w] – [m ^j] – [m̪]	[m] – [m̥] – [m ^w] – [m ^j] – [m̪]
/n/	[n] – [n̥] – [n ^w] – [n̪] – [n ^j] – [n̪] – [n̬] – [m]	[n] – [n̥] – [n ^w] – [n̪] – [n ^j] – [n̪] – [n̬] – [m]	[n] – [n̥] – [n ^w] – [n̪] – [n ^j] – [n̪] – [n̬] – [m]
/ŋ/	[ŋ] – [ŋ̥] – [ŋ̄]	[ŋ] – [ŋ̥] – [ŋ̄]	[ŋ] – [ŋ̥] – [ŋ̄]
/l/	[l] – [l̥] – [l ^w] – [l ^j] – [l̪] – [l̬] – [l ^w] – [ɭ] – [l̪] – [l̬] – [l̪] – [ɭ]	[l] – [l̥] – [l ^w] – [l̪] – [l̬] – [l ^w] – [ɭ] – [l̪] – [l̬] – [l̪] – [l̬] – [l̪]	[l] – [l̥] – [l ^w] – [l̪] – [l̬] – [l ^w] – [ɭ] – [l̪] – [l̬] – [l̪] – [l̬] – [l̪]
/r/	[ɾ] – [ɾ̥] – [ɾ ^w] – [ɾ̪] – [ɾ̬]	[ɾ] – [ɾ̥] – [ɾ ^w] – [ɾ̪] – [ɾ̬]	[ɾ] – [ɾ̥] – [ɾ ^w] – [ɾ̪] – [ɾ̬]
/j/	[j] – [j̥] – [j ^w]	[j] – [j̥] – [j ^w]	[j] – [j̥] – [j ^w]
/w/	[w] – [w̥]	[w] – [w̥]	[w] – [w̥]

Таке розмаїття алофонічної варіативності приголосних зумовлена безпосередньо спонтанністю та непередбачуваністю мовлення британських, американських і канадських дикторів, позиційно-комбінаторними умовами реалізації досліджуваних сегментних одиниць, умовами історичного розвитку системи приголосних фонем англійської мови для різних НВ та національно-специфічними рисами реалізації проаналізованих одиниць сегментного рівня у СМ представників НВБ, НВА та НВК.

Висновки до розділу 3

Результати слухового (аудитивного) аналізу реалізації 11 англійських монофтонгів голосних у наголошеній позиції ФС та 22 приголосних фонем у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС уможливили встановити набір орфофонічних варіантів цих голосних і приголосних сегментних одиниць.

1. Реалізація голосних фонем переднього ряду /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/ в СМ британців, американців і канадійців свідчить про те, що орфофонія в мовленні дикторів Британії характеризується дещо вужчим діапазоном алофонічної варіативності у наголошеній позиції ФС, ніж в мовленні дикторів США та Канади, однак загалом мовленню носіїв всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови притаманні спільні тенденції у вимовлянні алофонів їхніх варіантів голосних переднього ряду. Проте ідентифіковані аудитором відмінності алофонічного варіювання у досліджуваних варіантах англійської мови свідчать також і вплив національного чинника на реалізацію аналізованих сегментних одиниць.

2. Отже, за даними, отриманими в результаті аудитивного аналізу, реалізація голосних фонем середнього ряду /ɜ:/, /ʌ/ в мовленні дикторів-британців відзначається виявом відносної стабільності та нормативності всіх диференційних ознак, окрім "підняття" для голосного [ʌ] та "тривалості" для [ɜ:], [ɜ] не лише з різною варіантністю і варіативністю, але й відсотковим співвідношенням у британських і північноамериканських дикторів. У решті випадків вимовляння цих звуків аудитор зафіксував типовий для кожного НВ набір алофонів. Поява в мовленні дикторів-американців і канадійців лабіалізованих алофонів алофонів [ɔ] як варіанта реалізації голосної /ʌ/

є відхиленням від кодифікованої орфоепічної норми й демонструє варіативність у реалізації цієї голосної фонемі в північноамериканському варіанта англійської мови, що може в подальшому призвести до розщеплення /ʌ/ внаслідок переходу в ротичну /ɜ/, а також в /ɔ/ та /ɑ/, що є голосними заднього ряду, й з часом її зникнення з системи голосних фонем НВА і НВК.

3. Отже, під час аудитивного аналізу реалізації голосних фонем заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɔ/, /ɑ:/ між мовленням дикторів НВБ, НВА та НВК, експертами-фонетистами було встановлено незначне алофонічне розходження у вимовлянні довгої напруженої /u:/ та короткої ненапруженої /ʊ/, проте виявлена алофонічна варіативність свідчить про значні відхилення від кодифікованої орфоепічної норми, що зумовленов основному делабіалізацією відтінків цих фонем у СМ носіїв англійської мови викликаною непідготовленістю та швидким темпом їхнього мовлення, а також їхньою артикуляцією. Так, під час їхнього вимовляння відстань між передньою частиною язика альвеолами та твердим піднебінням більша, що дає простір для значнішого ступеня модифікацій, ніж для голосних переднього і середнього ряду, де така відстань значно коротша.

Найбільше відмінностей зафіксовано в реалізації лабіалізованих /ɔ:/, /ɔ/ та довгої напруженої /ɑ:/, які в мовленні дикторів-американців і канадійців трансформуються у самотійну коротку дещо просунуту вперед ненапружену голосну фонему заднього ряду середнього підняття /ɑ/.

4. Отже, основними тенденціями реалізації голосних у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців є втрата тривалості, незначна дифтонгізація, часткова делабіалізація, зближення за підняттям, а також трансформація в інші голосні звуки, що в подальшому може призвести до змін у системі голосних фонем цих національних варіантів англійської мови. Отже, найбільш стійкою ознакою голосних фонем британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови в спонтанному мовленні виявилася належність до ряду, менш стійкими – якість (відкритість, закритість, напруженість, ненапруженість) і лабіалізованість, а найбільш нестійкими виявилися тривалість і ступінь підняття.

5. Результати аудитивного аналізу реалізації 11 англійських монофтонгів у наголошеній позиції ФС свідчать про те, що набір орфофонічних варіантів у СМ дикторів-британців є вужчим за діапазон алофонічної варіативності в мовленні дикторів-американців та канадійців. Це спричинено в основному значним впливом національного чинника на ступінь стабільності вияву їхніх диференційних ознак, що дозволяє встановити таку лінійну ієрархію вияву стабільності/варіативності гослоних фонем у СМ британців, американців і канадійців, як: "якість" → "ряд / лабіалізованість" → "підняття" → "тривалість"

6. Реалізація сильних (напружених) зімкнених /p/, /t/, /k/ в мовленні британців, американців та канадійців виявляється порівняно однаково через часткову деаспірацію, лабіалізацію, палаталізацію приголосних /p/, /t/, /k/, одзвінчення та елізію приголосної /t/, відтягування назад і просування вперед велярної /k/, що свідчить про варіативність таких диференційних ознак, як "місце артикуляції", меншою мірою ознаки "участь голосу" та відносною стабільністю ознаки "спосіб творення".

7. Мовлення дикторів британського, американського та канадійського НВ характеризується відносною стабільністю вияву диференційних ознак "спосіб творення" та "участь голосу" алофонами слабких (ненапружених) зімкнених /b/, /d/, /g/. Встановлені модифікації, представлені частковим оглушенням, імплзивністю, латеральним та назальним розімкненням, лабіалізацією алофонів приголосних /b/, /d/, /g/, інтреденталізацією, ретрофлексністю приголосної /d/, набуття г-подібного відтінку та аффрикатизацією фонем /d/, а також відтягуванням назад, просуванням вперед та палаталізацією приголосної /g/ у СМ мовленні дикторів-британців, американців і канадійців.

8. Ступінь варіативності глухих сильних щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ у СМ носіїв англійської мови у Британії, США та Канаді є незначним, про що свідчать дані аудитивного аналізу. Тому вияв всіх диференційних однак цих приголосних є відносно стабільним.

9. Основними модифікаціями глухих слабких (ненапружених) щілинних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ є часткове оглушення й лабіалізація. Мовлення дикторів-

американців та канадійців відрізняється дещо більшим набором алофонів цих щілинних фонем, однак загалом спостерігається незначна варіативність вияву диференційної ознаки "участь голосу" й відносна стабільність ознак "спосіб творення" і "місце артикуляції".

10. Гортанна щілинна фонема /h/ здатна набувати стільки відтінків, скільки є голосних звуків у постпозиції по відношенню до неї. Набір алофонів цієї фонери в мовленні носіїв досліджуваних НВ англійської мови є порівняно однаковим. У СМ дикторів-американців було виявлено поодинокі випадки фарингалізації [ħ] цієї гортанної фонери перед алофонами голосної переднього ряду високого підняття /i:/.

11. Модифікації носових сонорних /m/, /n/, /ŋ/ у СМ дикторів НВ англійської мови Британії, США та Канади представлено частковим оглушенням, лабіалізацією та палаталізацією носових /m/, /n/, інтреденталізацією та набуттям альвеолярною /n/ відтінків [m] та [ŋ], а також просуванням велярної /ŋ/ вперед і назад залежно від ряду та підняття голосних, що знаходяться відносно неї у препозиції. Відтак певну стабільність у реалізації цих фонем виявляють ознаки "спосіб творення" й "участь голосу", однак характеристика "місце артикуляції" є варіативною.

12. Аналіз фонетичних характеристик алофонів латеральної фонери /l/ у СМ дикторів британського, американського та канадійського НВ англійської мови дає змогу встановити високий ступінь вияву орфофонії. Зазначене підтверджується лабіалізацією [l^w], його частковим оглушенням [l̥], палаталізацією [lʲ], вокалізацією [ɫ], появою "темного" відтінку [ɫ̰] в позиції після наголошеної голосної, назалізацією [ɫ̃], інтреденталізацією [ɫ̪] та веляризацією [ɫ̠] варіантів бічної /l/. Палаталізація аналізованої сонорної одиниці перед голосними переднього та заднього ряду /i:/, /ɪ/, /ʊ/, /u:/ виявляє національну специфіку мовлення дикторів-британців, а вокалізація [ɫ] та реалізація "темних" відтінків [ɫ̰] фонери /l/ є визначальною рисою мовлення дикторів США та Канади.

13. Реалізація апроксимантів /r/, /w/, /j/ в мовленні британців, американців і канадійців характеризується однаковими модифікаціями в межах досліджуваних національних варіантів англійської мови. До них належать: часткове оглушення та лабіалізація алофонів цих фонем. Відмінною рисою реалізації апроксиманта /r/ є підняття алофона [ɹ] після вимовляння дзвінкого альвеолярного [d], а також поява частково оглушеного відтінку [ɹ̥] після глухого альвеолярного [t], що зумовлено вимовлянням цих відтінків.

14. Проведений аудитивний аналіз реалізації 22 англійських приголосних фонем у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС у СМ британців, американців і канадійців установив, що з-поміж трьох досліджуваних національних варіантів англійської мови, найбільше модифікацій приголосні зазнають в мовленні дикторів-американців та канадійців. Мовлення дикторів-британців характеризується більшою нормативністю.

15. Спонтанне непідготовлене мовлення британців, американців та канадійців дозволило встановити таку ієрархію вияву стабільності/варіативності диференційних ознак у реалізації 22 приголосних фонем, як: "спосіб творення" → "участь голосу" → "місце артикуляції".

16. Викладені особливості реалізації диференційних однак голосних і приголосних фонем зумовлені спонтанністю та непідготовленістю мовлення британських, американських і канадійських дикторів, позиційно-комбінаторними умовам реалізації досліджуваних сегментних одиниць, особливостями історичного розвитку системи голосних і приголосних фонем англійської мови для різних НВ, а також суттєвим впливом національного чинника, який яскраво виявляється у вимовлянні алофонів голосних і приголосних фонем носіями англійської мови в Британії, США та Канаді.

Основні положення розділу висвітлено у трьох одноосібних публікаціях [63; 65-66].

РОЗДІЛ 4

РЕЗУЛЬТАТИ АКУСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРФОФОНІЇ В МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДІЙЦІВ

Акустичний аналіз орфофонії голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців дасть змогу інструментально перевірити отримані результати аудитивного аналізу, що більш об'єктивно дозволить виявити спільні й відмінні риси реалізації досліджуваних одиниць в мовленні дикторів.

4.1. Темпоральні характеристики голосних

Проведений аудитивний аналіз установив, що в американському та канадійському національних варіантах англійської мови існують варіанти голосних, яких немає в британському та навпаки. Однак про це детальніше йтиметься у наступному пункті.

Еталоном для порівняння слугуватимуть середні показники тривалості наголошених англійських "довгих" і "коротких" голосних у мілісекундах (мс), отриманих із фонетичних досліджень П. Роуча [170–173]. Таблиця 4.1 відображає діапазон і середнє значення тривалості голосних у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців у порівнянні з еталонними показниками.

Таблиця 4.1

Діапазон і середнє значення тривалості (ДТ і СЗ) англійських наголошених голосних у СМ дикторів НВ англійської мови у Великій Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) у порівнянні з еталонними показниками (ЕП) (у мс)

Голосні	НВБ			НВА		НВК	
	ЕП	ДТ	СЗ	ДТ	СЗ	ДТ	СЗ
[i:]	217	54-169	111	48-243	145	41-259	150
[ɪ]	134	41-206	123	42-344	193	33-278	155
[e]	190	40-252	146	52-207	130	31-160	95

Продовження табл. 4.1

Голосні	НВБ			НВА		НВК	
	ЕП	ДТ	СЗ	ДТ	СЗ	ДТ	СЗ
[æ]	245	59-184	121	84-229	156	46-197	121
[ɜ:]	258	102-143	122	-	-	-	-
[ɜ]	-	-	-	40-117	78	20-198	109
[ʌ]	191	34-141	87	36-196	116	27-117	72
[u:]	194	64-159	111	55-300	177	44-296	170
[ʊ]	149	39-105	72	33-121	77	32-76	54
[ɔ:]	245	64-268	166	-	-	-	-
[ɔ]	192	37-136	86	-	-	-	-
[ɑ:]	278	79-238	158	-	-	-	-
[ɔ̃]	-	-	-	48-223	135	38-127	82
[ɔ̃]	-	-	-	54-334	194	41-187	114
[ɑ̃]	-	-	-	44-126	85	65-290	177
[ɑ̃]	-	-	-	50-228	139	37-146	91
	208		119		135		116

Отримані значення еталонних показників реалізації голосних фонем англійської мови свідчать не лише про відносність протиставлення між довгими й короткими, але й про його відсутність загалом. Розглядаючи дані таблиці 4.1, можна простежити істотну динаміку зміни тривалості наголошених голосних в мовленні британців, американців і канадійців у порівнянні з еталонними показниками і виявити діапазон їхньої тривалості в межах кожного національного варіанта від найкоротшої до найдовшої. Так, діапазон тривалості всіх наголошених голосних для НВБ становить 34-268 мс, для НВА – 36-344 мс, а для НВК – 20-296 мс. Це демонструє високий рівень варіативності у СМ дикторів всіх НВ англійської мови, викликаній комбінаторно-позиційними умовами реалізації досліджуваних одиниць, якістю приголосних, які їх оточують та типом складу, в якому знаходиться наголошена голосна.

Згідно даних таблиці 4.1 стає зрозуміло, що найширший діапазон тривалості притаманний дикторам-американцям, менший – дикторам-британцям, а найкоротша тривалість голосних зафіксована в мовленні дикторів-канадійців.

Зіставивши темпоральні характеристики наголошеного вокалізму у СМ носіїв англійської мови в Британії, США та Канаді, можна з упевненістю стверджувати, що на сучасному етапі функціонування мови, фонологічна опозиція голосних за тривалістю вже зникла, що підтверджує прогнози Д. Джоунза про те, що в майбутньому англійські голосні фонемі розрізнятимуть не за тривалістю, а здебільшого за якістю, тобто напруженістю / ненапруженістю та відкритістю / закритістю [150–151].

Середні значення темпоральних параметрів реалізованих голосних у СМ мовленні носіїв англійської мови (НВБ – 119 мс, НВА – 135 мс, НВК – 116 мс) значно скорочуються (на 56 – 65%) і суттєво відрізняються від еталонних (ЕП – 208 мс).

Реалізовані голосні в мовленні британців, американців і канадійців у порівнянні з еталонними показниками (ЕП) відображено у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Середня тривалість (СТ) наголошених голосних від найдовшої до найкоротшої у спонтанному мовленні (СМ) дикторів НВ англійської мови Британії (НВБ), США (НВА) та Канади (НВК) у порівнянні з еталонними показниками (у мс)

Голосні	ЕП	НВБ		НВА		НВК	
		Голосні	СТ	Голосні	СТ	Голосні	СТ
[ɑ:]	278	[ɔ:]	166	[ɔ]	194	[ɑ]	177
[ɜ:]	258	[ɑ:]	158	[ɪ]	193	[u:]	170
[æ]	245	[e]	146	[u:]	177	[ɪ]	155
[ɔ:]	245	[ɪ]	123	[æ]	156	[i:]	150
[i:]	217	[ɜ:]	122	[i:]	145	[æ]	121
[u:]	194	[æ]	121	[ɑ]	139	[ɔ]	114
[ɔ]	192	[i:]	111	[ɔ]	135	[ɜ]	109
[ʌ]	191	[u:]	111	[e]	130	[e]	95
[e], [ɛ]	190	[ʌ]	87	[ʌ]	116	[ɑ]	91
[ʊ]	149	[ɔ]	86	[ɑ]	85	[ɔ]	82
[ɪ]	134	[ʊ]	72	[ɜ]	78	[ʌ]	72

Голосні	ЕП	НВБ		НВА		НБК	
		Голосні	СТ	Голосні	СТ	Голосні	СТ
[ɜ]	-	[ɜ]	-	[ʊ]	77	[ʊ]	54
[ɔ̃]	-	[ɔ̃]	-	[ɜ:]	-	[ɜ:]	-
[ɔ̃]	-	[ɔ̃]	-	[ɔ:]	-	[ɔ:]	-
[ɑ]	-	[ɑ]	-	[ɔ]	-	[ɔ]	-
[ɑ]	-	[ɑ]	-	[ɑ:]	-	[ɑ:]	-

Отже, різниця між англійськими довгими (/i:/, /ɜ:/, /u:/, /ɔ:/, /ɑ:/) та короткими (/ɪ/, /e/, /æ/, /ʌ/, /ʊ/, /ɒ/) голосними в мовленні британців, американців і канадійців доводить немаркованість диференційної ознаки "тривалість" англійських голосних фонем.

Відтак доцільним було не позначати двокрапкою довготу англійських голосних у НВБ (як це свого часу зробили північноамериканські фонетисти) (/i/, /ɜ/, /u/, /ɔ/, /ɑ/), оскільки вона є формальною [117; 119; 149; 152; 157; 159–160; 162]. Натомість їх слід тлумачити як такі, для вимовляння яких необхідна більша або менша м'язова напруженість органів мовлення. Так, у НВ англійської мови в Британії голосні фонemi (/i/, /ɜ/, /u/, /ɔ/, /ɑ/), що раніше кваліфікувалися довгими, доречніше називати напруженими, а ті, що формально вважалися короткими (/ɪ/, /e/, /æ/, /ʌ/, /ʊ/, /ɒ/) доцільно називати ненапруженими. У такому разі виникає проблема розрізнення фонем /ɔ:/ та /ɒ/. Проте спектральний аналіз наголошених голосних у СМ британців, американців і канадійців довів, що англійські /ɔ:/ та /ɒ/ відрізняються лише ступенем лабіалізації та рівнем підняття. Водночас у НВ англійської мови в США та Канаді напруженими є (/i/, /ɜ/, /u/, /ɔ̃/, /ɑ/), а голосні (/ɪ/, /e/, /æ/, /ʌ/, /ʊ/, /ɔ̃/, /ɑ/) вважають ненапруженими.

Відтак отримані експериментальні дані спростовують поділ англійських голосних на "довгі" та "короткі" у СМ дикторів Британії, США та Канади. Тому, англійські голосні слід кваліфікувати лише як фонетично довші та коротші в залежності від різних позиційно-комбінаторних умов їх реалізації.

Отже, формальна фонологічна довгота і короткість англійських голосних не є релевантною. Зазначене підтверджує результати аудитивного аналізу реалізації цих сегментних одиниць у СМ британців, американців і канадійців та підтверджує немаркованість ознаки "тривалість" в мовленні дикторів досліджуваних національних варіантів англійської мови.

4.2. Спектральні характеристики голосних

Порівняльний аналіз нормативних показників частот англійських голосних, зіставлених з їхніми спектральними характеристиками в британському, американському і канадійському СМ уможливив з'ясувати типову для варіантів англійської мови в Британії, США та Канаді орфофонічну варіативність голосних фонем у наголошеній позиції ФС.

Таблиця 4.3 містить результати акустичного аналізу спектральних характеристик наголошених голосних [i:], [ɪ], [e], [æ], [z:], [ɜ:], [ʌ], [u:], [ʊ], [ɔ:], [ɔ̃], [ɒ], [ɔ̃], [ɑ:], [ɑ̃], [ɔ̃], реалізованих британцями, американцями і канадійцями у порівнянні з найближчими до англійської орфофонічної норми середніми формантними еталонними показниками за Дж. Уеллзом [185–186].

Таблиця 4.3

Діапазон (Д) та середні значення (СЗ) формант F1 і F2 наголошених голосних у СМ дикторів НВ англійської мови в Британії (НВБ), США (НВА) і Канаді (НВК) у порівнянні з еталонними (у Гц)

Голосні	Фор- манти	Еталон	НВБ		НВА		НВК	
			Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[i:]	F 1	280	312-481	366	297-495	376	213-497	318
	F 2	2620	1898-2560	2150	1932-2402	2156	1866-2455	2112
[ɪ]	F 1	360	350-546	428	372-602	455	332-521	422
	F 2	2220	1700-2235	1905	1612-2132	1816	1600-2263	1796
[e]	F 1	600	492-684	576	514-683	597	440-664	560
	F 2	2060	1400-2061	1648	1409-1889	1620	1425-1936	1613

Голосні	Форманти	Еталон	НВБ		НВА		НВК	
			Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[æ]	F 1	800	572-905	743	515-845	696	502-903	697
	F 2	1760	1310-1648	1493	1301-1888	1597	1304-1830	1493
[ɜ:]	F 1	560	482-583	541	—	—	—	—
	F 2	1480	1300-1614	1443	—	—	—	—
[ɜ]	F 1	—	—	—	388-621	492	347-610	443
	F 2	—	—	—	1113-1563	1350	1180-1508	1345
[ʌ]	F 1	760	522-790	638	536-691	618	509-757	623
	F 2	1320	984-1372	1199	999-1448	1271	1016-1468	1233
[u:]	F 1	320	313-458	380	314-475	371	275-400	328
	F 2	920	1386-1742	1588	1356-1897	1713	1306-1893	1597
[ʊ]	F 1	380	366-535	443	355-577	475	365-571	458
	F 2	940	1160-1558	1388	1017-1390	1165	1210-1540	1400
[ɔ:]	F 1	480	380-597	468	—	—	—	—
	F 2	760	671-999	840	—	—	—	—
[ɔ]	F 1	—	—	—	394-638	500	401-595	491
	F 2	—	—	—	827-1159	997	803-1128	951
[ɔ]	F 1	560	501-617	552	—	—	—	—
	F 2	920	828-1062	949	—	—	—	—
[ɔ]	F 1	—	—	—	530-682	610	504-657	597
	F 2	—	—	—	854-1054	938	846-1083	939
[ɑ]	F 1	—	—	—	541-687	616	501-650	585
	F 2	—	—	—	1026-1338	1120	979-1289	1173
[ɑ:]	F 1	740	578-821	657	—	—	—	—
	F 2	1180	1006-1230	1095	—	—	—	—
[ɑ]	F 1	—	—	—	628-824	722	591-790	672
	F 2	—	—	—	1033-1407	1241	1008-1428	1167

Голосний [i:]. Розгляд спектральних характеристик напруженого [i:] підтверджує результати слухового аналізу і загалом вказує на відсутність розбіжностей у реалізації алофонів цього голосного у СМ носіїв англійської

мови в Британії, США та Канаді (див. рис 4.1). Так, встановлені середні показники формант F1 і F2 наголошеного [i:] для СМ дикторів-британців (F1 = 366 Гц, F2 = 2150 Гц) наближаються до середніх значень частот цього голосного, реалізованого американцями (F1 = 376 Гц, F2 = 2156 Гц) та канадійцями (F1 = 318 Гц, F2 = 2112 Гц). Однак у порівнянні зі спектральними характеристиками еталонного середнього значення показників (F1 = 280 Гц, F2 = 2620 Гц) виявлена не лише централізація показників і першої, і другої формант, але й зниження за підняттям голосного [i:] у наголошеній позиції ФС. Отже, у СМ британських дикторів досліджувана одиниця здатна переходити з високого до напіввисокого, а в американських і канадійських – наближатися до центрального ряду, що й впливає на обмеження в її тривалості та послаблення у напруженості. Це підтверджується зафіксованим в мовленні британців (F1 = 312–481 Гц, F2 = 1890–2560 Гц), американців (F1 = 297–495 Гц, F2 = 1932–2402 Гц) і канадійців (F1 = 213–497 Гц, F2 = 1866–2455 Гц) досить широким діапазоном модифікацій частот F1 і F2 наголошеного [i:], що може свідчити про модифікації цього голосного за якістю.

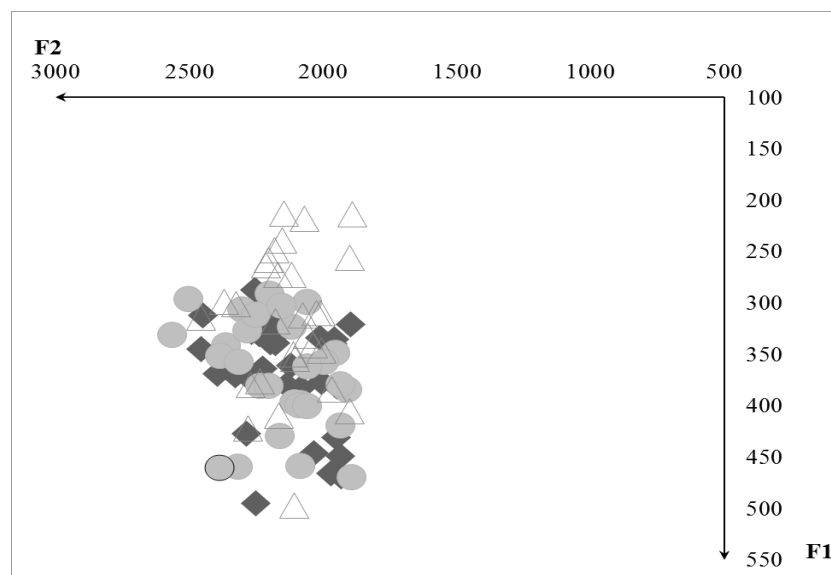

Рис. 4.1 Спектральні характеристики наголошеного голосного [i:]
НВ англійської мови в ●Британії,◆ США та ▲ Канаді (у Гц)

Встановлена варіативність акустичних параметрів напруженого голосного [i:] притаманна усім досліджуваним НВ англійської мови, що ілюструє відхилення

реалізованої закритої довгої напруженої наголошеної /i:/ за ступенем підняття, рядом і тривалістю у СМ дикторів Британії, США та Канадівід англійської кодифікованої орфоепічної норми.

Голосний [i]. Реалізація ненапруженого наголошеного голосного напіввисокого підняття [i] не відзначається суттєвими тембровими відмінностями у СМ дикторів всіх досліджуваних НВ англійської мови ($F1 = 428$ Гц, $F2 = 1905$ Гц для НВБ, $F1 = 455$ Гц, $F2 = 1816$ Гц для НВА, $F1 = 422$ Гц, $F2 = 1796$ Гц для НВК), що зображено на рис. 4.2. Однак виявлений частотний діапазон наголошеного [i] в мовленні британців ($F1 = 350\text{--}546$ Гц, $F2 = 1700\text{--}2235$ Гц), американців ($F1 = 372\text{--}602$ Гц, $F2 = 1612\text{--}2132$ Гц) і канадійців ($F1 = 332\text{--}521$ Гц, $F2 = 1600\text{--}2263$ Гц) свідчить, з одного боку, про наближення значень і першої, і другої формант до акустичних параметрів напруженого голосного [i:], внаслідок чого досліджуваний звук стає більш закритим і напруженим, а з іншого – про значне спрямування алофонів [i] до центру трапеції та зниження від напіввисокого до середнього підняття. Таке коливання зумовлене, передусім, спонтанністю мовлення дикторів, а також позиційно-комбінаторними умовами реалізації цієї одиниці в досліджуваних НВ англійської мови.

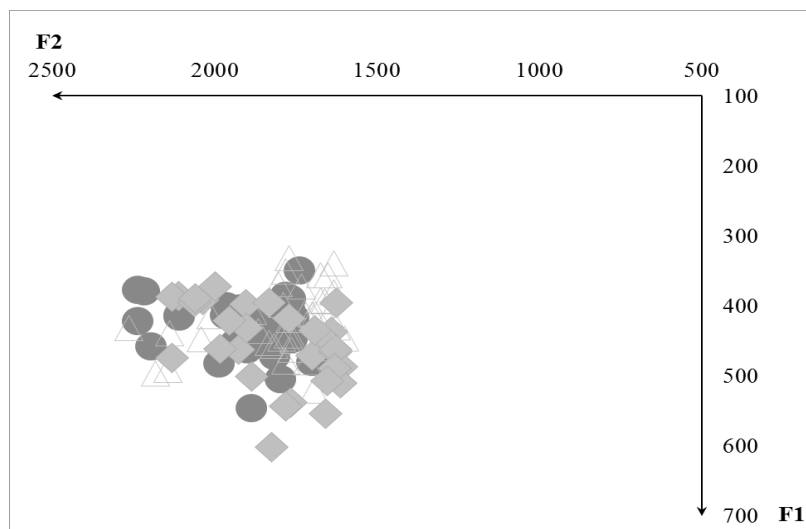

Рис. 4.2 Спектральні характеристики наголошеного голосного [i] НВ англійської мови в ●Британії, ◆США та ▲Канаді (у Гц)

У порівнянні зі спектральними характеристиками еталонних значень ненапруженого [i] ($F1 = 360$ Гц, $F2 = 2220$ Гц), аналізований голосний варіює

за ступенем підняття і рядом. Це, у свою чергу, вказує на відхилення у реалізації англійської короткої ненапруженої голосної фонемі переднього ряду напіввисокого підняття /i/ від кодифікованої орфоепічної норми.

Голосний [e]. Відповідно до даних рис. 4.3, формантні поля ненапруженого напіввідкритого наголошеного [e] реалізованого британцями, американцями і канадійцями, фактично збігаються, варіюючи за показниками F1 і F2 в межах F1 = 492–684 Гц, F2 = 1400–2061 Гц для НВБ; F1 = 514–683 Гц, F2 = 1409–1889 Гц для НВА; F1 = 440–664 Гц, F2 = 1425–1936 Гц для НВК.

Середні значення F1 і F2 алофонів голосного [e] в мовленні дикторів наближаються одне до одного (F1 = 576 Гц, F2 = 1648 Гц для НВБ; F1 = 597 Гц, F2 = 1620 Гц для НВА; F1 = 560 Гц, F2 = 1613 Гц для НВК), виявляючи незначні відмінності між його вимовлянням британцями, американцями та канадійцями. Встановлені спектральні характеристики досліджуваного звуку підтверджують результати слухового аналізу про те, що у СМ дикторів англійський напіввідкритий наголошений [e] реалізується як більш відкритий ненапружений [ɛ] в всіх НВ, що розглядаються.

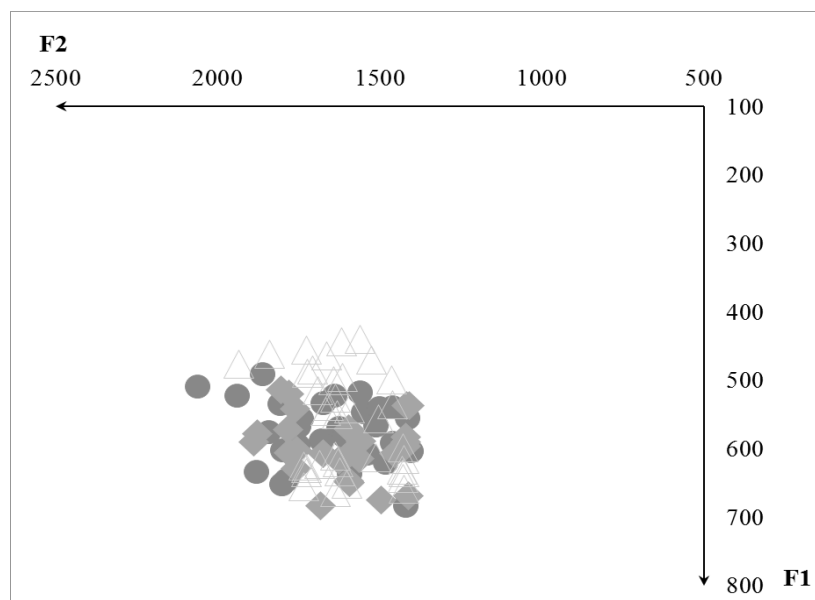

Рис. 4.3 Спектральні характеристики наголошеного голосного [e] НВ англійської мови в ●Британії, ◆США та ▲Канаді (у Гц)

Значний діапазон модифікацій F1 і F2 британського, американського і канадійського голосного вказує на наявність підвищених [ɛ], знижених

за ступенем підняття [ɛ] та відтягнутих назад [ɐ] алофонів. Суттєву частку реалізації голосного [e] складають децентралізовані за рядом алофони, що здебільшого притаманно СМ дикторів-американцям і канадійцям. Відтак більш доцільно буде позначати голосний [e] в британському НВ англійської мови як більш відкритий.

Голосний [æ]. Згідно еталонних даних формантних частот ($F1 = 800$ Гц, $F2 = 1760$ Гц), англійський голосний [æ] має реалізуватися як голосний переднього ряду низького підняття. Проте результати спектрального аналізу, представлені на діаграмі $F1$ і $F2$ рис. 4.4, дозволяють простежити фактичний збіг акустичних зон наголошеного голосного [æ] у СМ носіїв англійської мови в Британії ($F1 = 572\text{--}905$ Гц, $F2 = 1310\text{--}1648$ Гц), США ($F1 = 515\text{--}845$ Гц, $F2 = 1301\text{--}1888$ Гц) та Канаді ($F1 = 502\text{--}903$ Гц, $F2 = 1304\text{--}1830$ Гц), алофони якого характеризуються зниженням середніх показників першої форманти в мовленні британців ($F1 = 743$ Гц), американців ($F1 = 696$ Гц) та канадійців ($F1 = 697$ Гц), засвідчуючи їх належність не до низького, а напівнизького підняття. Водночас зниження показників другої форманти британського ($F2 = 1493$ Гц), американського ($F2 = 1597$) і канадійського ($F2 = 1493$ Гц) ненапруженого [æ] вказують на значне відтягування язика назад під час вимовляння цього звуку.

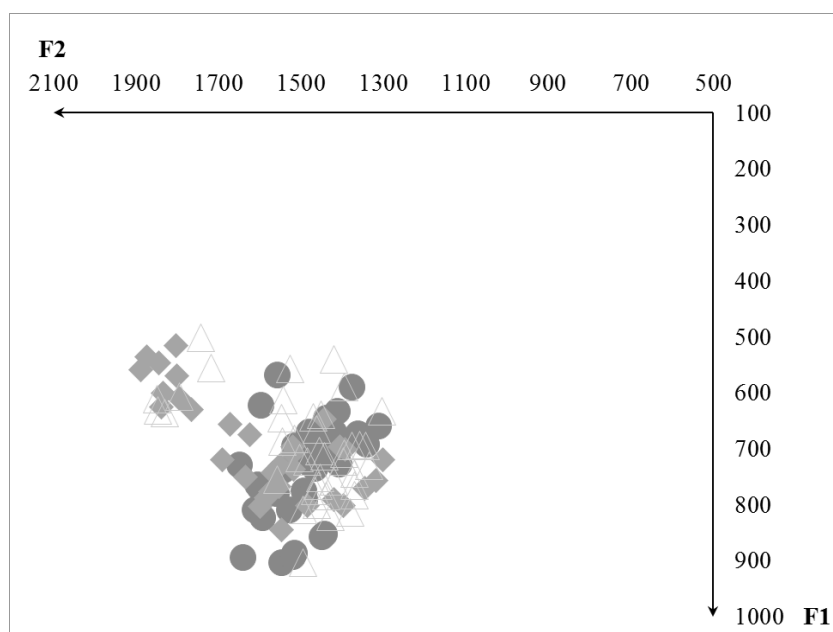

Рис. 4.4 Спектральні характеристики наголошеного голосного [æ] НВ англійської мови в ●Британії, ◆США та ▲Канаді (у Гц)

Отже, середні значення F1 і F2 підтверджують зміни відкритого [æ] за ступенем підняття, унаслідок чого голосний звужується й уподібнюється за своїми показниками до напіввідкритого [ɛ]. Національна специфіка варіативності реалізованого [æ] виявляється у тому, що відтінки цього голосного в мовленні британців є більш зниженими за підняттям, ніж алофони двох інших досліджуваних НВ англійської мови, однак під час артикуляції цього звуку американцями язик просувається назад дещо менше, ніж у дикторів-британців чи канадійців. Така варіативність та відхилення від англійської кодифікованої орфоепічної норми у вимовлянні ненапруженого наголошеного відкритого [æ] зумовлена, вочевидь, спонтанністю мовлення дикторів та комбінаторно-позиційними умовами його реалізації.

Голосний [ɜ:]. Формантна картина напруженого напіввідкритого [ɜ:] у СМ британців, американців і канадійців, унаочнена на рис. 4.5, різниться не лише своєю алофонічною варіативністю, але й варіантністю. Так, в мовленні дикторів НВБ напружений [ɜ:] реалізується, як голосний середнього ряду середнього підняття в межах норми ($F1 = 560$ Гц, $F2 = 1480$ Гц), на що вказують середні показники його формантних частот ($F1 = 541$ Гц, $F2 = 1443$ Гц). Проте зона коливань цього голосного за значенням F1 від 482 Гц до 583 Гц та частотами F2 – від 1300 до 1614 Гц свідчить про незначне наближення його алофонів у напрямку до напівнизького підняття [ɜ:] та часткове відтягування назад [ɜ:].

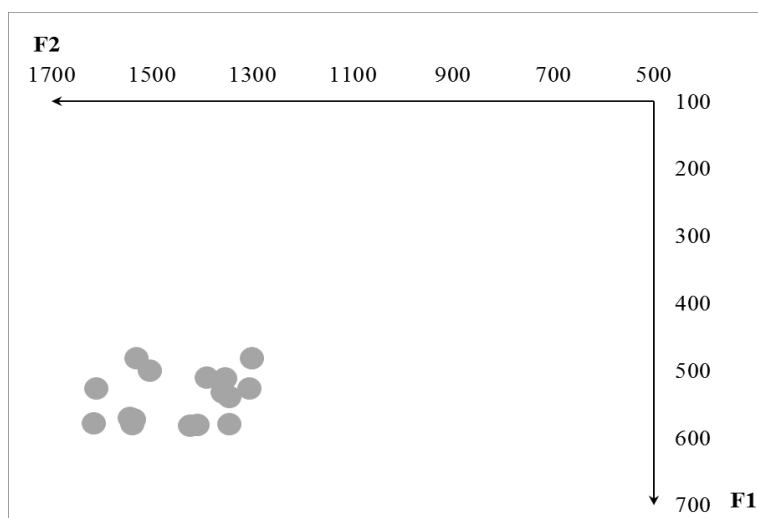

Рис. 4.5 Спектральні характеристики наголошеного голосного [ɜ:] НВ англійської мови в ●Британії

Натомість в мовленні дикторів-американців і канадійців голосний [з:] відсутній. На його місці з'являється ротичний [з] в мовленні дикторів НВА та НВК та відрізняється нижчими значеннями середніх показників першої форманти ($F1 = 492$ Гц, $F2 = 1350$ Гц для НВА та $F1 = 443$ Гц, $F2 = 1345$ для НВК), які свідчать про схильність алофонів реалізованого [з] до підвищення [з:], що в мовленні канадійців є дещо вищим за підняттям, ніж в американців.

Діапазон частотних коливань ротичного [з] у НВА ($F1 = 388$ – 621 Гц, $F2 = 1113$ – 1563 Гц) та НВК ($F1 = 347$ – 610 Гц, $F2 = 1180$ – 1508 Гц) значно ширший за вокалізований варіант голосного [з:] у НВБ ($F1 = 482$ – 583 Гц, $F2 = 1300$ – 1614 Гц), що вказує на більший ступінь варіативності в межах американського і канадійського НВ англійської мови. Це підтверджує результати слухового аналізу та дає підстави кваліфікувати голосні [з:] та [з] як рівноправні варіанти напруженої голосної фонемі середнього ряду середнього підняття /з:/.

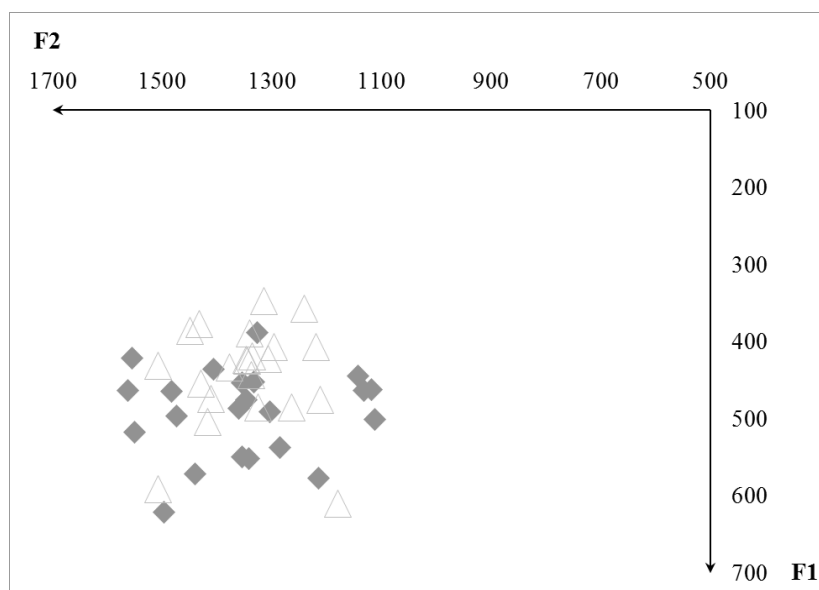

Рис. 4.6 Спектральні характеристики наголошеного ротичного голосного [з] НВ англійської мови в ♦ США та ▲ Канаді (у Гц)

Встановлена варіантність, очевидно, зумовлена історично. Так, вокалізація [r] в абсолютному кінці слів та перед приголосними розпочалася на рубежі XV-XVI ст. й повністю завершилася у кінці XVIII на початку XIX ст., що призвело до появи нових дифтонгів в англійській мові. Крім того, в цей період існувала чітка опозиція голосних за тривалістю: неусічені (фонетично довгі) та усічені

(фонетично короткі). Вокалізація [ɹ] після голосних [i], [e], [u] зумовила появу нової неусіченої англійської фонemi /ə:/, що й до сьогодні функціонує в НВБ як напружена локалізована /з:/ [39, с. 59]. Така зміна відбувалася здебільшого на південному сході Британії, звідки й взяла свій початок сучасна британська орфоепічна норма вимови. На момент розповсюдження англійської мови в США та Канаді під час численних хвиль еміграції, на північноамериканському континенті не було достатньо часу для вокалізації [ɹ], тому цей варіант його реалізації і не встиг остаточно закріпитися. Натомість більшість англомовного населення США надавали перевагу повному вимовлянню [ɹ] в всіх позиціях, що в період міграції лоялістів поширилося і на територію Канади. Станом на ХХ ст., після другої світової війни тенденція до вокалізації [ɹ] втратила свій престиж та популярність серед корінного населення США. Тогочасні носії англійської мови асоціювали вимовляння вокалізованого [ɹ] зі снобістським Бостоном, брудним Брукліном або з англійською аристократією. Тому новою американською нормою стало повне вимовляння [ɹ], яке б чітко відрізняло його від британського стандарту. Схоже відбувалося і в Канаді, однак вокалізований [ɹ] і там ніколи не користувався популярністю від початку поширення англійської мови на її теренах [119, с. 131–132].

Отже, напружена голосна середнього ряду середнього підняття /з:/ у СМ британців реалізується через вокалізований варіант [з:], а в американців і канадійців – через ротичний [з], кожному з яких притаманна власна алофонічна варіативність.

Голосний [ʌ]. Вивчення акустичних параметрів ненапруженого наголошеного голосного середнього ряду [ʌ] у СМ носіїв британського та північноамериканських НВ англійської мови підтверджує результати аудитивного аналізу. Так, в мовленні дикторів-британців голосний [ʌ] дещо відхиляється від норми, про свідчить і діапазон частоти коливань ($F1 = 522\text{--}790$ Гц, $F2 = 984\text{--}1372$ Гц), і середні показники обох формант ($F1 = 638$ Гц, $F2 = 1199$ Гц) цього голосного. У порівнянні з еталонними значеннями $F1$ і $F2$ ($F1 = 760$ Гц,

$F2 = 1320$ Гц) наголошений [ʌ] реалізується через підвищені [ʌ] та відтягнуті назад [ʌ] алофони. Це, у свою чергу, наближає його за тембральними характеристиками до британського відкритого напруженого голосного заднього ряду [ɑ:] у СМ. У той час, як мовлення американців і канадійців характеризується нижчим ступенем підвищення та наближенням алофонів голосного [ʌ] до заднього ряду відносно британського варіанту їх реалізації (НВА: $F1 = 618$ Гц, $F2 = 1271$ Гц; НВК: $F1 = 623$ Гц, $F2 = 1233$ Гц). Це засвідчують, унаочнені на діаграмі рис. 4.7 показники діапазону коливань формантних частот цього наголошеного голосного ($F1 = 536\text{--}691$ Гц, $F2 = 999\text{--}1448$ Гц для НВА, $F1 = 509\text{--}757$ Гц, $F2 = 1016\text{--}1681$ Гц для НВК).

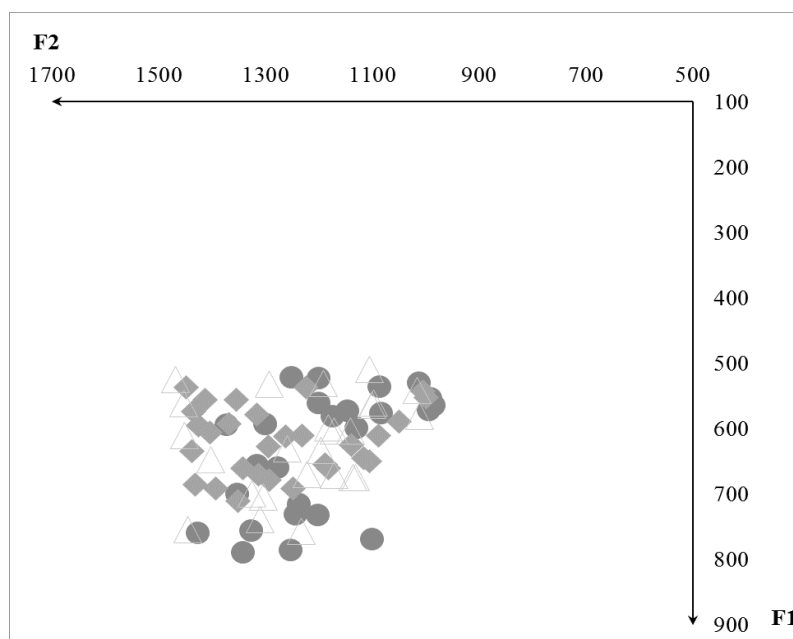

Рис. 4.7 Спектральні характеристики наголошеного голосного [ʌ] НВ англійської мови в ●Британії, ◆США та ▲Канаді (у Гц)

Установлений факт вказує на те, що область розсіювання частот $F1$ і $F2$ в мовленні дикторів-британців вужча, ніж в американців і канадійців.

Типовим для мовлення носіїв англійської мови в США та Канаді є поява на місці британського [ʌ] напружених ротичних голосних алофонів схожих до ротичного [ɜ] у словах типу *current*, *courage*, *hurry*. Такі алофони з'являються через ротичність американського і канадійського НВ англійської мови, що зумовлено історично.

Аналіз спектральних характеристик наголошеного британського [ʌ] установив також і появу абсолютно нетипового для нього частково делабіалізованих алофонів [ɤ] перед латеральним [l], де [u] в закритому складі має реалізуватися як [ʌ]. Це підтверджують й акустичні параметри реалізації [ʌ] через [ɤ] у словах типу *result, repulse* (НВА: F1 = 571 Гц, F2 = 960 Гц; НВК: F1 = 560 Гц, F2 = 931 Гц), що корелюють із середніми значеннями першої і другої формант делабіалізованого [ɤ] (НВА: F1 = 610 Гц, F2 = 938 Гц; НВК: F1 = 597 Гц, F2 = 939 Гц). Таке відхилення від орфоепічної норми можна пояснити, з одного боку, тим, що окрім усіченого [u], джерелом утворення [ʌ] був ще також лабіалізований неусічений [ɔ:] [184, с. 120], а з іншого – вокалізацією бічного [l], що зумовлює появу нового алофона.

Отже, результати акустичного аналізу ненапруженого [ʌ] у СМ британців, американців і канадійців, свідчать наближення досліджуваного звука до середнього підняття (що яскравіше виявляється в мовленні носіїв НВА й НВК) та відтягування назад за рядом (що менш притаманно дикторам НВБ), а також наявність у НВА та НВК ротичного варіанта [ɜ] й частково делабіалізованих алофонів [ɤ] перед латеральним [l], що вказує на більшу варіантність і варіативність у СМ дикторів-американців та канадійців у порівнянні з британцями.

Голосний [u:]. Аналіз спектральних характеристик наголошеного лабіалізованого заднього ряду [u:], встановлених для СМ дикторів британського (F1 = 380 Гц, F2 = 1588 Гц), американського (F1 = 371 Гц, F2 = 1713 Гц) і канадійського (F1 = 328 Гц, F2 = 1597 Гц) НВ англійської мови дозволяє зафіксувати дещо вищі показники першої та досить суттєві розбіжності з еталонним значенням другої форманти (F1 = 320 Гц, F2 = 920 Гц). Це дає змогу виявити більшу відкритість голосного, що зумовлено його зниженням від високого до напіввисокого підняття, а також значне просунення до центру трапецоїда, що послаблює його напруженість. Згідно рис. 4.8 діапазон коливань F1 і F2 голосного [u:] (F1 = 313–458 Гц, F2 = 1386–1742 Гц) НВ у Британії (F1 = 314–475 Гц, F2 = 1356–1897 Гц) у США та (F1 = 275–400 Гц, F2 = 1306–1893 Гц)

в Канаді виявляє досить високий ступінь варіативності в межах їхніх мінімальних і максимальних значень, що свідчить про наявність не лише нормативних закритих, але й знижених за підняттям, частково делабіалізованих [ɹ] відтінків досліджуваного голосного.

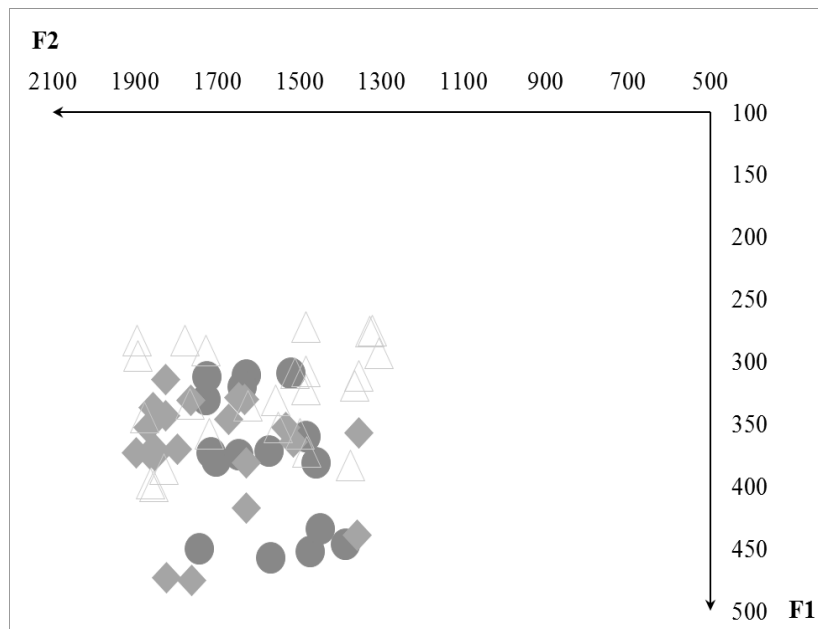

Рис. 4.8 Спектральні характеристики наголошеного голосного [u:] НВ англійської мови в ●Британії, ◆США та ▲Канаді (у Гц)

Отже, результати спектрального аналізу уможливили встановити редукцію алофонів напруженої наголошеної /u:/ за підняттям і рядом та незначну делабіалізацію у британському, американському й канадійському СМ.

Голосний [ʊ]. Форманти F1 і F2 лабіалізованого голосного напіввисокого підняття [ʊ] на рис. 4.9 відображає певні розбіжності, притаманні його реалізації в мовленні британців (F1 = 443 Гц, F2 = 1388 Гц), американців (F1 = 475 Гц, F2 = 1165 Гц) і канадійців (F1 = 458 Гц, F2 = 1400 Гц) за середніми показниками другої форманти. Так, у СМ дикторів НВБ алофони цього голосного більшою мірою просуваються до центру, ніж в мовленні дикторів НВА і НВК. Однак між середніми показниками першої форманти досліджуваних НВ англійської мови значної різниці зафіксоване було. Вони вказують на більш відкритий характер артикуляції звука, що зумовлено його зниженням від напіввисокого до середнього підняття порівняно з показниками еталонної частотності (F1 =

380 Гц, $F2 = 940$ Гц), внаслідок чого з'являються частково делабіалізовані відтінки [ʊ] досліджуваного звука, через просування його алофонів вперед від заднього до середнього ряду, що зумовлено загальною тенденцією до втрати цим голосним огубленості як у випадку з напруженим [u], що зумовлено його артикуляцією.

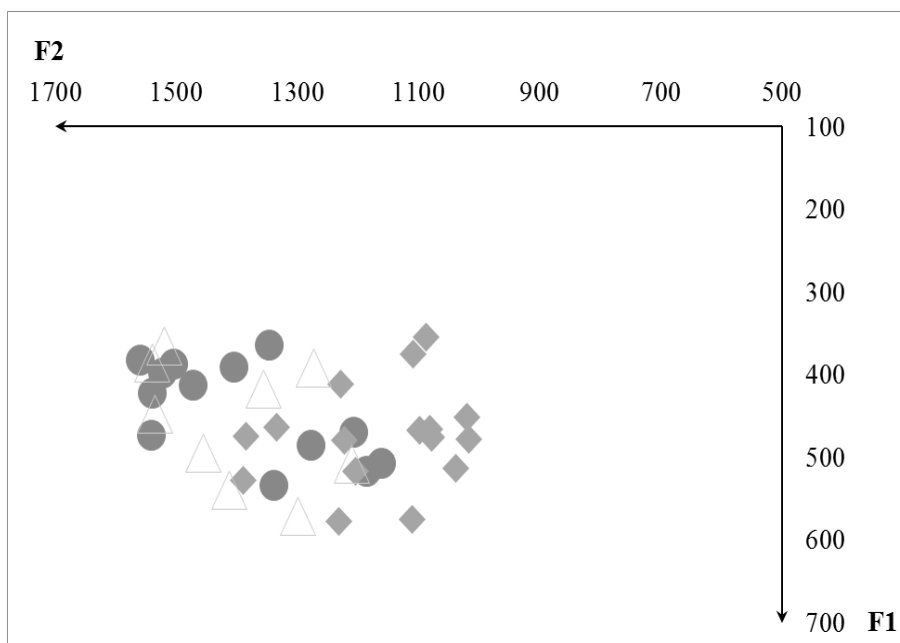

Рис. 4.9 Спектральні характеристики наголошеного голосного [ʊ] НВ англійської мови в ●Британії, ◆США та ▲Канаді (у Гц)

Діапазон коливання значень формантних частот наголошеного ненапруженого [ʊ] дикторів-британців ($F1 = 366\text{--}535$ Гц, $F2 = 1160\text{--}1558$ Гц), американців ($F1 = 355\text{--}577$ Гц, $F2 = 1017\text{--}1390$ Гц), канадійців ($F1 = 365\text{--}571$ Гц, $F2 = 1210\text{--}1540$ Гц) підтверджує значну алофонічну варіативність голосного [ʊ] в межах НВБ, НВА та НВК.

Голосний [ɔ:]. Спектральні характеристики реалізованого англійського напіввідкритого напруженого лабіалізованого голосного заднього ряду [ɔ:] підтверджують результати аудитивного аналізу, який виявив не лише його варіативність у СМ дикторів, але й варіантність, що відрізняє артикуляцію цього звука британцями від американців та канадійців. Так, середні показники першої форманти в мовленні дикторів НВБ ($F1 = 468$ Гц, $F2 = 840$ Гц) загалом вказують на реалізацію голосного в межах орфоепічної норми ($F1 = 480$ Гц, $F2 = 760$ Гц). Відмінність полягає у показниках другої форманти, що вказує

на просування його алофонів вперед [ɹ] (див. рис. 4.10). Діапазон коливання показників F1 ($F1 = 380\text{--}597$ Гц) і F2 ($F2 = 671\text{--}999$ Гц) голосного свідчить також і про появу поряд із просунутими вперед незначної кількості підвищених відтінків [ɹ̥] аналізованої одиниці.

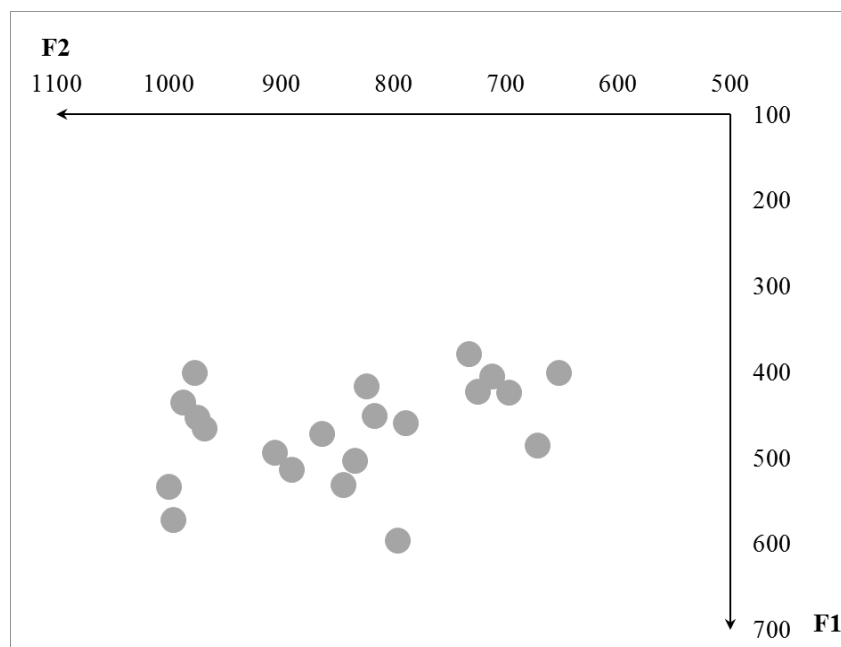

Рис. 4.10 Спектральні характеристики наголошеного голосного [ɹ̥]
НВ англійської мови в ●Британії

У СМ дикторів-американців і канадійців британський голосний [ɹ̥] відсутній, однак його місце займають ротичний заднього ряду середнього підняття [ɹ̥] (див. рис. 4.11) у позиції перед сонорним [r], частково делабіалізований [ɹ̥] та повністю делабіалізований просунутий до центру [ɹ̥]. Середні формантні показники голосного [ɹ̥] ($F1 = 500$ Гц, $F2 = 997$ Гц для НВА та $F1 = 491$ Гц, $F2 = 951$ Гц для НВК) вказують на подібні до його британського локалізованого варіанту акустичні параметри. Аналогічна алофонічна варіативність за підвищенням [ɹ̥] та просуванням вперед [ɹ̥] притаманна мовленню американців і канадійців, що підтверджується діапазоном частотних значень досліджуваного голосного (НВА: $F1 = 394\text{--}638$ Гц, $F2 = 827\text{--}1159$ Гц; НВК: $F1 = 401\text{--}595$ Гц, $F2 = 803\text{--}1128$ Гц).

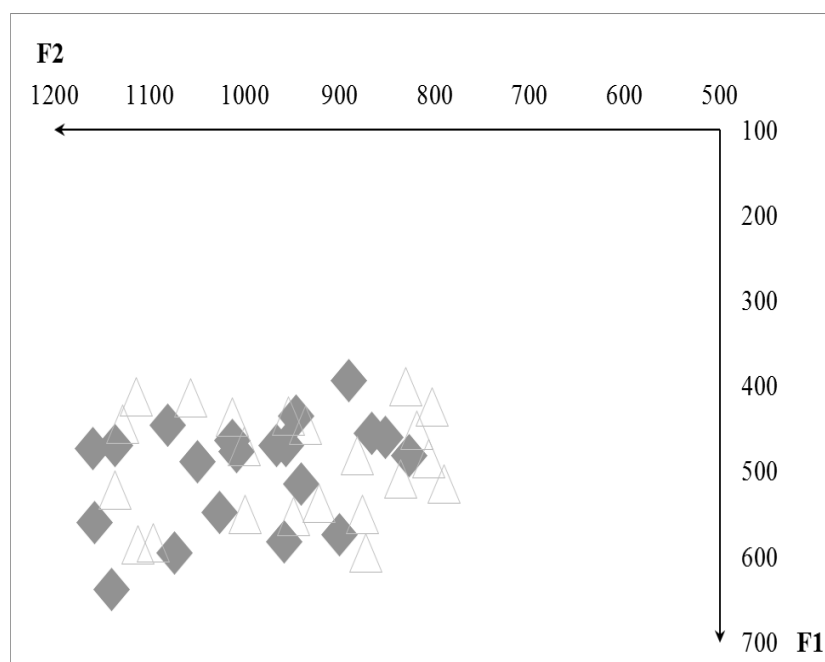

Рис. 4.11 Спектральні характеристики наголошеного ротичного голосного [ɹ]
НВ англійської мови в ◆США та ▲ Канаді (у Гц)

Така варіантність англійського [ɹ] у СМ дикторів-американців і канадійців обумовлена й історично: внаслідок вокалізації [ɹ] (про що вже згадувалося в описі попереднього голосного) після [o] в наголошеній позиції голосна /o/ подовжилася й перейшла до розряду неусічених фонем у британському варіанті англійської мови, яку зараз позначають, як /ɔ:/, однак проведений експеримент підтвердив, що на сучасному етапі в англійській мові зникла опозиція голосних за тривалістю. Натомість відсутність локалізованого [ɔ:] в мовленні носіїв англійської в Америці та Канаді й появу на його місці ротичного варіанта [ɹ] має такі самі причини, як і варіантність попередньо проаналізованого звука. Однак до сьогодні представники МФА, а також британські й американські фонетисти не визнали напружений лабіалізований ротичний заднього ряду середнього підняття [ɹ] як один із північноамериканських варіантів британського локалізованого [ɔ:]. Встановлений факт дає підстави кваліфікувати ротичний варіант напруженого британського [ɔ] як рівноправний варіант фонемі /ɔ:/ та помістити його у трапецоїд американського та канадійського НВ англійської мови.

Частково делабіалізований голосний варіант [ɔ̹] (рис. 4.12) наголошеного британського [ɔ] у СМ дикторів-американців і канадійців зустрічається лише перед латеральним [l] у словах типу *small, tall, call, also* та буквосполученням *aw* у словах типу *draw, saw*. Діапазон частотних коливань наголошеного [ɔ̹] в НВА ($F1 = 530\text{--}682$ Гц, $F2 = 854\text{--}1054$ Гц) та НВК ($F1 = 504\text{--}657$ Гц, $F2 = 846\text{--}1083$ Гц) частково співпадає зі спектральними характеристиками ротичного варіанта [ɔ̹] (НВА: $F1 = 394\text{--}638$ Гц, $F2 = 827\text{--}1159$ Гц; НВК: $F1 = 401\text{--}595$ Гц, $F2 = 803\text{--}1128$ Гц). Проте згідно середніх показників північноамериканських варіантів [ɔ̹] (НВА: $F1 = 610$ Гц, $F2 = 938$ Гц; НВК: $F1 = 597$ Гц, $F2 = 939$ Гц) та [ɔ̹] ($F1 = 500$ Гц, $F2 = 997$ Гц для НВА; $F1 = 491$ Гц, $F2 = 951$ Гц для НВК) очевидно стає відмінність у їх варіативності здебільшого за підняттям. Відтак ступінь делабіалізації голосного впливає на рівень його підняття та напруженість: чим більша лабіалізованість, тим вищий та більш напружений голосний, чим нижча – тим голосний нижчий і менш напружений, – що засвідчують показники першої форманти ротичного [ɔ̹] та частково делабіалізованого [ɔ̹] американського й канадійського варіантів наголошеного британського [ɔ̹].

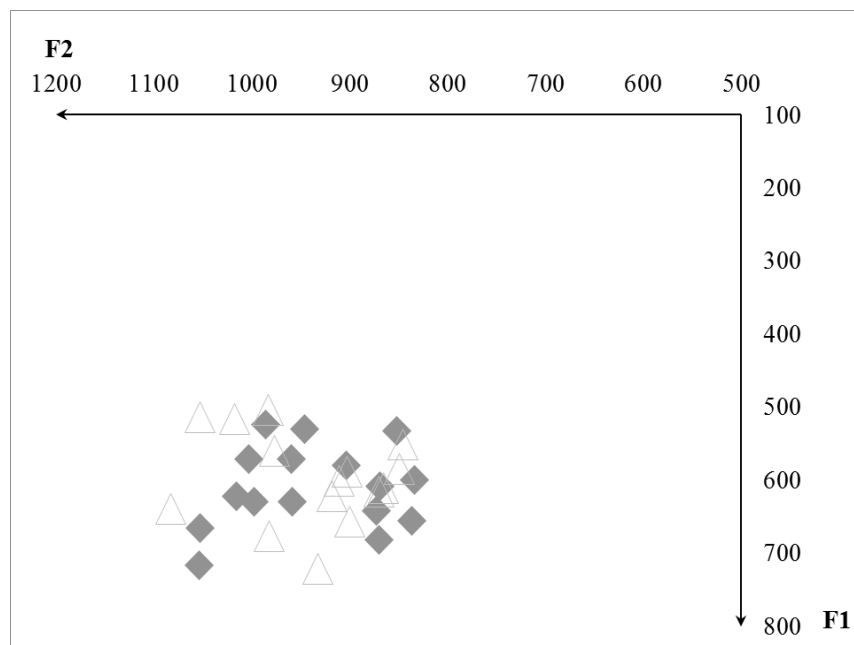

Рис. 4.12 Спектральні характеристики наголошеного частково делабіалізованого голосного [ɔ̹] НВ англійської мови в $\blacklozenge$ США та $\blacktriangle$ Канаді (у Гц)

Поява голосного варіанта [ɑ] (див. рис. 4.13) на місці британського [ɔ] в мовленні американців і канадійців також зумовлена історично. Так, голосний [ɔ:], утворившись від середньо англійських дифтонгів [au] та [ou], закріпився як [ɔ:] в британському НВ, однак з часом делабілізувався в голосний [ɑ] в американському і канадійському НВ [39, с. 45]. Це, у свою чергу, пояснює існування частково делабілізованого [ɔ] у СМ північноамериканських дикторів. Очевидно часткова делабілізація сучасного британського [ɔ] була одним із етапів його переходу в голосний [ɑ] у НВА та НВК, що пояснює його теперішнє існування в обмежених позиційно-комбінаторних умовах реалізації його британського лабілізованого варіанта.

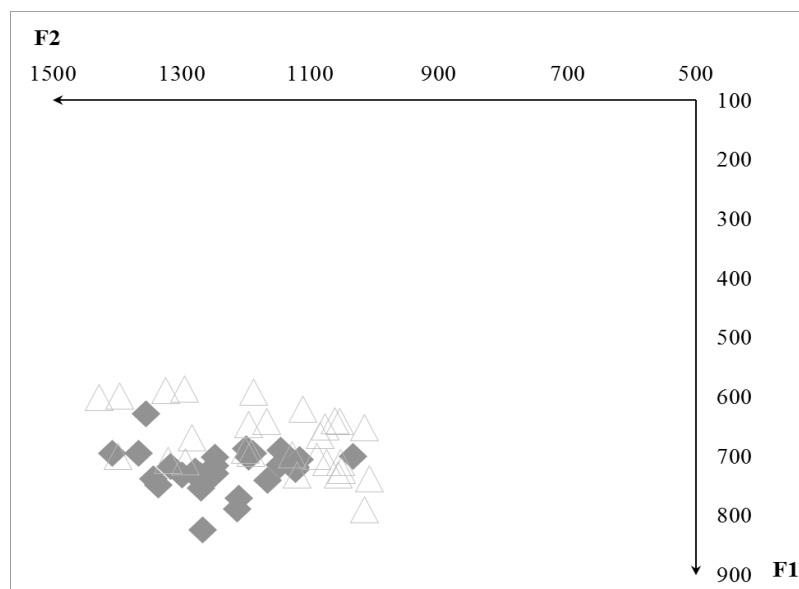

Рис. 4.13 Спектральні характеристики наголошеного повністю делабілізованого просунутого до центру [ɑ] НВ англійської мови в ◆США та ▲ Канаді (у Гц)

Отже, області розсіювання частот F1 і F2 алофонів британського вокалізованого [ɔ] (раніше [ɔ:]) (F1 = 486 Гц, F2 = 840 Гц) та американського (F1 = 500 Гц, F2 = 997 Гц) і канадійського (F1 = 491 Гц, F2 = 951 Гц для НВК) ротичного [ɔ], а також частково делабілізованого [ɔ] (НВА: F1 = 610 Гц, F2 = 938 Гц; НВК: F1 = 597 Гц, F2 = 939 Гц) англійської наголошеної напруженої лабілізованої фонемі заднього ряду середнього підняття /ɔ:/ варіюють, здебільшого за підняттям й, меншою мірою, за рядом, натомість повністю

делабіалізовані північноамериканські алофони просунутого вперед голосного варіана [ɑ] (НВА: F1 = 722 Гц, F2 = 1241 Гц; НВК: F1 = 672 Гц, F2 = 1167 Гц) британської /ɔ:/ різняться за рядом і за підняттям.

Голосний [ɔ]. Спектральна картина англійського наголошеного [ɔ], представлена на рис. 4.14, відображає національну специфіку реалізації цього голосного у британському, американському і канадійському СМ. Так, в мовленні дикторів НВБ голосний [ɔ] реалізується в межах норми, що засвідчують середні показники еталонних значень цього голосного (F1 = 560 Гц, F2 = 920 Гц) у порівнянні з даними, отриманими шляхом акустичного аналізу (F1 = 552 Гц, F2 = 949 Гц). Ідентифіковані відхилення виявляються лише у показників другої форманти, що вказує на незначне просування голосного [ɔ] у СМ британських дикторів вперед [ɔ̟].

В мовленні американців і канадійців голосний [ɔ] представлений повністю делабіалізованим просунутим до центру варіантом [ɑ] в всіх його реалізаціях північноамериканських дикторів, що спростовує відображені півстоліття тому в літературі [106–106; 116] дані про те, що британський голосний [ɔ] вимовляється американцями і канадійцями як частково делабіалізований [ɔ̟] у словах типу *got*, *not*, *body*. На даному етапі частково делабіалізовані відтінки [ɔ̟] з'являються лише у словах типу *saw*, *draw*, як зазначалося під час опису реалізації англійського наголошеного [ɔ:].

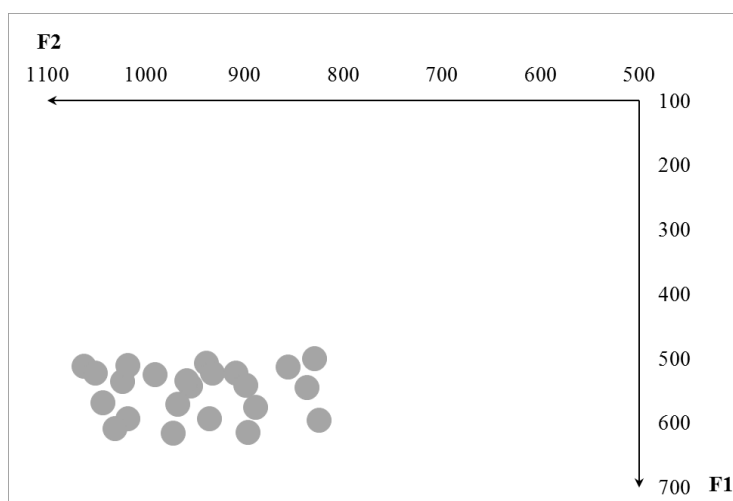

Рис. 4.14 Спектральні характеристики наголошеного голосного [ɔ] НВ англійської мови в ●Британії (у Гц)

Формантні поля делабіалізованого американського й канадійського варіанта [ɹ] та лабіалізованого британського [ɹ̥] значно відрізняються одне від одного, про що свідчать дані рис. 4.13, 4.14, а також коливання показників обох формант: [ɹ̥] у НВБ $F1 = 501\text{--}617$ Гц, $F2 = 828\text{--}1062$ Гц; [ɹ] у НВА: $F1 = 628\text{--}824$ Гц, $F2 = 1033\text{--}1407$ Гц; [ɹ] у НВК: $F1 = 591\text{--}790$ Гц, $F2 = 1008\text{--}1428$ Гц) разом з їх середніми значеннями: [ɹ̥] у НВА: $F1 = 722$ Гц, $F2 = 1241$ Гц; [ɹ] у НВК: $F1 = 672$ Гц, $F2 = 1167$ Гц.

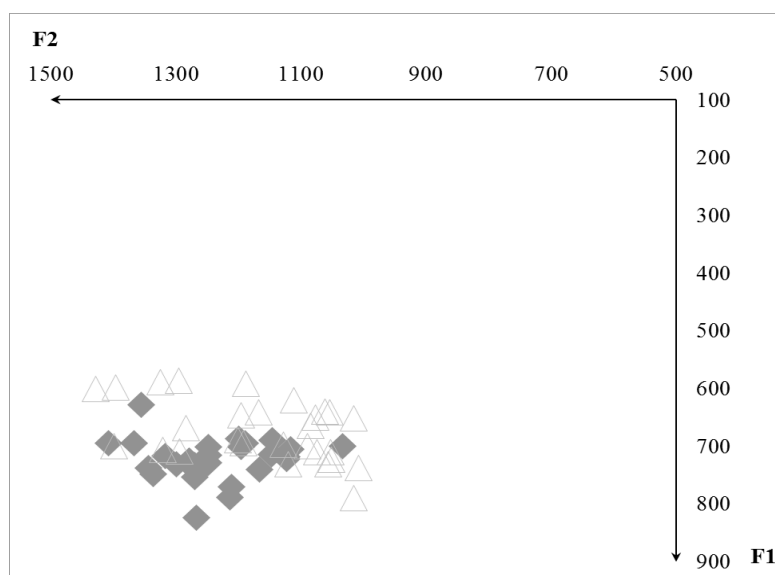

Рис. 4.13 Спектральні характеристики наголошеного повністю делабіалізованого просунутого до центру голосного [ɹ] НВ англійської мови в $\blacklozenge$ США та $\blacktriangle$ Канаді (у Гц)

Така варіантність також зумовлена історично, оскільки довга напружена [ɹ:] голосна [ɹ] утворилася від середньоанглійських дифтонгів [au] та [ou], однак в мовленні носіїв англійської мови Північної Америки делабіалізований [ɹ] витіснив британський [ɹ̥] через його меншу популярність, а також через бажання американців і канадійців звучати по-іншому [150; 184]. Отже, у СМ британців англійська наголошена /ɹ/, а тепер – /r/ реалізується в межах норми, корелюючи за показниками з другою формантою голосною [ɹ], що вважався довгим [ɹ:] ([r]: $F1 = 552$ Гц, $F2 = 949$ Гц; [ɹ]: $F1 = 468$ Гц, $F2 = 840$ Гц).

Показники першої форманти голосних свідчать про те, що вони відрізняються за лабіалізацією, а не за тривалістю. Водночас у СМ американців і канадійців англійська голосна [ɹ] репрезентована повністю делабіалізованим варіантом [ɹ̥]. Відтак можна стверджувати, що у СМ дикторів-британців англійська [ɹ] варіює лише за дуже незначним ступенем лабіалізації з [ɹ̥] та більшою просунутістю вперед, натомість у СМ американців та канадійців досліджувана голосна реалізується через делабіалізований [ɹ̥].

Голосний [ɑ:]. Спектральна картина англійського напруженого відкритого низького підняття [ɑ:], зображена на рис. 4.15, підтверджує наявність одного варіанта його реалізації у СМ британців й трьох в мовленні американців і канадійців (див. рис. 4.13, 4.16), кожному з яких властива власна варіативність. Так, в мовленні британських дикторів напружений голосний [ɑ:] реалізується в межах свого основного алофона, відхиляючись від норми лише своїми підвищеними [ɑ̟] та частково відтягнутими назад [ɑ̠] алофонами, що вказує на його належність не до низького, а напівнизького підняття. Про це свідчать і коливання формантних частот реалізованого [ɑ:] ($F1 = 578 - 821$ Гц, $F2 = 1006 - 1230$ Гц), і його середні показники $F1$ і $F2$ ($F1 = 657$ Гц, $F2 = 1095$ Гц) у порівнянні з еталонними ($F1 = 740$ Гц, $F2 = 1180$ Гц). Це підтверджує його кореляцію з тембральними характеристиками алофонів наголошеного голосного середнього ряду [ʌ], що надалі може призвести до їхнього злиття.

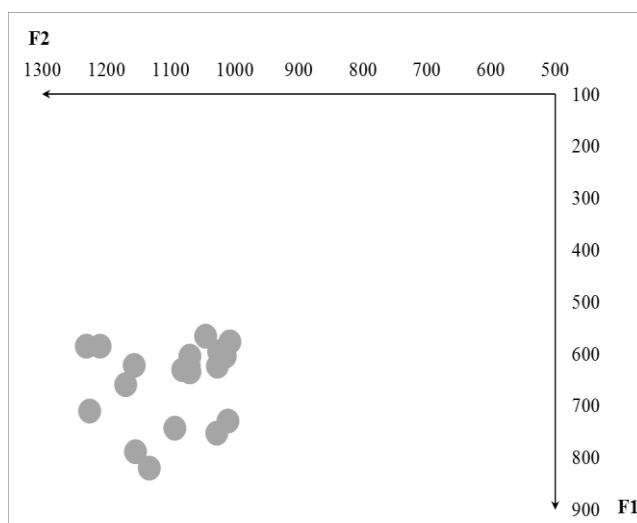

Рис. 4.15. Спектральні характеристики наголошеного голосного [ɑ:] НВ англійської мови в ● Британії (у Гц)

Водночас у СМ американців і канадійців англійський наголошений [ɑ] реалізується як централізований [ɒ] в словах типу *calm* (однак не всіх), *spr* та слові *father*, як ротичний варіант [ɔ] перед сонорним передньоязичним апроксимантом [r] у словах типу *park*, а також як [æ]. Усе це, вочевидь, зумовлено історично: новоанглійська довга напружена фонема заднього ряду низького підняття /ɑ:/ утворилася від короткого середньоанглійського [ɑ], що утворилася від давньоанглійського [æ], який у XV перейшов в [æ] перед глухими щілинними в кінці слова або в позиції перед щілинним + зімкненим, а пізніше подовжився [æ:] і залишався у такому стані до XVIII ст., після чого відбувся його зсув до [ɑ:]. Однак існує припущення й про те, що сучасна британська /ɑ:/ не є результатом фонетичних змін довгого [æ:], а проникненням фонемою /ɑ:/ в орфоепічну норму від одного з територіальних діалектів Англії [39, с. 53].

Відсутність цієї фонемою в сучасних американському та канадійському НВ англійської мови можна пояснити тим, що на відміну від інших середньоанглійських усічених голосних, які вважалися стійкою групою (за умови, якщо вони не потрапляли в позицію подовження), у фонемою /ɑ/ було декілька позиційних алофонів, які з часом фонологізувалися. Одним із таких алофонів був [æ], який на час поширення англійської мови на території США та Канади фонологізувався, витіснивши /ɑ/, чого не сталося у британському варіанті під час переходу короткого [æ] в довгий [æ:], а згодом в [ɑ:], виокремившись у самостійну фонему [39, с. 54]. Тому в НВА і НВК британська /ɑ:/ й досі здебільшого реалізується як [æ], а її варіанти централізований [ɒ] та ротичний [ɔ] варіанти існують як рудименти алофонів середньо англійської /ɑ/. Натомість ротичний варіант [ɔ] британської /ɑ:/ в НВА та НВК пов'язаний із відсутністю у цих НВ локалізованого [r] (з причин, про які вже йшлося раніше), що стало характерно для НВБ внаслідок його елізії після усіченого [ɑ] в середньоанглійський період, як і у випадку з [ɔ]. На жаль, і досі немає чіткого пояснення того, чому

британський [ɑ] реалізується як [ɑ] носіями англійської мови США та Канади у словах *palm* (однак не всіх), *spr* та слові *father* і як [æ] у словах *half*, *rather* цього ж типу [185, с.143].

Американський НВ англійської мови відрізняється більш широким за канадійський діапазоном спектру голосного [ɑ] (НВА: F1 = 541–687 Гц, F2 = 1026 – 1338 Гц; НВК: F1 = 501–650 Гц, F2 = 979–1289 Гц) та [ɑ] (НВА: F1 = 628 – 824 Гц, F2 = 1033 – 1407 Гц; НВК: F1 = 591–790 Гц, F2 = 1008 – 1428 Гц), що невеликою мірою пересікається із зонами поширення F1 і F2 відкритого наголошеного британського [ɑ]. Варіант американського та канадійського голосного [ɑ] ближчі за своїми акустичними параметрами до британського наголошеного [ɑ], ніж ротичний [ɑ], про що свідчать середні значення їхніх спектральних характеристик: (НВБ для [ɑ]: F1 = 657 Гц, F2 = 1095 Гц; НВА для [ɑ]: F1 = 616 Гц, F2 = 1120 Гц; для [ɑ]: F1 = 722 Гц, F2 = 1241 Гц; НВК для [ɑ]: F1 = 585 Гц, F2 = 1173 Гц; для [ɑ]: F1 = 672 Гц, F2 = 1167 Гц).

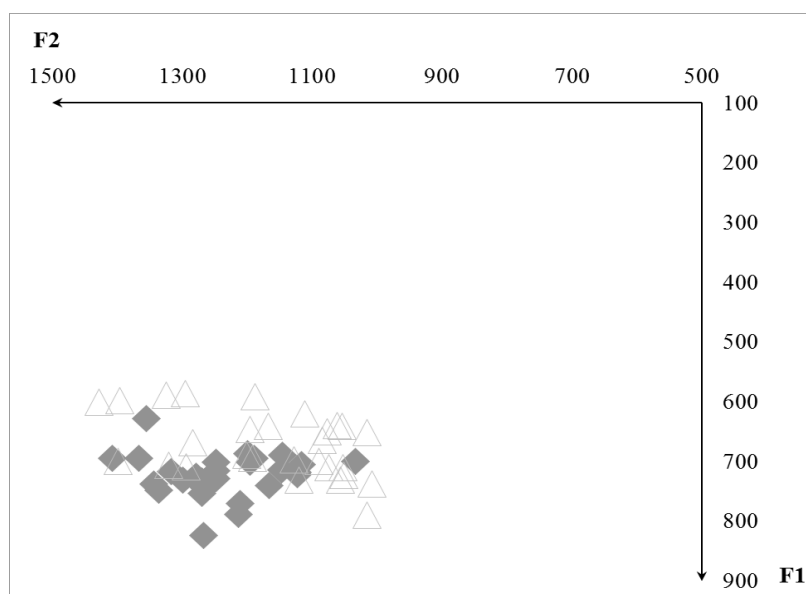

Рис. 4.13 Спектральні характеристики наголошеного повністю делябілізованого просунутого до центру голосного [ɑ] НВ англійської мови в ◆ США та ▲ Канаді (у Гц)

У СМ дикторів-американців ступінь підняття алофонів ротичного [ɑ] більш високий, ніж в мовленні канадійців (НВА: F1 = 616 Гц; НВК F1 = 585 Гц),

й однаковий для [ɑ] (НВА: F1 = 722 Гц; НВК: F1 = 672 Гц), що корелює з мовленням дикторів-британців (НВБ: F1 = 657). Різниця полягає лише у більшій відтягнутості язика назад під час вимовляння британського [ɑ], ніж його американського варіанта [ɑ] й меншій, ніж канадійського [ɑ] (НВБ: F2 = 1095 Гц; НВА F2 = 1241 Гц; НВК: F2 = 1167 Гц), що свідчить про наближеність північноамериканського [ɑ] до середнього ряду, наближаючи його до середніх значень першої і другої форманти наголошеного голосного [ʌ] в всіх трьох досліджуваних національних варіантах англійської мови (F1 = 638 Гц, F2 = 1199 Гц для НВБ; НВА: F1 = 618 Гц, F2 = 1271 Гц; НВК: F1 = 623 Гц, F2 = 1233 Гц).

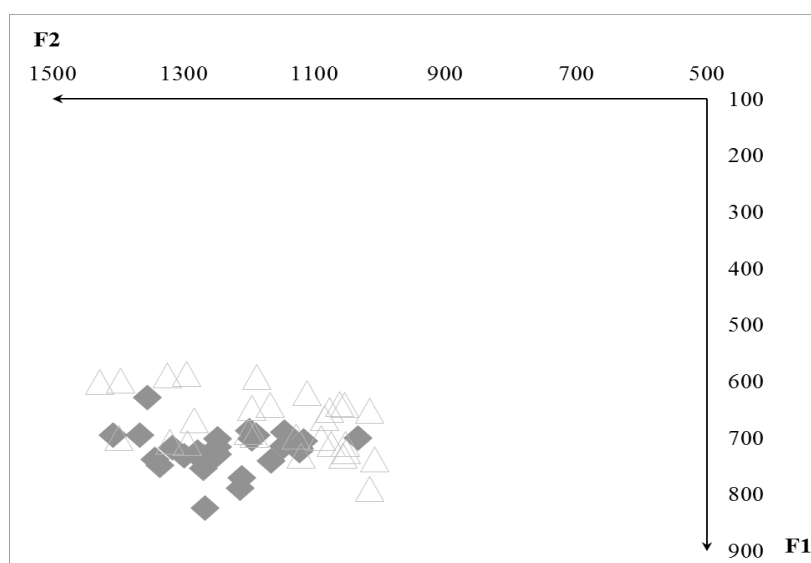

Рис. 4.16 Спектральні характеристики наголошеного ротичного голосного [ɑ] НВ англійської мови в $\blacklozenge$ США та $\blacktriangle$ Канаді (у Гц)

Голосний [æ] як третій варіант реалізованого британського наголошеного [ɑ] у СМ північноамериканських дикторів виступає не позиційно-комбінаторним, а історично зумовленим, оскільки він також є окремою фонемою в всіх досліджуваних НВ англійської мови [185].

Зазначене підтверджує значну варіантність та варіативність англійського голосного [ɑ] у СМ дикторів досліджуваних НВ, який функціонує через чотири утворені варіанти: [ɑ] у НВБ та [ɑ], [ɑ̃] і [æ] у НВА й НВК, що дає ґрунтовні підстави вважати їх повноцінними варіантами англійської голосної фонери заднього ряду /ɑ:/ не низького, а напівнизького підняття.

Отже, реалізованим у СМ британців, американців та канадійців наголошеним голосним [i], [ɪ], [e], [æ], [ɜ], [ɝ], [ʌ], [u], [ʊ], [ɔ], [ɒ], [ɹ], [ɑ:], [ɒ] притаманний широкий діапазон алофонічної варіативності, а також суттєва варіантність реалізованих англійських голосних фонем меншою мірою в НВБ та більшою в НВА та НВК. Унаочнена на рис. 4.17 – 4.19 акустична картина демонструє відмінності у системі голосних фонем британського, американського і канадійського НВ англійської мови.

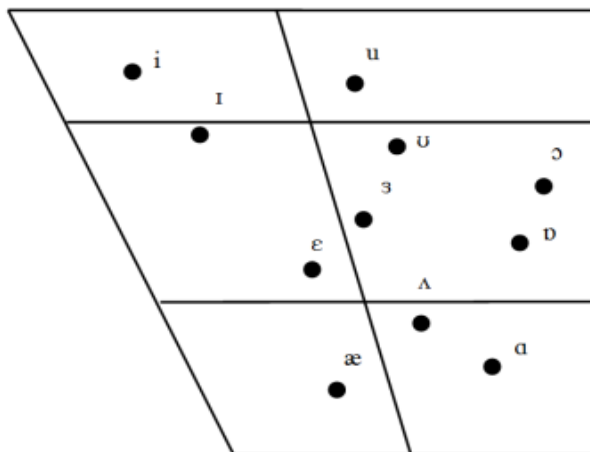

Рис. 4.17 Англійські наголошені голосні у СМ британців

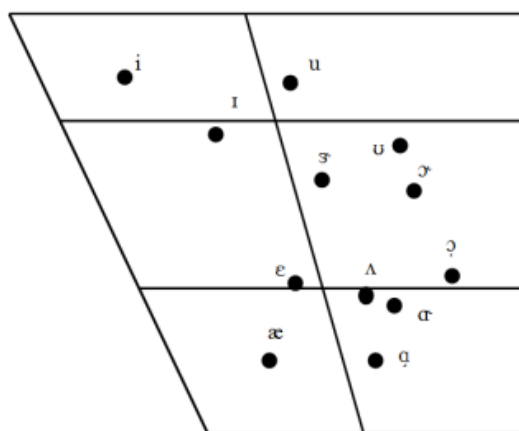

Рис. 4.18 Англійські наголошені голосні у СМ американців

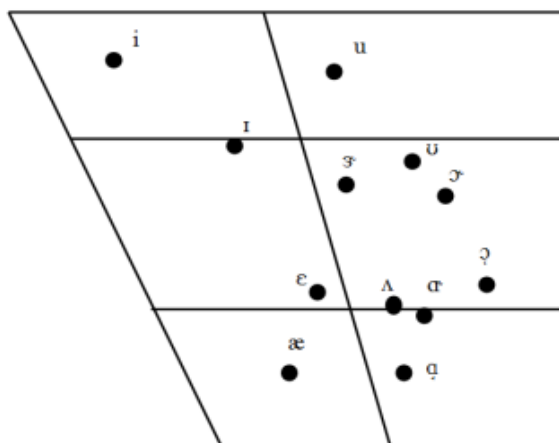

Рис. 4.19 Англійські наголошені голосні у СМ канадійців

Спектральний аналіз акустичних характеристик наголошених голосних установив тенденцію до їхньої централізації. Так, голосні високого підняття опускаються до напіввисокого, голосні напіввисокого – до середнього, низького – до напівнизького, а напівнизького – до середнього. Водночас голосні переднього ряду тяжіють до середнього, що частково характерно і для голосних заднього ряду. Найбільше модифікацій в мовленні дикторів всіх трьох НВ англійської мови зазнають голосні заднього ряду /u/, /ʊ/, /ɔ/, /ɒ/, які просуваються до центра трапецоїда й характеризуються варіантністю і варіативністю в межах кожного національного варіанта. Це зумовлено їхньою артикуляцією. Так, під час їхнього вимовляння відстань між передньою частиною язика альвеолами та твердим піднебінням більша, що дає простір для значнішого ступеню модифікацій, ніж для голосних переднього і середнього ряду, де така відстань значно коротша.

Тому, за ієрархією від відносно стабільної до найбільш варіативної у СМ дикторів всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови диференційні ознаки голосних можна розташувати так: "якість" → "ряд/лабіалізованість" → "підняття" → "тривалість".

4.3. Орфофонія зімкнених (проривних) фонем

4.3.1. Орфофонія глухих сильних (напружених) зімкнених /p/, /t/, /k/. Проведений акустичний аналіз реалізації глухих сильних (напружених) зімкнених фонем /p/, /t/, /k/ у СМ британців, американців та канадійців об'єктивно підтверджує дані аудитивного аналізу цих приголосних. Наявність фази розімкнення цих приголосних та присутність аспіративного шуму на їхніх акустичних картинках свідчить про збереження проривних алофонів напруженими приголосними під час їхнього вимовляння перед наголошеною голосною дикторами всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови у СМ, що відображено на даних сонаграм ФС слова *"packed_up"* та слів *"pencils"*, *"people"* на рис. 4.20 в мовленні британця, американця і канадійця.

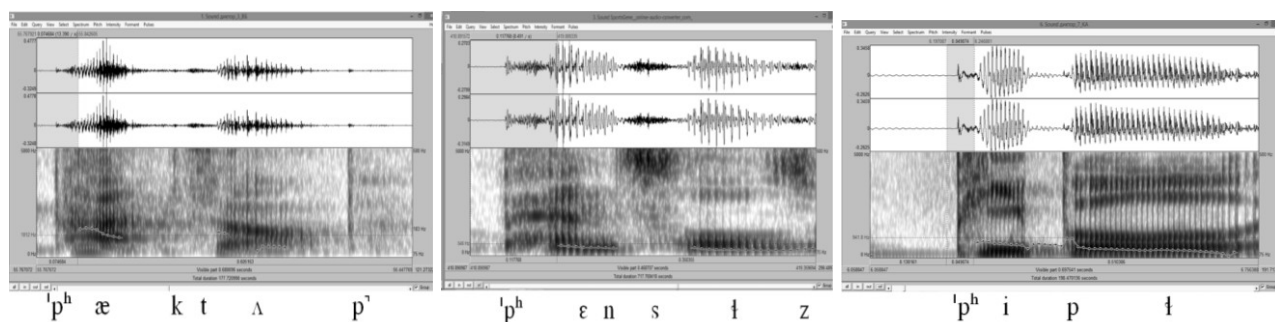

Рис. 4.20 Сонаграма ФС *"packed up"* у СМ диктора-британця (ліворуч), слова *"pencils"* диктора-американця (у центрі) та слова *"people"* диктора-канадійця (праворуч)

Найширший діапазон алофонічної варіативності напружених зімкнених /p/, /t/, /k/ за результатами аналізу їхніх фонетичних характеристик спостерігається в інтервокальній і поствокальній позиціях наголошеного ФС, між голосним, сонорним і шумним приголосним, а також, якщо цей приголосний розташований наприкінці складу після наголошеного голосного. У таких позиціях не лише зникає аспірація, але й відбувається одзвінчення, а також можливі спірантизація, палаталізація та перехід в інші звуки й елізія їхніх алофонів.

Процес одзвінчення найбільшою мірою властивий алофонам альвеолярної фонемі /t/ в американському та канадійському НВ англійської мови, яка послаблюється до ненапруженого відтинку [ɾ] в інтервокальній позиції після наголошеного голосного, який за своїм звучанням схожий до зімкненого дзвінкого [d], що підтверджує наявність періоду основного тону на його спектрі на рис. 4.21 у сонаграмах ФС *"are 'getting"* і слова *"cities"*.

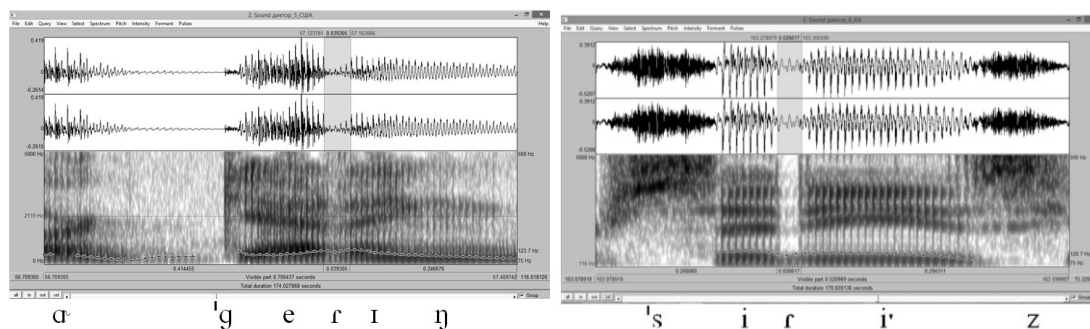

Рис. 4.21 Сонаграма ФС *"are 'getting"* у СМ американця (ліворуч) та слова *"cities"* у СМ канадійця (праворуч)

Водночас у британському НВ англійської мови внаслідок ослаблення зімкненого елемента алофонів альвеолярної фонемі /t/ відбувається процес їхньої спірантизації не лише в інтер- і пост вокальній позиціях наголошеного ФС, але й перед наголошеною голосною. Про це свідчить відсутність основного тону, а також ускладнення шумових складових, що нагадує акустичну картинку глухих щілинних приголосних (див. рис. 4.22). Це становить специфічну рису вимовляння британцями зімкненого [t]. Однак і в мовленні британців трапляються і випадки одзвінчення зімкненої /t/.

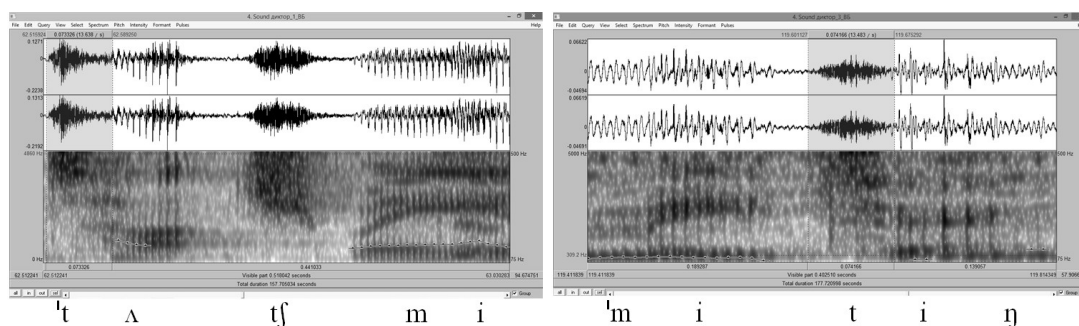

Рис. 4.22 Сонаграма ФС *"touch me"* та слова *"meeting"* у СМ британця

Випадіння алофонів зімкнених фонем у препозиції з наступним приголосним, особливо проривним, є найтипівішим для передньоязикової фонемі /t/. Так, в мовленні американців і канадійців, елізовані алофони цієї зімкненої фонемі з'являються у поствокальній позиції наголошеного ФС після носової сонорної /n/ перед наступною голосною, натомість у СМ британців такого явища не спостерігається. Проте елізія приголосного перед алофонами альвеолярної щілинної /s/ притаманна СМ всіх дикторів (див. рис. 4.23).

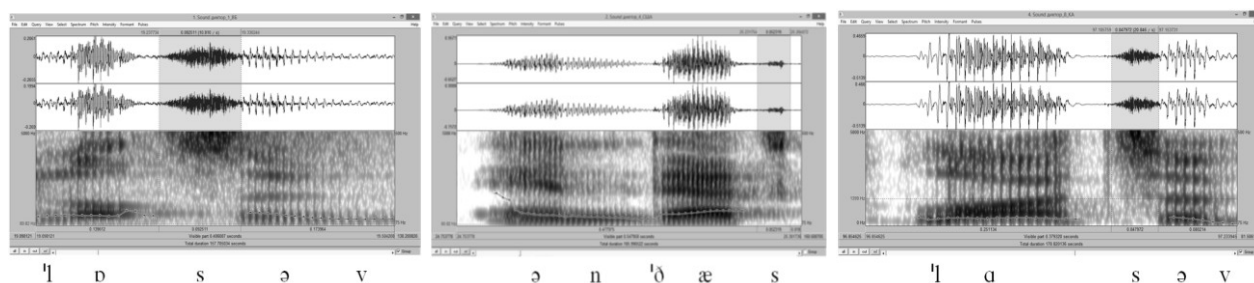

Рис. 4.23 Сонаграма ФС *"lots of"* у СМ диктора-британця (ліворуч), *"and 'that's"* диктора-американця (у центрі) та *"lots of"* диктора-канадійця (праворуч)

Спільним для мовців британського, американського і канадійського НВ англійської мови є перехід зімкненого [t] у аффрикат [tʃ] перед огубленою напруженою наголошеною голосною заднього ряду високого підняття /u/ у словах типу *constitution, opportunity*, що зумовлено регресивною асиміляцією, а також перехід альвеолярного [t] у білабіальний [p] перед наступним губно-губним приголосним та у задньоязиковий [k] перед наступним велярним приголосним унаслідок прогресивної асиміляції.

Одзвінчення алофонів проривних /p/, /k/ до ненапружених /b/, /g/ виявляється лише в поодиноких випадках в всіх трьох НВ англійської мови в позиції між голосними та в оточенні сонорних приголосних. Палаталізація аналізованих приголосних спостерігається в основному у препозиції з напруженою голосною переднього ряду високого підняття /i:/ та апроксиманта /j/. Однак задньоязикова /k/ палаталізується і в кінці складу після широкої наголошеної голосної /æ/ у словах типу *track, back*, а також після велярного алофона [ŋ] носової альвеолярної /n/ у словах типу *pink, drink*.

3-поміж глухих сильних (напружених) зімкнених фонем /p/, /t/, /k/ найбільший ступінь одзвінчення, спірантизації, палаталізації, елізії, аффрикатизації, а також трансформації в інші звуки виявляють алофони альвеолярної /t/, що можна пояснити високою частотою уживання цієї приголосної в мовленні, оскільки аналізований зімкнений притаманна менша інформативність, внаслідок чого вона більшою мірою зазнає різних модифікаційних процесів.

Отже, дослідження орфофонії зімкнених /p/, /t/, /k/ дозволяє встановити стабільність вияву аспірації алофонами аналізованих фонем у СМ британців, американців і канадійців.

Встановлена орфофонія приголосних представлена одзвінченням, спірантизацією, палаталізацією, аффрикатизацією і трансформацією охарактеризованих зімкнених приголосних в інші звуки (внаслідок регресивної та прогресивної асиміляції) свідчить про певну варіативність вияву диференційних ознак "місце артикуляції", "спосіб творення" та "участь голосу" реалізованих у СМ дикторів досліджуваних зімкнених фонем.

4.3.2. Орфофонія дзвінких слабких (ненапружених) зімкнених /b/, /d/, /g/. Отримані шляхом аудитивного аналізу результати реалізації зімкнених /b/, /d/, /g/ у СМ британців, американців і канадійців підтверджуються даними їх акустичного аналізу. Так, у позиції перед наголошеною голосною, між двома голосними та в оточенні дзвінких і сонорних звуків алофонам ненапружених /b/, /d/, /g/ притаманна переважно нормативна реалізація дзвінких зімкнених звуків [b], [d], [g]: під час дзвінкого зімкнення в межах низьких частот прослідковується реєстрація основного тону голосу, на який накладаються складові імпульсного шуму під час вибухової фази (див. рис. 4.24).

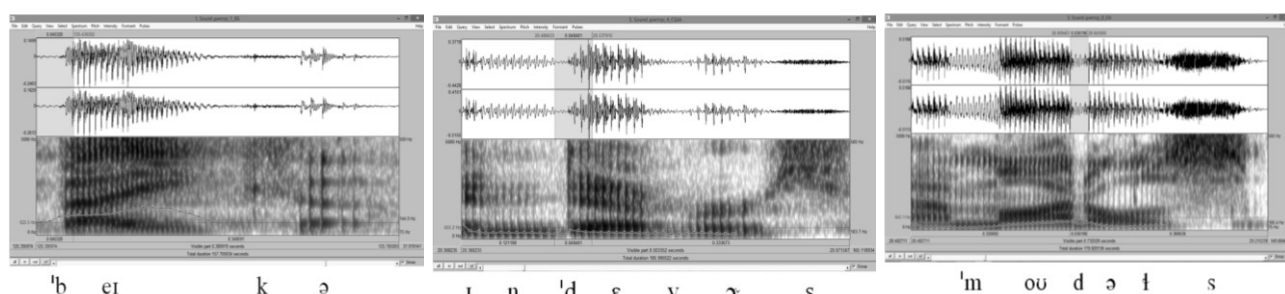

Рис. 4.24 Сонаграма слова *"baker"* у СМ диктора-британця (ліворуч), *"endeavors"* диктора-америкаця (у центрі) та *"models"* диктора-канадійця (праворуч)

Проте в мовленні дикторів всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови зафіксовано часткове оглушення цих дзвінких приголосних на початку та в кінці наголошеного ФС, а також елізія їх алофонів перед іншими дзвінкими приголосними та в кінці складу після наголошеної голосної.

Національною специфікою СМ британців є поодинокі випадки спірантизації приголосного [d] подібної до напруженого [t], а також ускладнення шумових складових на його спектрі, що характерно англійським глухим щільним приголосним (див. рис. 4.25).

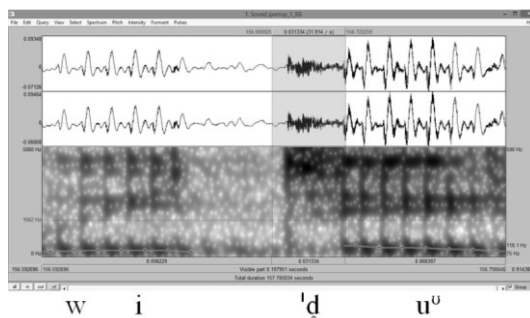

Рис. 4.25 Сонаграма ФС *"we do"* у СМ диктора-британця

Натомість відмінною рисою мовлення американців і канадійців є поява дзвінкого алофону [ɾ] альвеолярного [d], що нічим не відрізняється від такого самого алофону зімкненого [t] в інтервокальній позиції, перетворюючи отже слова типу *latter* і *ladder*, *writing* і *riding* на омофони.

Спільним для носіїв англійської мови Британії, США та Канади є африкатизація [dʒ] дзвінкого [d] перед голосним [ju] у словах типу *due*, *dune* перед наголошеною голосною, що, як і у випадку з передньоязиковим [t], зумовлено регресивною асиміляцією, пов'язаною із налаштуванням артикуляційних органів на вимовляння наступного голосного [35, с. 277].

Проведений акустичний аналіз фонем /b/, /d/, /g/ уможливив встановити певні відхилення від реалізації велярного /g/ від орфоепічної норми. Так, він реалізується як оглушений [g̊] навіть перед наголошеними голосними, про що свідчить відсутність періоду основного тону в області низьких частот (див. рис. 4.26). Наявність глухих відтінків цього приголосного звука може бути зумовлено пришвидшеним темпом мовлення всіх дикторів. Ще однією особливістю вимовляння велярного [g] є палаталізація перед наступними голосними переднього ряду високого та середнього підняття.

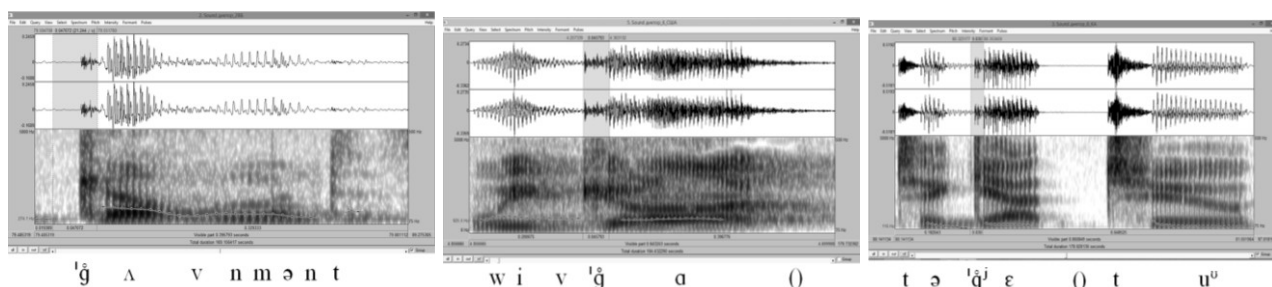

Рис. 4.26 Сонаграма слова "government" у СМ диктора-британця (ліворуч), ФС "we've got" диктора-американця (у центрі) та "to get to" диктора-канадійця (праворуч)

Отримані дані дають змогу встановити, що мовлення носіїв британського, американського і канадійського НВ англійської мови відзначається переважно нормативною реалізацією основних алофонів фонем /b/, /d/, /g/, їх частковим оглушенням перед та після наголошеної голосної, а подекуди

й повним оглушенням велярної /g/ на початку ФС перед наголошеною голосною, а також її палаталізацією у згаданому вище звуковому оточенні. З-поміж дзвінких зімкнених фонем /b/, /d/, /g/ найбільше модифікацій виявляють алофони альвеолярної [d], яким ще притаманна аффрикатизація [dʒ] та набуття ідентичних до передньоязикового [t] дзвінкого алофону [ɾ] схожим за своїм звучанням до [d] у СМ американців і канадійців, тоді як в мовленні британців зустрічаються спірантизовані алофони приголосного [d].

Отже, під час реалізації дзвінких зімкнених фонем /b/, /d/, /g/ мовлення дикторів всіх досліджуваних НВ англійської мови характеризується відносною стабільністю вияву диференційних ознак "спосіб творення" та незначною варіативністю ознаки "місце артикуляції" та "участь голосу".

4.4. Орфофонія щілинних (фрикативних) фонем

4.4.1. Орфофонія глухих сильних (напружених) щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/. Акустичний аналіз реалізації глухих щілинних /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ підтверджує результати, отримані шляхом аудитивного аналізу. Так, у передвокальній наголошеній позиції ФС сильні зімкнені вимовляються в межах норми британцями, американцями та канадійцями за винятком окремих випадків реалізації альвеолярної /s/ в мовленні північноамериканських дикторів. Незначна кількість виявлених модифікацій у СМ носіїв англійської була зафіксована в позиціях після наголошеної голосної.

Мовленню всіх дикторів притаманне часткове одзвінчення алофонів [v̥], [θ̥] губно-зубної /f/ та міжзубної /θ/ у позиціях після наголошеної голосної, в оточенні сонорних приголосних, між голосними, що викликано регресивною і прогресивною асиміляцією й характерно для швидкого темпу мовлення дикторів.

На відміну від британців, мовленню дикторів-американців і канадійців притаманний ширший діапазон алофонічної варіативності передньоязикової щілинної фонемі /s/ і в перед, і у поствокальній позиції наголошеного ФС. Зокрема, виявлено поодинокі випадки появи палатоальвеолярних алофонів [ʃ]

на місці альвеолярних [s] у буквосполученнях *scr-*, *str-* після апроксиманта [r] у словах типу *screen*, *strong*, *personally*, *first*, що є відхиленням від установленної орфоепічної норми (див. рис. 4.27).

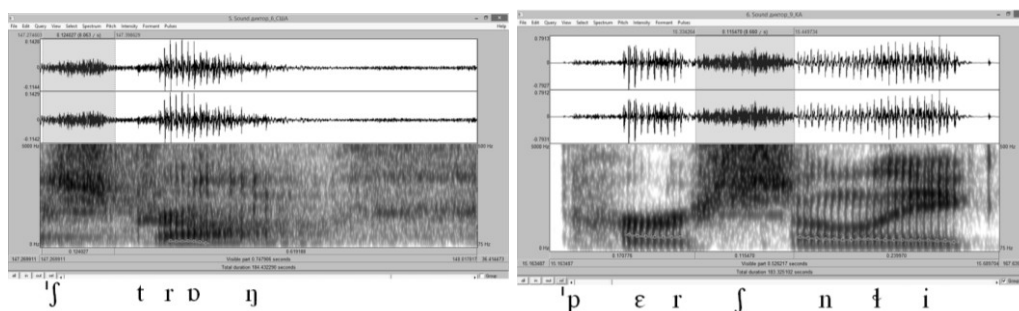

Рис. 4.27 Сонаграма слів "*strong*" у СМ американця (ліворуч) та слова "*personally*" у СМ канадійця (праворуч)

Така тенденція, вочевидь, викликана інерцією артикуляційних рухів, з одного боку, а з іншого, – артикуляційні органи налаштовуються на вимовляння наступного звука, або ж для них не вистачає часу зайняти вихідну позицію після вимовляння попереднього звука для його нормативної реалізації. Для мовлення британців така реалізація аналізованого звука нехарактерна через відсутність ротичності в мовленні британців, а також прагнення дикторів Британії дотримуватися меж норми в його вимовлянні.

Щілинна палатоальвеолярна фонема /ʃ/ реалізується у СМ носіїв всіх трьох досліджуваних НВ англійської мови в межах норми як передтак і після наголошеної голосної аналізованих ФС.

Отже, під час проведеного акустичного аналізу реалізації глухих фрикативних фонем /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ було виявлено часткове одзвінчення приголосних /f/ та /θ/ у згаданих вище позиціях, а також встановлено національно специфічну північноамериканську рису реалізації альвеолярної фонemi /s/, що свідчить про значно нижчий ступінь алофонічної варіативності англійських глухих щілинних у СМ за інші приголосні.

З-поміж трьох характерних для приголосних диференційних ознак, відносно варіативною виявилася ознака "участь голосу", натомість ознаки "спосіб творення" та "місце артикуляції" проявляють відносну стабільність.

4.4.2. Орфофонія дзвінких слабких (ненапружених) щілинних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/. Виявлена орфофонія англійських дзвінких щілинних фонем /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ під час аудитивного аналізу об'єктивно підтверджується акустичними даними реалізації цих фрикативних звуків.

Так, у СМ всіх дикторів губно-зубна /v/ реалізується в межах норми через дзвінку приголосну алофону [v] перед голосною та в інтервокальній позиції наголошеного ФС. Однак у позиції після наголошеної голосної в оточенні інших приголосних, зокрема перед глухими зімкненими, їй притаманне часткове та повне оглушення [v̥], що підтверджується відсутністю періоду основного тону на всій ділянці його спектру або його нестабільністю, а також посиленням інтенсивності фрикативного шуму, що вказує на глухий характер вимовляння цього консонантного сегмента у СМ англомовних дикторів (див. рис. 4.28).

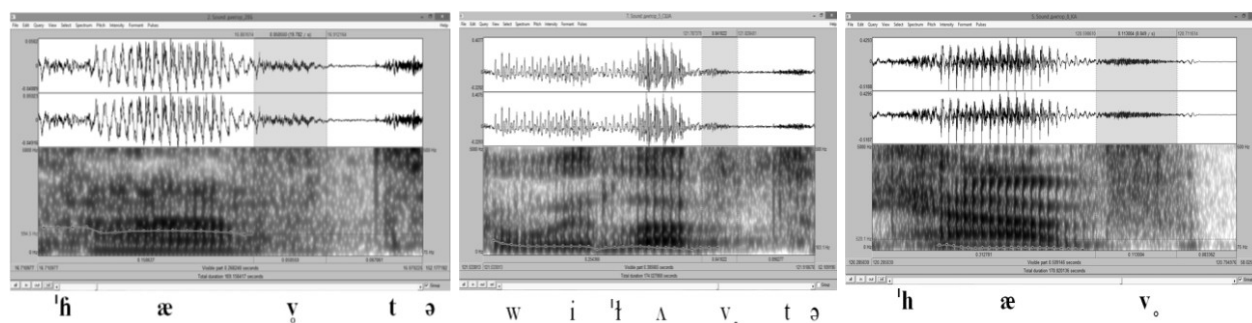

Рис. 4.28 Сонаграма ФС *"have to"* у СМ диктора-британця (ліворуч), *"we love to"* диктора-американця (у центрі) та слова *"have"* диктора-канадійця (праворуч)

Дзвінка щілинна міжзубна /ð/ також реалізується в межах норми в мовленні всіх носіїв досліджуваних НВ англійської мови у перед-так і поствокальній позиції наголошеного ФС. Винятком є лише оглушення [ð̥] цього сегмента під час вимовляння сполучника *with* канадійцями (див. рис. 4.29). Це й відрізняє його реалізацію від британців та американців.

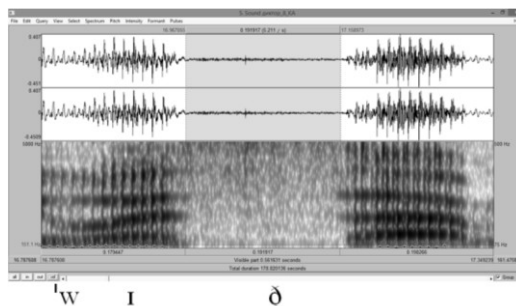

Рис. 4.29 Сонаграма слова *"with"* у СМ диктора-канадійця

Втрата дзвінкості [z̥] алофонами передньоязикової альвеолярної /z/ зафіксована в мовленні всіх без винятку дикторів меншою мірою у перед- і значно більшою у поствокальній позиції наголошеного ФС, що супроводжується відсутністю періоду основного тону, посиленням інтенсивності фрикативного шуму, що зумовлено регресивною асиміляцією за глухістю. Оглушений ненапружений алофон [z̥] також превалює в інтервокальній позиції та в оточенні сонорних приголосних і у СМ британців, і американців й канадійців, що, вочевидь, спричинено спонтанністю мовлення дикторів (див. рис. 4.30). Це, у свою чергу, підтверджує результати аудитивного аналізу реалізації цього приголосного, який становить високий ступінь оглушення алофонів щілинної /z/.

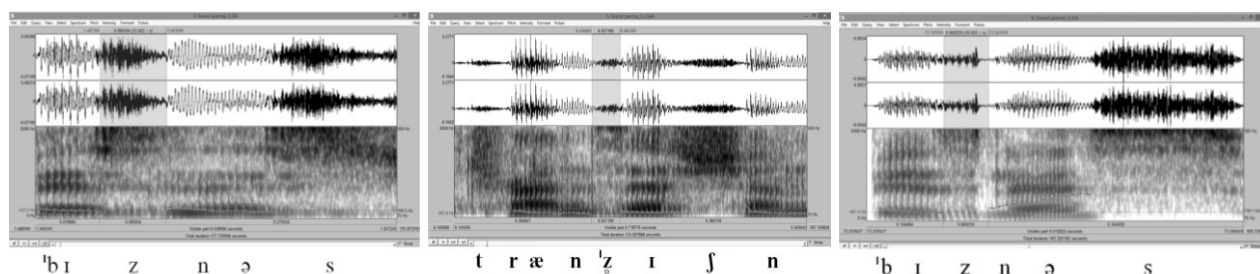

Рис. 4.30 Сонаграма слова *"business"* у СМ диктора-британця (ліворуч), *"tran'sition"* диктора-американця (у центрі) та слова *"business"* диктора-канадійця (праворуч)

Англійській дзвінкій щілинній палатоальвеолярній фонемі /z/ у СМ дикторів також притаманна наявність її оглушених алофонів [z̥], що здебільшого спостерігається у поствокальній позиції наголошеного ФС (див. рис. 4.31).

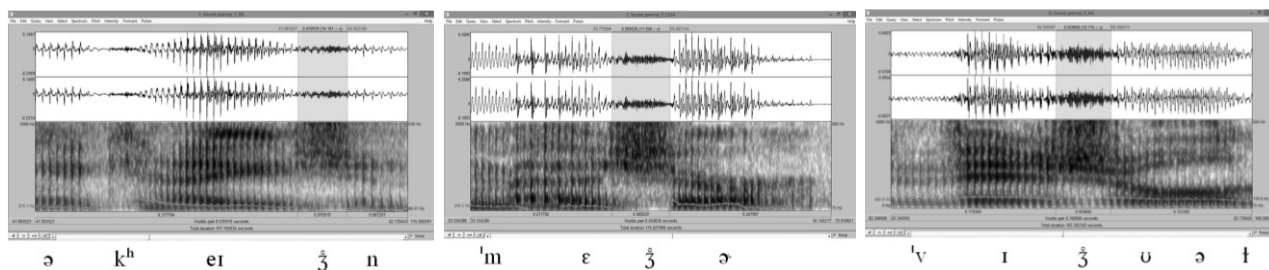

Рис. 4.31 Сонаграма слова *"occasion"* у СМ диктора-британця (ліворуч), *"measure"* диктора-американця (у центрі) та слова *"visual"* диктора-канадійця (праворуч)

Щодо ідентичних процесів у передвокальній позиції приголосного [3], доцільним убачається зауважити, що дзвінкій фрикативній фонемі /з/ невластива позиція на початку ФС, окрім запозичених, основним чином з французької мови, лексичних одиниць. Однак такі одиниці в мовленні дикторів не зустрічалися.

Відповідно до даних акустичного аналізу англійських дзвінких щілинних приголосних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ основною модифікацією у СМ носіїв англійської мови в Британії, США та Канади виявилася втрата дзвінкості, що зумовлено впливом позиційно-комбінаторних чинників.

Отже, такі диференційні ознаки, як "спосіб творення" та "місце артикуляції" залишаються відносно стабільними, а ознака "участь голосу" виявляє варіативність, що є типовим для реалізації дзвінких фрикативних фонем у СМ.

4.4.3. Орфофонія гортанної щілинної /h/. Мовленню британських, американських та канадійських дикторів властива наявність одзвінчених відтінків [h̥] (див. рис. 4.32) цієї фонемі, про що свідчить поява періоду основного тону на їхніх акустичних картинках. Проте більшість реалізацій цієї фонемі є нормативними.

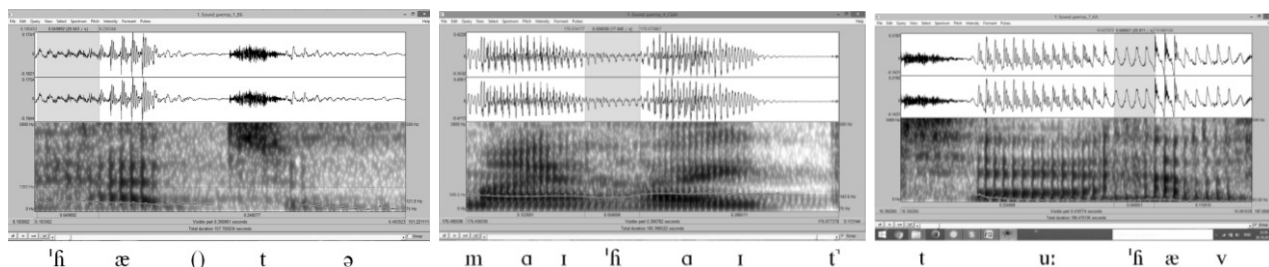

Рис. 4.32 Сонаграма ФС *"had to"* у СМ диктора-британця (ліворуч), *"my height"* диктора-американця (у центрі) та слова *"to have"* диктора-канадійця (праворуч)

Водночас мовленню американців окрім основного та одзвінчених трапляються також і поодинокі випадки фарингальних алофонів [h̠] цієї фонем у позиції перед напруженою голосною переднього ряду високого підняття /i/ через ускладнення шумових складових, які рівномірно розподілені по всьому спектру приголосного на рис. 4.33.

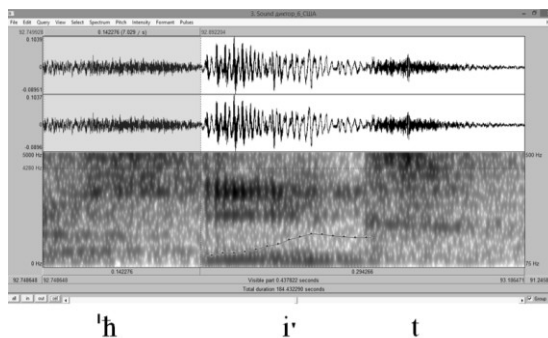

Рис. 4.33 Сонаграма ФС *"heat"* у СМ диктора-американця

Відтак основними модифікаційними процесами, яким підлягає англійська гортанна щілинна фонема /h/ є одзвінчення її алофонів у досліджуваних НВ англійської мови, а також поява фарингальних відтінків у СМ американців, що засвідчує незначну варіативність ознак "спосіб творення" та "участь голосу".

4.5. Орфофонія сонорних фонем

Сонорні фонемі загалом належать до класу приголосних з артикуляційної точки зору, тому, описуючи результати проведеного аудитивного аналізу експертами-фонетистами у попередньому розділі, їх було проаналізовано як приголосні. Однак акустично сонорні фонемі вважають голосними. Відтак у цьому розділі вони підлягатимуть ідентичному до голосних звуків аналізу в перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС подібно іншим приголосним.

Результати акустичного аналізу реалізації сонорних фонем у СМ дикторів-британців, американців і канадійців неповністю підтверджують результати аудитивного. Це, з одного боку, пов'язано з тим, що аудитивний відносять до суб'єктивної, а не об'єктивної групи методів аналізу озвученого мовлення. Більш того, людське вухо не здатне на слух фіксувати абсолютно всі тонкощі реалізації одиниць сегментного рівня мови. Тому, враховуючи особливий фонемний статус сонорних, природною є наявність незначних розбіжностей у представлених результатах суб'єктивного аудитивного та об'єктивного акустичного аналізів.

4.5.1. Орфофонія носових сонорних /m/, /n/, /ŋ/. Реалізація носових сонорних фонем /m/, /n/, /ŋ/ не повною мірою підтверджує результати аудитивного аналізу. Так, зафіксоване на слух часткове оглушення алофонів [m̥], [n̥], [ŋ̥] у СМ мовленні дикторів всіх досліджуваних НВ англійської мови у поствокальній позиції наголошеного ФС свого підтвердження не знайшло. З іншого боку, це повторює думку, висловлену в лінгвістичній літературі про те, що алофони носових сонорних майже ніколи не оглушуються, окрім поодиноких випадків після глухих зімкнених у словах типу *utmost*, *Courtn* [173].

У таблиці 4.30 представлені діапазон та середні значення формант F1 і F2 носовихсонорних [m], [n], [ŋ] у позиції перед і після наголошеної голосної, за винятком велярної /ŋ/, яка ніколи не може знаходитися на початку слова, тобто у позиції перед наголошеною голосною [5].

Таблиця 4.30

Діапазон (Д) і середні значення (СЗ) формант F1 і F2 носових сонорних [m], [n], [ŋ] у позиції перед- і післянаголошеною голосною (НГ) у СМ дикторів НВ англійської мови в Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) (у Гц)

Носові сонорні	Форманти перед НГ	НВБ		НВА		НВК	
		Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[m]	F1	271-566	339	269-582	370	251-955	439
	F2	826-1573	1219	843-1904	1522	923-2031	1422
[n]	F1	254-435	340	277-453	376	210-581	336
	F2	845-1784	1386	1400-2041	1653	1268-1935	1584
[ŋ]	F1	—	—	—	—	—	—
	F2	—	—	—	—	—	—
Носові сонорні	Форманти після НГ	НВБ		НВА		НВК	
		Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[m]	F1	272-584	374	334-559	401	276-1194	532
	F2	820-1691	1229	923-1875	1608	995-2219	1531
[n]	F1	303-543	414	288-468	366	224-872	376
	F2	864-2273	1507	1008-2103	1662	957-2250	1543
[ŋ]	F1	255-478	397	331-493	383	321-697	474
	F2	818-2174	1568	990-2129	1659	1024-2023	1544

Згідно отриманих даних, очевидним стає той факт, що показники обох формант діапазону алофонічної варіативності та середнього значення реалізації всіх трьох проаналізованих носових сонорних вищі в перед- і нижчі у поствокальній позиції наголошеного ФС. Це свідчить про те, що на їхнє вимовляння впливають не лише голосні, що їх оточують, зумовлюючи коливання частот цих звуків від вищих до нижчих, але й їхня позиція по відношенню до фразового наголосу. Середні значення F1 сонорних [m], [n], [ŋ] в мовленні всіх дикторів у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС відповідають нормативним показникам спектру приголосного, які, за К. Махелеттом, не повинні перевищувати 500 Гц, чого не можна сказати про значення середніх показників F2 [162, с. 64]. За нормою, вони повинні коливатися від 1800 до 2000 Гц, однак у СМ англомовних дикторів Британії, США та Канади ці показники характеризуються суттєвим зниженням значень другої форманти. Це підтверджує висловлену раніше думку про те, що в акустичному плані сонорні більше тяжіють до розряду голосних, хоча на слух сприймаються як приголосні.

Дані таблиці 4.31. відображають відносно однаковий період тривалості звучання носових [m], [n], [ŋ] перед і після наголошеної голосної. Тривалість звучання сонорних у порівнянні з темпоральними характеристиками голосних, висвітленими у таблиці 4.1 пункту 4.1 третього розділу дисертації, є коротшою, що природньо для періоду тривалості звучання приголосних звуків.

Таблиця 4.31

Діапазон (Д) і середнє значення (СЗ) тривалості звучання носових сонорних [m], [n], [ŋ] у позиції перед- і післянаголошеною голосною (НГ) у СМ дикторів НВ англійської мови в Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) (у мс)

Носові сонорні	НВБ		НВА		НВК	
			Перед НГ			
	Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[m]	28-142	99	39-172	83	33-197	78
[n]	43-78	62	28-101	76	29-99	55
[ŋ]	—	—	—	—	—	—

Носові сонорні	НВБ		НВА		НВК	
			Після НГ			
[m]	43-145	71	69-40	55	39-141	64
[n]	30-142	63	23-160	71	25-85	52
[ŋ]	19-164	107	47-143	85	50-102	68

Отже, результати проведеного акустичного аналізу реалізації англійських носових сонорних [m], [n], [ŋ] у спонтанномв непідготовленому мовленні британців, американців і канадійців свідчать про відносно нормативне вимовляння їхніх алофонів у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС, спростовуючи наявність оглушення їхніх відтінків після наголошеної голосної, що було виявлено під час аудитивного аналізу. Отже, незначну варіативність у реалізації носових сонорних у СМ всіх дикторів виявила ознака "місце артикуляції".

4.5.2. Орфофонія латеральної /l/. Виявлені акустичні параметри англійської латеральної (бічної) фонемі /l/, реалізованої у СМ дикторів-британців, американців і канадійців (табл. 4.32) підтверджують результати аудитивного аналізу, зокрема її оглушення [l̥] після глухих проривних [p], [t], [k], наявність "темних" відтінків, або так звану веляризацію [ɫ], а також вокалізацію [ɫ̪] алофонів латеральної/l/ в мовленні британців, американців та канадійців. Середнє значення F1 форманти основного алофона цієї фонемі в мовленні британських, американських і канадійських дикторів перед і після наголошеної голосної знаходиться в області низьких частот, що, відповідає раніше згаданій нормативній частоті приголосного, за винятком незначного перевищення цього показника в мовленні північноамериканських дикторів. Однак суттєве зниження значень F2 бічної /l/ в мовленні всіх дикторів і в перед-, і у поствокальній позиції наголошеного ФС свідчить про високий ступінь веляризації або появу "темних" відтінків цієї фонемі не лише перед приголосними, як зазначається

у лінгвістичній літературі [171, с. 48–49], але й перед голосними звуками. Адже різниця між ними полягає у тому, що під час вимовляння "світливих" відтінків латеральної /l/ передня частина язика, знаходячись на альвеолах, при піднята як у реалізації голосного переднього ряду [i], однак у вимовлянні "темних" алофонів підіймається спинка язика, а його передня частина відтягується назад, що схоже до його положення у реалізації голосного заднього ряду [u], що і призводить до появи вокалізованих алофонів аналізованого сонорного сегмента. Такі модифікації зумовлені, швидше за все, спонтанністю мовлення дикторів, оскільки під час швидкого темпу мовлення у язика немає достатньо часу, щоб зайняти вихідне положення для реалізації "світливих" відтінків бічної /l/ перед голосними.

Таблиця 4.32

Діапазон (Д) і середні значення (СЗ) формант F1 і F2 латерального [l] у позиції перед- і післянаголошеною голосною (НГ) у СМ дикторів НВ англійської мови в Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) (у Гц)

Латеральний сонорний	Форманти перед НГ	НВБ		НВА		НВК	
		Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[l]	F1	295-528	394	356-599	458	302-593	459
	F2	892-1760	1272	821-1813	1014	816-2189	1249
Латеральний сонорний	Форманти після НГ	НВБ		НВА		НВК	
		Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[l]	F1	339-592	478	425-602	517	384-750	521
	F2	845-1562	1095	905-1434	1141	742-2159	1052

Відображена у таблиці 4.33 тривалість звучання латерального [l], свідчить про відносно ідентичні темпоральні характеристики цього звука в позиції перед- і після наголошеної голосної.

Діапазон (Д) і середнє значення (СЗ) тривалості звучання латерального [l] у позиції перед- і післянаголошеною голосною (НГ) у СМ дикторів НВ англійської мови в Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) (у мс)

Латеральний сонорний	НВБ		НВА		НВК	
			Перед НГ			
	Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[l]	23-126	61	23-153	67	18-145	59
			Після НГ			
[l]	24-149	61	37-112	63	28-96	59

Отже, результати акустичного аналізу реалізації бічної /l/ свідчать про те, що варіативною під час вимовляння алофонів цієї сегментної одиниці виявилася диференційна ознака "місце артикуляції".

4.5.3. Орфофонія апроксимантів /r/, /j/, /w/. Апроксиманти /r/, /j/, /w/ раніше відомі ще як напівголосні, фонетично уподібнюються голосним, а фонологічно їх кваліфікують, як приголосні фонemi [172, с. 50]. Сонорні /j/, /w/ знаходяться тільки на початку слів типу *yet* і *wet*, тому їх проаналізовано лише у передвокальній позиції наголошеного ФС. Про наближеність /j/ доголосною переднього ряду [i] та /w/ до голосного заднього ряду [u] за якістю доводять показники їхньої першої і другої форманти, представлені у таблиці 4.34.

Поява частково оглушених алофонів цих апроксимантів ідентифікованих під час аудитивного аналізу не знайшла свого підтвердження в акустиці. Відтак їхня реалізація у СМ британців, американців і канадійців характеризується відносною стабільністю вияву всіх диференційних ознак.

Дані акустичного аналізу демонструють переважно нормативну реалізацію апроксиманта [r] у СМ англомовних дикторів, про що свідчать середні показники F1 цього сонорного в області низьких частот і знижені значення F2, що доводить артикуляція цього звука відтягуванням передньої частини язика трохи далі, ніж при артикуляції альвеолярних [t], [d] та "закручування" його кінчика в області

твердого піднебіння. У СМ мовленні дикторів всіх досліджуваних НВ англійської мови знайшла підтвердження поява оглушених алофонів [ɹ̥] цієї сонорної фонемі після глухих зімкнених [p], [t], [k].

Таблиця 4.34

Діапазон (Д) і середні значення (СЗ) формант F1 і F2 носових сонорних [r], [j], [w] у позиції перед- і післянаголошеною голосною (НГ) у СМ дикторів НВ англійської мови в Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) (у Гц)

Апроксиманти	Форманти перед НГ	НВБ		НВА		НВК	
		Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[r]	F1	368-661	500	349-590	453	266-697	503
	F2	932-1481	1212	921-1528	1191	904-1698	1301
[j]	F1	364-400	377	314-387	349	297-367	332
	F2	1194-2165	1930	1977-2341	2238	2014-2255	2134
[w]	F1	329-567	436	358-500	423	274-603	411
	F2	904-1905	1270	676-1864	1074	605-2234	1151
	Форманти після НГ	НВБ		НВА		НВК	
		Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[r]	F1	440-669	511	407-596	510	340-644	471
	F2	1070-1520	1374	1013-1709	1372	1004-1796	1369

Представлена у таблиці 4.35 тривалість звучання апроксимантів [r], [j], [w] є коротшою за часом, ніж у голосних, що природньо для приголосних звуків.

Таблиця 4.35

Діапазон (Д) і середнє значення (СЗ) тривалості звучання носових сонорних [m], [n], [ŋ] у позиції перед- і післянаголошеною голосною (НГ) у СМ дикторів НВ англійської мови в Британії (НВБ), США (НВА) та Канаді (НВК) (у мс)

Апрок- симанти	НВБ		НВА		НВК	
	Перед НГ					
	Д	СЗ	Д	СЗ	Д	СЗ
[r]	21-218	47	17-121	63	97-145	46
[j]	27-83	54	67-128	108	46-74	60
[w]	29-128	69	40-195	77	27-93	63
	Після НГ					
[r]	35-62	49	27-79	49	30-86	54

Отже, результати акустичного аналізу реалізованих у СМ дикторів-британців, американців і канадійців англійських сонорних фонем /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/ у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС загалом підтвердили проведений аудитивний аналіз із незначними розбіжностями в появі чи відсутності оглушених відтінків носових сонорних [m], [n], [ŋ] дозволяє встановити, що відносно стабільними виявилися ознаки "участь голосу" і "спосіб творення" із незначною варіативністю ознаки "місце артикуляції".

Проведений акустичний аналіз реалізації зімкнених (проривних) /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, щілинних (фрикативних) /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /v/, /ð/, /z/, /ʒ/, /h/ та сонорних /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /w/, /j/ у перед- і поствокальній позиції наголошеного ФС у СМ мовленні британців, американців та канадійців установив, що стабільною є диференційна ознака "спосіб творення", відносно варіативною – "участь голосу" й більше за все варіює ознака "місце артикуляції" цих приголосних фонем. Отримані результати акустичного аналізу загалом підтверджують дані аудитивного аналізу, згідно якого ступінь прояву стабільності / варіативності диференційних ознак досліджуваних приголосних фонем у СМ дикторів-британців, американців і канадійців виявилася однаковою, а саме: "спосіб творення" → "участь голосу" → "місце артикуляції".

Висновки до розділу 4

Результати акустичного аналізу голосних і приголосних у спонтанном непідготовленому мовленні дикторів британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови підтверджують дані отримані шляхом аудитивного аналізу щодо стабільності / варіативності вияву диференційних ознак для голосних ("якість", "тривалість", "ряд / "лабіалізованість"), "підняття" і приголосних ("місце артикуляції", "спосіб творення", "участь голосу") фонем.

1. Проведений акустичний аналіз темпоральних характеристик "довгих" і "коротких" голосних з метою встановлення їхнього співвідношення у СМ всіх

дикторів довів абсолютну відносність опозиції "довгий/короткий" голосний. Тривалість їхнього звучання виявилася неоднаковою для різних голосних в межах кожного досліджуваного НВ англійської мови. Середні значення темпоральних параметрів голосних у СМ британців, американців і канадійців на 56-65% скорочуються від еталонних через спонтанність самого мовлення дикторів. Найдовша тривалість звучання голосних характерна американцям, а найкоротша – канадійцям. В дикторів-британців встановлено відносно середню тривалість голосних з близькими до значень дикторів-канадійців. Аналіз темпоральних характеристик англійських голосних у СМ носіїв англійської мови Британії, США та Канади дає змогу констатувати втрату релевантності диференційної ознаки "тривалість" та її немаркованість для голосних сучасної англійської мови.

2. Спектральний аналіз акустичних характеристик наголошених голосних у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців установив тенденцію до централізації всіх голосних. Так, голосні високого підняття опускаються до напіввисокого, голосні напіввисокого – до середнього, низького – до напівнизького, а напівнизького – до середнього. Водночас голосні переднього ряду тяжіють до середнього, що частково характерно і для голосних заднього ряду.

3. Найбільш стабільною для голосних фонем виявилася диференційна ознака "якість", відносно стабільно – "ряд/лабіалізація", де більш варіативною є "лабіалізація", відносно варіативною – "підняття", а ознака "тривалість" виявилася взагалі формальною й не релевантною, відтак – немаркованою.

4. Найбільше за все модифікацій в мовленні дикторів всіх трьох НВ англійської мови зазнають голосні заднього ряду /u/, /ʊ/, /ɔ/, /ɒ/, які внаслідок делабіалізації просуваються до центра трапецоїда й характеризуються і варіантністю, і варіативністю в межах кожного національного варіанта.

5. Найбільше відхилень від кодифікованої орфоепічної норми в реалізації голосних англійської мови було зафіксовано в мовленні північноамериканських дикторів, на що впливають національно специфічні риси їхнього мовлення, історичний розвиток системи англійських голосних у США та Канаді, спонтанність мовлення, а також їхнє внутрішнє небажання звучати схоже до дикторів-британців.

6. Акустичний аналіз приголосних у СМ британців, американців і канадійців також підтвердив дані, отримані шляхом аудитивного аналізу. Так, у всіх трьох НВ англійської мови зберігається аспірація глухих напружених /p/, /t/, /k/. Встановлена орфофонія цих приголосних характеризується одзвінченням, спірантизацією, палаталізацією, аффрикатизацією і трансформацією цих зімкнених приголосних в інші звуки (внаслідок регресивної та прогресивної асиміляції). Найбільше за все модифікацій зазнають алофони альвеолярної /t/, що пояснюється високою частотою уживання цієї приголосної. В мовленні північноамериканських дикторів відтінки передньоязикової /t/ зазнають одзвінчення, натомість для дикторів-британців було зафіксовано спірантизовані відтінки цієї ж фонемі в ідентичних позиційно-комбінаторних умовах її реалізації.

7. Дзвінкі напружені фонемі /b/, /d/, /g/ реалізуються в межах своїх основних алофонів. Їм характерне часткове оглушення перед та після наголошеної голосної. Алофони велярної /g/ повністю оглушуються на початку ФС перед наголошеною голосною. З-поміж дзвінких зімкнених фонем /b/, /d/, /g/ найбільше модифікацій виявляють алофони альвеолярної [d], що також зумовлено високою частотою його уживання в мовленні. Мовлення дикторів-британців відрізняється появою спірантизованих відтінків альвеолярної /d/ на місці їх одзвінчених варіантів в інтервокальній позиції після наголошеної голосної в мовленні американців і канадійців.

8. Глухі щілинні /f/, /θ/, /s/, /ʃ/ загалом реалізуються в межах норми. Однак на відміну від британців, в мовленні американців і канадійців виявлено більш широкий діапазон алофонічної варіативності передньоязикової щілинної фонемі /s/ як у перед-так і в поствокальній позиції наголошеного ФС, а також поодинокі випадки появи палатоальвеолярних алофонів [ʃ] на місці альвеолярних [s] у буквосполученнях *scr-*, *str-* та після апроксиманта[r] у словах типу *screen*, *strong*, *personally*, *first*, що є відхиленням від установленної орфоепічної норми.

9. Основною модифікацією дзвінких щілинних приголосних /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ у СМ носіїв англійської мови в Британії, США та Канади виявилася втрата дзвінкості, що зумовлено впливом позиційно-комбінаторних чинників під час

їхньої реалізації. Окрім нормативної реалізації, алофонам щільної фонети /h/ притаманне одзвінчення у британському НВ англійської мови, а також поява фарингальних відтінків у СМ американців і канадійців.

10. Сонорні /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/ загалом реалізуються в межах своїх основних алофонів. Найширший діапазон алофонічної варіативності виявлено в бічній /l/: оглушення [ɫ] після глухих проривних [p], [t], [k], поява "темних" веляризованих відтінків [ɫ̤], що призводить до вокалізації[ɫ̤] цього сонорного в мовленні британців, американців та канадійців.

11. З огляду на проведений акустичний аналіз реалізації приголосних фонем у перед- і пост вокальній позиції наголошеного ФС у СМ мовленні британців, американців та канадійців константною виявилася диференційна ознака "спосіб творення", а ознаки "участь голосу" й "місце артикуляції" є найбільш типовими розрізнявальними властивостями приголосних в всіх трьох національних варіантах англійської мови.

Основні положення розділу висвітлено в одній публікації автора [68].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження присвячене дослідженню проблеми функціонування системи англійських голосних і приголосних фонем в мовленні британців, американців та канадійців.

Теоретико-методологічні засади вивчення англійської орфоєпії й орфофонії в мовленні британців, американців і канадійців на матеріалі спонтанного мовлення полягають у висвітленні низки підходів до трактування мовної норми та її зв'язку із системою, розкриття сутності і взаємодії орфоєпії та орфофонії, окреслення проблеми варіантності й варіативності, а також специфіки мовленнєвої норми у Великобританії, США та Канаді, її становлення та розвитку.

Вивчення особливостей спонтанного мовлення британців, американців та канадійців передбачало проведення експерименту відповідно до сучасної методології й технічних засобів експериментально-фонетичного дослідження, лінгвістичних методів аналізу його результатів.

Встановлено особливості реалізації фонетичних характеристик їхнього мовлення, яке визначається по-перше вимогами загальнолітературної приписаної норми, по-друге, значним впливом географічного фактора, по-третє, впливом спонтанності мовлення. Робота відображає орфоєпію сучасної англійської мови й особливості її формування у Великій Британії, США та Канаді, що уможливило встановлення загальних і відмінних рис реалізації голосних і приголосних фонем у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців; визначити артикуляційні, темпоральні та спектральні характеристики одиниць сегментного рівня; виявити ступінь стабільності та варіативності диференційних ознак і голосних, і приголосних фонем в кожному з досліджуваних національних варіантів англійської мови.

Результати дослідження доводять, що національним варіантам англійської мови в Британії, США та Канаді притаманні спільні національно специфічні риси функціонування системи фонем сучасної англійської мови, які відображають тенденцію до певного "розхитування" англійської орфоєпічної норми та можливих майбутніх змін в інвентарі голосних фонем британського і північноамериканського варіантів.

Проведення аудитивного та акустичного аналізів реалізованих голосних і приголосних у спонтанному мовленні носіїв англійської мови у Британії, США та Канаді уможливили дослідити артикуляційні, темпоральні й спектральні характеристики голосних і приголосних, визначити діапазон, межі й описати спільні та відмінні риси їхнього алофонічного варіювання, встановити ступінь прояву стабільності / варіативності диференційних ознак сегментних в межах кожного досліджуваного національного варіанта англійської мови, а також виявити та пояснити чинники виникнення відхилень від кодифікованої орфоепічної норми.

Основними спільними модифікаціями англійських наголошених голосних фонем /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ʌ/, /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців є: 1) скорочення тривалості всіх голосних загалом, й "довгих", зокрема на 56-65% у порівнянні з еталонними показниками, що підтверджує нерелевантність і немаркованість ознаки "тривалість" для системи вокалізму сучасної англійської мови в трьох її досліджуваних національних варіантах; 2) класичне подовження перед дзвінками та скорочення перед глухими зімкненими; 3) назалізація в оточенні носових сонорних; 4) часткова делабіалізація [ɹ], [ɹ̥] голосних /u/, /ʊ/; незначна дифтонгізація [ɪ̯], [u̯] голосних /i/, /u/; 5) стягування голосних до середини трапецоїда, варіюючи за підняттям та рядом, що викликає делабіалізацію голосних заднього ряду високого та середнього підняття /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/.

Найбільше модифікацій в мовленні британців, американців і канадійців зазнали голосні заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/, а найменше – переднього /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/.

Специфічними для американського і канадійського національних варіантів англійської мови є: 1) наявність ротичних [ɜ], [ɔ], [ɑ] відтінків голосних /ɜ:/, /ɔ:/, /ɑ:/, а також частково [ɹ] й повністю делабіалізованих [ɑ] і просунутих вперед [ɑ] алофонів англійських огублених /ɔ:/, /ɒ/; 2) підвищених за підняттям [æ], [ʌ] алофонів голосних /æ/, /ʌ/, що є ключовими розрізнявальними фонетичними

ознаками мовлення північноамериканських дикторів. Натомість алофонічне варіювання цих голосних в мовленні британців більшою мірою наближається до кодифікованої орфоепічної норми.

Таке розмаїття орфофонічних варіантів голосних у досліджуваних національних варіантах англійської мови зумовлено спонтанністю і непідготовленістю усного мовлення дикторів, позиційно-комбінаторними умовам реалізації досліджуваних сегментних одиниць, історичним розвитком системи голосних фонем англійської мови, що неоднаково проходив для різних НВ, а також значним впливом національного чинника. Так, диктори-британці прагнуть до більшої консервативності в мовленні, ніж американці та канадійці.

Отже, за результатами аудитивного й акустичного аналізів голосних в мовленні британців, американців і канадійців було встановлено таку ієрархію вияву стабільності/варіативності їхніх диференційних ознак: "якість" → "ряд/лабіалізованість" → "підняття" → "тривалість".

Аналіз артикуляційних та акустичних характеристик приголосних фонем у спонтанному мовленні британців, американців і канадійців уможливив встановити найвищий ступінь варіативності вияву диференційної ознаки "місце артикуляції", дещо нижчий ступінь ознаки "участь голосу" та відносну стабільність ознаки "спосіб творення".

Спільним у реалізації глухих напружених /p/, /t/, /k/ в всіх досліджуваних національних варіантах англійської мови є: 1) збереження аспірації; 2) лабіалізація; 3) палаталізація; 4) імплзивність; 5) інтреденталізація; 6) назальне й латеральне розімкнення; 7) ретрофлексність; 8) просування вперед та відтягування назад алофонів велярної /k/ залежно від приналежності до ряду голосної, що його оточує. Найбільший діапазон алофонічної варіативності виявлено в алофонів альвеолярної /t/, що можна пояснити високою частотою уживання цього приголосного в мовленні. Відмінним від британців в мовленні північноамериканських дикторів є поява дзвінких відтінків передньоязикової /t/ в інтервокальній позиції та елізія її алофонів після носового сонорного [n], водночас в мовленні британських дикторів було зафіксовано спірантизовані

відтінки цієї фонemi в інтервокальній позиції наголошеного фонетичного слова. Дзвінки ненапружені проривні /b/, /d/, /g/ в мовленні всіх дикторів характеризуються переважно в межах норми. Для них також характерним є наявність лабіалізації, інтерденталізації, імплзивності, незначного оглушення, латерального й назального розімкнення.

Найбільше модифікацій виявляють алофони альвеолярної [d], що також зумовлено високою частотою його уживання в мовленні. Мовлення дикторів-британців відрізняється появою спірантизованих відтінків альвеолярної /d/ на місці їх одзвінчених північноамериканських варіантів в інтервокальній позиції після наголошеної голосної. Новим та незафіксованим у літературі явищем виявилось повне оглушення алофонів велярної /g/ в перед- і поствокальній позиції наголошеного фонетичного слова, коли цей звук не знаходиться в оточенні голосних і сонорних.

Найвужчий діапазон алофонічної варіативності виявся у щілинних (фрикативних) фонемах /f/, /θ/, /s/, /ʃ/, /v/, /ð/, /z/, /ʒ/, який є порівняно однаковим для всіх національних варіантів англійської мови. Відмінною рисою в мовленні американців і канадійців є поява ретрофлексних алофонів [ʂ] у передвокальній позиції та шиплячих відтінків [ʃ] у буквсполученні *str-*, що спричинено ротичністю мовлення американців та канадійців.

Алофони дзвінких фриктивних фоне /v/, /ð/, /z/, /ʒ/ характеризуються загальною втратою дзвінкості. Поява в мовленні американських і канадійських дикторів ретрофлексного відтінка [ʒ] також зумовлена ротичністю наступної наголошеної голосної, що є національно специфічною рисою північноамериканських дикторів.

Сонорні фонemi /m/, /n/, /ŋ/, /l/, /r/, /j/, /w/ в мовленні дикторів реалізуються переважно в межах орфоепічної норми. Найбільше модифікацій зазнає латеральна /l/, яка характеризується оглушенням [ɫ] після глухих проривних [p], [t], [k], появою "темних" веляризованих відтінків [ɫ̥] і перед голосними, і перед приголосними, що призводить до її вокалізації [ɫ̥̩].

Зазначені модифікації приголосних зумовлено спонтанністю і непередбачуваністю мовлення дикторів, позиційно-комбінаторними умовами реалізації фонем, значним впливом національного чинника та історичним розвитком системи вокалізму та консонантизму англійської мови, що неоднаково протікав для різних НВ.

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що зв'язок орфоепії й орфофонії з системою мови виявляється в тому, що всі модифікаційні процеси "дозволяються" системою, протікають в рамках системи, що підтверджує вчення Е. Косеріу про те, що система ширша за норму. Згідно розуміння фонем за Л.В. Щербою, орфоепію можна трактувати як правила визначення нормативного фонемного складу слова, а орфофонію – як правила вимовляння алофонів фонем. Мовленню всіх дикторів притаманна варіантність і варіативність, що підтверджує думку представників Щербівської фонологічної школи про те, що варіантність характерна не лише мові, а й мовленню. Інакше кажучи, система англійської мови уможливорює появу різних варіантів (способів) реалізації однієї і тієї самої фонемі в мовленні представників її досліджуваних НВ. Це утворює мовну й мовленнєву варіантність на відміну від варіативності, яка є обов'язковою ознакою мовлення, що пов'язано з різними виявами фонетичної варіантності та залежить від комбінаторики з сусідніми звуками, позицією відносно наголосу, місцем у складі та слові тощо.

Отже, мети проведеного експериментально-фонетичного дослідження досягнуто, завдання вирішено. Проте в цій роботі представлені лише основні риси сучасної англійської орфоепії та орфофонії в її трьох національних варіантах. Таке дослідження важливе і з теоретичної, і з практичної точки зору, тому що воно дає змогу охарактеризувати сучасний стан вимовної норми, її функціонування серед носіїв англійської мови, а також прогнозувати тенденції її розвитку, оскільки орфофонічні відхилення, що спостерігаються на синхронному зрізі, можуть стати зачатками появи в майбутньому нових фонем.

Об'єктивно оцінити різницю в змінах орфоепічних і орфофонічних норм досить важко і проблемно, тому що орфофонічні зміни відбуваються

неусвідомлено для носія мови, через що, вочевидь, описом орфофонічних модифікацій докладно ще ніхто і не займався. З огляду на це, до перспективних напрямів подальшого лінгвістичного пошуку варіативності і варіативності слід віднести дослідження фонетичних характеристик голосних і приголосних та встановлення вияву їх стабільних / варіативних диференційних ознак в ненаголошених позиціях фонетичного слова. Перспективним убачається також вивчення територіальної та функціонально-стилістичної варіативності одиниць сегментного складу в межах кожного національного варіанта англійської мови в мовленні чоловіків, жінок та дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахманова О. С. Фонология, морфонология, морфология : учеб. пособие. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1966. 108 с.
2. Бельтенева Т. П. К вопросу о разграничении параметров "неподготовленность" и "спонтанность" (на материале сопоставления разговорной речи и языка черновиков). *Вопросы стилистики*. Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1984. Вып. 19. С. 104—105.
3. Блохина Л. П. Специфика фонетической организации спонтанных текстов. *Звучащий текст : сб. научно-аналитических обзоров* / под ред. Ф. М. Березина и др. Москва : АН СССР, ИНИОН, 1983. С. 61—76.
4. Бондаренко А. Ф. Об определении языковых норм и языковых разновидностей (взгляд с позиций институциональной лингвистики). *Язык. Культура. Психотерапия*. Киев : КАФЕДРА, 2012. С. 12—23.
5. Бондаренко Е. С. Німецька орфоєпія й орфофонія: постановка проблеми та завдань дослідження. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2014. Вип. 32. С. 36—44.
6. Бондаренко Е. С. Произносительная норма и региональная вариативность (на материале немецкого языка). *Науковий Вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету*. 2001. Київ : Вид. центр КДЛУ, 2014. Вип. 5. С. 82—88.
7. Бондаренко Е. С. Територіальна варіативність голосних і приголосних сучасної німецької мови (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 04. Київ, 2005. 218 с.
8. Бондарко Л. В. Структура слога и характеристики фонем. *Вопросы языкознания*. 1967. № 1. С. 34—46.
9. Бондарко Л. В. Звуковой строй современного русского языка. Москва : Просвещение, 1977. 175 с.
10. Бондарко Л. В. Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1981. 199 с.

11. Бондарко Л. В. Фонетика современного русского языка. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1998. 276 с.
12. Бондарко Л. В., Вербицкая Л. А., Гордина М. В. Стили произношения и типы произнесения. *Вопросы языкознания*. 1974. № 2. С. 64—70.
13. Бондарко Л. В., Вербицкая Л. А., Гордина М. В. Основы общей фонетики. Санкт-Петербург : Филол. ф-т. С.-Петерб. ун-та, 2000. 156 с.
14. Бондарко Л. В., Зиндер Л. Р. Исследование фонетики. *Основы теории речевой деятельности* / А. А. Леонтьев. Москва : Наука, 1974. С. 145—160.
15. Бровченко Т. О., Корольова Т. М. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз української та англійської мови). Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 300 с.
16. Валігура О. Р. Лінгвокогнітивні і комунікативні основи фонетичної інтерференції (експериментально-фонетичне дослідження англійського мовлення українців) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04; 10.02.15. Київ, 2010. 484 с.
17. Валігура О. Р. Класифікація загально лінгвістичних ознак мовної інтерференції. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17 квітня. 2014 р. Київ : НТУУ "КПІ", 2014. С. 3—5.
18. Васько Р. В. Первинні фонологічні одиниці в системі консонантизму давньогерманських мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04. Київ, 2007. 34 с.
19. Васько Р. В., Валігура О. Р., Козуб Л. С. Сучасні лінгвістичні дослідження : хрестоматія. Тернопіль : Вектор, 2016. 528 с.
20. Вербицкая Л. А. Русская орфоэпия (К проблеме экспериментально-фонетического исследования особенностей современной произносительной нормы). Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1976. 124 с.
21. Вербицкая Л. А., Гейльман Н. И., Щукин В. Г. Лингвистические аспекты дикторской вариантности. *Экспериментальная фонетика* / под ред. Л. В. Златоустовой. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1989. С. 81—94.

22. Верещак Ю. М. Сегментні особливості австралійського вимовного типу в нормативному аспекті. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов*. Київ, 2010. Вип. 1. С. 102—107.
23. Виноградов В. В. Проблемы литературных языков и закономерностей их образования и развития. Москва : Наука, 1967. 134 с.
24. Гавреник Б. Задачи литературного языка и его культура. *Пражский лингвистический кружок* : сб. статей / сост.-ред. Н. А. Кондрашов. Москва : Прогресс, 1967. С. 310—374.
25. Гейльман Н. И., Стериополо Е. И. Коммуникативная ситуация и вариативность фонетических характеристик. *Экспериментально-фонетический анализ речи: проблемы и методы*. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1989. Вып. 2. С. 76—87.
26. Гордина М. В. Фонетика французского языка. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1997. 298 с.
27. Григорьев Е. И., Тычинина В. М. Звуки речи и их коммуникативная функция : учеб. пособие. Тамбов : ТГУ им. Г. Р. Державина, 2006. 84 с.
28. Дацька Т. Фонетико-фонологічні особливості загально американського типу вимови (сегментний рівень). *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка]. Серія : філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2000. Вип. 26. С. 80—91.
29. Дворжецька М. П. Тенденції розвитку вимовної норми сучасної англійської мови. *Мова, культура й освіта в сучасному світі* : зб. наук. праць / відп. ред. О. А. Стишов. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2008. С. 141—145.
30. Дворжецкая М. П., Стериополо Е. И., Калита А. А. Практикум по теоретической фонетике (на материале английского и немецкого языков). Киев : Вища школа, 1988. 35 с.
31. Девкин В. Д. Немецкая разговорная речь. Москва : Междунар. отношения, 1980. 254 с.
32. Домашнев А. И. О некоторых чертах национального варианта литературного языка (к характеристике национальных вариантов современного немецкого литературного языка). *Вопросы языкознания*. 1969. № 2. С. 38—45.

33. Ельмслев Л. Язык и речь. *История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях* / сост. В. А. Звегинцев. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1960. С. 56—66.
34. Жлуктенко Ю. А., Карабан В. И. Теория национальных вариантов языка. *Варианты полинациональных литературных языков* / ред. Ю. А. Жлуктенко. Киев : Наукова Думка, 1981. С. 5—19.
35. Зиндер Л. Р. Общая фонетика : учеб. пособие. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Высш. школа, 1979. 312 с.
36. Зінченко О. А. Характерні риси усного мовлення та фактори, що впливають на їх реалізацію. *Мовні та концептуальні картини світу*. Київ, 2009. Вип. 26, Ч. I. С. 356—361.
37. Зінченко О. А. Фонетичні параметри усного мовлення чоловіків і жінок (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецького спонтанного мовлення) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Київ, 2011. 254 с.
38. Златоустова Л. В. Фонетические единицы русской речи. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1981. 108 с.
39. Иванова И. П., Чахоян Л. П. История английского языка. Москва : Высшая школа, 1976. 319 с.
40. Ицкович В. А. Очерки синтаксической нормы. Москва : Наука. 1982. 199 с.
41. Калита А. А. Експериментально-фонетичні дослідження: підходи, напрями, аспекти. *Науковий вісник кафедри Юнеско Київського лінгвістичного університету. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2000. Вип. 1. С. 13—19.
42. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : монографія. Київ : Вид. центр КДЛУ, 2001. 351 с.
43. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 320 с.
44. Калита А. А. Энергетика речи [монография]. Київ : Кафедра, 2016. 292 с.
45. Касевич В. Б., Шабельникова Е. М., Рыбин В. В. Ударение и тон в языке и речевой деятельности. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1990. 246 с.

46. Каспранский Р. Р. Проблемы нормы и нормативности в языкознании. *Проблемы нормы и вариативности в реализации высказывания* : Межвуз. сб. науч. тр. Горький : Горьков. гос. пед. ин-т ин. яз, 1990. С. 3—15.
47. Комар Л. В. Французські запозичення в аспекті американської вимовної норми. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Філологічні науки*. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 119. С. 155—159.
48. Комар Л. В. Вокалічна та консонантна організація фонемних структур запозичень в американській вимовній нормі. *Наукові записки. [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2014. Вип. 130. С. 422—426.
49. Комар Л. В. Варіювання фонетичної структури іншомовного слова як специфічна риса його фонологічного освоєння (на матеріалі загально американської вимовної норми). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки*. Луцьк : Вид-во СНУ ім. Лесі Українки, 2015. № 4 (281). С. 238—243.
50. Корягіна А. Ю. Вимовна норма і варіативність як головна її ознака. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія : Філологія. Мовознавство*. 2012. Т. 195, Вип. 183. С. 45—49.
51. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история (проблема языкового изменения). Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 204 с.
52. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 2003. 464 с.
53. Кочергина В. А. Введение в языковедение. Основы фонетики-фонологии. Грамматика : учеб. пособие. Москва : Изд-во МГУ, 1991. 205 с.
54. Кочетова М. Г. Вариативность в современном английском языке: единство и множество форм. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2015. № 4, Ч. 2. С. 103—105.
55. Крицберг Р. Я. Дивергенция и конвергенция региональных вариантов современного английского языка. Киев : Изд. Центр КДЛУ, 2000. 282 с.

56. Крысин Л. П. Русская литературная норма и современная речевая практика. *Русский язык в научном освещении*. 2007. № 2 (14). С. 5—17.
57. Кузьмина Р. М. Фонетическая вариативность языковых единиц. *Вестник гуманитарного факультета Ивановского государственного химико-технологического университета*. 2008. № 3. С. 280—285.
58. Лавренчук Я. Ю. Варіантність і варіативність сучасної англійської мови. *Сучасні тенденції розвитку мов. Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 2016. Вип. 14. С. 130—141.
59. Лавренчук Я. Ю. Проблема варіативності та варіантності мовлення. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно- дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 21 квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 55—57.
60. Лавренчук Я. Ю. Система мови і норма. *Україна і світ: діалог мов та культур* : матеріали міжнар. наук.-практ.конф., м. Київ, 30 березня – 1 квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 191—193.
61. Лавренчук Я. Ю. Усне мовлення: орфоепія і орфофонія. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2016. IV (26), Issue 106. P. 18—22.
62. Лавренчук Я. Ю. Англійська мовленнєва норма в Британії, США та Канаді: становлення і розвиток. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Філологічні науки. Кропивницький, 2017. Вип. 154. С. 800—805.
63. Лавренчук Я. Ю. Англійські щілинні фонемі у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 23–24 листопада 2017 р. Суми, 2017. С. 72—77.
64. Лавренчук Я. Ю. Орфоепія як сутність вимовної норми: варіантність і варіативність. *Україна і світ: діалог мов та культур* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 29–31 березня 2017 р. Київ, 2017. С. 183—185.

65. Лавренчук Я. Ю. Орфофонія англійських голосних у спонтанному мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки національного університету "Острозька академія"*. Острог, 2017. Вип. 67. С. 182—187.
66. Лавренчук Я. Ю. Реалізація англійських зімкнених приголосних в мовленні британців, американців та канадійців. *Одеський лінгвістичний вісник : науково-практичний журнал*. Одеса, 2017. Вип. 10. Т. I. С. 63—67.
67. Лавренчук Я. Ю. Сучасна англійська мова та основні фази її розвитку. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матеріали Всеукр. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 26–27 квітня 2017 р. Вінниця, 2017. С. 77—80.
68. Лавренчук Я. Ю. Акустичні параметри англійських голосних заднього ряду у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Херсон, 2018. Вип. 1, Т. I. С. 71—78.
69. Лавренчук Я. Ю. Експериментально-фонетичне дослідження орфофонії в мовленні носіїв англійської мови. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–16 червня 2018 р., Київ, 2018. С. 31—33.
70. Лебедева А. А. Константность вариативность как свойства языковой системы. *Вестник Московского государственного университета. Филологические науки*. 2014. Вып. 4. С. 47—50.
71. Левицкий В. В. Основы сравнительной фонетики германских языков. Черновцы : Рута, 2003. 125 с.
72. Мартине А. Основы общей лингвистики. *Новое в лингвистике*. М., 1963. Вып. III : Типологическое изучение языков. С. 366—558.
73. Методы экспериментально-фонетического исследования звучащей речи : учеб. пособие / Дворжецкая М. П. и др.. Киев : КГПИИЯ, 1991. 76 с.
74. Парашук В. Ю. Фонематическое варьирование в структуре лексики английского языка (на материале лексикографических источников) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови". Киев, 1989. 20 с.

75. Паращук В. Ю. Зміни в кодифікованих вимовних нормах сучасної англійської мови. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2000. Вип. 26. С. 165—175.
76. Паращук В. Ю. Тенденції варіювання фонемного складу слова в сучасній британській орфоепічній нормі. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2014. Вип. 130. С. 377—384.
77. Паращук В. Ю. Pronunciation dimensions of an idiolect. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Філологічні науки (мовознавство). Кропивницький, 2017. Вип. 154. С. 791—797.
78. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця : Нова Книга, 2002. 168 с.
79. Пешковский А. М. Объективная и нормативная точка зрения на язык. Москва : Либроком, 2010. 192 с.
80. Пивоварова Т. Д. Канадский английский в культурно-историческом контексте. Вопросы филологии. 2006. № 1 (22). С. 87—91.
81. Поліщук Г. В. Норма і варіативність у системі дифтонгів британського та американського варіантів англійської мови (на матеріалі лексикографічних джерел) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови". Київ, 2002. 19 с.
82. Проблемы и методы экспериментально-фонетического анализа речи / под ред. Зиндер Л. Р., Бондарко Л. В. Ленинград, 1980. 142 с.
83. Прошина З. Г. Динамика развития английского языка в его региональных вариантах. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. Серия : Филология*. 2012. № 2 (18). С. 200—206.
84. Пугина И. А. Норма и вариативность. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2011. № 3 (10). С. 126—127.

85. Раевский М. В. Опыт определения понятия произносительная норма. *Нормы реализации языковых средств : межвуз. сб. науч. трудов / отв. ред. Р. Р. Каспранский. Горький : Изд-во ГГПУ, 1986. С. 84—89.*
86. Рудківський О. П. Німецькі приголосні у спонтанному мовленні : структурний і функціональний аспекти (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2009. 295 с.
87. Рудківський О. П. Приголосні фонemi сучасної німецької мови, їх диференційні ознаки та варіативність у спонтанному мовленні. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Київ, 2009. Вип. 18. С. 94—102.
88. Солнцев В. М. Вариативность как общее свойство языковой системы. *Вопросы языкознания*. Москва, 1984, № 2. С. 31—42.
89. Сольська Т. М. Модифікаційні процеси німецької орфоепічної норми в Німеччині, Австрії та Швейцарії (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 04. Київ, 2014. 232 с.
90. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1977. 696 с.
91. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. Москва : Логос, 1998. 296 с.
92. Стериополо Е. И. Система гласных и ее реализация в речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале немецкого языка) : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19. Санкт-Петербург, 1995. 422 с.
93. Стериополо Е. И. Система языка, орфоэпия, орфофония. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ, 2000. Вип. 1. С. 21—41.
94. Стериополо Е. И. Дифференциальный признак "качество" гласного и его физический субстрат. *100 лет экспериментальной фонетике в России : материалы междунар. конф., г. Санкт-Петербург, 1 – 4 февраля 2001 г.* Санкт-Петербург : Филол. ф-т СПбГУ, 2001. С. 167—169.
95. Стериополо Е. И. Фонетическое слово как единица описания звучащего текста. *Загальна та експериментальна фонетика / Л. Г. Скалозуб*. Київ, 2001. С. 231—234.

96. Стеріополо О. І. Комунікативно-прагматичні категорії усного мовлення. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці : ЧНУ, 2010. № 1. С.143—153.
97. Стеріополо О. І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія*. Київ, 2014. Т. 17, № 1. С. 176—186.
98. Супрун А.Є. Общее языкознание. Минск: Вышэйшая школа, 1983. 456 с.
99. Тачинець М. Поняття норми у світлі теорії варіювання. *Наукові записки КДПУ. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2011. Вип. 96(2). С. 314—317.
100. Торсуев Г. П. Константность и вариативность в фонетической системе. Москва : Наука, 1977. 123 с.
101. Трубецкой Н.С. Основы фонологии. Москва : Аспект Пресс, 2000. 352 с.
102. Фонетика спонтанной речи / Бондарко Л. В. и др. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. 248 с.
103. Фонология речевой деятельности / Бондарко Л. В. и др. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2000. 158 с.
104. Шароварова С. Акцентна норма сучасної англійської мови. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. Вип. 73, Ч. 1. С. 219—225.
105. Шахбагова Д. А. Varieties of English pronunciation. Москва : Высшая школа, 1982. 125 с.
106. Шахбагова Д. А. Фонетическая система английского литературного языка. Москва : Высшая школа, 1986. 425 с.
107. Швейцер А. Д. Различия в лексике американского и британского вариантов современного литературного английского языка. *Вопросы языкознания*. 1967. № 2. С. 64—72.
108. Швейцер А. Д. Литературный английский язык в США и Англии. Москва : Высшая школа, 1971. 192 с.

109. Швейцер А. Д. Современная социолингвистика (Теория, проблемы, методы). Москва : Наука, 1976. 163 с.
110. Швейцер А. Д. К вопросу о типологии национальных вариантов языка. Киев : Наукова думка, 1981. С. 21—31.
111. Швейцер А. Д. К проблеме социальной дифференциации языка. *Вопросы языкознания*. 1982. № 5. С. 39—48.
112. Швейцер А. Д. Американский вариант литературного языка в США. Пути формирования и современный статус. *Вопросы языкознания*. 1983. № 6. С. 3—17.
113. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград : Наука, Ленингр. отд-ние, 1974. 428 с.
114. Швейцер А. Д. Социальная дифференциация английского языка в США. Москва : Наука, 1983. 201 с.
115. Strang B. M. A History of English. London : Methuen and Co. Ltd., 1979. 453 p.
116. Barber Ch. Linguistics Change in Present Day English. Londond, 1964. 154 p.
117. Bloomfield M. W. Canadian English and its relation to eighteenth century American speech. *Journal of English and Germanic Philology*. 1948. № 47. P. 59—66.
118. Boberg Ch. Standard Canadian English. *Standards of English: Codified Varieties Around the World* / Ed. R. Hickey. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. P. 159.
119. Boberg Ch. The English Language in Canada. Status. History and Comparative Analyses. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 270 p.
120. Bonomo A. World English(es) and the Multilingual Turn: Frameworks of Complex Phenomena. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2017. 123 p.
121. Braun M., Lappe S., Schramm M. Introduction to English Linguistics. Walter de Gruyter, 2009. 266 p.
122. Brinton L. J., Fee, M. Canadian English. *The Cambridge history of the English language*. 2005. Vol. VI : English in North America. P. 422—440.
123. Brinton M. J., Brinton D. M. The Linguistic Structure of Modern English. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2010. 426 p.

124. Bruthiaux P. Squaring the circles: issues in modeling English Worldwide. *International Journal of Applied Linguistics*. 2003. Vol.13 (2). P. 159—178.
125. Burchfield R. W. The English language. Oxford / New York : OUP, 1985. 194 p.
126. Chakraborty R., Pandharipande M., Kopparapu S. K. Analysing Emotion in Spontaneous Speech. Singapore, 2017. 81 p.
127. Chambers J. K. English in Canada. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. P. 89—107.
128. Chomsky N., Halle M. The Sound pattern of English. Cambridge, MA ; London, UK : The MIT Press, 1968. 470 p.
129. Chee Sau Pung. Beyond the three circles: A new model for world Englishes. URL : scholarbank.nus.edu.sg/bitstream/handle/10635/16502/CheeSP.PDF?sequence=1
130. Collins B., Mees I. M. The Phonetics of Dutch and English. Leiden / Boston : Brill Publishers, 2003. 373 p.
131. Cruttenden A. Gimson's Pronunciation of English. London : Hodder, 2008. 126 p.
132. Dobson E. J. English Pronunciation 1500-1700. Oxford : Clarendon Press, 1968. Vol. II. P. 445—1073.
133. Dollinger S. New-Dialect Formation in Canada. Amsterdam : Benjamins, 2008. P. 279.
134. Dollinger S. Varieties of English: Canadian English in real-time perspective. *English Historical Linguistics: An International Handbook* / Eds. A. Bergs & L. J. Brinton, 2012. P. 1858—1880.
135. Dollinger S. English in Canada. Handbook of World Englishes. Ed. 2nd. Wiley-Blackwell, 2016. 453 p.
136. Duponceau P. S. English phonology; or, an essay towards an analysis and description of the component sounds of the English language. *Transactions of the American Philosophical Society*. 1818. Vol. 1. P. 259—264. DOI: 10.2307/1004911
137. Ellis A. J. On early English pronunciation. New York : Greenwood Press, 1969. 956 p.

138. Gimson A. Ch. Daniel Jones and standards of English pronunciation. *English Studies*. 1977. Vol. 58, No. 2. P. 151—156.
139. Gimson A. C. Pronunciation of English. Ed. 3rd. London : Edward Arnold 1980. 210 p.
140. *Canadian English: A Linguistic Reader* / Eds. E. Gold, J. McAlpine. Kingston, Ontario : Queen's University, 2010. 241 p.
141. Görlach M. The development of Standard English. *Studies in the History of the English Language* / Ed. M. Görlach. Heidelberg : Carl Winter, 1988. P. 9—64.
142. Graddol D. The Future of English? *A guide to forecasting the popularity of the English Language in the 21st century*. London: The British Council, 2000. 66 p.
143. Gussenhoven C., Jacobs H. Understanding Phonology. London / New York : Routledge Taylor & Francis group, 2017. 298 p.
144. Handbook of the International Phonetic Association : A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet / Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 204 p.
145. Hannahs S. J., Bosch R. K. The Routledge Handbook of Phonological Theory. London / New York : Routledge Taylor & Francis group, 2018. 645 p.
146. Hannisdal B. R. Variability and Change in Received Pronunciation: Dissertation. Bergen : University of Bergen, 2006. 245 p.
147. Jenkins J. Who speaks English today? *World Englishes: A Resource Book for Students*. London : Routledge, 2003. P. 14—21.
148. Jensen T. J. English Phonology. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1993. 251 p.
149. John T. Jensen Principles of Generative Phonology. An Introduction. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2004. 324 p.
150. Jones D. An outline of English Phonetics. New York : G. E. Stechert, 1922. 222 p.
151. Jones D. The Pronunciation of English. Cambridge : CUP, 1967. 223 p.
152. Justice W. P. Relevant Linguistics: An introduction to the Structure and Use of English for Teachers. Stanford, California : CSLI Publications, 2004. 309 p.

153. Kachru B. B. Standards, codification and sociolinguistic realism. The English language in the outer circle. *English in the World: Teaching and Learning the Language and Literatures* / Eds. R. Quirk, H.G. Widdowson. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. P. 11—30.
154. Kachru B. B. World Englishes and Applied Linguistics. *World Englishes*. 1986. Vol. 9, No. 1. 1990. P. 3—20.
155. Kingsley B. World Englishes today. *The handbook of world Englishes* / Eds. B. B. Kachru, Y. Kachru, C. L. Nelson. 2008. P. 240—269. doi.org/10.1002/9780470757598.ch15
156. Kortmann B., Schneider E. W. A Handbook of Varieties of English. Berlin / New York, 2004. 1161 p.
157. Labov W. Dialect diversity in America: The politics of language change. Charlottesville, Virginia : University of Virginia Press, 2012. P. 1—2.
158. Ladefoged P. Elements of acoustic phonetics. Chicago : Univ. of Chicago Press, 1998. 216 p.
159. Ladefoged P. American English. *Handbook of the International Phonetic Association*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. P. 41—44.
160. Ladefoged P., Johnson K. A Course in Phonetics. Los Angeles : University of California, 2015. 336 p.
161. Language Files : Materials for an Introduction to Language and Linguistics / The Department of Linguistics at The Ohio State University. Ed. 12. 2016. 226 p.
162. Laver J. Principles of Phonetics. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 707 p.
163. Machelett K. Das Lesen von Sonagrammen in der Phonetik. München : LMU, 1994. 112 S.
164. Neppert J. Elemente einer akustischen Phonetik. Hamburg : Buske Verlag, 1999. 298 S.
165. O'Connor J. D. Phonetics. London : Penguin Books, 1976. 320 p.
166. Orkin M. Speaking Canadian English: an Informal Account of the English Language in Canada. London / New York : Routledge & K. Paul, 1971. 276 p.

167. Pei M. The Story of the English Language. Philadelphia / New York, 1967. 430 p.
168. Quirk R. The English Language in a Global Context. *English in the World* / Eds. R. Quirk, H. G. Widdowson. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. P. 1—6.
169. Reitzel C. A. Trends in Phonological Theory until 1975. A historical introduction. Copenhagen, 1995. 475 p.
170. Riper V., William R. General American: An Ambiguity. *Dialect and Language Variation* / A. B. Harold; L. D. Michael. Orlando, Fla : Academic Press 2014. P. 124—242.
171. Roach P. English Phonetics and Phonology. Cambridge University Press, 1999. 231 p.
172. Roach P. British English (Received Pronunciation). *Journal of the International Phonetic Association*. 2004. 34 (2). P. 239—245.
173. Roach P. English Phonetics and Phonology. Cambridge : Cambridge University Press ELT, 2009. 298 p.
174. Roach P., Arnfield S. Variation Information in Pronunciation Dictionaries. *Modelling Pronunciation Variation, Rolduc, The Netherlands, May 4-6, 1998* / ed. by H. Strik, J. M. Kessens, M. Wester. Rolduc, 1998. P. 121—124. URL : https://www.isca-speech.org/archive_open/mpv_98/mpv8_121.html (дата звернення 11.12.2016)
175. Roelcke T. Variatiostypologie – Variationtypology. *Ein sprach typologisches Handbuch der europäischen Sprachen*. URL :<https://books.google.com.ua/books?id=eP9NoBW73qUC&pg=PR1&lpg=PR1&dq=Variationstypologie> (дата звернення 20 лютого 2016).
176. Sandford A. Schane. Generative Phonology. San Diego : University of California, 1973. 126 p.
177. Scargill M. H. Sources of Canadian English. *Journal of English and Germanic Philology*. 1957. No. 56. P. 611—614.
178. Schmit H. The case for the epsilon symbol (ε) in RP DRESS. *Journal of the International Phonetic Association*. 2007. 37 (3). P. 321—328.

179. Schneider E. The dynamics of New Englishes: from identity construction to dialect birth. *Language*. 2003. Vol. 79, # 2. P. 233—281.
180. Silva P. V. English and Englishes. URL : wiredspace.wits.ac.za/bitstream/handle/.../ENGLISH AND ENGLISHES.pdf?...
181. Trask R. L. A Dictionary of Phonetics and Phonology (Linguistics). London / New York : Routledge, 1993. 424 p.
182. Trnka B. A Phonological analysis of Present-Day Standard English. University of Alabama, 1966. 155 p.
183. Trudgill P. *The Dialects of England*. Oxford : Basil Blackwell, 1999. 154 p.
184. Upton C. Received Pronunciation. *A Handbook of Varieties of English*. Berlin / New York : Walter de Gruyter, 2004. P. 217—230.
185. Wells J. C. Accents of English. An Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 277p.
186. Wells J. C. Accents of English. The British Isles. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 187p.
187. Wells J. C. Accents of English. Beyond the British Isles. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 206 p.
188. Windsor L. J. Review of the Daniel Jones English Pronouncing Dictionary 15th edition. 1997. *ELT Journal*. 1 July 1999. Vol. 53, Issue 3. P. 225—227. DOI :10.1093/elt/53.3.225.
189. Wyld H. C. K. *A short history of English*. 3rd ed. London, 1927. 294 p.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

190. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. Изд. 2-е. доп. Москва : Большая рос. энцикл., 2002. 709 с.
191. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
192. Avis W. S. A Dictionary of Canadianisms on Historical Principles. Toronto, ON : Gage Ltd. pp. s.v. Canadian English, 1967. 927 p.
193. Barber K. Canadian Oxford Dictionary. Oxford University Press, 2004. 1830 p.

194. Barber K., Pontisso R. Oxford Canadian Dictionary of Current English. Oxford : Oxford University Press. 2005. 996 p.
195. Bisset A. The Canadian Oxford Compact Dictionary. Oxford : Oxford University Press. 2002. 1239 p.
196. Cambridge Dictionary of American English Dicitonary. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 1120 p.
197. Cambridge English Pronouncing Dictionary / D. Jones et al. Cambridge : Cambridge University Press. 2011. 599 p.
198. CEPD-2006 – Cambridge English Pronouncing Dictionary / Originally compiled by D. Jones. 17th ed. / Ed. by P. Roach, J. Hartman and J.Setter. Cambridge : University Press, 2006. 599 p.
199. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press. 1997. 489 p.
200. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Sixth ed. Oxford : Balckwell Publishers, 2008. 555 p.
201. Harold V. Cordry. A dictionary of American English pronunciation Austin & Winfield. 1998. 272 p.
202. Labov, W., Ash, Sh., Boberg Ch. Atlas of North American English: Phonetics, Phonology and Sound Change. Berlin / New York : Mouton de Gruyter, 2006. P. 148.
203. LPD-2000 – Longman Pronunciation Dictionary / Compiled by J. C. Wells. 2d impression. Harlow : Longman, 2000. 870 p
204. McArthur T. Concise Oxford companion to the English language. Oxford, UK: Oxford University Press, 2005. P. 96—102.
205. Morris W. The Houghton Mifflin Canadian Dictionary of the English Language. Houghton Mifflin Canada, 1980. 1550 p.
206. Paikeday Th. M. The Penguin Canadian Dictionary. Toronto, Ontario : Penguin Books Canada. 1990. 852 p.
207. Palmer H. E. A Dictionary of English Pronunciation – With American Variants. Palmer Press, 2008. 500 p.

208. Phonetics. The Sounds of American English. URL :
<http://soundsofspeech.uiowa.edu/english/english.html>
209. Silverstein B. NTC's Dictionary of American English Pronunciation, Lincolnwood, Illinois : NTC Publishing Group, 1994. 326 p.
210. Thornley De Wolf G. Gage Canadian Dictionary. Alberta Learning, 2000. 1313 p.
211. Upton C., Kretzschmar W. A. Jr. The Routledge Dictionary of Pronunciation for Current English. New York, 2017. 1560 p.
212. Webster M. The Merriam-Webster Dictionary Merriam-Webster, Incorporated. 2016. 960 p.
213. Webster N. An American Dictionary of the English Language. New York, 1845. 1080 p.
214. Wynn J. B. An English Pronunciation Dictionary: A Concise Dictionary of Received Pronunciation. Douglas, Isle of Man : Domino Books, 1987. 486 p.

Додатки

Додаток А

Інформація про дикторів

Таблиця А.1

№ п/п	Ім'я	Вік	Стать	Освіта	Професія	Місце народження	Місце проживання
1.	Уорік	45	Ч	Вища	Актор	Епсом, Великобританія	Лондон, Великобританія
2.	Ніколас	48	Ч	Вища	Політик	Чалфонт Сент- Джайлс, Великобританія	Лондон, Великобританія
3.	Річард	40	Ч	Вища	Бізнесмен	Лондон, Великобританія	Лондон, Великобританія
4.	Девід	33	Ч	Вища	Журналіст- дослідник	Еванстон, шт. Іллінойс, США	Нью Йорк, США
5.	Джейсон	45	Ч	Вища	Політик	Нью Йорк, США	Каліфорнія, США
6.	Метью	40	Ч	Вища	Бізнесмен	Каліфорнія, США	Каліфорнія, США
7.	Тоні	44	Ч	Вища	Оратор	Калгарі, пров. Альберта, Канада	Калгарі, пров. Альберта, Канада
8.	Дон	36	Ч	Вища	Політик	Едмонтон, пров. Альберта, Канада	Едмонтон, пров. Альберта, Канада
9.	Джейсон	38	Ч	Вища	Бізнесмен	Онтаріо, Канада	Ванкувер, Канада

Додаток Б

Фрагменти текстів інтерв'ю

Диктор 1 (<https://www.youtube.com/watch?v=tDpdPCnm-hc;>

<https://www.youtube.com/watch?v=dU4Rba9iZ8Y>)

J.R.: *Did you enjoy the process of writing it?*

W.D.: Yeah, I'm...I was approached by a publisher and...at first I said no...I really haven't got anything to say. You know, I felt you had to be a kind of a retiring actor to write a memoir. But then when I sat down and started to think about it, well, I have done some quite amazing things, you know with "Star wars", well, and "Harry Potter" and it was a great sort of film story to tell. Lots of famous people, lots of adventures on set, but also there was a really interesting life story as well, you know, being 3 foot 6 in a big world and growing up, you know, short was fun.

J.R.: *That's what is fascinating about it. ... "can I talk to you about it?"*

W.D.: Yeah, all...all the time people will avoid saying the word 'short', 'little' in the conversation...but then say more...

J.R.: *When you're out and about how are people, how kids with you, how are adults, how are the parents?*

W.D.: Well, I mean, yeah, it's interesting: the world is full of...of...of people with interesting reactions. I mean, I'm, you know if I bump into a kid, for example, the most embarrassing occasion was I went to open like a fate and there was a six-year-old lad there. He was wearing exactly the same shirt that I was. That was pretty embarrassing. But I mean people, particularly Irish people and Japanese people, they want to touch me for luck.

J.R.: *For real?*

W.D.: They do it. I don't know why. I don't know, I guess, they think maybe I am a real-life leprechaun, I'm not sure. But these people have to come and touch me.

J.R.: *Do they say something when they're doing this or they just do it?*

W.D.: No, they just have a touch and it's very subtle sometimes. But "I know what you're up to".

J.R.: *As far as you, you don't have any luck-giving properties.*

W.D.: Well, I've been very lucky in my career and life but I don't think, I don't know whether I pass that on or not, you know.

J.R.: *How did you first get into films?*

W.D.: Well, I was eleven years old. I was at school like...like anyone else. My grandmother, she heard a radio announcement put out by the "Star wars" people. And they said: "We're looking for short people to be in the next star wars movie, return of the July". So, she told my mom about this who was mopping the floor at home at that time. And...and mom phones studios and said: "we've got everyone, we were inundated with calls. " And...and I don't know what she did, she may have offered them cash, I'm not sure, but they said: "All right, bring him, we'd love to meet him." Bear in mind I was two foot eleven, not shorter than I am now. So, I walked in and I met with the production assistant who didn't audition me. She just took one look at me and said: "Do you like star wars?" I said: "Yeah." That was so exciting.

J.R.: *But eleven, you would have been over the moon just to be there?*

W.D.: I mean lined up when I was seven years old to go to see "Star wars", had an immediate effect on me. Yeah, to be part of that then was just astonishing.

J.R.: *So, they cast you pretty immediately, I guess?*

W.D.: Just on...based on my height.

J.D.: *But didn't you get a bigger role because someone fell out?*

W.D.: Yeah, full of lucky breaks. Nan was the first one. The second one was due to Kenny Baker. Kenny is normally the poor chap stuffed in r2 d2. He is the soft bit of r2 d2...so, Kenny was also an Ewok and, so, the day they were gonna shoot the famous scene where princess Layer has crashed her speeder bike and she's discovered by an Ewok. The day they were gonna shoot that with Kenny he was taken ill with food poisoning...and they called me in. And then I became wicked from then on, I was, otherwise, just another Ewok...

J.R.: *...I want to see more Ewok...*

W.D.: Whenever you're looking in that clip there, the tongue that you see is my real tongue because the faces were totally inanimate...

J.R.: *What did she give you to eat?*

W.D.: It was a bit of that rice cake stuff tasted like polystyrene.

J.R.: *Were you in both of them?*

W.D.: Yes, I was. And that was probably thanks to George Lucas's daughter who fell in love with Wicket, an Ewok.

J.R.: *Well, kids loved the Ewoks, didn't they?*

W.D.: Oh, yeah, absolutely!

J.R.: *Erm...But then Lucas, he kind of became a friend of yours, didn't he?*

W.D.: Oh he did indeed, absolutely! I mean he's been an integral part of my career, you know, for...for...since then basically till now and we do still keep in touch.

J.R.: *Is that how Willow came about? Was that via Lucas that you got the leading Willow?*

W.D.: Well, he actually said to my mom in 1993. He said: "I've got a little idea for Warick, you know, a film idea. But he is not quite old enough yet. But we'll...we'll get to it, you know when he is older. "And in 1997 I got the call form...from George Lucas' office saying: "Come to LC studios, meet with George Lucas and Ron Howard for a film called Willow. "

J.R.: *How did they find so many people that size?*

W.D.: Yeah, I don't know. I mean they scoured the world, and, so, I think they brought in about 260 little people to play Nelvin villages...the parties mainly occurred on the set, in the little village huts, I believe.

J.R.: *...OK. Let's talk about Harry Potter. This is another tremendous success story...*

W.D.: Professor Flitwick. I was almost as tall as Daniel at that point. And yeah, I mean we didn't know we were going into making the first movie, of course, so we were going to make any more, you know, we took it one movie at a time and am little did we know they would become, you know, the most successful film...

J.R.: *That took a huge chunk of your life...*

W.D.: ...we've all been working on those films for ten years now and I like, actually, going to school, you know, each film we go back for a new term as it were and, you know, we're all about to graduate and go our separate ways and it's gonna be sad, yeah.

J.R.: *OK, let's talk about the moment went for "Leprechaun." How did that happen?*

W.D.: Well, the script came in, Jonathan, and it was actually, appealed to me straight away because I'd...I'd done Willow and I'd done Ewoks and all these nice things and I thought: I need to show that I can diversify that I wasn't gonna be type cast forever and so, this was a horror movie, of course, I jumped at it immediately and he was such a fun character to play...so crazy and there was really no limits to what I...I...,you know, I was doing...

Диктор 2 (<https://www.bbc.co.uk/programmes/p047k2kn>)

S.S.: *Welcome to Hard talk. How is it to deal with that sense of overwhelming rejection which you must have had after the 2015 election?*

N.C.: A little easier than you might imagine. Politics is a rough old business and you shouldn't embark on in unless you are prepared to both live and die by the sword, so, in that sense, you know I always thought I was praised for a poor result, I wasn't braised for the result that finally materialized. But I think you have to kind of...kind of have to just accept as part of little life you choose if you go into politics.

S.S.: *...what you had offered the British public, that liberal vision, and particularly your pro-European vision, was soundly-roundly rejected. And that must hurt and worry you.*

N.C.: I didn't take that sort of personally, 'cause I think the rejection of our membership of the European Union which, in a sense, was no manifest in referendum. I feel more worried about the future of the United Kingdom following that referendum than I did following the defeat of my party in the polls and the election last year. Because parties come and go, politicians rise and fall. But it seems to me that the turn that the country's taken on the 23rd of June is altogether more serious. And, in my view, we are gonna lose something quite precious. So, I am more concerned, worried about that than I was even, sort of...my fortunes and my parties fortunes in that general election last year.

S.S.: *Let's keep on that European theme and look at the sorts of things you've said and the mindset that you bring to the table and we consider Britain and Europe.*

N.C.: Because we haven't left yet. This is a very old status of denial of some of it. You know, Oh, look the referendum vote happened, the Earth is still spinning on its axis. The Sun is up in the morning. Because nothing's happened.

S.S.: the markets now know that we will make an exit for the EU.

N.C.: This is a very important point, this is a great dilemma that faces our country in the coming years. They don't know, because no one knows, and what's the most worrying, the government itself doesn't want to know on what terms we leave. So, yes, the decision's been taken. The United Kingdom will extricate itself from the European Union, but you do that. It's not a sort of technocratic issue. It is a very profound issue. It strikes at the heart of what is gonna happen to the British economy. It has constitution implications for how Lorries pass, whether we mimic Law made in the European Union or not, profound implications of how we fight crime, how we deal with climate change. So, how you leave? Which, by the way, wasn't put before the British people on the 23rd of June. Because the Brexit is the sort of motley crew of pie-pipers who persuaded us persuaded us to take this unprecedented leap, couldn't agree amongst themselves what Brexit meant, so...it didn't surprise me at all. In a sense nothing happened, because indeed nothing has yet happened.

S.S.: I mean the motley crew of pie-pipers is a phrase which I suppose, is somewhat sneering. And you have...

N.C.: It's more, it's more than that. I think it's been one of the most spectacular acts of political dishonesty on a part of a number of opportunists and populists who fed on people's legitimate grievances about their lives to promise them two hundred and fifty million...

S.S.: You seemed to assume and that all those who, in the end, won the argument that Brexit is nothing but opportunists and liars including many people in the UK including serious, respected politicians, respected economists and business leaders...that's unacceptable.

N.C.: No, I don't think it is. I think they need to be now live up to the responsibility for what they have done. I have no argument with those people who voted for Brexit because for them the question was not a question about: "do you like

this directive or that directive or do you agree with the mastery criteria?"/ For many ordinary voters, who are angry, frustrated, haven't had a pay rise since two thousand and eight, are concerned whether their kids will get their feet on the first rung of the property ladder. I totally, I disagree but I understand that for them the referendum was an opportunity to give the status quo, kick in and to say no. "I am angry with my lot and I want it changed." I've no argument with them. I do have an argument, I am not gonna be, I am not gonna back peddle about my dismay at the intellectual dishonesty with which otherwise intelligent people across the political spectrum sought to persuade people their sort of utopia would beckon if we were to leave the European Union. The European Union is a deeply flawed organization. This comes to your question about the intellectual basis. The reason I think what has been lost is so precious is for this reason: we live in a globalized world. If I think about the future that my children will occupy in decades ahead, there is almost nothing which will impinge on their lives, the environment, crime, jobs, prosperity which doesn't in one shape or form require a collective international response. And cutting ourselves off from the flawed, but nonetheless, the most sophisticated way of taking collective international decisions in our hemisphere seems to me to be something which is sure changing the fortunes of the young. And, by the way, that's also what the young think.

S.S.: But you are a democrat. You made that case. And you lost.

N.C.: I don't, of course, obviously agree with that in the same way that people who contest Donald Trump's assertion that all America's problems will be solved if you build a wall against Mexicans....I think that is a...populism...

S.S.: Isn't that your condescension?

N.C.: No, it's not. It's taking the argument seriously. I may just explain. Populism always down the ages comes in many shapes and forms, left right and so on. It can be nationalistic it cannot be. But it's always had one thing in common which is it takes complex problems and says to angry and fearful voters: "I feel your anger. And here's the solution – build a wall! Yank yourselves out of the European Union, or nationalist north the border." I think is also a form of populism. You say: "It's all London's fault!" It'd grievance politics. It's blaming complex problems on

something or someone else. And here is the rub. The many people I met who voted for Brexit, actually the things that they need: decent jobs, decent funded social care, better public services, better housing – all of those things should be provided for by British government. They aren't gonna be solved by yanking out of the European Union. *S.S.: So, do you agree with the leader of leap demos today Tim Farron, you successor who says there has to be a second referendum?*

N.C.: No, that's not what he actually said. He said that rightly, in my view, he says: "Look, the decision has been taken democratically, openly not so many agree with. But nonetheless, it's happened that we are going to leave the European Union." But no one dared to spread out to the British people before the 23rd of June what Brexit actually meant. So, when that happens, when the deal is struck, when all the questions about the agriculture, science, free movement, the single market, trade relations, once those are settled. The same way as the principle decision to leave that was taken by the British people. The actual terms of departure should also be...

S.S.: ...it'll take the two years to get there...and then the vote will happen and then....then what happens?

N.C.: It would be an absurd demand to make if the Brexiteers had secured a mandate for a particular model of exit or Brexit before the 23rd of June, they deliberately obfuscated to disagree amongst themselves of what it really means, for the united Kingdom outside the EU. More than that, they made a number of very-very seductive commitments all of which have evaporated within a few days and weeks since the reference... perfect reason for T.F. to say in keeping with the democratic principle of the referendum to decide to leave, in the first place. The actual terms of departure which is not a sort of technical issue. It's profound and important how we leave should also be subject to the vote of the British people....

S.S.: So, in plain and simple terms, you are backing the second referendum.

N.C.: On the terms of departure.

S.S.: You think the British public will be into it, do you?

N.C.: I'll tell you why I think over time, they'll actually be having a growing appetite for it. Because I think it is going to be so difficult for this government to

actually engineer a successful form of Brexit which conforms to everything that they want, probably they want free trade but don't abide by the rules of free trade....abide by the rules of security cooperation...and so on and so forth...this is important. The British people will become very-very frustrated...that having been told everything is going to be simple. They'll actually find it's not that straightforward at that point. The British people should be allowed to have their say and not just be told to lump or sort of like it or lump it.

Диктор 3 (<https://player.fm/series/ft-start-up-stories/series-2-the-surfing-cure-910>)

J.M.: *Hello! I am J.M. and you are listening to FT start-up stories: ten-part series in which I talk to founders about the challenges of growing a business.*

R.W.: I'd been running my first business GVI for six years and with the expectation of my first child I went to an insurance company to get life insurance. And they sent me off to a doctor for a medical check. And I sat down at the doctor and he pretty much told me that if I carried on working and living the way that I was I'd be dead by the time I was fifty. It was quite a shock, to say the least. And I went back and I chatted it through with my wife. You she said: "Well, you know, you don't exercise, you sit at your desk for fifteen-sixteen hours a day, you've got very bad eating habits, probably, a few to make lances and one in the evening." Basically, it's doing everything wrong, and also it was still ready to be a new business and it was quite stressful. And, so, my wife knew I wasn't going to the gym or running or things like that. And she said: "What have you always wanted to do?" And I said: "I've always wanted to learn to surf." And am, I've got a very understanding wife. Because with a four-months-old baby. We packed up and moved to Costa Rica with the intention of just spending six months there, and really getting my life back on track. At that time we had offices in Boston, in the United States, and in England, and in Melbourne in Australia. So, even when I was in England I was still travelling a lot and it was still quite fragmented anyway in terms of, you know, we had a marketing person in Boston and a sales person in Cape Town, and, so, I was on the phone most of the time anyway. So, it was a challenge but essentially we did everything via Skype and we had very strict ways in how we kept in contact with everyone what

everyone was doing. So, we had some pretty good systems and place for managing task lists and project management, and very regular phone calls. But it is tough, you know, I remember things like the internet connection was still dial up, so that was a real struggle talking to people on the phone and things like that, but probably, the thing that I did, which, probably made it feasible was that I got my core team out to Costa Rica once or twice a year for a meeting. But even so, that wasn't enough, actually. In the end I started moving my team to Costa Rica with me. That was probably some of the happiest years of my life. Because I really had everything that I wanted: I had my team in Costa Rica and I had the work-life balance.

J.M.: In some ways, I suppose, it was an easy sell.

R.W.: It was an easy sell but they didn't stay. You know, it's quite a hard place to live. Frequent power outages, water running out, we had one major earth quake when we were there. We had a tsunami warning, probably every six months or so, we had to run up to the top of the mountain in the middle of the night. It's quite an adventure. But those couple of years when I had everyone there was fantastic. You know, I realized how much better I could run the business with my team around me. We did all right, remotely, and actually, in fact, the business doubled in size when I was managing everyone remotely. But I enjoyed bouncing ideas off people, and one of the things I love about business is sitting around and brainstorming. And, so, having them with me was really good.

J.M.: It sounds like a mix pacing. Was the health actually improving there, or was it stress separation?

R.W.: It changed my life forever, you know, I got very-very fit. I think, more importantly, I discovered a love of being fit and I started to understand how better I performed as a businessman and in good health, I think, I am a better father, I am a better husband because of that if I exercise, so just knowing that was extremely valuable. And I took about the things where we lived, the community was right focused on good eating, so, you know, everything we had was fresh and organic, and those are the things, you know, we've taken with us. I took on meditation. It was quite an alternative community, to say the least. And I enjoyed that and it'd really

helped me, actually, as a businessman and a person, of course. About two years ago I joined the group called The Entrepreneurs' Organization (EO), it's one of the largest entrepreneur organizations of what, I think, ten thousand members around the world. And once a month we meet together, we were put into groups about eight to ten. And we get together and talk about the issues we are facing in our business and personal lives. And without a doubt the thing that comes up every single month is work-life balance, and how we are all struggling with that and ways that we can improve our work-life balance.

J.M.: And I would presume a happy home life, it is good you are happy.

R.W.: Oh, yeah. Absolutely! And it was hard for my wife. She didn't have the support structure as a young mother with family around her. But it actually does lead to a better home life as well, and, as I think what most people would agree with is that if you feel happy at home, you feel happy inside, then you are so much more effective with your work.

J.M.: You didn't stay in Costa Rica.

R.W.: No.

J.M.: What happened?

R.W.: Well, it was extremely remote. And when we were there we had four children. And they were pretty much turning into jungle rats. And, I mean, there was nothing to do there apart yoga and surfing. And, so, when my oldest got about seven my wife, my wife was homeschooling four children. We kind of decided then that it was time to move on. And we had a lot of choices. My wife is from the US, I am from England but we did have quite a big base in Cape Town, 'cause during the last recession when we had our offices in Boston, London and Melbourne things got extremely tough at one point and we had to make some, you know, dramatic decisions. And we had to close down all of our offices and I centralized everything in Cape Town because the cost of business, there was so much less salaries and things like that. So, I actually had quite a big base there. And most importantly one of the big struggles I had in Costa Rica is that lot of my key staff didn't want to stay there. It was a very transient place. It's not really somewhere you can make a life. The nearest

hostile was six hours away. There was no good school, and we were all excited to have children, but Cape Town has that. And also has a lot of things that I enjoy too. It's a good place for work-life balance. It certainly has its difficulties. But I think the biggest thing for me was that it's got a much bigger labour power of highly skilled people. The local community willing to stay and work in Cape Town. So, that was very-very important. But probably the best thing about moving to Cape Town from my personal perspective was the networking opportunities that I got in Costa Rica. I had none. I had no opportunities to go out there and find a mentor. And I think I suffered because of that. Two weeks ago we just took on an advisor to AV which is a new company I just started. And his name is Andrew Valentine. He was the founder of Street Car. Major intelligent guy, I mean, he's only joined us for a few meetings but he is coming now once or twice a week to help me grow this business. And just finding people like that is just incredible.

J.M.: And so it inspired new beginnings. So did you actually do?

R.W.: We supply personal assistance virtually to business leader, entrepreneurs and small teams in Europe, but predominantly the UK.

J.M.: So, again, you're doing this remotely.

R.W.: Yeah, so, I guess if one thing Costa Rica did teach me, it's how to manage teams remotely and things like that, so I took those skills to launch a Virtual. What struck me very early on in Cape Town was how highly skilled a lot of work force are, and how because of the cost of living salaries are so much lower.

J.M.: Is this your final destination, you think or is there something else that's gonna be?

R.W.: I would like to think so. I think the only reason it may not be, it will be because of family considerations. There's a lot of pros and cons when you marry somebody from another country but it's also very difficult as well, because someone's always gonna be separated from their family and the US, Boston where my wife's from is a long way from Cape Town. And she does find it that hard. But I hope so. We are very-very happy, the children are happy...I think South Africa certainly has its problems. But I think because of that there is massive opportunity there. She just

published a report saying that the outsourcing industry is probably the biggest industry that South Africa should look at. And it's obviously something that I am in now. And so I got in quite early. So I am very excited to see where that can go the next few years.

Диктор 4 (<https://www.scientificamerican.com/podcast/episode/big-bang-of-body-types-sports-science-at-the-olympics-and-beyond/>)

S.M.: As you are watching the Olympics, what do you see that's escaping the rest of us?

D.E.: Well, I guess, one of the things I noticed not just in track but in Olympics in general is...sort of, I guess, what I called in "Sports gene" the big bang of body types. Which is this idea that, that ...am... you know, early in mid twentieth century there was this feeling that the average body type was the best for all athletic endeavors. Sort of medium height, medium weight and just well-rounded physique. And that's completely gone away. Sports went global and became more scientific. And in favor of bodies that are hyper specialized for their particular niches in the sporting world, and so...am...you know, athletes in sports were diminutive statures in advantage, have gotten smaller to the average of lead female gymnasts has shrunk from five foot three to four foot nine on average over the last thirty years. It gives them...am... a lower moment of inertia. So, it's...it's less resistance to rotating in the air basically, so summon biles at four foot eight is actually only barely below average now. And, conversely, in other sports where things like large size is prized, you know, we've seen athletes get bigger and down to all sorts of details, like I was...I was talking a little bit about Helen Glover, a British rower, who won gold with her partner the other day in the woman's pairs rowing and she was identified based on physical characteristics by great British sport eight years ago and had never rowed before, and is now undefeated for the last five years, having first rowed eight years ago.

S.M.: It's really amazing, you talk in the book about basketball.

D.E.: Yeah, that was...that was, actually, a bit of a surprise to me. I got interested in that because I was listening to, you know just driving, listening to an EASPN radio conversation in which the host was talking about like how talented

Lebron James is or isn't and he said: "You know, sure he is tall, but...there are million guys in America with six foot eight and none, you know, and most of them aren't even in NBA." and I kind of just, maybe, wondered, I wonder how many guys there are in the United States who are six foot eight? And it turns out, they aren't close to a million, there's actually more like a quarter million...am. And so, it's actually, quite rare, like height is really tightly clustered around the average, I think, it's something like sixty some per cent of men are just between five-nine and six-two, basically. And so, you know, I got interested in NBA players' bodies and found out that, being seven feet or taller is so rare that if you know an American man between the ages of twenty and forty there's a seventeen per cent chance he is a current NBA player.

S.M.: then I read in your book that it's really like one in six American's between 20 and 40 who's seven feet tall is in the NBA and it's shocking statistic just that how determinative it is.

D.E.: Right and that currently in NBA...not like former players...current NBA players, and as you mentioned there...it's not just their height either. It's their arm span, so...there a lot of them are measured before they come into the NBA, so, you know, I always think of Leonardo Davinchi's that picture that everybody knows – the man with his arms extended equal to his height and my arm span is about exactly equal to my height, that's, actually, a little bit small, so about one point on one-to-one is normal, so usually people's arms' span will be very slightly longer than their height. But the average in the NBA is much higher, the average NBA player is about six, six and a half with seven foot long arm span. Right, so the average NBA player would meet the diagnostic criteria for Marfan syndrome which causes the elongation of the limbs, the average, and it turns out he is predictive of...of certain stats, so it's not just height, it's also...also length.

S.M.: You talk in the book about Michael Phelps. Now, he is what six foot four? But his inseam is only a little longer than mine and I am five-seven.

D.E.: Yes, that's right. So, that was one of the funny things I...I...I think I put in like an epilogue of the book, said you know, in Rio 2016 look for the six-four swimmer who's walking in next to his five foot nine country man who runs the fifteen

hundred meters and, you know, they'll be seven inches difference in height and wearing the same length pants. And I actually said that because that's the truth for Michael Phelps, the greatest swimmer ever and Hicham el Guerouj the man who holds the world record in the mile who's five foot nine. 'Cause in running, you know, and swimming you want a long torso and short legs it's like...it's like a long hall of a canoe for speed going over the water and in running you want exactly the opposite, basically, some really long pencils with some lungs on top of it.

S.M.: So if you're looking for possible future Olympians, you can you can quickly gauge body types and that'll give you some idea of...of potential.

D.E.: Yeah, and I...and I shouldn't say because there is so much emphasis on Michael Phelps' physiology. The level that he is at it's not that abnormal. Like we can't ascribe his success only to his body because, actually, most of the guys at that level are like that to one degree or another. You know, because that's what the filtering process has done.

S.M.: Right, and they also train ridiculous amounts.

D.E.: Yeah, absolutely. Well, and that...speaking of the genetic level, I mean the...one of the most interesting findings, I think, maybe, the most interesting finding broadly in exercised genetics is that actually our genes heavily mediate our response to any given type of trainings. You can have a group of people, and maybe we know this intuitively right anyone who's ever had a training group. You can have a group of people who are doing the same training or, you know, whatever, on the same diet. And you see people getting incredible desperate results. And it turns out that that's often due to the involvement of how genetics cause our bodies to respond to different types of training, so we really have to, you know sort of the... the art of athletic development is finding that training regime that best fits your completely unique physiology. And that...that's actually kind of unusual when we...when we think about talent. You know, normally when we're used to putting everyone on the same training program and if people...if it doesn't work for some people, you kind of blame them not the training plan, basically.

S.M.: Exactly! People have taken it personally.

D.E.: Yeah, yeah, and I think it's a good time to sort of incorporate that into our thinking and say like, well, if this diet that other people are on or this training program that other people are on isn't working the same for me but I'm doing it right, well, maybe it's not the right one for me. This guy Jim Tener, a British guy, who was the world's, he passed away not long ago, but he was the world's expert in body growth and development he was also world class hurdler gave this quote I love that: "Everyone has a different genotype, therefore, for optimal development everyone should have a different environment." So, I think, he sort of encapsulated it. That if we really want to get everyone to their optimal development we have to consider that the exact perfect environment for that is in won't come from copying anybody else, you know, it's not to say we can't take things from people who are not us and who are doing really well. But, I think, we need to keep in mind our individuality as well.

S.M.: *Absolutely!*

D.E.: Well, one might argue that you didn't find the right training for you to respond to, but, obviously, based on being seventeen inches under the seven foot mark you are facing up a battle to begin with...

Диктор 5 (<https://www.bbc.co.uk/programmes/p04fwwdq>)

S.S.: *Well, Jason Furman joins me now. What I am guessing is there is a deep sense of frustration in the White House. Can you confirm that for me?*

J.F.: Look, in the White House as the President has said, we believe in the importance of democracy. We believe in a peaceful transition. And that's what all our energies are focused on. But certainly this wasn't the outcome I'm that president Obama campaigned for or that he wanted so see.

S.S.: *I think every election is grounded first and foremost on the ground of economics and what it means to people in that pocket book.*

J.F.: Lots and lots of different things go on in any election. Economics is certainly an important part of it. But there's all sorts of things people vote on whether it's style, substance or what have you. To understand how people are feeling about in economy one thing you can do don't look at the ballot box for twelve different are happening but look at the economy. There are surveys of consumer confidence or

consumer sentiment that are conducted every month. Those show people are more optimistic about their economic situation today than they had been pretty much almost any time since the late 1990-s. You look at people's behavior in the economy: consumer spending is one of the strongest parts of the American economy. It's propelling our growth forward, 'cause people are getting wage increases and they're increasingly confident to spend them. I think there is a lot of challenges in the economy. I don't dispute that all. A lot for those have been decades in the making. We've made progress in dealing with them but they are still there and I understand that frustration. But 'I don't think it's...I don't think people feel the way you describe.

S.S.: Well, it's interesting that you cite survey evidence and I take that.

J.F.: The problem here is you have inequality started rising in the late 1970-s. Productivity growth started slowing in the early 1970-s. Between 1979 and 2008 there was essentially no growth in the official measure of real wages, purchasing power that workers had. You had the middle class for decades had been left behind. Now in 2015 we had the fastest income growth the country has ever seen for the middle class on record and this data goes back to the 1960-s. So, a lot was in the process and is in the process of being fixed. You know just one year of really fast income growth doesn't make up for 20-30 years.

S.S.: Sure, I don't want to spend this interview spending stats with you.

J.F.: That's absolutely right. You know, in America we love to talk about USA number 1. That's one place we are number one. And I am not particularly proud of that.

S.S.: I'm sure you are not.

J.F.: And again it goes back to this...you look at the affordable care act: health insurance for 20 million Americans. You look at the set of tax changes that for the top of one tenth of one per cent of Americans people making on average 8 million dollars a year. Their tax rates went up by 8 per centage points. We cut taxes for tens of millions of working families. You look at all those changes together: and it's the biggest shift in income for the bottom 99 per cent that we've seen under any president since 1960.

S.S.: *So how come you allow inequality to get worse? Because that's what happened: inequality got worse. How come?*

J.F.: First of all, you've seen this everywhere. It's not just the US virtually. But every advanced economy has seen continued increases in inequality. That tells you of some underlying forces that technologies increasing rewarded people with skills. That it slowed down people with education, reduced unionization, reduced minimum wage. Let's take the minimum wage, by the way, as a case. President Obama called for higher minimum wage. Congress didn't pass it. Fortunately, more than a dozen states, more than 50 localities did. And as a result we've seen the fastest wage growth at the tenth percentile on record. We would have seen even faster wage growth if Congress had followed through and raised the minimum wage for the country as a whole.

S.S.: *That's important, isn't it? That's one of the failings of your team.*

J.F.: I don't agree with that at all. First of all, president Obama's among the most popular presidents ever at this stage of his presidency, more popular than any president has been in their eighth year in many-many decades. And that's the validation of the fact that the country has created, businesses created more than fifteen million jobs since we started adding jobs. Wages arising at 20 times the pace than they did in the decades before he came into office and, you know, you can talk this around different words, but the question is who's in favor of raising minimum wage? Who's in favor of expending union? Who's in favor of trade deals that protect workers and protect workers' rights? Who's in favor of expending investments in infrastructure? Those are all things that president Obama pushed. He got many of them done. Some of them got left, you know, got blocked on.

S.S.: *...Do you fear Trump's sledge hammer?*

J.F.: Globalization is something that people have a lot of anxiety about. And that's understandable. Because it has contributed to increase turn over. It has increased, contributed to increase in equality. The question though, for policy makers isn't are you for or against globalization? But how are you gonna manage it? We negotiated with the transpacific partnership was: if you're Vietnam you have to have a minimum

wage. If you are Malaysia, you're gonna have to have a good environmental roles, if you're, you know, another country in the region you can't subsidize your stand on enterprise in the same way.

S.S.: There are huge numbers of the American people, particularly, American workers in low-paid jobs simply don't believe that your trade deal has worked in their interest. You must acknowledge that.

J.F.: I think when people take a look, and people have at the details of the trade agreements, they'll see that these trade agreements were about how to manage globalization by having a level plain field...

S.S.: Trump said that those agreements 'raped' the USA...

J.F.: First of all, president Obama was able to sign 4 trade agreements with 4 countries, we negotiated one very seeping one with Malaysia and are in the process of discussions with Europe...But again, let's step out this politics and talk about the substance of the agreement. The substance of the agreement is...US tariffs right now... before this trade this trade agreement that we're talking about... average 1.5 per cent... we don't put up barriers to other countries. We're already buying from them. The question is: are we gonna cut their tariffs or are we gonna eliminate the barriers they have to American exports and are we gonna force them to raise their labor in environmental standards? That's what these agreements are all about. I absolutely understand the anxiety of that globalization but the question is not: are you free in trade? The question is: how are you leveling the plain field, and these trade agreements are the way to do it.

S.S.: You like the data...your arguments simply didn't cut through.

J.F.: Well, there's other polls that show...that the majority support free trade. But there's no doubt that there is a large group of people who have a lot of anxiety, the question that you have to ask, though, is what is the best way to satisfy that anxiety? Make a promise that you're gonna protect every job in the country. No one is going to lose their job again, you know, that's just not credible. By the way, the other thing that causes people to lose jobs is technological change. Would anyone abolish the technological change? I don't think so. We actually need more technology, more growth and a strategy that will help produce that.

Диктор 6 (<https://player.fm/series/ft-start-up-stories/series-2-bare-conductive-and-the-chinese-counterfeiters-210>)

J.M.: *You are listening to start-up stories. An American entrepreneur commercializing a conductible paint.*

M.J.: We actually started by proposing an eclectically conductive paint that was non-toxic and really easy to use...and now I realize the kind of crucial initial innovation was making it accessible to anybody. So, conducting paint already existed. But by putting it in this kind of consumer-friendly fifty milliliter jar and making it easy to use... we were saying experiment with it. We were initially really interested in what at that time was called e-textiles now would be probably called variables. So, we liked the idea of integrating electronics into clothing or intimately really close to the body. But we recognized that some of the infrastructure required for them was really...heavy. The wiring was heavy, the connectors were heavy, so, what if you could prank the circuit onto the fabric itself.

J.M.: *And when did it turn from a project to something you wanted to make into a business.*

M.J.: I think of I am totally honest about it. We kind of progradgingly realized that. We've got quite a bit of attention on different blogs. People were covering the student project, and then we just kept receiving e-mails with people saying: "Can I buy it?" Honestly, it took a couple thousand e-mails before we were willing to at least accept the idea that we might be able to sell something to somebody. The project was not oriented around making a product.

J.M.: *Now you sell a number of products around this. Can you explain what sort of markets are you tapping?*

M.J.: Sure. So, we still sell our paint, which is called electric paint. And we sell it in a couple of different formats: in a jar and in a small tube. But like a copper wire the paint is effectively useless unless you have hardware, right? So, you can have a battery an LAD and it lights up and it works basically like a wire. But a much more interesting use of the paint is it has a sensor. So, we sell a bit of hardware, called the touch board, which is a small PCB. You can connect a pad of electric paint

to it or, in fact, anything conductive and turn it into a touch or a proximity sensor. The type of sensing is called capacitive sensing. It's actually the same way the touch screens work on smart phones and track pads work. It's just we're breaking it out from that screen into the real world.

J.M.: And what are people using this for?

M.J.: There is a variety of things. Initially we were really focused on what we would call the maker movement, education started to pull from the maker movement, so, we have a lot of teachers using the products in the classroom. But in terms of what the people are doing with it, it's as diverse as people repairing their model train sets. You know, with the tube, because it's a great way to make electrical connections without heat. So, you don't damage tiny plastic parts. We have people making large electric installations in retail spaces because the sensors work really well when they are integrated into architecture. We have a number of business-to-business projects, so, we see the sensors as a way to track people or objects through a space...so, there is a huge diversity.

J.M.: One of your stories...and issue came up with Chinese copying of this technology. Can you tell me what happened? And what the outcome was it?

M.J.: Sure, so, the PCB that we currently selling is called the touch board. And it's based on an open source standard called 'Ardweno.' So, this is open source hardware, and our touch board is produced under open source rules. Which means it will happily give you the files and tell you how to produce the items yourself. The only caveat is you cannot are not allowed to call them a bare conductive touch board. That's very standard which is essentially just giving credit where it's due. Because we started on top of the platform, that was already very strong. What we found was sometime last year, I think, it was maybe July or something like that. We had a user on a forum who seemed to be struggling to get his board to work. And, luckily, one of the forum members is a friend of ours, who was paying enough attention realizing something was up, requested a photo. And from the photo it was clear that this was not actually our product. He e-mailed me and he said, "Hey, I think you should go to this forum and take a look. Because I think this is a clone." In the open source world,

in the open source hardware world that is almost a sign that you've done well. Right, if you've had enough success to be worth copying, that says something, so, it was both exciting and frustrating. Frustrating because we don't want people buying something thinking it's ours and then being really disappointed with it.

J.M.: So it was not necessarily about people taking revenue but, actually, damaging the Brand.

M.J.: Certainly, taking business away from us is obviously a concern, but our first concern was damaging the brand. And part of the reason is that, you know, in 2013 they began, in 2013 we were just manufacturing an electrically conductive paint. And then we ran a kick starter to launch the touch board. We raised a hundred and twenty three thousand pounds and were looking for fifteen. So, it very much exceeded our expectations. And for us...that...that level of success was a sign the market was willing to accept us moving from making a chemical, which our paint is, to a piece of hardware and that as a business it's a huge conceptual shift. So, to have somebody then compromise the image of the product in its first year of being on the sale to the public, you know, is scary for the brand. We want people to say, "Wow, you guys, make beautiful hardware!" We don't want people to find some junk that looks like ours and then think, like "these guys should go back to making paint."

J.M.: And then it cost an enormous amount of money to chase those things down. What do you do?

M.J.: First we reached out to the most active members of our community and we said: "Have you seen these things around? Help us track them down!" So, practically speaking, we were able to find where the boards were being sold. But we don't have any native Chinese speakers in this studio, so, we went to members of our community in China and said: "You're our friends, help us out." And I think they felt flattered and excited, they very quickly figured out ok this is who's actually manufacturing the board, this is where we think they got the files from, this is what, you know, they really helped us understand the depth of the problem. Then what we did was we went to our attorneys and told them what was going on. Luckily, we have trade marking in China, so, we could send a very strongly worded letter, saying: "You

are infringing our trademarks." That was something our attorneys had suggested we do two or three years ago. And I am very glad that we did that. You know, we have a very comprehensive trade marking there, which was an expensive investment at that time but it was a great decision. And then, the last thing was to get a word out publicly, so I wrote up the experience in a few articles, put them in different places just to help explain the way we view this as a business. One of the interesting results of this is that their product, their clone was only thirty per cent less than our product. So, typically, you'd have a clone that was half price or less, you know, very aggressively discounted. Which showed to the market, guess what? We're pricing very-very fairly. On top of that we also produced a couple of nice info graphics that explain the differences between the clone and our board. And then distributed that on our network and then lots of our open hardware friends were great about helping get that word out. So, just activating the community.

J.M.: And what happened as a result of that? Did you manage to close down the Chinese copying?

M.J.: Before we got the word out, I think we had only four-five instances of customers who had bought a clone thinking it was ours, and they e-mailed us because it wasn't working because from what we could tell, they weren't, actually, functional. So, that, in a sense, was very useful because it immediately signaled that someone had bought a clone. So, I think there were four or five that we found. It's hard to estimate how many were produced in total... a few hundred probably. But since getting the word out into the community we haven't heard a thing and that's been two months now, so, I don't know, come and talk to me in six months. But it seems like it had like a positive effect. They are still on sale and we are still trying to get them taken down. They were on sale on Amazon. And I went through the process of getting them pulled off of Amazon. The issue, specific issue with Amazon is that they are using our trademark names to advertise the product. So, I had to submit evidence of our IP. And then I think they were reposted under three different sales names but they don't seem to be back. It wacked them off for a while but it doesn't seem to come back.

Диктор 7 (http://podcast.cbc.ca/mp3/podcasts/calgwildrose_20161031_10025.mp3)

R.B.: *Nice to see you.*

T: Nice to see you.

R.B.: *So you walked in full costume. That's intentional?*

Tony: Absolutely. It's...it's Halloween.

R.B.: *So, it starts the conversation.*

T: Yes.

R.B.: *Do you have a daily quota?*

T: Daily quota of one.

R.B.: *You just need to hit the one.*

T: I just need to hit the one.

R.B.: *So, why are you doing this?*

Tony: I'm doing this because... I strongly believe, as I've learned from life experience, that incredible people and ideas and opportunities come into your life when you just...take a moment to take a face-to-face conversation with someone. Then...very often with someone you don't know.

R.B.: *You're an extrovert by nature?*

T: Since I was about 16...yes. Prior to that a total-total shy guy, introvert, had kind of two or three friends growing up.

R.B.: *And so what changed there, do you think?*

T: Aah, my...my dear old sisters. One of them or a couple of them were involved in the student council at high school...and I...saw that...and I thought, "well, I could try that one day". And somehow, the switch flipped and I got into student leadership and became a loud mouth

R.B.: *OK. So, 16. That was a little while ago for you?*

T: Oh, quite a while ago. Yes, yes, quite a while ago.

R.B.: *What has opened up for you as a result of going up to strangers and striking up conversations?*

T: Well, today is now day 202 of this challenge. And, so, through meeting at least one new person every single one of those days with one exception. All kinds of

wonderful things have shown up. So...so I've been able to generate some business for my business. I've met incredible people who I can learn from...and I've been introduced to all kinds of new ideas, and, furthermore, people who believe that talking to people is a worthwhile thing to do as technology becomes more and more pervasive. Someone argued, invasive. All kinds of people are sending me resources around this subject matter. So I am just learning all kind of things as well.

R.B.: *What's your opening line when you are going up to a stranger?*

T: *It's different just about every single time.*

R.B.: *Depending on the circumstance.*

T: Depending on the circumstance.

R.B.: *What's the reaction like generally?*

T: Well, the first time I got rejected was day fifty.

R.B.: *Wow, that's pretty good.*

T: Yes, if you approach with a smile and kind of a question or unthreatening method, people are almost unanimously open to ...first of all, having small talk...and then if you explore a little getting into actual real conversation.

R.B.: *Does anybody ever ask you "why are you talking to me?"*

T: Yes, hmhm, sure. But there's been very little skepticism along the way.

R.B.: *Really?*

T: For the most part, we, all of a sudden, get into conversation and...people don't know that that I am up to anything until after we've had the conversation and I'll say: "By the way, I am writing about this and I am sort of documenting this journey and if you'd like to check it out, here's the challenge and that's where you can see...I'll write about it by this time sort of tomorrow night".

R.B.: *And they look for it, some of them have?*

T: More than fifty per cent of people have linked up with me.

R.B.: *So, they seem receptive to the message you're putting out there.*

T: Most of what I hear is that people recognize that there is a problem today...that technology is...is really distracting us from our human connection and that...that people seem to think that it's a good thing that I am doing...and trying to

put a voice on this idea that talking to strangers is worthwhile. And they're...they're pleased...wh...I'd say...unanimously. After these encounters people're very uplifted and I am very uplifted and there've been studies to prove that when you interact with strangers, it IS actually good for both people.

R.B.: *Are you cognoscente of that?"*

T: Certainly, yeah, certainly. They...I've experienced very, very little resistance to just having a chat and I think that part of that comes from approaching with a smile and not...you know, body language, body language is incredible important, so, not approaching in any kind of way that might really repel or repulse someone/. But just the main ways that I approach is with a question or just a genuine compliment and I really want to touch on that... a genuine compliment, thing, i.e. "you look sharp today". That's a nice sweater, looks cozy and warm.

R.B.: *Thank you, Tony, you look cozy and warm....*

T: So easy. A compliment really-really disarms people and more than nine times out of ten that's a very-very easy way to get into conversation.

R.B.: *Sure. People like to hear good things about themselves by nature.*

T: Totally.

R.B.: *Talking to strangers is the topic of this half hour show today.*

Диктор 8 (<http://www.cbc.ca/radio/podcasts/>)

R.B.: *thanks for joining us today.*

D.I.: Thanks.

R.B.: *Ok, good stuff. Listen, before we get to calls, let's start with an issue of public transit.*

D.I.: Well, there are three separate issues packed into that question. The first is the reform of our bus system which we had a great report yesterday committee after extensive public consultation talking about the need to reroute our buses to more efficiently serve people from A to B with more direct routes and more frequent service on those mainlines. And so we're gonna be bringing forward some proposed sort of draft service models for consideration for council in the new year for further public comment. So, I am quite confident that we're on track for making some much needed

modernizations to our bus systems similar to some of the changes Calgary made not that long ago to their bus system to support that main line frequency driven more user friendly service.

R.B.: *What would be your message to them?*

D.I.: Well, many Edmontonians will be able to catch much more reliable service that actually gets them to their destination, a service that I think we need to move towards will ultimately serve more people and there's a need to be both inclusive and utilitarian about this but our bus system serves not that many people very well I wanna serve a lot more people very well. And the what we are gonna need is local service in neighborhoods on less frequent basis in order to collect seniors and other folks with greater mobility challenges who aren't able to travel as far to get to that higher quality mainline service running on the main roads, so. We'll accommodate all users but we'll do it much more effectively and with better results, so. That was point number one. Point number two was is building a better LRT system from hereon out, so there are certainly lots of things we can learn from in the past when funding was insufficient to build great rail systems in our cities, you know, we all had to make different kinds of compromises. Calgary built on the surface in their downtown initially. We famously didn't separate the train from traffic at key intersections like University Avenue and up and around Nate. But from hereon out our councils committed and now that we have a line of sight stable and predictable long term significant funding from the feds and soon the province we hope out of the proceeds of carbon pricing. We think it's time to actually invest properly, and separating the train from traffic at more key intersections, so we're gonna be taking a look at some of the intersections like a hundred and forty ninth Street and a hundred and seventy eighth Street, we were already planning to be separating it at a hundred and forty seventieth, so we're gonna learn from where we can do better and make sure we make the investments to keep traffic moving, buses moving, pedestrians moving as well as build a great transit system. And as for the metro line, it's serving twelve thousand people a day now and work continues to get to the finish line on fully activating the software solution for that. But it is up and running today and again there's much we can learn from it when we build future LRT.

R.B.: *wondering if there'll be an extension of services to outlying areas like Trumpet starling and Mayfield...*

D.I.: Yes and yes. I mean we do need to extend service into all parts of the city over time we need to achieve certain thresholds in order to do that. We're not quite there yet in some of the new growing areas but service will come. But it raises the question raises an interesting opportunity to reflect on the fact that there are resources right now at work in our region some of them are ours and some of them are resources that our neighbors are deploying to run parallel services that don't necessarily interline that effectively, so, Edmonton and St. Albert are doing some direct work in the larger region is also doing some continuing reflection on how to work better and we actually had a good meeting the mayor of St. Albert and a couple of councilors and their transit executives the other day to lay out how we can work more effectively together on transit, in particular and specifically how we can bring our transit systems together so that the buses that are moving in and out of Northwest Edmonton whether they're green and blue or white and blue increasingly interline and potentially become the same color down the road, precisely so that we can take advantage of all of the resources that we're putting out there to the maximum service of people whether they live on one side of a municipal boundary or another. So, in the larger regional context there's some work to do that might help serve situations like that that the questionnaires described. But also I think as we optimize the deployment of our buses throughout the whole city that ought to mean mainline service coming sooner to these newer areas, although sort of local feeder service may be a really long way away realistically just 'cause the yields aren't there to justify it.

L.: *I was just wondering why we never hear about above-ground line like they have in Vancouver, the sky train?*

D.I.: When we've looked at it, it's about three times more expensive to build above ground and about ten times more expensive to build under ground, so we need to be very selective with where we do that as I mentioned earlier, we're looking at going over or under around key intersections but to do that for the entire line just is cost prohibitive for our cities as spread out as they are, Vancouver is way denser

and...and they've got a lot more federal funding to be able to build those lines over the ages and provincial funding for that matter. So, we are where we are on it. As for high speed rail, I think that that's gonna come in time. I think we have to protect the corridors for it but high speed rails only gonna work if a lot of people can gather at each railhead at some kind of union station and at every great union station in any great city in the world that's served by rail like this, you have a great local transit system and backbone rail system, and so, we need to build out the light rail systems in both cities to be able to congregate people at what would ultimately be the end point of a high speed rail network, so that will come, but first order business has to be local transit.

R.B.: *High speed rail debate has been around for decade...*

D.I.: I think eventually it will get there, you know, opinions vary on whether that condition exists today. You know, I think part of the business case is do you want to spend billions of dollars widening highway two to accommodate more passenger traffic or do you want to start to optimize highway two a little more for goods' movement as truck traffic grows and move some of the personnel or business, you know, the human beings as it were off the road and onto something parallel that's faster and more convenient? So, I think the time will come for that. Whether we're there right now is not for me to say, but the best way to make sure the trains are loaded is to have people able to easily get from any major point of origin in either city to any major destination in the other city and you need rapid transit to do that first.

R.B.: *Is the city going to make the district available for everyone?*

D.I.: Well, it's not for the city of Edmonton to subsidize admission to private events organized by OEG within the building which they have through the least the opportunity to for thirty-five years. And that's sad the city does have the opportunity to book the facility up to twenty eight days a year either the for the whole winter gardenaria or the arena itself if we want to host events in there and there's been some talk about what we could do in there that would be family oriented to allow people to come in and check it out and do something memorable and entertaining and civic. So, we have that option but the entire ice district and entire downtown is open for business in a way that it never has been before and you can either come, you know, to

a restaurant or to a show at whether it is at Roger's place or whether it is at the citadel theatre, you know, there's never been more to do downtown and there are different activities and different price points for different folks but aa...but I don't think that it's appropriate for the city to subsidize that. But I think over all that vibrancy that is generated accumulatively downtown creates a critical mass of reasons for people to be here and that attracts just more and more opportunities, small businesses who are, you know, who are creating lasting and memorable experiences for people, especially in the culinary space like the food scene downtown is fantastic, and so there's something for everyone and the city will continue to host great festivals, you know, come on down to the Churchill square for the first night on New Year's Eve, there's always gonna be lots for families to do downtown. My office looks right out over the ice rink in the winter and a pond in the summertime and that is one of the best used free public spaces in the centre.

Диктор 9 (<https://www.startupcan.ca/startuppodcast/page/12/>; July, 12 2016)

R.C.: *Welcome to the show!*

J.F.: Thank you very much, Rivers, thanks for having me.

R.C.: *It's great to have you here.*

J.F.: On the entrepreneurial front, I actually got my start through high school and furthered that into University I'd set up suppliers in China through Ali Baba dot com. Before it was kind of what it is today. And I would sell random items to University and college students based on trendy needs and demands. So it was an early start and I became pretty familiar with the ups and the downs and that was kind of what provided me with tuition money and beer money which was pretty cool.

R.C.: *Western University a good University?*

J.F.: Scale one to ten, I mean there could be different scales here. I would say an eight.

R.C.: *what's that all about?*

J.F.: Yeah, I guess I mentioned previously. I come from a business finance background, so, you know, that doesn't necessarily add up to technical education right off the bat. But unlike to many entrepreneurs I wasn't necessarily the expert in

providing the solution but I always personally craving this knowledge and looking for a solution myself. So, kind of just welded into existence and, in fact Dunkan and part of it myself is founders of this station, none of us were technical. We all went into the tax space that was dramatically shifting but we didn't have that access point, so this was our way of creating the community to access technology and innovation, and, at this point it has been the same point for, you know, thousands of people across Canada.

R.C.: *Ok, so, I am your grandmother you're talking to right now.*

J.F.: So, brain station we provide training for all things digital and technology business and design we connect to you with industry practitioners from companies like Google, Walk Pad, Shopofine, Hoot Sweet, and we make sure that all of our content is cutting edge before it could ever enter the tax book.

R.C.: *Because you're my grandson, I'm gonna let go beyond the ten seconds, that's because you are my grandson. Ok, what are the courses?*

J.F.: Yeah, so, like all of our courses, they fall into kind of like three themes around digital, so, one is development or like web development, mobile development the other is business, so, that would be digital marketing or digital products management, SCO, SCM, that sort of stuff. And then the final category is design. So, user interface, visual design, illustrator Photoshop, the Adobe Sweet, that sort of stuff. But the way we serve. I kind of view our courses as products a little bit. We develop the product and distribute it with our educators in our campuses, and, depending on your experience level, you could come in and do a fifteen-dollar-three-hour one off workshop in an evening. Or, you know, if...if you are one hundred per cent set on the coming junior web dove or a web development free lancer you could sink your teeth into a four hundred plus hour program, so, if tons of different courses available like products on our shelves, I guess. It just depends on the user background and our goals.

R.C.: *So, why is this so important those digital skills you're talking about?*

J.F.: That's awesome! I think like to anything, you know if you think of an electrician, of course they need to read up on all of the background and...and, you know, are provided with the traditional background education but the hands-on component

is really what allows them to excel in field, and I think technology, specifically, since its actually out of all fields so drastically shifting and...and, you know, being disrupted. Traditional education is great to provide the foundation. Um...but what is being executed in field isn't necessarily being seen in the courses and...ah four-year degrees... ah, so there's this drastic shift in kind of what's being executed, what's being taught, and we're just here to close that gap, help entrepreneurs enterprise more businesses whatever it is to actually build stuff, you know, talk about it, of course, but, you know, via frames, prototypes, websites, web applications like you won't learn unless you're actually doing, so our instructors really are there is like mentors or coaches, and you get...you get your hands dirty.

R.C.: *Is there, can you talk about that physical space connecting with that on-line space?*

J.F.: Definitely, um...I think when I initially looked at my options in getting into the tax base and I realized, you know, that this personal pinpoint is something that could extend into a business, I looked at traditional education and then I looked at on-line and what I was looking for was almost like an between, a blend, um...so that's when I started to do some digging into kind of like blended learning and foot classroom approaches and incorporating technology into the classroom but I found that removing physical completely and just driving digital education like Course Era and platforms like that are absolutely fantastic. However, I think it's like a two if that a two per cent completion rate at the courses. I just don't think the accountability's there. I am a very social learner and social person. I need to be bouncing ideas off people and I just wasn't able to get the hands-on components that really would allow me, as you know, let's say as web developer to actually create a portfolio. Right? Like you...you learn about web development and read blog posts and books and...but until you're actually writing the code and making the mistakes and googling everything, you just you're not really there. So, yeah, we totally believe physical still need to be paired with digital.

R.C.: *So, what does your campus look like?*

J.F.: Yeah, the campus in Vancouver is pretty like modern, it's definitely, you know, it's set up to be like to the environment that you would work in as a startup

founder or if you went to work for some of the companies I mentioned like a Hoot Sweet or Shoes dot com or whatever it is, so, very contemporary modern ask minimalist, yeah, so it's not your traditional campus, there aren't books everywhere everything that we drive is through digital as much as like our educators are there physically...um and it's all very like an open concept. We also do ah...space rentals as well as corporate training and stuff like that, so we have a campus that checks all of those boxes.

R.C.: *Yeah, very-very cool, so what did you learn?*

J.F.: Yeah, uh...I think I think this is kind of like twofold; one is the physical space itself, so building out a campus in Toronto it's an old heritage building from eighteen seventy five, used to be a backpacker hostel, global village backpacker hostel... so we revamped that in the construction behind it and just that budgets that you initially envision...So we definitely took that to Vancouver and, you know, to fall in a more minimalist approach to start and we're looking to upgrade into that campus of the future and then secondary, it's just the markets how they differentiate from a demand perspective, Vancouver is not the same as Toronto and Toronto is not the same as New York and they're all not the same as San Jose, Costa Rica, so, experimenting with workshops is kind of like our minimum vital product that really allows us to figure out what exactly would take off here and we are not investing heavily into expanding the product there until we know one hundred per cent that we know the audience.

R.C.: *So, have you got campuses in other countries?*

J.F.: Yes, yes, so, I touched on Canada, we're also in New York and San Jose, Costa Rica and those markets came through our parent company when we required a year and a half ago, they already had that infrastructure, so, we were obviously able to feed off of that and yeah, it's been...it's been a very crazy ride and it's been eye-opening to see how many differences exist in all the various communities.

R.C.: *How did you finance the beginning and the growth of the brain station?*

J.S.: I mean it was pretty...it was pretty greedy. Some weeks it was all about: can we afford groceries and rent? I mean all of us have our own kind of like individual stories but I had just come from backpacking and before that was living in a student ghetto, so I wasn't accustomed to like a cushy home or condo life or anything like

that, so I was ok with living in my friend's den for two years while we got brain station going, so boot strapped the business. Initially it was a mix of personal financing then had to dig into some family relationships and get financing and bridge loans through them. When that ran out then ended up being a line of credit and then when that ran out ended up being actually on my credit card, so, pretty stressful but I've talked to tons of entrepreneurs at this point, they have even crazier stories and had to dig way deeper than we actually did and I think our strategy of minimally entering a market has kind of led to our success.

Додаток В
Інформація про аудиторів-фонетистів

Таблиця В.1

№ п/п	Ім'я	Освіта	Професія	Досвід аудіювання	Місце проживання
1.	Любов	вища, к. ф. н.	докторант КНЛУ	6 років	м. Київ
2.	Олександр	вища, к. ф. н.	докторант КНЛУ	12 років	м. Київ
3.	Наталя	Вища	аспірант КНЛУ	5 років	м. Київ
4.	Тетяна	вища, к. ф. н.	доцент ВДПУ	10 років	м. Вінниця
5.	Інна	вища, к. ф. н.	викладач ВДПУ	7 років	м. Вінниця
6.	Олександр	вища, к. ф. н.	викладач ВДПУ	15 років	м. Вінниця
7.	Тетяна	вища, к. ф. н.	доцент ХНУ	18 років	м. Харків
8.	Наталі	Вища	інтерн КНЛУ	4 роки	м. Київ
9.	Крістофер	вища, Ph.D.	викладач ІЛС	9 років	м. Київ

Додаток Г

Діакритичні позначки

Таблиця Г.1

Діакритичний знак	Приклад	Фонетична характеристика
[:]	[u:] [ɔ:]	довгий закритий напружений голосний довгий відкритий ненапружений голосний
[ː]	[ɪ]	подовження голосного
[̞]	[ʊ]	знижений за підняттям голосний
[̟]	[æ]	підвищений за підняттям голосний
[̠]	[ɑ]	просунутий вперед голосний
[̣]	[ɤ]	ротичний голосний
[̤]	[ɔ̃]	назалізований голосний
[̥]	[ɘ]	частково делабіалізований голосний
[̦], [̧]	[ɳ], [ɳ̊]	складотворні приголосні
[̨], [̩]	[ɸ], [ɡ̊]	оглушені ненапружені приголосні
[ʰ]	[pʰ]	аспірований зімкнений приголосний
[̚]	[t̚]	імплозивний зімкнений приголосний
[ʳ]	[tʳ]	фаукальне розімкнення приголосного
[tʟ]	[tʟ]	латеральне розімкнення приголосного
[ʲ]	[j]	Палаталізований латеральний приголосний
[̹]	[ɭ]	веляризований латеральний приголосний
[ɭ]	[ɭ]	вокалізований латеральний приголосний
[ʷ]	[sʷ]	лабіалізований приголосний
[̪]	[t̪]	інтерденталізований приголосний
	[ɮ]	ретрофлексний приголосний
[O]	[fɔ:(ɔ)t]	елізія (випадіння) звука

Додаток Д

Список публікацій автора

та відомості про апробацію результатів дисертації

Список публікацій за темою дисертації

1. Лавренчук Я. Ю. Варіантність і варіативність сучасної англійської мови. *Сучасні тенденції розвитку мов. Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 2016. Вип. 14. С. 130—141.
2. Лавренчук Я. Ю. Англійська мовленнєва норма в Британії, США та Канаді: становлення і розвиток. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки*. Кропивницький, 2017. Вип. 154. С. 800—805.
3. Лавренчук Я. Ю. Орфофонія англійських голосних у спонтанному мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки національного університету "Острозька академія"*. Острог, 2017. Вип. 67. С. 182—187.
4. Лавренчук Я. Ю. Реалізація англійських зімкнених приголосних у мовленні британців, американців та канадійців. *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал*. Одеса, 2017. Вип. 10. Т. I. С. 63—67.
5. Лавренчук Я. Ю. Акустичні параметри англійських голосних заднього ряду у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Херсон, 2018. Вип. 1. Т. I. С. 71—78.
6. Лавренчук Я. Ю. Усне мовлення: орфоепія і орфофонія. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2016. IV (26). Issue: 106. P. 18—22. P-ISSN2308-5258.
7. Лавренчук Я. Ю. Система мови і норма. *Україна і світ: діалог мов та культур* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 30 березня – 1 квітня 2016 р. Київ, 2016. С.191—193.

8. Лавренчук Я. Ю. Проблема варіативності та варіантності мовлення. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно- дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 21квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 55—57.

9. Лавренчук Я. Ю. Орфоепія як сутність вимовної норми: варіантність і варіативність. *Україна і світ: діалог мов та культур* : матеріали міжнар. наук.-практ.конф., м. Київ, 29–31 березня 2017 р. Київ, 2017. С. 183—185.

10. Лавренчук Я. Ю. Сучасна англійська мова та основні фази її розвитку. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матеріали всеукр. міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 26-27 квітня 2017 р. Вінниця, 2017. С. 77—80.

11. Лавренчук Я. Ю. Англійські щілинні фонemi у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців і канадійців. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали I всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 23-24 листопада 2017 р. Суми, 2017. С. 72—77.

12. Лавренчук Я. Ю. Експериментально-фонетичне дослідження орфофонії у мовленні носіїв англійської мови. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–16 червня 2018 р., Київ, 2018. С. 31—33.

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. Міжнародна науково-практична конференція: "Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство". Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, м. Київ, 15-16 червня 2018 р., очна.

2. Всеукраїнська науково-практична конференція:"Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі". Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, м. Вінниця, 26-27 квітня 2017 р., очна.

3. Всеукраїнська науково-практична конференція: "Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи". Сумський державний університет, Навчально-науковий інститут бізнес-технологій "УАБС", м. Суми, 23-24 листопада 2017 р., очна.

4. Міжнародна науково-практична конференція: "Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації". Національний університет "Острозька академія", м. Острог, 19 жовтня 2017 р., заочна.

5. Міжнародна науково-практична конференція: "Україна і світ: діалог мов та культур". Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, 29–31 березня 2017 р., очна.

6. Міжнародна наукова конференція: "Urgent problems of philology and linguistics". Society for Cultural and Scientific Progress in Eastern and Central Europe, Угорщина, м. Будапешт, 30 жовтня 2016 р., дистанційна.

7. Міжнародна науково-практична конференція: "Україна і світ: діалог мов та культур". Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, 30 березня – 1 квітня 2016 р., очна.

8. II Міжнародна науково-практична конференція: "Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти". Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", м. Київ, 21 квітня 2016 р., очна.